

Europees Handvest

voor regionale talen of talen van minderheden 2002-2007

Nederland: Fries

**Europees Handvest voor regionale talen
of talen van minderheden**

2002-2007

Derde periodieke rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft
getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur

Eindredacteur: Auke van der Goot

Rapporteur: Piet Hemminga

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Fryske Akademy
Den Haag/Leeuwarden 2008

Inhoud

1	Woord vooraf	7
2	Introductie	9
3	Inleiding	15
Deel I		
4	Algemene maatregelen	33
Deel II		
5	Artikel 7: Doelstellingen en beginselen	37
Deel III		
6	Artikel 8: Onderwijs	41
7	Artikel 9: Rechterlijke autoriteiten	117
8	Artikel 10: Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten	133
9	Artikel 11: Media	161
10	Artikel 12: Culturele activiteiten en voorzieningen	177
11	Artikel 13: Economisch en sociaal leven	211
12	Artikel 14: Grensoverschrijdende uitwisselingen	225
Bijlagen		233
1	Overzicht van wettelijke en andere overheidsmaatregelen inzake de Friese taal	235
2	Standpuntbepalingen van de Nederlandse regering inzake de Friese taal	245
3	Europese en internationale verdragen die van belang zijn voor de Friezen en hun taal	246
4	Rapporten en nota's inzake de Friese taal (vanaf 1990)	247
5	Geraadpleegde instanties en organisaties	250
6	In Nederland gevestigde instellingen, organisaties en verenigingen, wettig opgericht, die gericht zijn op de bescherming en ontwikkeling van de Friese taal	251
7	Overzicht van gebruikte afkortingen	261
8	Concessiebesluiten openbaar vervoer Provincie Fryslân	263

1 Woord vooraf

Bij schrijven van 17 oktober 2006, kenmerk 2006-0000311526, heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties opdracht verleend aan de *Fryske Akademy* tot het verrichten van een actualisering van de informatie uit de tweede periodieke rapportage als bedoeld in artikel 15 van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, in het bijzonder betreffende de Friese taal.

Het Europees Handvest schrijft in het genoemde artikel voor: ‘De Partijen dienen periodiek, in een door het Comité van Ministers voor te schrijven vorm, bij de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa een verslag inzake het door hen gevoerde beleid overeenkomstig Deel II van dit Handvest en inzake de maatregelen genomen ter toepassing van de bepalingen van Deel III die zij hebben aanvaard. Het eerste verslag wordt ingediend binnen het jaar dat volgt op de inwerkingtreding van het Handvest voor de betrokken Partij, en de volgende verslagen met tussenpozen van drie jaar na het eerste verslag.’

Voor de opzet van de derde periodieke rapportage is uitgegaan van de *Outline for three-yearly periodical reports to be submitted by contracting parties*, zoals vastgesteld door het Comité van Ministers van de Raad van Europa.¹ Daarbij is aangesloten bij de opzet van de tweede periodieke rapportage.² Verder wordt in de deze inmiddels derde rapportage geregeld verwezen naar de in 2001 en 2004 uitgebrachte rapporten van de commissie van deskundigen (Committee of Experts) van de Raad van Europa inzake de toepassing van het Europees Handvest in Nederland.³ Ook wordt verwezen naar de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, zoals die op 5 juni 2001 is overeengekomen door de Staat der Nederlanden en het Provinciaal Bestuur van Fryslân, alsmede naar het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, zoals dat op 14 maart 2005 is overeengekomen tussen de Staat der Nederlanden en de Provincie Fryslân.⁴

---

¹ Council of Europe, *Outline for three-yearly periodical reports to be submitted by contracting parties*, MIN-LANG (2002) 1. Straatsburg, 7 februari 2002.

² Auke van der Goot (eindred.), *Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Tweede rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Fryske Akademy, Den Haag/Leeuwarden 2003.

³ Council of Europe, *European Charter for Regional or Minority Languages, Application of the Charter in the Netherlands. Report of the Committee of Experts on the Charter*, kenmerk: ECRML (2001)1. Straatsburg, 20 februari 2001 (verder: *Report of the Committee of Experts (2001)*).

Council of Europe, *European Charter for Regional or Minority Languages, Application of the Charter in the Netherlands. 2nd monitoring cycle. Report of the Committee of Experts*, kenmerk: ECRML (2004)8. Straatsburg, 16 december 2004 (verder: *Report of the Committee of Experts (2004)*).

⁴ Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001. *Stcrt.* 2001, 125. Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005. *Stcrt.* 2005, 58.

De derde rapportage is voor de *Fryske Akademy* voorbereid en uitgevoerd door dr Piet Hemminga, bestuurskundige verbonden aan de Fryske Akademy. De eindredactie werd verzorgd door drs. Auke van der Goot, senior beleidsambtenaar bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

2   **Introductie**

- 2.1   Op 2 mei 1996 heeft de regering van het Koninkrijk der Nederlanden bij de Raad van Europa officieel te kennen gegeven dat voor Nederland het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (ETS 148) is aanvaard, nadat de Tweede Kamer op 19 oktober 1995 en de Eerste Kamer op 23 januari 1996 een daartoe strekkend wetsvoorstel hadden aangenomen (Stb. 1996, 136). Nederland is daarmee de vierde lidstaat van de Raad van Europa die het Handvest heeft aanvaard of bekrachtigd.¹
- 2.2   Het Handvest is op 1 maart 1998 in werking getreden, nadat - in overeenstemming met het bepaalde in artikel 19 - voldaan was aan het vereiste dat het Handvest door op zijn minst vijf lidstaten van de Raad van Europa is aanvaard, bekrachtigd of goedgekeurd. Elke lidstaat van de Raad van Europa die zich tot het Handvest verbindt, is ten minste gebonden aan de toepassing van de bepalingen van deel II van het Handvest, tenzij een of meer voorbehouden zijn gemaakt zoals bedoeld in artikel 21, eerste lid. Daarnaast kan een lidstaat tevens besluiten zich te binden aan bepalingen van Deel III van het Handvest, in overeenstemming met artikel 2, tweede lid.
- 2.3   De tekst van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden van 5 november 1992 is vastgesteld in het Engels en het Frans. De Regering van het Koninkrijk der Nederlanden heeft beide teksten geplaatst in het Tractatenblad 1993, 1. De vertaling daarvan in het Nederlands is gepubliceerd in het Tractatenblad 1993, 199. Voor de Nederlandse vertaling is tevens van belang Tractatenblad 1998, 20 (onder letter C).
- 2.4   Nederland heeft zich in 1996 bij de aanvaarding van het Handvest verplicht tot de toepassing van de bepalingen van deel II van het Handvest op de volgende regionale talen of minderheidstalen die binnen haar grondgebied worden gesproken:
- het Fries,
  - de Nedersaksische talen,
  - het Jiddisj,
  - de talen van Roma en Sinti.
- Voor het Koninkrijk der Nederlanden zijn de bepalingen van het Handvest op 1 maart 1998 in werking getreden. Wat het Koninkrijk der Nederlanden betreft geldt het Handvest alleen voor Nederland (vgl. Trb. 1998, 20).
- 2.5   Op 19 maart 1997 heeft de regering van het Koninkrijk der Nederlanden bij de Raad van Europa een aanvullende verklaring afgelegd inzake de officiële

---

¹ Het Handvest was al eerder aanvaard c.q. bekrachtigd door Finland (9 november 1994), Hongarije (26 april 1995) en Noorwegen (10 november 1993). Na ratificatie door Nederland is het Handvest aanvaard c.q. bekrachtigd door Armenië (25 januari 2002), Cyprus (26 augustus 2002), Denemarken (8 september 2000), Duitsland (16 september 1998), Kroatië (5 november 1997), Liechtenstein (18 november 1997), Luxemburg (22 juni 2006), Oekraïne (19 september 2005), Oostenrijk (28 juni 2001), Servië (15 februari 2006), Slovenië (4 oktober 2000), Slowakije (5 september 2001), Spanje (9 april 2001), Tsjechië (15 november 2006), het Verenigd Koninkrijk (27 maart 2001), Zwitserland (23 december 1997) en Zweden (9 februari 2000) (stand van zaken per ultimo december 2006).

erkenning van het Limburgs als regionale taal in de zin van artikel 2, eerste lid, van het Handvest. Daarmee heeft Nederland zich ook voor het Limburgs gebonden aan toepassing van de principes van Deel II van het Handvest (vgl. Trb. 1998, 20).

2.6 Ten aanzien van de Friese taal in de provincie Fryslân² heeft Nederland zich - in overeenstemming met artikel 2, tweede lid van het Handvest - tevens gebonden tot toepassing van minimaal vijfendertig leden of letters daarvan, gekozen uit de bepalingen van Deel III van het Handvest, waaronder ten minste drie gekozen uit zowel artikel 8 (onderwijs) als artikel 12 (culturele activiteiten en voorzieningen), en telkens ten minste één bepaling uit artikel 9 (rechterlijke autoriteiten), artikel 10 (bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten), artikel 11 (media) en artikel 13 (economisch en sociaal leven).

2.7 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht, volgens het in voorgaande paragraaf vermelde menusysteem, 48 bepalingen voor wat betreft de Friese taal toe te passen. Richtinggevend voor de keuze van de te aanvaarden bepalingen was het vigerende kabinetsbeleid inzake de Friese taal en cultuur. Gekozen is voor de volgende bepalingen (vgl. Trb. 1998, 20):

9 bepalingen uit artikel 8 (onderwijs)

<i>art. 8, eerste lid, onderdeel a (ii)</i>	<i>voorschools onderwijs</i>
<i>art. 8, eerste lid, onderdeel b (ii)</i>	<i>basisonderwijs</i>
<i>art. 8, eerste lid, onderdeel c (iii)</i>	<i>voortgezet onderwijs</i>
<i>art. 8, eerste lid, onderdeel e (ii)</i>	<i>universitair of hoger onderwijs</i>
<i>art. 8, eerste lid, onderdeel f (i)</i>	<i>volwassenenonderwijs en permanente educatie</i>
<i>art. 8, eerste lid, onderdeel g</i>	<i>onderwijs in eigen geschiedenis en cultuur</i>
<i>art. 8, eerste lid, onderdeel h</i>	<i>opleiding en bijscholing van docenten</i>
<i>art. 8, eerste lid, onderdeel i</i>	<i>toezichthoudend orgaan inzake art. 8</i>
<i>art. 8, tweede lid</i>	<i>onderwijsvoorzieningen buiten de provincie Fryslân</i>

6 bepalingen uit artikel 9 (rechterlijke autoriteiten)

<i>art. 9, eerste lid, onderdeel a (ii)</i>	<i>in strafrechtelijke procedures: mondeling</i>
<i>art. 9, eerste lid, onderdeel a (iii)</i>	<i>in strafrechtelijke procedures: processtukken & mondeling</i>
<i>art. 9, eerste lid, onderdeel b (iii)</i>	<i>in civiele procedures: processtukken</i>
<i>art. 9, eerste lid, onderdeel c (ii)</i>	<i>in procedures voor de administratieve rechter: mondeling</i>
<i>art. 9, eerste lid, onderdeel c (iii)</i>	<i>in procedures voor de administratieve rechter: processtukken</i>
<i>art. 9, tweede lid, onderdeel b</i>	<i>rechtsgeldigheid van juridische documenten</i>

12 bepalingen uit artikel 10 (bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten)

<i>art. 10, eerste lid, onderdeel a (v)</i>	<i>t.a.v. organen van de centrale overheid</i>
<i>art. 10, eerste lid, onderdeel c</i>	<i>t.a.v. organen van de centrale overheid</i>
<i>art. 10, tweede lid, onderdeel a t/m f</i>	<i>t.a.v. plaatselijke en regionale autoriteiten</i>
<i>art. 10, tweede lid, onderdeel g</i>	<i>vaststellen toponiemen</i>
<i>art. 10, vierde lid, onderdeel a</i>	<i>aanvullende maatregelen vertalingen/tolken</i>
<i>art. 10, vierde lid, onderdeel c</i>	<i>aanvullende maatregelen t.a.v. ambtenaren</i>
<i>art. 10, vijfde lid</i>	<i>achternamen</i>

5 bepalingen uit artikel 11 (media)

<i>art. 11, eerste lid, onderdeel a (iii)</i>	<i>publieke omroep (radio en televisie)</i>
<i>art. 11, eerste lid, onderdeel b (ii)</i>	<i>niet-publieke omroep (radio)</i>
<i>art. 11, eerste lid, onderdeel c (ii)</i>	<i>niet-publieke omroep (televisie)</i>
<i>art. 11, eerste lid, onderdeel f (ii)</i>	<i>audiovisuele producties</i>
<i>art. 11, tweede lid</i>	<i>media-uitingen in de Friese taal uit buurlanden</i>

²

Met ingang van 1 januari 1997 is Fryslân de officiële naam van de provincie die daarvoor officieel Friesland heette. In deze rapportage wordt consequent de naam Fryslân gebruikt, ook in die gevallen, waarin wordt verwezen naar de situatie van voor 1997.

9 bepalingen uit artikel 12 (culturele activiteiten en voorzieningen)	
<i>art. 12, eerste lid, onderdeel a</i>	<i>algemene cultuurbevordering</i>
<i>art. 12, eerste lid, onderdeel b</i>	<i>vertalingen van regionale taal in andere taal</i>
<i>art. 12, eerste lid, onderdeel d</i>	<i>organen verantwoordelijk voor het organiseren of ondersteunen van diverse vormen van culturele activiteiten</i>
<i>art. 12, eerste lid, onderdeel e</i>	<i>personeel werkzaam bij organen hiervoor genoemd</i>
<i>art. 12, eerste lid, onderdeel f</i>	<i>organiseren van culturele activiteiten</i>
<i>art. 12, eerste lid, onderdeel g</i>	<i>depotinstelling</i>
<i>art. 12, eerste lid, onderdeel h</i>	<i>diensten voor vertalingen en terminologisch onderzoek</i>
<i>art. 12, tweede lid</i>	<i>voorzieningen voor Friestaligen buiten de provincie Fryslân</i>
<i>art. 12, derde lid</i>	<i>buitenlands cultureel beleid</i>
5 bepalingen uit artikel 13 (economisch en sociaal leven)	
<i>art. 13, eerste lid, onderdeel a</i>	<i>arbeidsovereenkomsten, gebruiksaanwijzingen, etc.</i>
<i>art. 13, eerste lid, onderdeel c</i>	<i>praktijken gericht op ontmoediging gebruik minderheidstaal</i>
<i>art. 13, eerste lid, onderdeel d</i>	<i>algemene aanmoediging</i>
<i>art. 13, tweede lid, onderdeel b</i>	<i>economische en sociale sectoren rechtstreeks onder toezicht van de overheid</i>
<i>art. 13, tweede lid, onderdeel c</i>	<i>zorgsector: bejaardentehuizen, ziekenhuizen e.d.</i>
2 bepalingen uit artikel 14 (grensoverschrijdende uitwisselingen)	
<i>art. 14, onderdeel a</i>	<i>culturele overeenkomst met buurland waar dezelfde taal wordt gesproken</i>
<i>art. 14, onderdeel b</i>	<i>internationale uitwisseling en samenwerking</i>

- 2.8 Met het oog op het periodiek verslag, zoals voorgeschreven in artikel 15 van het Europees Handvest, is op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties door de Fryske Akademy in 1999 een eerste en in 2002 een tweede bestandsopname gemaakt van de maatregelen door Nederland genomen ter toepassing van de bepalingen van Deel III die door Nederland met betrekking tot de Friese taal zijn aanvaard.³ De thans voorliggende rapportage kan worden aangemerkt als periodieke vervolgrapportage, in overeenstemming met artikel 15 van het Handvest.
- 2.9 Naar aanleiding van de tweede bestandsopname heeft de commissie van deskundigen, zoals bedoeld in artikel 16, derde lid, van het Europees Handvest, in februari 2004 een bezoek gebracht aan Nederland, ten einde zich op de hoogte te stellen van de opvattingen van maatschappelijke organisaties die zich bezighouden met de bevordering van de Friese taal. Op basis van bestandsopname en werkbezoek heeft de commissie medio 2004 haar bevindingen en aanbevelingen opgesteld.⁴
- 2.10 Op 15 december 2004 heeft het Comité van Ministers van de Raad van Europa, in zijn 909e bijeenkomst, kennis genomen van het rapport van de commissie van deskundigen. Het Comité van Ministers heeft een aantal aanbevelingen geformuleerd die als bijlage zijn opgenomen bij het rapport van de commissie van deskundigen. Verder is besloten om het rapport openbaar te maken. Het rapport en de aanbevelingen kunnen worden geraadpleegd op de website lokale en regionale

³ Auke Sj. van der Goot, *Europees handvest voor regionale talen of minderheidstalen. Rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur*, Fryske Akademy, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. [Den Haag], 1999. Auke van der Goot (eindred.), *Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Tweede rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Fryske Akademy, Den Haag/Leeuwarden 2003.

⁴ Raad van Europa, *2nd Report of the Committee of Experts on the application of the Charter in the Netherlands*, kenmerk: ECRML(2004)8. Straatsburg, 16 december 2004.

democratie van de Raad van Europa: www.coe.int/local. Op de aanbevelingen wordt nader ingegaan in paragraaf 4.11 van deze rapportage.

- 2.11 Op 6 februari 2002 heeft het Comité van Ministers de drie jaar tevoren vastgestelde richtlijnen voor de driejaarlijkse rapportage, zoals bedoeld in artikel 15, eerste lid, Handvest, met een enkele aanpassing vastgesteld.⁵
- 2.12 In overeenstemming met de richtlijnen van het Comité van Ministers gaat de Inleiding van deze rapportage (hoofdstuk 3) op de nodige achtergrondinformatie in. Daarbij wordt in hoofdlijnen ingegaan op de historische ontwikkelingen, de demografische situatie, de economische ontwikkelingen, de bestuurlijke inrichting en de voornaamste beleidsontwikkelingen. Vervolgens wordt aandacht geschonken aan de taalsociologische aspecten van de Friese taal. Afgesloten wordt met een overzicht van recente, door de Rijksoverheid en de provincie Fryslân naar buiten gebrachte algemene standpunten die van belang zijn voor de bescherming van de Friese taal.
- 2.13 Deel I van deze rapportage (hoofdstuk 4) verschaft een overzicht van de regelgeving zoals die van belang is voor de implementatie van het Europees Handvest. Verder worden de organisaties geïnventariseerd die een functie vervullen in de bescherming en bevordering van de Friese taal. Daarnaast worden de maatregelen genoemd die genomen zijn om de rechten en plichten, zoals die voortkomen uit de toepassing van het Europees Handvest, bekend te maken. Ten slotte wordt op de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa ingegaan.
- 2.14 Deel II van deze rapportage (hoofdstuk 5) gaat op de maatregelen in, welke de Nederlandse overheid met betrekking tot de Friese taal heeft genomen in relatie tot artikel 7 van het Europees Handvest.
- 2.15 Deel III van deze rapportage, dat wil zeggen de hoofdstukken 6 tot en met 12, geeft een overzicht van de maatregelen die Nederland heeft getroffen ter bevordering van het gebruik van de Friese taal in het openbare leven in overeenstemming met de ingevolge artikel 2, tweede lid, van het Europees Handvest aangegane verplichtingen:
onderwijs	hfdst. 6
rechterlijke autoriteiten	hfdst. 7
bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten	hfdst. 8
media	hfdst. 9
culturele activiteiten en voorzieningen	hfdst. 10
economisch en sociaal leven	hfdst. 11
grensoverschrijdende uitwisselingen	hfdst. 12
- 2.16 De zeven hoofdstukken van deel III volgen een vast stramien. Ze beginnen alle met een algemeen deel waarin aandacht wordt geschonken aan de voor het betreffende domein relevante beleidsontwikkeling, inclusief wet- en regelgeving.

⁵

Raad van Europa, *Outline for three-yearly periodical reports to be submitted by contracting parties*, kenmerk: MIN-LANG (2002) 1. Straatsburg, 7 februari 2002.

Bovendien worden de algemene aanbevelingen, die het 'Committee of Experts' in zijn rapport naar aanleiding van de eerste en tweede rapportage heeft vermeld, weergegeven.

Vervolgens wordt artikelgewijs ingegaan op

- de door Nederland aangegane verplichting,
- de door het 'Committee of Experts' op het betreffende terrein gegeven oordelen,
- de afspraken die het Rijk en de Provincie Friesland in respectievelijk de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 op het betreffende terrein hebben vastgelegd, en
- de beschrijving van de feitelijke situatie.

Een en ander resulteert ten slotte in een samenvattende constatering.

- 2.17 De rapportage bevat verder zeven bijlagen. In bijlage 1 is het overzicht opgenomen van de bestaande wet- en regelgeving die van belang is voor de implementatie van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de wet- en regelgeving van het Rijk, verordeningen en regelingen van de Provincie Fryslân en verordeningen van de gemeenten in Fryslân.

Bijlage 2 geeft een overzicht van standpuntbepalingen van de Nederlandse regering met betrekking tot de Friese taal.

Bijlage 3 is het overzicht van Europese en internationale verdragen die van belang zijn voor de Friezen en hun taal.

Bijlage 4 betreft de in de afgelopen drie jaar verschenen rapporten en nota's inzake de Friese taal.

Bijlage 5 geeft een overzicht van de overheden en organisaties welke om het verstrekken van nadere inlichtingen zijn verzocht, alsmede de instanties welke nader zijn geraadpleegd.

Het overzicht van in Nederland gevestigde instellingen en organisaties, wettig opgericht en gericht op de bescherming en ontwikkeling van de Friese taal, is opgenomen in bijlage 6.

Bijlage 7 geeft de in deze rapportage gebruikte afkortingen weer.

- 2.18 Teneinde uitvoering te geven aan de maatregelen ter bevordering van de Friese taal en cultuur hebben Rijk en Provinciaal Bestuur van Fryslân in 2001 voor de derde maal in successie een zgn. Bestuursafpraak (BA) inzake de Friese taal en cultuur gesloten.⁶ In de hiernavolgende rapportage wordt, waar van belang, tevens verwezen naar de relevante bepalingen van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, zoals die op 5 juni 2001 te Den Haag werd overeengekomen en ondertekend. In de derde Bestuursafpraak is aansluiting gezocht bij het Europees Handvest, in die zin dat de voor de Friese taal van toepassing zijnde artikelen van

⁶

De eerste Bestuursafpraak Friese taal en cultuur werd op 4 juli 1989 ondertekend, de tweede op 8 november 1993. De teksten van de Bestuursafspraken zijn in de Staatscourant gepubliceerd (zie: Stcrt. 1989, 133, Stcrt. 1993, 237 en Stcrt. 2001, 125).

het Handvest de grondslag voor de Bestuursafpraak vormen.⁷ Verder wordt in deze rapportage ook verwezen naar de bepalingen in het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, zoals dat op 14 maart 2005 werd ondertekend door de vertegenwoordigers van de Staat der Nederlanden en de Provincie Fryslân. Ten aanzien van de opvolging van de uitvoering van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is verder een interdepartementale ambtelijke commissie ingesteld.⁸ Ambtenaren van de Provincie Fryslân maken ook deel uit van deze commissie.

- 2.19 Als peildatum voor deze rapportage geldt de stand van zaken per 17 oktober 2006, zijnde de datum waarop het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties opdracht heeft verleend aan de Fryske Akademy om de informatie uit de tweede rapportage te actualiseren. Voor zover mogelijk en gezien de beleidsrelevantie voor de Friese taal, is ook gebruik gemaakt van nog na die datum verschenen documenten.
- In deze rapportage is ernaar gestreefd om aan het einde van ieder hoofdstuk een beknopte samenvatting te geven van de Nederlandse beleidsinspanningen in het licht van de aangegane verplichtingen onder het Handvest.

---

⁷

Brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, BZK 0000739, 28 augustus 2001.

⁸

Kamerstukken II 2001/02, 28 000, VIII, nr. 133, blz. 7.

3 Inleiding

3.1 Achtergrond

- 3.1.1 De richtlijnen voor de driejaarlijkse rapportage geven aan dat in het inleidende deel de nodige achtergrondinformatie dient te verschaffen. Daarbij dient in de eerste plaats aandacht te worden geschonken aan de relevante historische ontwikkelingen, de demografische situatie in relatie tot de economische data van de betreffende regio, en de bestuurlijke inrichting van de staat (zie: 3.2-3.5).
- 3.1.2 In de tweede plaats wordt gevraagd alle regionale of minderheidstalen, alsmede non-territoriale talen, te noemen, zoals gedefinieerd in paragraaf a van artikel 1 van het Handvest, alsmede het aangeven van de regio waar de sprekers van de betreffende talen gevestigd zijn, de aantallen sprekers, alsmede de toegepaste criteria voor het definiëren van de spreker van een regionale of minderheidstaal (zie: 3.6).
- 3.1.3 In de derde plaats wordt gevraagd een indicatie te geven van de aantallen sprekers van de desbetreffende regionale of minderheidstalen (zie: 3.6).
- 3.1.4 Ten slotte wordt aandacht gevraagd voor recente algemene uitspraken betreffende het overheidsbeleid inzake de bescherming van regionale of minderheidstalen, voor zover van nut als aanvulling op de hiervoor genoemde aspecten (zie: 3.7).

3.2 Historische ontwikkelingen

- 3.2.1 De Friezen komen voor het eerst in de geschiedenis voor, wanneer de Romeinen met hen in aanraking komen. Het begin van een Friese schriftelijke traditie valt eerst rond 1200 te traceren. Aan het einde van de zestiende eeuw verdringt het (Middel-)Nederlands het (Oud-)Fries als schrijftaal. Die verdringing valt te verklaren uit zowel de opkomst van een nieuw centraal gezag, als de tot dan slechts zwakke positie van het Fries als schrijftaal. Als gesproken taal blijft het Fries echter, vooral op het platteland, zijn functie behouden.¹ Dat het Fries, hoewel het na de Middeleeuwen niet langer functioneerde als bestuurs- en rechtstaal, een toekomst zou behouden als geschreven taal, is niet alleen, maar wel vooral te danken aan de werken van de Friese Renaissancedichter Gysbert Japicx (1603-1666), waaronder de ‘Friesche Rymlerye’ die in drie delen na zijn dood in 1668 verscheen.²
- 3.2.2 Bij de aanvang van de negentiende eeuw bloeit in Fryslân, zoals in tal van Europese landen en regio’s, het eigen literaire leven en nationaal bewustzijn op. De drie gebroeders Halbertsma waren de eersten die ervoor zorgden dat een breed publiek Fries ging lezen. Met de oprichting van het ‘Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde’ in 1827, en vooral het ‘Selskip foar Fryske Tael- en Skriftekennisse’ in 1844, kreeg het Fries voor het eerst een

---

¹ Oebele Vries, ‘Die Verdrängung des Altfriesischen als Schreibsprache’, in: Horst Haider Munske (red.) *Handbuch des Friesischen*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 2001, 606-612.

² Anthonia Feitsma, ‘Mittelfriesische Sprache und Literatur’, in: Horst Haider Munske (red.) *Handbuch des Friesischen*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 2001, 704.

organisatorisch kader dat gericht was op de emancipatie van het Fries.³ Zonder onderwijs geen emancipatie. Het zou echter tot 1937 duren voordat het Fries een, weliswaar bescheiden, plaats in de Nederlandse onderwijswetgeving krijgt.⁴ Tien jaar eerder kan het begin van het Friese cultuurbeleid worden getraceerd, wanneer de Friese Staten besluiten om aan de ‘Provinsjale Underwiisried’ een jaarlijks subsidie beschikbaar te stellen.

3.2.3 In de jaren vijftig van de twintigste eeuw is de positie van het Fries in de verschillende taaldomeinen verder versterkt. Ten aanzien van het gebruik van het Fries in het bestuurlijke verkeer wordt in 1953 in een kabinetsstandpunt het volgende vastgelegd: het mondelinge gebruik van het Fries wordt in principe toegestaan, terwijl de taalkeuze in het schriftelijke verkeer, voor zover het niet om zaken gaat waarvoor een wettelijke verplichting tot ter visie legging geldt, aan de lagere overheden wordt overgelaten.⁵ In 1955 en 1956 volgt nadere wetgeving op respectievelijk het terrein van het onderwijs en rechtsverkeer.⁶

3.2.4 In 1969 stelt het Rijk de Interdepartementale Commissie ‘Friese Taalpolitiek’ in. De Commissie krijgt onder meer de taak om voorstellen ten aanzien van het algemene regeringsbeleid met betrekking tot vraagstukken op het terrein van de Friese cultuur te doen. In 1970 komt de Commissie met haar eindrapport, dat op 27 september 1972 door de Tweede Kamer wordt behandeld.⁷ Het eindrapport impliceert de erkenning van de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid voor de instandhouding en bevordering van de Friese taal en cultuur.⁸ De parlementaire behandeling van het eindrapport leidt ertoe dat het standpunt van de Commissie ‘Friese Taalpolitiek’ met betrekking tot de positie van het Fries als leervak in het lager onderwijs wordt geamendeerd. In 1974 wordt de Lager Onderwijswet gewijzigd, waarbij het Fries met ingang van 1 augustus 1980 verplicht leervak in het lager onderwijs in de provincie Fryslân wordt.⁹ Hiermee verwierf het Fries zich een reguliere plaats in het onderwijs in Fryslân. Die ontwikkeling is sindsdien gestaag voortgezet. Zo werd met ingang van 1 augustus 1993 het Fries opgenomen als regulier verplicht vak in de basisvorming op alle scholen voor voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs kan overigens ontheffing van de verplichting worden verleend. Voor een overzicht van de aanpassing van onderwijswetgeving sinds 1980 – voor zover van belang voor de positie van het Fries - wordt verwezen naar hoofdstuk 6 en bijlage 1.

3.2.5 In de jaren tachtig van de twintigste eeuw gaat de aandacht vooral uit naar de positie van het Fries in het officiële verkeer. Na een langdurig proces van beleidsvoorbereiding komt in 1989 op initiatief van het Provinciaal Bestuur van Fryslân de eerste Bestuursafpraak Friese taal en cultuur tot stand (zie: 2.18).¹⁰ De

³ Sj. van der Schaaf, *Skiednis fan de Fryske Biweging*. De Tille, Ljouwert 1977, 45 e.v.

⁴ Piet Hemminga, *Het beleid inzake unieke regionale talen*. Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden 2000, 175.

⁵ Kamerstukken II 1953/54, 3321, nr. 1.

⁶ Stb. 1955, 225 en Stb. 1956, 242.

⁷ Kamerstukken II 1969/70, 10 728, nr. 1.

⁸ Piet Hemminga, *Het beleid inzake unieke regionale talen*. Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden 2000, 184.

⁹ Stb. 1975, 271.

¹⁰ Piet Hemminga, *Het beleid inzake unieke regionale talen*. Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden 2000, 200-222.

juridische grondslag van de bereikte overeenkomst in de eerste Bestuursafpraak inzake het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer, blijkt onvoldoende voor een concrete implementatie. In de tweede Bestuursafpraak van 1993 wordt daarom overeengekomen om het gebruik van de Friese taal te betrekken in de voorbereiding van de Algemene wet bestuursrecht.¹¹

- 3.2.6 Op 1 januari 1996 trad de wijziging van de Algemene wet bestuursrecht in werking.¹² De wet regelt in de artikelen 2:6 tot en met 2:12 het taalgebruik in het bestuurlijk verkeer. Met deze wetwijziging wordt de tweetaligheid van de provincie Fryslân formeel door het Rijk erkend (zie: 8.1 e.v.).
- 3.2.7 Een verruiming van het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer werd - eveneens in de tweede Bestuursafpraak (1993) - aangekondigd. Met ingang van 1 januari 1997 zijn de mogelijkheden om de Friese taal in rechtspraak en rechtsverkeer te gebruiken verruimd. Verder zijn met het op 1 oktober 1999 in werking treden van de Wet op het Notarisambt de mogelijkheden om een notariële akte op te stellen, verruimd. En ten slotte is, met ingang van 1 februari 2002, de mogelijkheid om statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen, gerealiseerd. De implementatie van deze wetgeving wordt besproken in hoofdstuk 7.
- 3.2.8 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de formele positie van de Friese taal sinds met name de tweede helft van de twintigste eeuw gestadig is versterkt. Daarmee werd in belangrijke mate tegemoet gekomen aan de wensen van de Provincie Fryslân om voor het te voeren Friese-taalbeleid te voorzien in een wettelijke grondslag, daar waar de eigen verordenende bevoegdheid van de Provincie niet toereikend of niet aangewezen was.

3.3 Demografie

- 3.3.1 Het aantal inwoners van de provincie Fryslân is de afgelopen ruim vijftig jaar van 465.000 inwoners (in 1950) gegroeid naar 642.230 op 1 januari 2006. Een jaar eerder, op 1 januari 2005, bedroeg het Friese inwonertal 642.977. Op 1 januari 2004 woonden 642.066 personen in Fryslân en op 1 januari 2003 en 1 januari 2002 waren dat er respectievelijk 639.782 en 636.184.¹³ Dat betekent dat het inwonertal van de provincie Fryslân in de jaren 2002 tot en met 2005 met ruim 6.000 inwoners is toegenomen. Daarbij gaat het overigens om een jaarlijks afnemende groei, die in 2005 is veranderd in een afname van de bevolking. De groei werd veroorzaakt door enerzijds een geboorteoverschot en anderzijds een positief migratiesaldo. Het migratiesaldo is echter vanaf 2004 gewijzigd in een negatief migratiesaldo.¹⁴ Wanneer het aantal personen dat zich in een jaar in Fryslân vestigt en/of uit Fryslân vertrekt voor de jaren 2002 tot en met 2005 wordt nagegaan, dan blijkt dat jaarlijks bijna zo'n 10 procent van de bevolking migreert.

---

¹¹ *Ibid.*, 191.

¹² Stb. 1995, 302.

¹³ Het Centraal Bureau voor de Statistiek publiceert jaarlijks demografische kerncijfers per gemeente in Nederland. De gegevens voor 2006 zijn ontleend aan: CBS, *Demografische kerncijfers per gemeente 2006*. Voorburg/Heerlen 2006.

¹⁴ Provincie Fryslân, *Fryslân in cijfers/Fryslân yn sifers*. [Ljouwert 2006], 9.

In het jaar 2005, het laatste jaar waarover de migratiecijfers bekend zijn, vestigden zich 15.006 personen in Fryslân. In hetzelfde jaar vertrokken 30.268 personen.¹⁵

3.3.2 Dat deze mobiliteit niet zonder gevolgen voor het gebruik van de Friese taal blijft, is duidelijk, maar hoe groot de gevolgen van de migratie zijn voor beheersing en gebruik van de Friese taal is moeilijk aan te geven.¹⁶ De in respectievelijk 1969, 1984 en 1995 gepubliceerde uitkomsten van in Fryslân gehouden taalonderzoek laten overigens zien dat de positie van het Fries in Fryslân tot op heden relatief stabiel is (zie: 3.6.4-3.6.9). De resultaten van een door het *Berie foar it Frysk* in 2000 onder de Friese gemeenten gehouden enquête, laten zien dat acht van de 25 antwoordende gemeenten aandacht aan de Friese taal schenken in hun voorlichting aan nieuwe inwoners (zie ook: 3.3.7).¹⁷ In 2005 gaven 14 van de 31 Friese gemeentelijke websites informatie in het Nederlands en het Fries.

3.3.3 Voor het gebruik van het Fries is de aard van de mobiliteit een factor. Zouden immers alleen niet-Friestaligen de provincie verlaten en alleen Friestaligen zich in de provincie vestigen, dan zouden de jaarlijkse migratiecijfers het gebruik van het Fries in Fryslân doen toenemen. Feitelijk bestaat tot op heden geen inzicht in de taal van de betreffende migranten.

3.3.4 Naast de migratie tussen provincies maakte de buitenlandse migratie de afgelopen jaren een belangrijk deel van de Friese migratiecijfers uit. Feitelijk was vooral tot 2004 de instroom vanuit het buitenland van belang geworden voor de groei van de Friese bevolking.¹⁸ Uit het buitenland vestigden zich in 1999, het laatste jaar waarvan de cijfers direct voor handen zijn, 4.069 personen in Fryslân, terwijl 1.141 personen in datzelfde jaar naar het buitenland vertrokken.¹⁹ Op 1 januari 2006 bedroeg het aantal allochtonen met 52.433 personen, 8,2 procent van de totale Friese bevolking. Het aantal niet-westerse allochtonen daaronder bedroeg op dezelfde datum 22.408 personen, dat wil zeggen 3,5 procent van de totale bevolking in Fryslân.²⁰

Het aantal in Fryslân gebruikte talen is in vergelijking met de jaren tachtig van de vorige eeuw aanzienlijk toegenomen. Zo had het Leeuwarder onderwijs enkele jaren geleden te maken met circa 50 buitenlandse talen onder zijn leerlingen.²¹

3.3.5 In 1999 heeft de Staatssecretaris van Justitie bij de behandeling van de Wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap in antwoord op Kamervragen geantwoord 'dat een adequate beheersing van het Nederlands voldoende is voor de gewenste integratie van immigranten in de Friese samenleving. Hoewel het in dat verband zeker ook gewenst is dat deze nieuwkomers ook Fries leren - in de

---

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ Durk Gorter, Alex Riemersma and Jehannes Ytsma, 'Frisian in the Netherlands', in: Guus Extra and Durk Gorter (eds.) *The other languages of Europe*, Multilingual Matters, Clevedon 2001, 104.

¹⁷ Provinciale Staten van Fryslân, *Notitie Minderhedenbeleid 2000*. Provincie Fryslân 2001, 20.

¹⁸ Jacob van der Vaart, 'De wenjende Fries', in: Piet Hemminga (red.) *De Aktuele Steat fan Fryslân*, Ljouwert 2001, 15-16.

¹⁹ Engbert Boneschansker en Hannie Heemstra, *Statistisch Jaarboek voor het Noorden*. Kamers van Koophandel en Fabrieken in de drie noordelijke provincies, Groningen, Leeuwarden en Meppel, 2001, 31.

²⁰ CBS, *Demografische kerncijfers per gemeente 2006*. Voorburg/Heerlen 2006, 8-9.

²¹ Durk Gorter, 'De meartalige Fries', in: Piet Hemminga (red.) *De Aktuele Steat fan Fryslân*, Ljouwert 2001, 103.

praktijk gebeurt dat ook - zou het een te zware eis zijn om ook de beheersing van de Friese taal in de taalbeheersingseis op te nemen. Het uitsluitend toetsen op de beheersing van de Friese taal miskent de mate van integratie van de Friese bevolking in het grotere Nederlandse maatschappelijke verband en daarmee ook het belang dat toegekend moet worden aan integratie van immigranten in dat grote verband.²²

- 3.3.6 Onderzoek naar de beheersing van het Fries door in Fryslân wonende allochtonen, laat zien dat Irakezen in Fryslân in overgrote meerderheid grote moeite hebben met het verstaan van het Fries.²³ Voor ruim de helft van de Marokkanen in Fryslân kan dezelfde constatering worden gedaan.²⁴ Het spreken van het Fries is voor ruim drievierde deel van de beide onderzochte groepen problematisch. Overigens kan bijna één op de acht Marokkaanse jongeren zich, volgens het onderzoek van Bureau Coulon, goed in het Fries redden. Onder de Surinamers in Fryslân zegt ruim een derde deel het Fries goed of heel gemakkelijk te kunnen verstaan, maar ruim tachtig procent heeft grote moeite met het Fries spreken of kan in het geheel geen Fries spreken.²⁵
- 3.3.7 In de rapportage over de jaren 1999-2001 (zie: 3.3.7 van het vorige rapport) is melding gemaakt van het voornemen van het Provinciaal Bestuur van Fryslân om speciaal voorlichtingsmateriaal, woordenlijsten van alledaagse Friese woorden en begrippen in het sociale verkeer en beroepsleven en cursussen te laten ontwikkelen, alsmede in overleg te treden met de gemeenten in Fryslân om voorlichtingsmateriaal en eenvoudige woordenlijsten in verschillende talen te realiseren.²⁶ Thans kan worden vastgesteld dat het betreffende voornemen, mede gezien het afnemende aantal asielzoekers in Fryslân, niet is uitgevoerd.
- 3.3.8 In het gemeentelijke folder- en brochureaanbod voor nieuwe inwoners schenken negen van de 31 Friese gemeenten al langer aandacht aan de Friese taal, respectievelijk de betreffende streektaal, en de tweetaligheid van gemeente en/of provincie. Vier gemeenten gaven in 2002 aan in hun voor nieuwe inwoners bestemde voorlichtingspakket aandacht aan het Fries, de streektaal en/of tweetaligheid te zullen schenken.²⁷
- 3.3.9 **Samenvattend** kan worden geconcludeerd dat de migratiestromen van met name het afgelopen decennium ervoor hebben gezorgd dat de taalverscheidenheid in Nederland, en dus ook in Fryslân, aanzienlijk is toegenomen. Het is onbekend welke gevolgen dat op den duur voor de positie van het Fries heeft. In

---

²² Kamerstukken II 1998/99, 25 891 (R 1609), nr. 5, 18-19. De *SGP*-fractie in de Tweede Kamer vroeg bij de behandeling van een wetsvoorstel tot wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap met betrekking tot de verkrijging, de verlening en het verlies van het Nederlandschap, of het in werking treden van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden geen consequenties zou moeten hebben voor de formulering van, respectievelijk de toetsing van de taalbeheersingseis.

²³ Engbert Boneschansker, Marja Janssens en Iris van der Tuin, *Irakezen in Fryslân*. Economisch Bureau Coulon, Leeuwarden/Ljouwert 2002, 67.

²⁴ Engbert Boneschansker, *Allochtonen in Fryslân*. Economisch Bureau Coulon, Leeuwarden/Ljouwert 2002, 102.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Provinciale Staten van Fryslân, *Notitie Minderhedenbeleid 2000*. Provincie Fryslân 2001, 20.

²⁷ Durk M. B. Krol, 'Steat fan taalplanning by gemeenten', in: G. I. Jellema en A. M. J. Riemersma (eindred.) *Taalpraktyk en taalbelied by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert 2003, 36.

beleidsmatige zin bestaat er amper aandacht voor de gevolgen van migratie en het Fries.

3.4 Economie

3.4.1 Hoewel het aandeel van de landbouw in de Friese werkgelegenheid nog altijd een fractie hoger is dan in de Nederlandse economie, resp. 7 procent en 6 procent, is de Friese economie al lang geen agrarische economie meer. De afgenomen relevantie van de landbouw blijkt ook wanneer de genoemde 7 procent wordt vergeleken met de 34 procent, waarvan in 1947 nog sprake was.²⁸ Wanneer de structuur van de werkgelegenheid in ogenschouw wordt genomen, valt het op dat de industrie met 16,4 procent van de banen van op zijn minst 15 uren per week, anno 2005 de grootste werkgelegenheid biedt, gevolgd door de gezondheids- en welzijnszorg met 14,5 procent en de sector handel en reparatie met 14,4 procent van de banen.²⁹ Op de positie van het Fries in bedrijfsleven wordt verder ingegaan in 3.4.5 en in 11.6-11.37.

3.4.2 In 2003 heeft de Nederlandse economie voor het eerst sinds jaren een daling van de productie laten zien. In het jaar daarop was met een groei van 1,5 procent echter al sprake van een opmerkelijk herstel. Het Noorden van het land heeft dit herstel met een groei van 1,4 procent op de voet gevolgd. Sinds 2000 is de noordelijke economie met 0,9 procent per jaar zelfs iets sneller gegroeid dan de landelijke economie (0,8 procent). Van werkgelegenheidsgroei was in 2004 echter nog geen sprake. In het Noorden moest een teruggang in het aantal banen met 0,5 procent worden genoteerd, tegen Nederland een daling van 0,7 procent.³⁰ De in 2004 weer ingezette groei van de economie zal in 2006 en 2007 verder doorzetten, zo is de verwachting. Dat impliceert ook een groei van de noordelijke werkgelegenheid met circa 2,2 procent, tegenover een landelijk verwachte groei van gemiddeld 1,9 procent. De bovenlandelijke groei in het Noorden hangt samen met een sterke uitbreiding van de zorg- en onderwijssectoren, die in de noordelijke regio relatief sterk vertegenwoordigd zijn.³¹ In 2005 was acht procent van de beroepsbevolking werkloos volgens de officiële definitie. Landelijk was dat 6,5 procent. In het Noorden ging het om circa 59.000 personen, van wie 20.000 in Fryslân.³²

3.4.3 De in Fryslân verdiende inkomens liggen structureel beneden het landelijke niveau. Het gemiddeld besteedbaar inkomen per Fries met 52 weken inkomen bedroeg in 2002 een bedrag van 17.200 euro per jaar. In hetzelfde jaar bedroeg het vergelijkbare landelijke bedrag 18.600 euro per jaar. Het gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner bedroeg in 2002 in Fryslân 11.700 euro en in Nederland 12.900 euro.³³

3.4.4 Onderzoek laat zien dat de leiding van ondernemingen in Fryslân geen systematische aandacht aan tweetaligheid of het taalbeleid van de overheid

---

²⁸ Tom van der Meulen, 'De warbere Fries', in: Piet Hemminga (red.) *De Aktuele Steat fan Fryslân*, Fryske Akademy, Ljouwert 2001, 38.

²⁹ Provincie Fryslân, *Fryslân in cijfers/Fryslân yn sifers*. [Ljouwert 2006], 10.

³⁰ L. Broersma en D. Stelder, *Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning 2006*. RUG, Groningen 2005, 3-5.

³¹ L. Broersma, en D. Stelder, *Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning 2007*. RUG, Groningen 2007, 3.

³² *Ibidem*, 30.

³³ Provincie Fryslân, *Fryslân in cijfers/Fryslân yn sifers*. [Ljouwert 2006], 12.

besteedt. Hoewel de algemene opvatting in de betreffende sector is dat tweetaligheid geen gevolgen heeft voor het realiseren van de ondernemingsdoelen, heeft men wel eerder weerstanden tegen het in een aantal gemeenten ontwikkelde beleid betreffende officieel Friestalige plaatsnamen (zie ook: 11.24-11.25).³⁴

3.4.5 Het *Berie foar it Frysk* heeft in de jaren 2002-2005 onder de titel 'Taal als tool' onderzoek laten doen naar het gebruik van de Friese taal bij zgn. callcentra. Daarbij was de vraag aan de orde in hoeverre het Fries eigene en de Friese taal een rol spelen in de waarden die klanten verbinden met een bedrijf als Zorgverzekeraar 'De Friesland'. Daarbij ging het om de vraag in hoeverre het gebruik van de Friese taal en het profileren van de Friese identiteit invloed heeft op het vertrouwen van de klanten in de Zorgverzekeraar. De resultaten van het niet-gepubliceerde onderzoek laten zien dat het gebruik van de naam 'Friesland' wel een gevoel van vertrouwdheid en regionale oriëntatie oproept, maar slechts een bescheiden rol in de besluitvorming speelt. In ondernemingen waar meer dan de helft van de werknemers Fries spreekt, speelt dit vertrouwen een groter rol dan bij bedrijven waar minder Fries wordt gesproken. Kleine bedrijven hebben in het algemeen meer waardering voor het mondeling en schriftelijk gebruiken van het Fries dan grotere bedrijven.³⁵

3.4.6 In de Friese gezondheidszorg verschilt de beheersing van het Fries niet van de inwoners van Fryslân. De beleidsmatige aandacht voor het Fries is in de gezondheidssector gering. Het Fries wordt vooral gebruikt in informele situaties, tussen naaste collega's en met cliënten. In contacten met leidinggevenden en in formele situaties wordt overwegend het Nederlands gebruikt (zie: 11.43-11.50).³⁶ Het versterken van de positie van het Fries in de zorgsector heeft overigens de aandacht van Rijk en provincie, zoals ondermeer blijkt uit de ambities van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 7.4 e.v.).

3.4.7 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat de economische ontwikkeling in Fryslân door de jaren heen een ongewijzigde positie ten opzichte van de landelijke economie inneemt. Hoewel de afgelopen jaren een zekere inhaalslag hebben laten zien, is nog steeds sprake van een historisch structurele achterstand ten opzichte van de landelijke economie. De aandacht van het Friese bedrijfsleven voor het gebruik van de Friese taal blijft gering. Evenals in het bedrijfsleven is ook in de gezondheidssector de beleidsmatige aandacht voor het Fries gering.

3.5 Bestuurlijke inrichting

3.5.1 De bestuurlijke hoofdstructuur van Nederland, bestaande uit Rijk, provincies en gemeenten, is vastgelegd in de Grondwet. Twee elementen zijn daarbij voor deze rapportage van belang. Artikel 123 van de Grondwet regelt dat provincies en gemeenten bij wet kunnen worden opgeheven en nieuwe ingesteld en dat

---

³⁴ Ab van Langevelde, *Bilingualism and Regional Economic Development, A Dooyeweerdian Case Study of Fryslân*. Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen, Utrecht/Groningen 1999, 18.

³⁵ Berie foar it Frysk, *Rapportaaazje fan de wurksumheden oer de jierren 2002, 2003-2004*. Ljouwert 2005, 51-52.

³⁶ Jasper Blömer, Engbert Boneschansker en Iris van de Tuin, *Taal in de zorg/Taal yn 'e soarch*. Economisch Bureau Coulon, Leeuwarden 2001, 33.

provinciale en gemeentelijke grenzen bij wet kunnen worden gewijzigd. Artikel 124 bepaalt dat provincies en gemeenten de bevoegdheid hebben om hun huishouding en bestuur te regelen (autonomie). Verder kunnen regeling en bestuur van besturen van provincies en gemeenten bij of krachtens de wet gevorderd worden (medebewind). Deze bepalingen gelden in gelijke mate voor heel Nederland, dus ook voor de Provincie Fryslân en de Friese gemeenten.

Het kabinet heeft de afgelopen verslagperiode geen voorstellen gedaan voor gemeentelijke herindeling, behalve op verzoek van betrokken gemeenten, dan wel op voorstel van de provincie.³⁷ De gemeentelijke herindelingsplannen die de afgelopen verslagperiode in Nederland zijn gerealiseerd en waarbij met name kleinere gemeenten waren betrokken, bevinden zich buiten de provincie Fryslân. Evenmin zijn de afgelopen periode plannen voor een provinciale herindeling waarbij de Randstad betrokken zou zijn, doorgevoerd.

3.5.2 In het vervolg wordt nader ingegaan op de in de vorige paragraaf genoemde twee onderwerpen:

- de herindeling c.q. grenswijzigingen van provincies en gemeenten (zie: 3.5.3-3.5.6);
  - de taken en bevoegdheden van provincies en gemeenten (zie: 3.5.7 en 3.5.8).
- Daarbij wordt nagegaan in hoeverre de aanwezigheid van de Friese taal een rol speelt in het beleid inzake herindeling en in de toedeling van taken en bevoegdheden aan provincie en gemeenten in Fryslân.

3.5.3 In mei 2006 kwam de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met een discussienotitie 'Maatwerk in het middenbestuur' naar buiten. In deze notitie geeft de minister aan te streven naar een helder en integraal bestuur in maximaal drie lagen. Daarbij vraagt de minister zich af of in de provincies Fryslân, Groningen en Limburg geen krachtiger herindelingsbeleid noodzakelijk is, gezien de decentralisatie van Rijkstaken in relatie tot het bestuurlijk 'kunnen' van de gemeenten. Met betrekking tot de provincies merkt de minister op dat in het Noorden maatschappelijk sterk gelegitimeerde provincies bestaan die bovendien over een krachtige eigen culturele identiteit beschikken. Qua inwoneraantal zijn zij echter aan de kleine kant. Hierin wordt echter tot op zekere hoogte voorzien door een goede interprovinciale samenwerking. De minister merkt ten aanzien van de gemeenten verder nog op: 'Groningen en Fryslân kennen delen waar relatief nog veel kleinere gemeenten zijn. Voor deze gemeenten kan de vraag worden gesteld of zij in de toekomst in voldoende mate in staat zijn om hun taken c.q. de nieuwe taken adequaat uit te voeren. Hierdoor kan een debat over een nieuwe herindelingsronde in dit verband zinvol zijn, waarbij ook de rol van de provincies nadrukkelijk wordt meegewogen.'³⁸

3.5.4 In een reactie op de discussienotitie doet het college van Gedeputeerde Staten van Fryslân verslag van zijn activiteiten om in de provincie te komen tot een gemeenschappelijke probleemstelling en agendering van het onderwerp

---

³⁷ Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, 18 december 2002, kenmerk BW 2002/u101476.

³⁸ *Maatwerk in het middenbestuur*. Discussienotitie Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 6 mei 2006.

bestuurskracht. ‘De komende tijd zal in het teken staan van het zoeken naar breed gedragen oplossingsrichtingen’.³⁹

- 3.5.5 Het Rijk heeft zich, waar het om de Provincie Fryslân gaat, er toe verbonden de bestuurlijke eenheid van de Provincie Fryslân als uitgangspunt voor zijn beleid te respecteren. Deze toezegging is opgenomen in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 1.2). Met deze toezegging wordt van rijkswege nadere invulling gegeven aan de verplichting die Nederland onder artikel 7.1, onderdeel b van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden is aangegaan.
- 3.5.6 Sinds de gemeentelijke herindeling van 1984 telt Fryslân 31 gemeenten.⁴⁰ In 2002 hebben het college van Gedeputeerde Staten van Fryslân en de Vereniging van Friese Gemeenten het initiatief genomen om knelpunten en tekortkomingen van het Friese lokale bestuur met behulp van een zogenaamde zelfevaluatie te inventariseren. Het in december 2003 uitgebrachte eindrapport was aanleiding voor Gedeputeerde Staten om Provinciale Staten te verzoeken kaders aan te reiken voor een vervolgaanpak. Dat heeft geleid tot een notitie “Kaders voor kwaliteit” waarin werd voorgesteld om in elke Friese gemeente om de vier jaar een bestuurskrachtvisitatie uit te voeren onder auspiciën van een onafhankelijke visitatiecommissie. Deze aanpak is door de Vereniging van Friese Gemeenten verworpen, waarna het provinciaal bestuur heeft besloten om gebiedsgericht met de gemeentebesturen te overleggen over een versterken van de bestuurskracht.⁴¹
- 3.5.7 Ten aanzien van taken en bevoegdheden van de Provincie Fryslân en de Friese gemeenten zij het volgende nog opgemerkt. De erkenning door het Rijk van Fryslân als tweetalige provincie impliceert geen bijzondere autonome status voor de Provincie Fryslân (zie: 3.2.4). Wel heeft het Provinciaal Bestuur van Fryslân enige bijzondere taken die in de wet zijn vastgelegd. Daarbij gaat het om de bevoegdheid tot het verlenen van ontheffing aan scholen voor primair en voortgezet onderwijs tot het geven van het Fries als verplicht leergebied (zie: 6.98-6.99 en 6.184). Daarnaast hebben alle plaatselijke en regionale, niet tot de centrale overheid behorende, bestuursorganen in Fryslân de bevoegdheid om regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken (zie: 8.42-8.45).
- 3.5.8 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft zichzelf in 1969 de bevoegdheid toegekend om een officiële spelling van de Friese taal vast te stellen.⁴²
- 3.5.9 In 2001 stelde het ‘Committee of Experts’ vast dat artikel 7, eerste lid, onderdeel b, in het geval van het Fries werd nagekomen.⁴³ Daarbij gaat het met name om het bestaan, de grenzen en taken van de Provincie Fryslân, waar geen wijzigingen in zijn opgetreden. In zijn tweede rapport gaat het ‘Committee of Experts’ niet op het nakomen van artikel 7 in.

---

³⁹ Provincie Fryslân, *Friese gemeenten samen sterk*. Leeuwarden 11 juli 2006.

⁴⁰ De in 1984 gerealiseerde gemeentelijke herindeling bracht het aantal Friese gemeenten met dertien terug. Voor de Friese naamgeving van de nieuw ontstane gemeenten, zie: Auke van der Goot (eindred.), *Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden 1999-2001*. Den Haag/Leeuwarden 2003, par. 8.55.

⁴¹ Provincie Fryslân, *Friese gemeenten samen sterk*. Leeuwarden 11 juli 2006, 1.

⁴² Prb. 1969, 116.

⁴³ *Report of the Committee of Experts* (2001), 16.

3.5.10 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat de rijksoverheid de tweetaligheid van de Provincie Fryslân heeft erkend, in de zin dat het Fries zowel in het rechts- als het bestuurlijk verkeer, het onderwijs en verschillende maatschappelijke sectoren een (ook wettelijk verankerde) plaats heeft gekregen. Daarnaast beschikt de Provincie Fryslân over een beperkt aantal specifieke bevoegdheden inzake het Fries, die als regel hun grondslag vinden in nationale wetgeving. De aanwezigheid van de Friese taal heeft evenwel geen gevolgen voor de bestuurlijke positie van de Provincie Fryslân in het Nederlandse staatsbestel in het algemeen.

3.6 De Friese taal

3.6.1 De voorliggende rapportage beperkt zich in hoofdzaak tot het Fries in de provincie Fryslân, dat wil zeggen de taal waarvoor Nederland zich heeft gebonden tot toepassing van minimaal vijfendertig leden of letters daarvan, gekozen uit de bepalingen van Deel III van het Handvest. Op het Fries gesproken buiten de provincie Fryslân zijn in principe alleen de bepalingen van Deel II van het Europees Handvest van toepassing, alsmede artikel 8, tweede lid, en artikel 12, tweede lid.

3.6.2 Het Fries voldoet aan de begripsomschrijving in het Handvest dat het een van oudsher op het grondgebied van de tegenwoordige provincie Fryslân in levend gebruik zijnde taal is, die wordt gesproken door burgers van het Koninkrijk der Nederlanden die een numerieke minderheid vormen ten opzichte van de overige bevolking van de Staat. In de provincie Fryslân met anno 2006 ruim 640.000 inwoners kan tegenwoordig 74 procent van de bevolking het Fries spreken (zie: 3.6.4). Feitelijk is de taal in levend gebruik.⁴⁴

3.6.3 Het Fries is een taal die afwijkt van en tegelijk verwant is aan het Nederlands. Het Fries behoort tot de West-Germaanse talen die zich met het Nederlands voegt tussen het Duits en het Engels. Behalve in Nederland wordt het Fries van oudsher ook in delen van Duitsland gesproken. Daarbij gaat het echter om varianten die meer of minder sterk afwijken van het Fries dat in de Nederlandse provincie Fryslân wordt gesproken.

3.6.4 Tot de gebruikers van de Friese taal worden in deze rapportage de personen gerekend die het Fries actief of passief beheersen. In het recentste onderzoek (1995) naar taalachtergrond, taalbeheersing, taalgedrag en taalhouding van de Friezen zijn ruim 1.300 inwoners van Fryslân ter zake ondervraagd.⁴⁵ Het onderzoek, uitgevoerd door de Fryske Akademy, laat zien dat 74 procent van de Friese bevolking Fries kan spreken. Een aanzienlijk deel van deze groep (19 procent) heeft het Fries waarschijnlijk als tweede taal geleerd, omdat 55 procent laat weten het Fries als moedertaal geleerd te hebben. Ruim de helft van de Friese

---

⁴⁴ Voor zover over het grondgebied van de provincie Fryslân wordt gesproken, dient te worden opgemerkt dat het Fries in de in het zuiden van de provincie gelegen gemeenten Oost- en Weststellingwerf (gezamenlijk ruim 51.000 inwoners), en in de in het Noorden gelegen gemeente Het Bildt (ruim 11.000 inwoners) gebruikt wordt naast respectievelijk het Stellingwerfs (een Nedersaksische variant) en het Bildts (zie: 3.6.7). Op de Friese Waddeneilanden (gezamenlijk ruim 10.000 inwoners) wordt op Ameland en Vlieland nagenoeg geen Fries gesproken. Op Terschelling en Schiermonnikoog spreekt een kleine minderheid nog - deels zeer van het Standaard-Fries afwijkende - Friese dialecten.

⁴⁵ Durk Gorter en Reitze J. Jonkman, *Taal yn Fryslân op 'e nij besjoen*, Fryske Akademy, Ljouwert 1995.

bevolking spreekt thuis Fries en ongeveer 94 procent kan Fries verstaan, 65 procent kan Fries lezen en 17 procent kan Fries schrijven.

- 3.6.5 Mede op grond van soortgelijk onderzoek, gepubliceerd in respectievelijk 1969⁴⁶ en 1984⁴⁷, kan worden vastgesteld dat sinds het begin van de jaren zeventig sprake lijkt te zijn van een lichte teruggang in de spreek- en leesvaardigheid, terwijl de schrijfvaardigheid juist toeneemt.⁴⁸ In het algemeen kan echter worden geconcludeerd dat de positie van het Fries in Fryslân relatief stabiel is.⁴⁹

Beheersing van het Fries, samengevat over de periode 1967-1994 in %⁵⁰

	1967	1980	1994
verstaan	97,2	94,3	94,3
spreeken	84,9	73,4	74,0
lezen	68,9	64,9	64,5
schrijven	11,5	10,6	17,0
aantal respondenten (N)	800	1126	1368

In 2003 heeft de *Leeuwarder Courant* ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Afûk een enquête gehouden naar de positie van het Fries, waarvan de uitkomsten het stabiele karakter van de taal onderstrepen. De onderzoeksuitkomsten van de *Leeuwarder Courant* geven aan dat in 2003 door 96 procent van de inwoners van Fryslân het Fries wordt verstaan, 75 procent spreekt het Fries, 68 procent kan het Fries lezen en 18 procent kan het Fries schrijven.⁵¹

- 3.6.6 De relatief stabiele positie van het Fries wordt gekenmerkt door diglossie, een verdeling tussen de gesproken en geschreven taal, met de lage variant, het Fries, voor de mondelinge omgangstaal, en de hoge variant, het Nederlands, voor geschreven teksten.⁵² Tegelijk kan worden vastgesteld dat in het huidige, meertalige, Fryslân, het Nederlands qua positie en gebruik een sterkere positie inneemt dan het Fries.⁵³

- 3.6.7 Dat het Nederlands qua positie en gebruik een sterkere plaats inneemt, geldt ook voor de in Fryslân gesproken niet-Friese lokale talen en dialecten, die voor 11

⁴⁶ L. Pietersen, *De Friezen en hun taal*. Lavenman, Drachten 1969.

⁴⁷ D. Gorter, G.H. Jelsma, P.H. van der Plank en K. de Vos, *Taal yn Fryslân*. Fryske Akademy, Ljouwert 1984.

⁴⁸ Durk Gorter, Alex Riemersma en Jehannes Ytsma, 'Frisian in the Netherlands', in: Guus Extra en Durk Gorter (red.) *The other languages of Europe*, Multilingual Matters, Clevedon 2001, 104-105.

⁴⁹ Durk Gorter en Reitze J. Jonkman, *Taal yn Fryslân op 'e nij besjoen*. Fryske Akademy, Ljouwert 1995, 8.

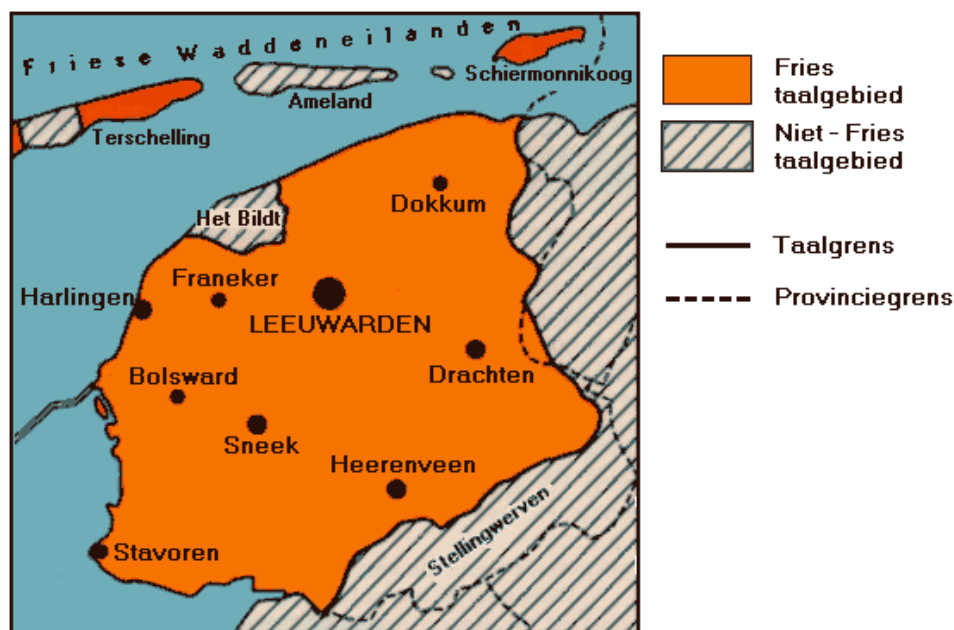
⁵⁰ *Ibid.*, 8.

⁵¹ Jan Jongsma, 'Symposium oer de takomst fan it Frysk: gewoan dwaan!' In: *De Pompeblêden* 74 (2003) 3, 50.

⁵² Durk Gorter, 'It Frysk lêze: kinne en dwaan', in: Rolf H. Bremmer jr., Lammert G. Jansma en Piet Visser (red.) *Speculum Frisicum*, Fryske Akademy, Ljouwert 2001, 435.

⁵³ Durk Gorter, 'De meertalige Fries', in: Piet Hemminga (red.) *De Aktuele Steat fan Fryslân*, Ljouwert 2001, 104.

procent van de bevolking de eerste taal van huis uit is. Het absolute aantal actieve sprekers van een lokale taal kan geschat worden op zo'n 48.000. De overgrote

meerderheid daarvan spreekt één van de stadsdialekten, terwijl daarnaast het Stellingwerfs en Bildts genoemd moeten worden, met respectievelijk 11.500 en 3.200 sprekers.⁵⁴ Gezien de snel teruglopende taaloverdracht tussen de generaties ziet de toekomst van de desbetreffende lokale talen en dialecten er somber uit.⁵⁵

3.6.8 Wanneer de spreiding van het gebruik van het Fries over de verschillende maatschappelijke domeinen in ogenschouw wordt genomen, kan het volgende patroon worden vastgesteld. In het gezin, de werksituatie en op het platteland neemt het Fries een relatief sterke positie in. In meer formele domeinen als bestuur, wetgeving, onderwijs en geschreven media, gaat het echter slechts om een betrekkelijk beperkte plaats, al is hier sinds de laatste decennia sprake van enige toename in het gebruik van het Fries.⁵⁶ Wat betreft de houding tegenover het Fries kon in 1995 worden vastgesteld dat 80 procent van de ondervraagden het oneens is met uitspraken als ‘het Fries is een dialect’, ‘het Fries is niet meer van deze tijd’ of ‘ik moet niets van het Fries hebben’.⁵⁷ Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat het Fries voor 65 procent van de respondenten heel veel betekent, terwijl dat voor 13 procent van de ondervraagden ‘een heel klein beetje’ het geval is.

3.6.9 De *Ried fan de Fryske Beweging* heeft eind 2001 een a-selecte telefonische enquête onder 285 inwoners van Fryslân gehouden om het draagvlak na te gaan voor een volledige gelijkberechtiging voor het Fries. Centraal stonden de vragen of het kunnen gebruiken van het Fries in alle situaties/domeinen problemen zou opleveren, en, of van iedereen passieve kennis van het Fries mag worden verwacht. De overgrote meerderheid van de respondenten verwacht geen problemen wanneer het Fries in alle situaties/domeinen gebruikt kan worden. Een

⁵⁴ *Ibid.*, 99.

⁵⁵ *Ibid.*, 101.

⁵⁶ *Ibid.*, 106.

⁵⁷ Durk Gorter en Reitze J. Jonkman, *Taal yn Fryslân op 'e nij besjoen*. Fryske Akademy, Ljouwert 1995, 34.

ruime meerderheid meent verder dat het kunnen verstaan van het Fries als een maatschappelijke minimumeis kan worden gezien. Dat een ieder Fries kan lezen of schrijven wordt niet door de respondenten verwacht.⁵⁸

- 3.6.10 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat sinds het begin van de jaren zeventig sprake lijkt te zijn van een lichte teruggang in de spreek- en leesvaardigheid van het Fries, terwijl de schrijfvaardigheid juist toeneemt. In het algemeen is de positie van het Fries relatief stabiel in Fryslân.

3.7 **Beleid**

- 3.7.1 Het belangrijkste beleidsstuk inzake de Friese taal in de verslagperiode 2002-2007 is ongetwijfeld de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010 die op 5 juni 2001 door Rijk en Provincie Fryslân is ondertekend. Op 14 maart 2005 is de Bestuursafpraak middels het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 nader geactualiseerd en geconcretiseerd. Eerder in deze rapportage is al stilgestaan bij het karakter van de Bestuursafpraak en bij de wisselwerking tussen Bestuursafpraak en Handvest (zie: 2.18). In de komende paragrafen zullen enkele aspecten worden belicht die specifiek van belang zijn voor de implementatie van de Bestuursafpraak (zie: 3.7.2-3.7.5). Vervolgens zal per beleidsterrein op hoofdlijnen worden aangegeven in hoeverre op dit moment reeds in beleidsnota's van Rijk en Provincie Fryslân aandacht wordt gegeven aan de consequenties van de beleidsvoornemens voor de Friese taal (zie: 3.7.6 e.v.).
- 3.7.2 De aandacht voor de plaats van het Fries in beleidsnota's vloeit rechtstreeks voort uit de Bestuursafpraak van 2001. In het hoofdstuk Algemeen van de Bestuursafpraak zijn partijen het volgende overeengekomen. Rijk en Provincie Fryslân zien erop toe dat in alle beleidsnota's die betrekking hebben op terreinen die tot het werkingsveld van de Bestuursafpraak gerekend kunnen worden, met inachtneming van de door Nederland onderschreven bepalingen in het Europees Handvest, aandacht geschonken wordt aan de consequenties van de beleidsvoornemens voor de Friese taal (BA 1.1).
- 3.7.3 Ter ondersteuning van het Friese-taalbeleid bestaan twee adviesorganen: het Consultatief Orgaan voor het Fries en het *Berie foar it Frysk* (BA 1.3 en 1.4). Het eerste adviseert de Nederlandse regering over alle zaken die de Friese taal betreffen. Daartoe wordt de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties gerapporteerd over de behoeften en de wensen ten aanzien van de Friese taal en cultuur.⁵⁹ Het tweede, het *Berie foar it Frysk*, adviseert Provinciale Staten van Fryslân over algemene beleidsontwikkelingen en maatschappelijke ontwikkelingen in relatie tot het taalbeleid van de Provincie Fryslân.
- 3.7.4 In de slotbepalingen van de derde Bestuursafpraak zijn Rijk en Provincie Fryslân overeengekomen, dat de periode 2001-2004 gebruikt zal worden om na te gaan,

---

⁵⁸ Arjen Versloot, 'Opinypeiling draachflak Fryske taal', in: *De Pompeblêden*, 73 (2002) 1, 2-5.

⁵⁹ Het Instellingsbesluit Consultatief Orgaan Friese taal is bij besluit van 14 maart 2002 gewijzigd in die zin dat het Orgaan ook de advisering over de uitvoering van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en de daarbij behorende uitvoeringsconvenanten tot taak heeft. Tevens is besloten het aantal van drie leden uit te breiden tot vijf leden, alsmede om waarnemers toe te laten (*Stcrt.* 2002, 62).

hoe de bepalingen van het Europees Handvest nader kunnen worden geoperationaliseerd. De perioden 2004-2007 en 2007-2010 zullen worden gebruikt om de betreffende operationalisering, eventueel door middel van aanvullende wetgeving, verder uit te werken (BA 9.2 en 9.3).

- 3.7.5 In een ten minste eenmaal per drie jaar te voeren overleg tussen Rijk en Provincie Fryslân inzake de uitvoering van de activiteiten binnen het kader van de Bestuursafpraak zullen 3-jaarlijkse uitvoeringsconvenanten voor de hiervoor genoemde periodes worden vastgesteld, waarin ook afspraken zullen worden gemaakt over de financiering van de implementatie van de Bestuursafpraak. Verder zullen jaarlijks rapportages worden uitgebracht over de uitvoering van de Bestuursafpraak en/of de daaraan gerelateerde uitvoeringsconvenanten. Deze rapportages zullen worden uitgebracht aan de Tweede Kamer en aan Provinciale Staten van Fryslân (BA 9.6). Tot op heden is deze laatste afspraak niet geïmplementeerd.
- 3.7.6 In de komende paragrafen wordt nagegaan op welke wijze nu reeds door Rijk en Provincie Fryslân uitvoering wordt gegeven aan artikel 1.1 van de nieuwe Bestuursafpraak (vgl. 3.7.2). Hierbij wordt de systematiek van Deel III van het Handvest gevolgd, eerst voor het Rijk, daarna voor de Provincie Fryslân.
- 3.7.7 **Regelgeving en rijksnota's inzake het onderwijs (art. 8 Handvest).** Beleidsmaatregelen inzake het gebruik van de Friese taal zijn neergelegd in wetgeving. Daarbij gaat het in de afgelopen verslagperiode om de Wet kinderopvang (Stb. 2004, 455), het Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel (Stb. 2005, 460), het Besluit vernieuwde kerndoelen WPO (Stb. 2005, 551), de Wet aanpassing profielen tweede fase vwo en havo⁶⁰ (Stb. 2006, 251), de Wet regeling onderbouw VO⁶¹ (Stb. 2006, 281) en het Besluit kerndoelen onderbouw VO (Stb. 2006, 316). Op dit moment zijn van rijkszijde geen specifieke nota's of plannen in voorbereiding die op voorhand gevolgen lijken te hebben voor het Fries in het onderwijs.
- 3.7.8 **Regelgeving en rijksnota's inzake taalgebruik in rechtsverkeer en bestuurlijk verkeer (artt. 9 en 10 Handvest).** Beleidsmaatregelen inzake het gebruik van de Friese taal zijn neergelegd in wetgeving. Daarbij gaat het in de afgelopen verslagperiode om de Wet justitiële gegevens (Stb. 2002, 552), de Wijziging Wet justitiële gegevens (Stb. 2004, 315), de Reparatiwet II Justitie (Stb. 2006, 24) en de Wet reparatie BZK-wetgeving 2003 (Stb. 2004, 493). Specifieke beleidsnota's, relevant voor de positie van de Friese taal, zijn op dit moment niet aan de orde.
- 3.7.9 **Regelgeving en rijksnota's inzake het mediabeleid (art. 11 Handvest).** Beleidsmaatregelen inzake het gebruik van de Friese taal in de media zijn neergelegd in wetgeving. Daarbij gaat het in de afgelopen verslagperiode om de Wet tot wijziging van de Mediawet (Stb. 2003, 485), de Regeling aanvraag en vergelijkende toets vergunningen commerciële radio-omroep 2003 (Stcrt. 2003, 40), de Regeling vervolg verdeling frequenties commerciële radio-omroep 2003

---

⁶⁰ Eigenlijk: Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs ter aanpassing profielen in de tweede fase vwo en havo.

⁶¹ Eigenlijk: Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs inzake vervanging van de basisvorming door een nieuwe regeling voor de onderbouw.

(Stcrt. 2003, 151) en de Beleidsregels programmaquota (Stcrt. 2005, 189 en 244; 2006, 225). Specifieke beleidsnota's, relevant voor de positie van de Friese taal in genoemde sectoren, zijn op de peildatum van deze rapportage niet aan de orde.

- 3.7.10 **Regelgeving en rijksnota's inzake het cultuurbeleid (art. 12 Handvest).** Relevante regelgeving is in de afgelopen verslagperiode neergelegd in de Wet op de vaste boekenprijs (Stb. 2004, 600), de Gemeenschappelijke regeling Letterhoeke (Stcrt. 2002, 163), een aantal regelingen van het Fonds van de Letteren, t.w.
- de Regeling Stimuleringsbeurzen Auteurs (Stcrt. 2002, 164),
  - de Regeling Stimuleringssubsidies Vertaald Literair Werk (Stcrt. 2002, 164),
  - de Regeling stimuleringssubsidies vertaald literair werk 2005-2009 (Stcrt. 2005, 101),
  - de Regeling stimuleringsbeurzen literaire auteurs 2005-2009 (Stcrt. 2005, 101) en ten slotte een regeling van het NLPVF, t.w.
  - de Subsidieregeling internationale literaire projecten en manifestaties (Stcrt. 2005, 130).

In 1999 bracht de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen de cultuurnota 2001-2004 'Cultuur als confrontatie' uit, welke in 2003 werd gevolgd door de cultuurnota 2005-2008 'Meer dan de som'. In beide cultuurnota's wordt niet expliciet op de Friese taal ingegaan. Wel worden enkele te subsidiëren Friestalige voorzieningen en activiteiten genoemd (zie verder: 10.10).

- 3.7.11 **Regelgeving en rijksnota's inzake het economisch en sociaal leven (art. 13 Handvest).** Beleidsmaatregelen inzake het gebruik van de Friese taal, neergelegd in wetgeving, betreffen de Herzieningswet Kadasterwet I (Stb. 2005, 107) en de Regeling archiefbeheer Kadaster (Stcrt. 2004, 86). Specifieke beleidsnota's, relevant voor de positie van de Friese taal in deze sectoren, zijn op de peildatum van deze rapportage niet voorhanden.

- 3.7.12 **Regelgeving en rijksnota's inzake internationale culturele betrekkingen (art. 14 Handvest).** Specifieke beleidsnota's, relevant voor de positie van de Friese taal in deze sector, zijn op de peildatum van deze rapportage niet voorhanden.

- 3.7.13 **Overig.** Op 1 februari 1995 heeft Nederland het op die datum in Straatsburg tot stand gekomen Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden ondertekend (ETS 157).⁶² Ratificatie volgde op 16 februari 2005 (Stb. 2004, 681), waarna het Kaderverdrag op 1 juni 2005 voor Nederland in werking is getreden. De bescherming die uit het verdrag voortvloeit, strekt zich uit tot de Friezen in Nederland.

- 3.7.14 **Provinciale nota's inzake het onderwijsbeleid (art. 8 Handvest).** Op het terrein van het Fries in het onderwijs zijn ten tijde van het samenstellen van deze rapportage met name drie provinciale beleidsnotities van belang. In de eerste plaats is dat de nota: 'Plan fan Oanpak Frysk yn it ûnderwiis Provinsje Fryslân', vastgesteld in oktober 2002 (zie: 6.48), vervolgens de 'Utfieringsnotysje 2005-

⁶²

De tekst van het Kaderverdrag werd ook in het Nederlandse Tractatenblad gepubliceerd (Trb. 1995, 73). Voor de Nederlandse vertaling zie: Trb. 1995, 197.

2007' gericht op implementatie van het *Plan fan Oanpak* (zie: 6.48) en ten slotte de onderwijsnota 'Boppeslach', vastgesteld in november 2006 (zie: 6.49).

3.7.15 **Provinciale nota's inzake taalgebruik in rechtsverkeer en bestuurlijk verkeer (artt. 9 en 10 Handvest).** Inzake het taalgebruik in het rechtsverkeer heeft de Provincie Fryslân geen eigen bevoegdheden. Inzake het gebruik van het Fries in het bestuurlijk kunnen Friese gemeenten en de Provincie Fryslân evenwel alle mogelijke maatregelen treffen voor zover zij passen binnen de wettelijke ruimte van de Awb.

Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft in 2003 de nota *Taalbeleid 2003-2007* vastgesteld. De Provincie streeft een actieve en realistische tweetaligheid na, waarin – vaker dan tot dan het geval was – zowel het Nederlands als het Fries worden gebruikt, rekening houdend met de groepen waarvoor de schriftelijk informatie bestemd is.

In juni 2006 hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân het ontwerp voor de taalnota 2007-2010 'Frysk yn Fryslân: better sichtber, mear fertroud' het licht doen zien. In de ontwerpnota wordt als doel van het te voeren beleid geformuleerd dat in 2020

- op zijn minst 95% van de Friese bevolking het Fries verstaat;
- op zijn minst 70% van de Friese bevolking het Fries voldoende tot en met heel goed kan lezen;
- op zijn minst 70% van de Friese bevolking het Fries redelijk tot en met heel goed kan spreken;
- op zijn minst de helft van de Friese jeugd tot en met dertig jaar het Fries goed kan spreken, en
- op zijn minst 20% van de Friese bevolking het Fries goed kan schrijven.

3.7.16 **Provinciale nota's inzake de media (art. 11 Handvest).** Inzake de regionale omroep hebben Provinciale Staten van Fryslân in de afgelopen verslagperiode geen beleidsnota's vastgesteld. Wel heeft het provinciaal bestuur van Fryslân er middels een drietal brieven in de periode 2003-2006 bij de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op aangedrongen extra middelen ten behoeve van Omrop Fryslân ter beschikking te stellen (zie: 9.27-9.31).

In een in 2006 vastgestelde notitie 'Frysk skreaune Media 2007-2010' heeft het provinciaal bestuur het tot dan gevoerde beleid met betrekking tot de Friestalige tijdschriften geëvalueerd. Op grond van de evaluatie werd een besluit genomen welke Friestalige media de komende jaren financieel zullen worden gesteund (zie: 10.16).

3.7.17 **Provinciale nota's inzake cultuur (art. 12 Handvest).** Voor de eerste jaren van de verslagperiode was de in 2000 door Provinciale Staten vastgestelde notitie 'kultuer yn fryslân 20.0\04' nog van belang. De betreffende notitie kreeg in 2005 een opvolger in de cultuurnota 2006-2008 'Sels dwaan!', die met name inzet op het versterken van het culturele productieklimaat, een verduidelijking van subsidierelaties en een versterking van de relatie tussen cultuur en economie (zie: 10.10-10.15).

- 3.7.18 **Provinciale nota's inzake economisch en sociaal leven (art. 13 Handvest).** Specifieke beleidsnota's die op dit terrein relevant zijn voor de positie van de Friese taal in deze sector, zijn op dit moment niet voorhanden. Wel wordt in het ontwerp voor de taalnota 2007-2010 'Frysk yn Fryslân: better sichtber, mear fertroud' op de noodzaak van regiomarketing ingegaan. Gedeputeerde Staten willen zich richten op het benutten van de economische aspecten van de Friese taal. Daarbij gaat het om cultuurtoerisme en het midden- en kleinbedrijf. Daarbij is het de bedoeling dat vanaf 2007 het cultuurtoerisme meer verbonden wordt met de Friese taal. Het aantal arrangementen van cultuurtoerisme in combinatie met taalcurssussen dient ieder jaar met op zijn minst 10 procent toe te nemen. Ook vanuit het provinciale plattelandsbeleid dient zoveel mogelijk integraal aandacht gegeven te worden aan de kansen voor de Friese taal (het F-element) bij het verwerven van projecten. In 2007-2008 wordt verder een bewustwordingstraject uitgevoerd in de commerciële en toeristische sector. In 2009 dienen de door de Provincie gesubsidieerde cultuur- en taalinstanties plannen te hebben om het Fries een moderne uitstraling te geven. De zichtbaarheid van de Friese taal in het openbare leven in Fryslân dient vanaf 2007 een grote groei door te maken.⁶³
- 3.7.19 **Provinciale nota's inzake internationale culturele betrekkingen (art. 14 Handvest).** Er zijn op dit moment geen specifieke beleidsnota's op dit terrein voor handen. Het ontwerp voor de taalnota 2007-2010 'Frysk yn Fryslân: better sichtber, mear fertroud' citeert de vijf ambities die de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010 heet verwoord met betrekking tot grensoverschrijdende uitwisselingen.⁶⁴
- 3.7.20 **Overig.** In 2005 hebben Provinciale Staten van Fryslân de notitie streektaalen vastgesteld, die de provinciale notitie over lokale talen uit 1985 vervangt.⁶⁵ De Provincie stelt in de notitie dat de betreffende gemeenten de eerstverantwoordelijke overheid zijn voor het Bildts en Stellingwerfs. De

⁶³ De provinciale taalnota 2007-2010 formuleert een aantal concrete doelstellingen tot en met 2010: ten minste tien producten van Friese oorsprong zijn voorzien van een Friestalige etikettering; ten minste 10 procent van alle MKB-bedrijven in Fryslân hebben een Friestalige website; 50 procent van de inwoners in Fryslân geeft aan dat het Fries een eigentijdse en moderne uitstraling heeft en ten minste 25 culturele instellingen in Fryslân hebben een taalstatuut.

⁶⁴ De provinciale taalnota 2007-2010 formuleert als concrete doelstellingen tot en met 2010: Vanaf 2007 worden in de criteria van de provinciale fondsen die op Europa georiënteerd zijn zoveel mogelijk een F-element geïntegreerd (integraal beleid); het provinciebestuur wil uitwisselingsprojecten van basisscholen in Fryslân met andere scholen in EU-minderheidstalen gebieden stimuleren; voor 2011 moeten ten minste 20 verschillende basisscholen in Fryslân en de pabo's hebben deelgenomen aan een EU-uitwisselingsproject met als doel ervaring op te doen over het leren in een meertalige gemeenschap; de Provincie Fryslân wil de contacten met Oost- en Noord Friesland intensiveren door o.a. meer uitwisseling en het opzetten van gemeenschappelijke projecten op het gebied van cultuur, taal en onderwijs. Daarbij wordt er een verbinding gelegd met Lancwad en de Interregionale Samenwerking van het Waddengebied; vanuit het actieprogramma 2004-2006 zet de Provincie Fryslân zich in om een nieuwe kaderstrategie voor meertaligen naast het Engels, Duits en het Frans ook het Fries integraal mee te nemen in het lifelong learning programma op nationaal niveau; in 2007 wordt Europees onderzoek gedaan naar de praktijkuitwerking binnen de landen in Europa die deel III van het Europees Handvest geratificeerd hebben op het gebied van het invullen van minimumstandaarden; Fryslân en Leeuwarden spelen een belangrijke rol in het Europees netwerk voor minderheidstalen; in 2010 hebben de rijksoverheid en de Provincie Fryslân een Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2011-2020 geformuleerd; in 2015 neemt de positie van het Fries in Nederland in het kader van regionale talen of talen van minderheden in Europa een top 10-positie in binnen het Euromosaic.

⁶⁵ Provinsjale Steaten fan Fryslân, *Notysje Streektalen*. [Ljouwert] 2005.

Provincie Fryslân heeft daarbij een volgende en stimulerende rol. Die laatste geldt ook in het geval van de verschillende stads-, dorps- en eilander dialecten.

3.7.21 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Friese taal zowel van de zijde van het Rijk, als van de Provincie Fryslân beleidsmatige aandacht krijgt. Het belangrijkste beleidsstukken zijn de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, die inhoudelijk en procedureel van belang zijn. Voor zover het gaat om verdere beleidsnota's van Rijk en Provincie Fryslân lijken vooral ontwikkelingen te verwachten op de terreinen onderwijs, bestuurlijk verkeer, cultuur en het economisch en sociaal leven.

Deel I

4 Algemene maatregelen

4.1 Deel I dient, volgens de aanwijzingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa voor de samenstelling van de periodieke rapportages, een overzicht te geven van de bestaande wet- en regelgeving die van belang is voor de implementatie van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. In het als bijlage 1 opgenomen overzicht wordt een onderscheid gemaakt tussen de wet- en regelgeving van het Rijk, verordeningen en regelingen van de Provincie Fryslân en verordeningen van de gemeenten in Fryslân.

4.2 In de verslagperiode 2002-2007 is het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 het belangrijkste beleidsdocument met betrekking tot het Fries. Dit convenant werd op 14 maart 2005 te Dokkum ondertekend (Stcrt. 2005, 58). Hiermee wordt nader uitvoering gegeven aan de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (Stcrt. 2001, 125). In de Bestuursafpraak hebben Rijk en Provincie Fryslân tal van afspraken gemaakt om de positie van de Friese taal en cultuur te versterken.

Conform het bepaalde in de Bestuursafpraak worden, waar van belang, in beleidsnota's van Rijk en Provincie Fryslân maatregelen aangekondigd die zijn gericht op de verbetering van de positie van de Friese taal en cultuur. In hoofdstuk 3 van deze rapportage een overzicht opgenomen van beleidsdocumenten van belang voor de Friese taal (zie: 3.7.1-3.7.21). Daar wordt een onderscheid gemaakt tussen beleidsnota's van het Rijk en beleidsnota's van de Provincie Fryslân. De Provincie Fryslân is volop bezig met de implementatie van de handvestbepalingen in het eigen provinciaal beleid, daarmee tevens uitvoering gevend aan de afspraken gemaakt in het kader van de Bestuursafpraak en het Uitvoeringsconvenant.

In de verslagperiode 2002-2007 is jurisprudentie met betrekking tot de Friese taal in het bestuurlijk verkeer tot stand gekomen (zie voetnoot bij 8.49).

4.3 Het overzicht van in Nederland gevestigde instellingen en organisaties, wettig opgericht en gericht op de bescherming en ontwikkeling van de Friese taal, is opgenomen in bijlage 6.

4.4 Bijlage 5 geeft een overzicht van de instanties en organisaties die ter voorbereiding van de rapportage verzocht zijn om nadere inlichtingen te verstrekken, alsmede de instanties die nadere aanvullingen en/of correcties op een eerste versie van de rapportage hebben gegeven.

4.5 Volgens artikel 6 van het Europees Handvest verplichten Partijen zich om erop toe te zien dat de betrokken autoriteiten, organisaties en personen op de hoogte worden gesteld van de door het Europees Handvest geschapen rechten en verplichtingen. Daar is op de volgende wijze uitvoering aan gegeven (zie: 4.6-4.10).

- 4.6 Allereerst betreft de rijksoverheid bij de totstandkoming van de periodieke rapportages – waar mogelijk – de verantwoordelijke regionale overheden, instanties en verenigingen zoveel mogelijk, zodat zij goed op de hoogte zijn van de rechten en plichten die uit het Handvest voortvloeien. In dit kader valt ook het initiatief van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om in 2004 een ‘Handreiking voor gemeenten in Fryslân’ het licht te doen zien, bedoeld om het gemeentelijk taal- en cultuurbeleid te faciliteren.¹ De handreiking gaat onder meer in op het Europees Handvest, de bevoegdheden en verantwoordelijkheden inzake het Friese-taalbeleid op de verschillende overheidsniveaus, het taalbeleid en de -praktijk van de Friese gemeenten en de modelverordening Fries in het schriftelijk verkeer voor gemeenten.
- 4.7 In de tweede plaats kan worden opgemerkt, dat de actualisering van de rapportage over de Friese taal ten behoeve van Raad van Europa is opgedragen aan de Fryske Akademy. De Fryske Akademy betreft relevante overheden, instanties en verenigingen bij de totstandkoming van het rapport, zoals in 4.4-4.6 is vermeld.
- 4.8 In de derde plaats moeten hier de activiteiten van het Consultatief Orgaan voor de Friese taal worden genoemd (zie: 5.14). Dit orgaan heeft, zoals reeds eerder vermeld (zie: 3.7.3) als taak de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties te rapporteren over de wensen die leven over het Friese-taalbeleid in relatie met het Handvest. Met het oog hierop voert het orgaan periodiek gesprekken met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties uit de Friese samenleving. Het Consultatief Orgaan heeft in 2004, zoals eerder in 2000 gebeurde, een Memorandum aan de rijksoverheid uitgebracht met daarin de wensen en behoeften inzake de Friese taal en cultuur. In 2006 heeft het Consultatief Orgaan advies uitgebracht aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over het in hetzelfde jaar uitgekomen rapport van de Inspectie van het Onderwijs inzake het Fries in het basis- en voortgezet onderwijs (zie: 6.51-6.55).
- 4.9 In de vierde plaats dienen de activiteiten van het *Berie foar it Frysk* te worden genoemd (zie: 5.15). Deze bestonden in de verslagperiode onder meer uit de organisatie van studiebijeenkomsten bedoeld voor de Friese gemeenten. Aan de orde kwamen onder meer de voorlichtingspraktijk van gemeenten en het werk van de buitengewone ambtenaren burgerlijke stand. Rond deze bijeenkomsten speelden actuele rapporten van het *Berie foar it Frysk* een rol. Het in 2003 uitgebrachte rapport ‘Taalpraktyk en taalbelied by gemeenten’, bevat onder meer een overzicht van de taal van huwelijkstoespraken, zoals die in Fryslân zijn gehouden in de jaren 1997-2001.² In hetzelfde jaar publiceerde het *Berie* een onderzoek naar het gebruik van de Friese taal in familieberichten en andere advertenties.³ In 2005 publiceerde het *Berie* de resultaten van een onderzoek naar het gemeentelijke taalbeleid, een vervolg op een soortgelijke studie uit 2000.⁴ Ten

---

¹ Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Handreiking voor gemeenten in Fryslân*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties/ Provincie Fryslân, [Den Haag/ Leeuwarden] 2004.

² G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.), *Taalpraktyk en taalbelied by gemeenten*. *Berie foar it Frysk*, Ljouwert 2003.

³ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.), *Frysk taalgebrûk yn famyljeberjochten en advertinsjes 1932-2002*. *Berie foar it Frysk*, Ljouwert 2003.

⁴ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.), *Taalbelied by gemeenten*. *Berie foar it Frysk*, Ljouwert

slotte is het Berie foar it Frysk in 2003 toegetreden tot het Europees netwerk van taalplanningsorganisaties, dat tot stand is gekomen op initiatief van de Welsh Language Board. Het netwerk realiseerde per 11 november 2005 een gemeenschappelijke presentatie op het internet.⁵

4.10 Ten slotte kan worden opgemerkt dat de presentatie van het Europees Handvest op de website van de Raad van Europa, alsmede het overzicht van de ondertekeningen en ratificaties, de wijze van monitoring en de publicatie van onder meer de bevindingen van de commissie van deskundigen zorgt voor een brede en permanente beschikbaarheid van de relevante informatie.⁶ Het bezoek van de commissie van deskundigen aan Nederland en Fryslân, op 9-11 februari 2004, heeft de nodige publiciteit gekregen. Dat geldt ook voor het rapport van de commissie van deskundigen dat eind 2004 openbaar werd gemaakt. Bovendien wordt in een door de Provincie Fryslân in 2004 uitgegeven voorlichtingsbrochure over de Friese taal in Fryslân aandacht geschonken aan het belang van het Handvest.⁷

4.11 Op 15 december 2004 heeft het Comité van Ministers van de Raad van Europa kennis genomen van het tweede rapport van de commissie van deskundigen. Het Comité van Ministers heeft een aantal aanbevelingen geformuleerd. Deze aanbevelingen zijn als bijlage opgenomen bij het rapport van de commissie van deskundigen. Het Comité van Ministers beveelt Nederland aan om kennis te nemen van alle bevindingen van de commissie van deskundigen. Met betrekking tot de Friese taal zou voorrang moeten worden gegeven aan:

- 1 de ontwikkeling van een algeheel en samenhangend beleid inzake het onderwijs van en in het Fries op alle onderwijsniveaus en het treffen van concrete maatregelen gericht op de implementatie hiervan;
- 2 het nemen van praktische maatregelen om het gebruik van het Fries door organen van de centrale overheid die in de provincie Fryslân gevestigd zijn, mogelijk te maken, evenals in de publieke diensten die onder directe verantwoordelijkheid van het Rijk vallen.

De uitvoering van de aanbevelingen wordt op dit moment ter hand genomen. In het kader van de verdere implementatie van de Bestuursafpraak zullen de eerste twee aanbevelingen van het Comité van Ministers worden meegenomen.

4.12 Naar aanleiding van de rapportage over de invoering van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden in Nederland heeft een gedachtewisseling plaatsgevonden tussen de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in de Tweede Kamer. De commissie merkte op dat ze met belangstelling kennisgenomen had van het rapport van de commissie van deskundigen van de Raad van Europa en de reactie van de minister daarop. De vaste commissie heeft vervolgens de Minister van OCW een aantal vragen voorgelegd. De vragen betroffen de positie van het Fries in de voorschoolse educatie, het primair

---

2005.

⁵ www.languageplanning.com

⁶ http://www.coe.int/T/E/Local_Democracy/Minlang/Presentation/

⁷ Ingrid Wagenaar (eindred.), *taal fan it hert*, Provinsje Fryslân, [Ljouwert] 2004.

onderwijs, het voortgezet onderwijs, het hoger en universitair onderwijs, het onderwijs in de Friese geschiedenis en cultuur en het Fries in de lerarenopleiding. De minister heeft deze vragen beantwoord bij brief van 15 augustus 2005.⁸

- 4.13 Inzake de stappen die de Nederlandse regering heeft ondernomen om betrokken overheden, gerechtelijke autoriteiten en maatschappelijke organisaties te informeren over de aanbevelingen zoals weergegeven in 4.11, heeft de Nederlandse regering, naar aanleiding van brieven en reacties van betrokken provinciale overheden en organisaties, met voldoening vastgesteld dat deze overheden en verenigingen reeds langs andere weg - bijvoorbeeld via de website van de Raad van Europa en het Nederlands Comité van het *European Bureau for Lesser-Used Languages* - kennis hebben genomen van de rapporten van het comité van deskundigen en van de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa. Op de peildatum voor deze rapportage had het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de rapportage 2003 en aanbevelingen 2004 overigens niet op zijn eigen website geplaatst, in afwijking van eerder beleid.⁹
- 4.14 Ter beantwoording van de vraag op welke wijze de regering de betrokken overheden, gerechtelijke instanties en maatschappelijke organisaties heeft betrokken bij de implementatie van de aanbevelingen, kan worden verwezen naar hetgeen hiervoor in 4.11-4.13 is vermeld.

---

⁸

Kamerstukken II 2004/05, 29 800 VIII, nr. 254.

⁹

<http://www.minbzk.nl/bbe>

Deel II

5 Doelstellingen en beginselen

- 5.1 Op grond van artikel 7 van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden heeft Nederland zich verplicht om zijn beleid, wetgeving en praktijk ten aanzien van de Friese taal in de gebieden waar de Friese taal wordt gebruikt en overeenkomstig de situatie van de Friese taal te baseren op de volgende doelstellingen en beginselen:

Artikel 7, eerste lid, onderdeel a: de erkenning van [de Friese taal] als uiting van culturele rijkdom

- 5.2 In 2001, heeft het ‘Committee of Experts’ vastgesteld dat artikel 7, eerste lid, onderdeel a, de erkenning van het bestaan van het Fries inhoudt, alsmede de legitimiteit om het Fries te gebruiken.¹ Feitelijk gaat het om de voorliggende voorwaarde voor het in acht nemen van bijzondere aspecten en behoeften van de betreffende taal en om in samenhang daarmee daden te ontwikkelen. Bovendien erkent Nederland met het in het Europees Handvest betrekken van de Friese taal volledig het belang van de taal als een uitdrukking van culturele rijkdom.

Artikel 7, eerste lid, onderdeel b: eerbiediging van de bestuurlijke indeling van het taalgebied

- 5.3 In 2001 stelde het ‘Committee of Experts’ vast dat artikel 7, eerste lid, onderdeel b, in het geval van het Fries is nagekomen.² Daarbij gaat het met name om het bestaan, de grenzen en taken van de Provincie Fryslân, waarin geen wijzigingen zijn opgetreden. Zoals reeds eerder werd opgemerkt, hebben Rijk en Provincie Fryslân in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 1.2) vastgelegd dat het Rijk de bestuurlijke eenheid van de Provincie Fryslân respecteert (zie: 3.5.5).

Artikel 7, eerste lid, onderdeel c: noodzaak tot vastberaden optreden

- 5.4 In 2004 stelde het ‘Committee of Experts’ vast dat de ondertekening van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 duidelijk maakt dat de Nederlandse overheid doordrongen is van de noodzaak om de Friese taal te beschermen.³ Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, dat vier jaar later is tot stand gekomen, onderstreept opnieuw de bereidheid van Rijk en Provincie Fryslân om uitvoering te geven aan de verplichting die onder Deel III van het Europees Handvest zijn aangegaan, herbevestigt deze positie. Op de concrete uitwerking wordt nader ingegaan in deel III van deze rapportage. In deel III van dit rapport zal nader worden ingegaan op de praktische omzetting van de aangegane verplichtingen.

Artikel 7, eerste lid, onderdeel d: het vergemakkelijken en/of aanmoedigen van het gebruik van [de Friese taal]

- 5.5 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om het gebruik van de Friese taal in gesproken en geschreven vorm, in het openbare en het particuliere

---

¹ *Report of the Committee of Experts* (2001), 15.

² *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 35.

³ *Ibid.*, 36.

leven, te vergemakkelijken en/of aan te moedigen, worden beschreven in deel III van deze rapportage.

Artikel 7, eerste lid, onderdeel e: instandhouding en ontwikkeling van banden tussen gebruikers van [de Friese taal] en andere groepen die een taal spreken in identieke of soortgelijke vorm

5.6 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om de banden tussen Friestaligen en identieke of soortgelijke groepen in stand te houden en te ontwikkelen worden beschreven in deel III, hoofdstukken 10 en 12, van deze rapportage.

Artikel 7, eerste lid, onderdeel f: onderwijs in en van [de Friese taal]

5.7 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om in passende vormen en middelen te voorzien voor het onderwijs in en de bestudering van de Friese taal op alle daarvoor in aanmerking komende onderwijsniveaus, worden beschreven in deel III, hoofdstuk 6, van deze rapportage.

Artikel 7, eerste lid, onderdeel g: voorzieningen voor het leren van [de Friese taal] door niet-Friestaligen [in Fryslân]

5.8 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten tot het verschaffen van voorzieningen om degenen die [de Friese taal] niet spreken en die wonen in [Fryslân], in staat te stellen [de Friese taal] te leren indien zij dit wensen, worden beschreven in deel III, hoofdstukken 6 en 10, van deze rapportage.

Artikel 7, eerste lid, onderdeel h: studie en onderzoek van [de Friese taal] aan universiteiten

5.9 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om de studie en het onderzoek van de Friese taal aan universiteiten of gelijkwaardige instellingen te bevorderen, worden beschreven in deel III, hoofdstukken 6 en 10, van deze rapportage.

Artikel 7, eerste lid, onderdeel i: internationale uitwisselingen

5.10 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om internationale uitwisselingen op de door het Europees Handvest bestreken terreinen, voor de gebruikers van de Friese taal in Nederland en Duitsland, worden beschreven in deel III, hoofdstuk 12, van deze rapportage.

Artikel 7, tweede lid: wegnemen van ongerechtvaardigde vormen van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur

5.11 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht tot 'het wegnemen, indien dat nog niet gebeurd is, van alle ongerechtvaardigde vormen van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur betreffende het gebruik van [de Friese taal] en waarmede wordt beoogd de instandhouding of ontwikkeling van [de Friese taal] te ontmoedigen of in gevaar te brengen. De aanneming van bijzondere maatregelen ten gunste van [de Friese taal], gericht op de bevordering van gelijkheid tussen de gebruikers van [de Friese taal] en de overige bevolking, of waarbij naar behoren rekening wordt gehouden met hun specifieke omstandigheden, wordt niet beschouwd als discriminerend optreden

tegen de gebruikers van meer algemeen gebruikte talen.’ Het ‘Committee of Experts’ gaat, gezien het ontbreken van verandering ten opzichte van de eerste rapportage, in zijn tweede rapportage niet op dit punt in.⁴

Artikel 7, derde lid: kweken van onderling begrip

- 5.12 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht ‘dat door passende maatregelen onderling begrip tussen alle linguïstische groepen van het land wordt gekweekt en in het bijzonder dat in de doelstellingen van in hun land gegeven onderwijs en opleiding de eerbiediging van, het begrip voor en de tolerantie ten aanzien van regionale talen of talen van minderheden worden opgenomen en dat de massamedia worden aangemoedigd hetzelfde doel na te streven.’ Het ‘Committee of Experts’ stelde in 2001 dat er geen bewijs is, met uitzondering van enige activiteiten inzake het Fries (onderdeel media), dat initiatieven als beschreven in artikel 7, derde lid, door Nederland zijn ondernomen.⁵ In zijn tweede rapport onderstreept het ‘Committee of Experts’ het belang om wederzijds begrip en tolerantie tussen alle taalgroepen te bevorderen.⁶ Voor zover het om specifieke activiteiten op dit terrein gaat, kunnen deze activiteiten in het tijdvak dat door de onderhavige rapportage wordt bestreken, evenmin worden gerapporteerd (zie: 3.3.7).

Artikel 7, vierde lid: adviesorganen

- 5.13 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht dat ‘bij het bepalen van zijn beleid ten aanzien van [de Friese taal] rekening wordt gehouden met de behoeften en wensen naar voren gebracht door de groepen die [de Friese taal] gebruiken. Deze groepen worden aangemoedigd indien nodig organen in het leven te roepen ten behoeve van het uitbrengen van advies aan autoriteiten inzake alle aangelegenheden betreffende [de Friese taal].’
- 5.14 Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft bij beschikking van 15 januari 1998 een *Consultatief Orgaan voor de Friese taal* ingesteld dat als doel heeft de Nederlandse regering te adviseren over alle zaken die de Friese taal betreffen (Stcrt. 1998, 33).⁷ Het orgaan dat op 19 januari 1998 te Leeuwarden is geïnstalleerd, bestaat op dit moment uit vijf leden en een ambtelijk secretaris.⁸ Het Consultatief Orgaan heeft in 2004, zoals eerder in 2000 gebeurde, een Memorandum aan de rijksoverheid uitgebracht met daarin de wensen en behoeften inzake de Friese taal en cultuur. In 2006 heeft het Consultatief Orgaan advies uitgebracht aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over

---

⁴ *Ibid.*, 30.

⁵ *Report of the Committee of Experts* (2001), 47.

⁶ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 59.

⁷ Het Instellingsbesluit Consultatief Orgaan Friese taal is bij besluit van 19 februari 2002, kenmerk BW2002/U58332, gewijzigd, in die zin dat onder meer onder vernummering van het tweede lid tot derde lid een nieuw tweede lid is ingevoegd. Op grond hiervan krijgt het orgaan tevens tot taak om de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties advies uit te brengen over de uitvoering van de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 en de daarbij behorende uitvoeringsconvenanten, in relatie tot het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (Stcrt. 2002, 62).

⁸ Bij besluit van 19 februari 2002, kenmerk BW2002/U58333, heeft de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties per 1 januari 2002 vijf leden van het Consultatief Orgaan Friese taal benoemd c.q. herbenoemd, daarbij rekening houdend met een rooster van aftreden.

het in hetzelfde jaar uitgekomen rapport van de Inspectie van het Onderwijs inzake het Fries in het basis- en voortgezet onderwijs (zie: 6.51-6.55).

- 5.15 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân wordt inzake het door hem te voeren taalbeleid alsmede de daar mee samenhangende algemene beleidsontwikkelingen geadviseerd door het *Berie foar it Frysk* (zie: 4.9). Het Berie foar it Frysk heeft verder de taak om het Provinciaal Bestuur te adviseren over
- de relatie tussen het provinciaal taalbeleid en het beleid van de Friese gemeenten en van het Rijk;
  - activiteiten die ervoor zorgen dat het provinciaal taalbeleid niet losstaat van het provinciaal beleid op andere terreinen en van het beleid van de andere overheden en van ontwikkelingen in het maatschappelijk veld, en over
  - vraagstukken die om nadere studie en onderzoek vragen.⁹
- 5.16 In 2001 merkte het ‘Committee of Experts’ op dat het Provinciaal Bestuur van Fryslân en de Fryske Akademy werden geconsulteerd voorafgaand aan het aanvaarden als ook tijdens de voorbereiding van de rapportage.¹⁰ In 2002 werd een soortgelijke procedure gevolgd. Voor het vaststellen en voorbereiden van de onderhavige rapportage is gebruik gemaakt van eenzelfde procedure als in 2002 (zie: bijlage 6).

Artikel 7, vijfde lid 5: niet-territoriale talen

- 5.17 Artikel 7, vijfde lid, regelt de toepassing van de eerste tot en met het vierde lid genoemde beginselen op niet-territoriale talen. Daarmee is artikel 7, vijfde lid, niet van toepassing op de Friese taal.

---

⁹

Berie foar it Frysk, *Rapportazje fan de wurksomheden oer de jierren 2002-2004*. Ljouwert 2005, 21.

¹⁰

Report of the Committee of Experts (2001), 48.

Deel III

6 Artikel 8: Onderwijs

- 6.1 In de verslagperiode (2002-2007) zijn in de wet- en regelgeving inzake het onderwijs aanpassingen getroffen om de betrokkenen beter te positioneren om hun verantwoordelijkheden te kunnen nemen. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat schoolbesturen verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit van hun onderwijs en dat het Rijk zich vooral richt op toezicht houden op en rekenschap vragen van de schoolbesturen. Het toezicht op het onderwijs wordt uitgevoerd door de Inspectie van het onderwijs.
- 6.2 Met de Provincie Fryslân is afgesproken dat het Rijk het algemeen onderwijs-, cultuur- en mediabeleid bepaalt, direct of indirect zorg draagt voor de naleving van het Europees Handvest en aan de Provincie Fryslân middelen ter beschikking stelt om haar beleid ten aanzien van het Fries uit te voeren. De Provincie Fryslân bepaalt het beleid m.b.t. het Fries en draagt zorg voor uitvoering hiervan, waarbij ernaar wordt gestreefd dat het beleid van de provincie t.a.v. het Fries en het algemene onderwijs-, cultuur- en mediabeleid van het Rijk elkaar waar mogelijk versterken.
- 6.3 De positie van schoolbesturen om verantwoordelijkheid te nemen voor de kwaliteit van hun onderwijs is in de verslagperiode versterkt door onder meer invoering van globale kerndoelen in het primair en voortgezet onderwijs en door invoering van een lumpsum ter bekostiging van het onderwijs. Het vak Fries is verplicht gebleven in het primair en de eerste fase van het voortgezet onderwijs; wél zijn ook voor het Fries meer globale, realistische kerndoelen vastgesteld.
- 6.4 Om scholen beter in staat te stellen hun verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het onderwijs in en van het (vak) Fries waar te maken, werden van rijkswege extra activiteiten uitgevoerd. Fries werd opgenomen in het landelijke beleid voor subsidiëring onderwijsondersteunende activiteiten (de jaarlijkse hoofdlijnenbrief). Op basis hiervan heeft de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) een leerplan Fries voor het primair onderwijs uitgewerkt.
- 6.5 Voor het realiseren van de kerndoelen Fries en het verbeteren van de positie van het Fries in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs werden van rijkswege extra financiële middelen ter beschikking gesteld voor realisering van het digitale vaklokaal. Voorts zijn de examenprogramma's Friese taal en cultuur voor havo en vwo aangepast en zijn er voor alle leerwegen in het vmbo examenprogramma's ontwikkeld. Een wijziging van het Eindexamenbesluit is in voorbereiding waarin geregeld wordt dat ook leerlingen in de kaderberoepsgerichte en basisberoepsgerichte leerwegen in het vak Fries examen kunnen doen (beoogde invoeringsdatum 1 augustus 2008).
- 6.6 Met inachtneming van de eigen verantwoordelijkheid van de instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân heeft de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap schriftelijk aan deze instellingen gevraagd om in hun jaarverslag aandacht te besteden aan hun beleid voor gebruik en bevordering van de Friese taal en cultuur.

- 6.7 Het toezicht op de kwaliteit van het onderwijs wordt op grond van de Wet op het onderwijstoezicht (WOT) uitgevoerd door de Inspectie van het onderwijs. Het (onafhankelijke) toezicht wordt uitgeoefend aan de hand van een door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vast te stellen 'toezichtskader'.
- 6.8 In het toezichtskader voor het primair onderwijs is, in overleg met de Provincie Fryslân, ook het Fries opgenomen. (het kader bestaat uit aanvullingen of aanpassingen van de jaarlijkse vragenlijst, het jaarlijks onderzoek en het periodiek kwaliteitsonderzoek van de inspectie). Er komt ook een specifiek toezichtmodule Fries voor scholen die zeer actief met de Friese taal binnen hun onderwijs bezig zijn en geïnteresseerd zijn in het inspectieoordeel over hun onderwijs in de Friese taal. Op basis van de ervaringen in het primair onderwijs zal Fries ook worden opgenomen in het toezichtskader voor het voortgezet onderwijs.
- 6.9 Jaarlijks rapporteert de Inspectie van het onderwijs aan de minister met het (openbare) onderwijsverslag. In het Onderwijsverslag 2004/2005 werd expliciet aandacht besteed aan de kwaliteit van het onderwijs in het Fries in het primair onderwijs. In september 2006 verscheen het inspectierapport "De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de Provincie Fryslân".
- 6.10 In een brief aan het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 31 mei 2007 heeft de inspectie van het Onderwijs verklaard zich te conformeren aan de (model) Regeling omtrent het gebruik van Friese taal in schriftelijke stukken uitgaande van gedeconcentreerde rijksdiensten.
- 6.11 Om de Provincie Fryslân beter te positioneren voor het ontwikkelen en uitvoeren van het beleid m.b.t. het Fries, kreeg de Provincie de bevoegdheid om ontheffing te verlenen van de verplichting voor het aanbieden van het vak Fries in het voortgezet onderwijs. De Provincie heeft deze bevoegdheid al voor het primair onderwijs.
- 6.12 Om administratieve lasten te verlagen en de eigen verantwoordelijkheid meer tot uitdrukking te brengen, is het algemene rijksbeleid erop gericht het aantal specifieke uitkeringen te verminderen. Als gevolg daarvan werd de doeluitkering Friese taal en cultuur voor verbetering van de kwaliteit van onderwijs in het Fries toegevoegd aan het Provinciefonds. De Minister van BZK heeft daarbij de garantie gegeven, dat ook in de toekomst het volledige bedrag van de doeluitkering ter beschikking van de Provincie Fryslân zal blijven.
- 6.13 De Provincie Fryslân heeft gekozen voor een integraal beleid voor verbetering van het Fries in het onderwijs. Dat beleid is neergelegd in de nota Boppeslach. In deze nota zijn ook maatregelen opgenomen om het gebrek aan kennis van de twee- of meertalige ontwikkeling van kinderen en de voordelen van twee- of meertaligheid voor het individuele kind op te heffen.
- 6.14 De aan het onderwijs op school voorafgaande voorzieningen - zoals peuterspeelzalen en kinderopvang - maken formeel geen deel uit van het Nederlandse onderwijsstelsel. Wel is de Minister van Onderwijs, Cultuur en

Wetenschap sinds 22 februari 2007 verantwoordelijk geworden voor de kinderopvang. De verantwoordelijkheid voor de peuterspeelzalen ligt – op grond van achtereenvolgens de Welzijnswet (Stb.1994, 447) en, vanaf 1 januari 2007, de Wet maatschappelijke ondersteuning (Stb. 2006, 351) – bij de gemeenten. De kwaliteit en de financiering van de kinderopvang is geregeld in de per 1 januari 2005 in werking getreden Wet kinderopvang (Stb. 2004, 455). Artikel 55 van de Wet kinderopvang zegt dat bij kinderopvang in een kindercentrum het Nederlands als voertaal wordt gebruikt. Waar echter, naast de Nederlandse taal, de Friese taal of een streektaal in levend gebruik is, kan de Friese taal of de streektaal, mede als voertaal worden gebruikt.

- 6.15 Het basisonderwijs in Nederland is bestemd voor leerlingen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar en omvat 8 jaar, in de praktijk verdeeld over 8 groepen. Hoewel de scholen voor primair onderwijs open staan voor kinderen vanaf 4 jaar, begint de leerplicht wettelijk vanaf het vijfde jaar.¹ Zo'n 99 % van de leerlingen gaat in het vierde jaar naar school. Het onderwijs op de scholen voor primair onderwijs is geregeld in de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) (Stb. 1998, 495).
- 6.16 Artikel 9, vierde lid van de WPO zegt dat 'op de scholen in de provincie Fryslân tevens onderwijs wordt gegeven in de Friese taal, tenzij gedeputeerde staten op verzoek van het bevoegd gezag ontheffing van deze verplichting hebben verleend'. Verder zegt artikel 9, achtste lid van de WPO, dat 'het onderwijs wordt gegeven in het Nederlands. Daar waar naast de Nederlandse taal, de Friese taal of een streektaal in levend gebruik is, kan de Friese taal of streektaal mede als voertaal bij het onderwijs worden gebruikt.'
- 6.17 Onder de WPO vallen ook de speciale scholen voor basisonderwijs. Dit zijn scholen die in voorgaande wetgeving, te weten de Interimwet Speciaal Onderwijs en Voortgezet Speciaal Onderwijs (ISOVSO) benoemd werden als scholen voor Moeilijk Lerende Kinderen (MLK), scholen voor kinderen met Leer- en Opvoedings Moeilijkheden (LOM) en aan LOM-scholen verbonden afdelingen voor onderwijs aan in hun ontwikkeling bedreigde kinderen (IOBK) . In de ISOVSO was het leergebied Fries facultatief. De basisscholen én de speciale scholen voor basisonderwijs dienen nu te voldoen aan de WPO inzake het leergebied Fries. Een en ander betekent een versterking van de positie van het Fries op de speciale scholen voor basisonderwijs.
- 6.18 Het speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs zijn geregeld in de Wet op de expertisecentra (WEC) (Stb. 1998, 496). Dit betreft het onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen en lichamelijke, visueel en anders gehandicapte kinderen. In artikel 13, zesde lid van de WEC staat dat het speciaal onderwijs in de provincie Fryslân mede onderwijs in de Friese taal kan omvatten, In artikel 14, derde lid staat hetzelfde voor het voortgezet speciaal onderwijs.
- 6.19 In 1993 stelde de Minister van Onderwijs voor het eerst voor alle verplichte vakken in het basisonderwijs kerndoelen (Stbl. 1993, 264) vast. Voor de scholen

---

¹ Het ontwerp van wet tot wijziging van de Wet op het primair onderwijs, de Wet op de Expertisecentra en de Leerplichtwet 1969 in verband met onder meer de wijziging van enkele leeftijdsgrenzen, laat de wettelijke leerplicht vanaf het vierde jaar beginnen (Kamerstukken II 2001/02, 28 085, nrs. 1 en 2.

voor primair onderwijs geldt sindsdien de eis dat zij voor elk van de leergebieden tenminste de vastgestelde kerndoelen hanteert als aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstellingen. Vervolgens heeft in 1998 (Stb.1998, 354) een herziening van de kerndoelen van 4 mei 1993 plaatsgevonden. Bij besluit van 8 oktober 2005 (Stb. 2005, 551) zijn de vernieuwde kerndoelen voor het basisonderwijs vastgesteld. Deze kerndoelen gelden vanaf 1 augustus 2006 in ieder geval voor de kleutergroepen. Per augustus 2009 moeten deze nieuwe kerndoelen geheel binnen de basisscholen zijn ingevoerd. Waren de kerndoelen voor de Friese taal (alleen verplicht voor de scholen in de provincie Fryslân) eerder gelijk aan de kerndoelen voor de Nederlandse taal, vanaf 2005 is dat niet langer het geval. Zoals het in 2001 gehouden onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs duidelijk had gemaakt was dit voor de meeste scholen een te zware opgave.² Om die reden zijn meer realistische kerndoelen opgesteld (zie: 6.20).³

6.20 De kerndoelen voor het Fries in het basisonderwijs luiden als volgt:

Mondeling taalonderwijs

- De leerlingen ontwikkelen een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van Fries door henzelf en anderen.
- De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken Fries. Het gaat om teksten die informatie geven, plezier verschaffen, meningen of aanwijzingen bevatten over voor hen bekende onderwerpen.
- De leerlingen leren zich naar inhoud en vorm in het Fries uit te drukken in situaties uit hun dagelijks leven waarin zij informatie vragen of geven over een onderwerp waarmee zij vertrouwd zijn.

Schriftelijk taalonderwijs

- De leerlingen leren informatie te verwerven uit teksten in het Fries in frequent voorkomende teksttypen (zoals artikelen in jeugdrubrieken, liedjes, verhalen).
- De leerlingen leren eenvoudige teksten in het Fries te schrijven over alledaagse onderwerpen met het doel met anderen over die onderwerpen te communiceren.

Taalbeschouwing, waaronder strategieën

- De leerlingen verwerven een woordenschat van frequent gebruikte Friese woorden en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

6.21 Het voortgezet onderwijs wordt wettelijk geregeld in de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) (Stb. 1963, 40). De wet onderscheidt vijf verschillende vormen van voortgezet onderwijs:

- het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo); met een cursusduur van zes jaren;
- hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo) met een cursusduur van respectievelijk vijf en vier jaar;
- voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) met een cursusduur van vier jaar;
- aan het einde van het tweede leerjaar kiezen de vmbo-leerlingen een leerweg en een sector. Het vmbo kent vier leerwegen: de

² Inspectie van het Onderwijs, *Fries op school*, [Utrecht], 2006, 21.

³ *Ibidem*.

basisberoepsgerichte leerweg (BB), de kaderberoepsgerichte leerweg (KB); de gemengde leerweg en de theoretische leerweg. De basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen zijn voor praktisch ingestelde leerlingen. De theoretische leerweg is bedoeld voor theoretisch ingestelde leerlingen. De gemengde leerweg is een combinatie tussen theorie en praktijk.

- andere vormen van voortgezet onderwijs.

De volledige leerplicht eindigt aan het einde van het schooljaar waarop de leerling de 16-jarige leeftijd heeft bereikt of waarin de leerplichtige tenminste 12 volledige schooljaren heeft doorlopen.

- 6.22 Vanaf het schooljaar 1993/94 kenden de scholen voor voortgezet onderwijs een algemeen programma dat in principe voor alle scholen gelijk was: de zogenaamde basisvorming, die een periode van twee tot vier jaar kon omvatten en in doorsnee een periode van drie jaar omvatte (leeftijd 12-15 jaar).⁴ Sinds 1 augustus 2006 is de basisvorming vervangen door een nieuwe regeling voor de onderbouw (Stb. 2006, 281). Deze heeft betrekking op de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs.
- 6.23 Artikel 11e van de WVO luidt dat op scholen in de provincie Fryslân met inachtneming van de daarvoor vastgestelde kerndoelen tevens onderwijs wordt gegeven in de Friese taal en cultuur, tenzij Gedeputeerde Staten op verzoek van het bevoegd gezag ontheffing van deze verplichting hebben verleend. De bevoegdheid van Gedeputeerde Staten om aan de scholen voor voortgezet onderwijs ontheffing te verlenen voor onderwijs in de Friese taal en cultuur, is sinds 1 augustus 2006 op verzoek van Gedeputeerde Staten van Fryslân in de WVO opgenomen. Met deze wetwijziging wordt beoogd om de positie van het Fries in het voortgezet onderwijs te versterken. Bij algemene maatregel van bestuur worden kerndoelen vastgesteld voor de Friese taal en cultuur (zie: 6.24 en 6.25). Deze kerndoelen hebben in de provincie Fryslân dezelfde status als de algemene kerndoelen op grond van artikel 11a van de WVO.
- 6.24 Bij besluit van 7 juni 2006 (Stb. 2006, 316) zijn de zes kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs vastgesteld. Drie van de kerndoelen zijn voor alle leerlingen in de provincie Fryslân verplicht, terwijl de andere drie eveneens verplicht zijn, maar een verschillende uitwerking kennen voor leerlingen die het Fries als moedertaal spreken en voor leerlingen die Fries als tweede taal spreken.
- 6.25 De kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân luiden als volgt:
Deelnemer in een tweetalige cultuur
- De leerling leert de betekenis onderkennen van de tweetalige Friese cultuur voor het dagelijks leven en leert deze te vergelijken met situaties in de rest van Nederland en daarbuiten.

⁴

Onder de eerste fase van het voortgezet onderwijs wordt verstaan:
- de eerste drie leerjaren van vwo en havo;
- alle leerjaren van vmbo.

- De leerling leert aan de hand van voorbeelden de specifieke kenmerken van de Friese cultuur begrijpen en deze in verband te brengen met de historische achtergronden daarvan.
- De leerling leert aan de hand van voorbeelden het belang van Friese cultuuruitingen onderkennen (teksten, toneel, muziek, film, TV en radio) en de betekenis die hij daaraan hecht onder woorden te brengen.

Voor leerlingen met Fries als tweede taal en voor leerlingen met Fries als moedertaal

- De leerling leert om via voor hem zinvolle contexten een Friese woordenschat op te bouwen door verschillende strategieën toe te passen.
- De leerling leert informatie op te zoeken en te ordenen uit schriftelijke en digitale Friestalige bronnen op basis van vragen over onderwerpen binnen zijn eigen belangstellingssfeer.
- De leerling leert een informeel gesprek in het Fries te voeren met leeftijdgenoten over onderwerpen uit zijn dagelijks leven.

Voor leerlingen met Fries als moedertaal

- De leerling leert zich mondeling en schriftelijk begrijpelijk uit te drukken en zich te houden aan taalconventies die voor het Fries gelden (spelling, grammaticaal juiste zinnen, woordgebruik).
- De leerling leert het belang van het communiceren volgens gangbare taalregels van het Fries in formele situaties ontdekken (werkoverleg, planning, discussie).
- De leerling leert Friese verhalen, gedichten en informatieve teksten te kiezen en te lezen die tegemoet komen aan zijn belangstelling en zijn belevingswereld uitbreiden.⁵

6.26 Na het derde leerjaar begint de tweede fase / het studiehuis van het voortgezet onderwijs. Onder de tweede fase wordt verstaan de bovenbouw van het havo (klas 4 en 5) en vwo (4, 5 en 6). Met de term ‘tweede fase’ wordt de leerstof bedoeld. De term ‘studiehuis’ slaat op de manier waarop de leerstof wordt aangeboden, hoeveel klassikale lessen er zijn en wanneer leerlingen zelfstandig moeten werken. Doelen van het studiehuis zijn dat leerlingen ‘leren leren’, de aansluiting op het hoger onderwijs wordt verbeterd en dat leerlingen een grotere algemene kennis krijgen.

6.27 Bij wet van 27 april 2006 (Stb. 2006, 251) zijn de profielen tweede fase vwo en havo aangepast.⁶ Het Fries is daarbij onderdeel van het gemeenschappelijke deel van elk profiel in het atheneum, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag dit vak aanbiedt (art. 13, eerste lid, onder c). Het Fries kan verder onderdeel zijn van het vrije deel van elk profiel en van het profieldeel cultuur en maatschappij in het gymnasium en atheneum, voor zover het bevoegd gezag dit vak aanbiedt (art. 13, zevende lid, onder a). In het havo maakt het Fries geen deel uit van het gemeenschappelijke deel van elk profiel, maar wel van het profiel cultuur en maatschappij en van het vrije deel, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag dit vak aanbiedt (art. 13, vijfde lid, onder b).

⁵ Stb. 2006, 316, pp. 27-28.

⁶ Het gaat om vier verschillende profielen: natuur en techniek, natuur en gezondheid, economie en maatschappij en cultuur en maatschappij.

- 6.28 Na de onderbouw op het vmbo kunnen leerlingen kiezen voor vier verschillende leerwegen (de theoretische, kaderberoepsgerichte, basisberoepsgerichte en gemengd-theoretische) (WVO artikel 10 t/m 10d). De leerwegen bestaan uit een gemeenschappelijk deel (verplicht voor alle leerlingen), een sectorgebonden deel (afhankelijk van de keuze van de leerling voor techniek, zorg en welzijn, landbouw, economie) en een vrij deel (keuze uit een aantal vakken, afhankelijk van de gekozen leerweg). De leerwegen sluiten aan op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Ook in het vmbo kan het Fries als eindexamenvak gekozen worden (zie: 6.195-6.196).
- 6.29 Voor een beperkte groep leerlingen voor wie het niet mogelijk is een vmbo-diploma te halen is er praktijkonderwijs. In tegenstelling tot de leerwegen bereidt het praktijkonderwijs leerlingen rechtstreeks voor op de regionale arbeidsmarkt.⁷
- 6.30 Het hoger onderwijs in Nederland omvat het hoger beroepsonderwijs (hbo), het universitair onderwijs (wo) en het afstandsonderwijs op universitair- en hbo-niveau door middel van de Open Universiteit (OU)⁸ die voornamelijk universitaire opleidingen aanbiedt. Het hoger onderwijs is wettelijk geregeld in de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (Stb. 1992, 593).
- 6.31 Nadat de Europese ministers van onderwijs in 1999 de zogenaamde Bologna-verklaring hebben aangenomen met het doel om op langere termijn tot een Europese onderwijsruimte te komen, heeft het Nederlandse hoger onderwijs, deels vanaf 2002/2003, met het oog op de nagestreefde internationale afstemming een undergraduate-graduatemodel ingevoerd, waaraan gekoppeld een in de wet opgenomen bachelor- respectievelijk mastergraad. Daarbij heeft Nederland gekozen voor het handhaven van de bestaande binaire structuur, dat wil zeggen dat het verschil tussen wo en hbo is gehandhaafd. (Het wo is relatief meer geïntendeerd op academische vorming en kennis, het hbo is relatief meer gericht op de beroepspraktijk). Universiteiten kunnen opleiden tot en met het doctoraat via de stappen van bachelor en master. HBO-instellingen leiden dikwijls alleen op tot het bachelorniveau en kennen slechts een beperkt aantal bekostigde hbo-masteropleidingen. Gelijk met de invoering van de zogenaamde bama-structuur is een accreditatiesysteem geïntroduceerd, om daarmee de kwaliteit van de opleidingen te waarborgen. Een voorwaarde voor bekostiging van een opleiding door de overheid is dat de opleiding geaccrediteerd is. De onderzoeksopleidingen en lerarenopleidingen, de (leraren)opleiding Fries inbegrepen, maken ondertussen deel uit van de nieuwe structuur.
- 6.32 Sinds 1996 regelt de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) (Stb. 1995, 501) de organisatie van het beroepsonderwijs (art. 7.2.2 WEB) en de educatie (art. 7.3.1 WEB). De WEB heeft alle instellingen voor secundair beroepsonderwijs en volwasseneneducatie via een fusieproces samengebracht in een netwerk van ongeveer 50 Regionale Opleidingen Centra (ROC's). In de provincie Fryslân zijn twee ROC's, te weten de Friese Poort en het Friesland College. Verder bestaat in de provincie Fryslân een Agrarisch Opleidings Centrum (AOC) voor het

⁷

Zie: <http://www.ocw.nl>: het vmbo in Nederland.

⁸

In 2005 omvatte het hbo in Nederland 41 (Fryslân: 3) door de overheid bekostigde instellingen met in totaal bijna 356.000 ingeschreven studenten. Het wetenschappelijk onderwijs kent 14 verschillende instellingen (Fryslân: geen) met zo'n 222.300 studenten (Kerncijfers 2001-2005 OCW).

onderwijs op het gebied van de landbouw en natuurlijke omgeving. Ook de AOC's vallen onder de werking van de WEB.

- 6.33 In Nederland maakt de opleiding van docenten voor de verschillende onderwijsniveaus deel uit van het hoger onderwijs, met uitzondering van de opleiding van docenten (leidsters) in het voorschools onderwijs. Deze opleiding valt onder het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) (zie: 6.333-6.334).
- 6.34 In 2001 deed het 'Committee of Experts' een aantal suggesties aan de Nederlandse regering (zie: 6.34-6.38). Het 'Committee' drong er op aan om een substantieel deel van het voorschools onderwijs in het Fries mogelijk te maken.⁹ Het 'Committee' nodigde de regering vervolgens uit om een substantieel deel van het primair onderwijs in het Fries beschikbaar te stellen.¹⁰
- 6.35 Het 'Committee of Experts' drong er verder bij de regering op aan om de nodige stappen te nemen ter verbetering van de huidige situatie van het Fries in het voortgezet onderwijs. Het 'Committee' bepleitte het definiëren van duidelijke kerndoelen Fries. Verder drong het 'Committee' erop aan zeker te stellen dat in het voortgezet onderwijs de kwaliteit en de doorgaande lijn van het onderwijs in het Fries zodanig zouden worden verbeterd, dat de betreffende doelen bereikt zouden kunnen worden. Daarmee zou het voor leerlingen aantrekkelijker worden om het Fries te kiezen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs.¹¹
- 6.36 Het 'Committee of Experts' drong er bij de regering verder op aan om actiever te worden ten aanzien van het verschaffen van voorzieningen voor de bestudering van het Fries als vak in het universitair en hoger onderwijs.¹²
- 6.37 Het 'Committee of Experts' drong er bij de regering op aan om in het kader van het volwassenenonderwijs en de permanente educatie cursussen in het Fries te bieden.¹³
- 6.38 Het 'Committee of Experts' drong er ten slotte bij de regering op aan om ervoor te zorgen dat in een adequate scholing inzake het Fries werd voorzien, zowel in de basisopleiding als in de nascholing van docenten die nodig zijn voor de toepassing van die leden uit lid a tot en met g van dit artikel 8 Europees Handvest die door Nederland zijn aanvaard.¹⁴
- 6.39 In zijn tweede rapport constateert het 'Committee of Experts' dat de Provincie Fryslân in overeenstemming met de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 jaarlijks een doeluitkering van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ontvangt om de positie van het Fries in het onderwijs te beschermen en verbeteren.¹⁵ Met ingang van 1 januari 2006 heeft het Rijk de specifieke uitkeringen voor de Friese taal en cultuur naar het Provinciefonds overgebracht (zie ook: 10.84-10.86).

---

⁹ *Report of the Committee of Experts* (2001), 59.

¹⁰ *Ibidem*, 62.

¹¹ *Ibidem*, 65.

¹² *Ibidem*, 68.

¹³ *Ibidem*, 69.

¹⁴ *Ibidem*, 71.

¹⁵ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 72.

- 6.40 In zijn tweede rapport constateert het ‘Committee of Experts’ verder dat het gebruik van de Friese taal zowel in Friese gezinnen als in de voorschoolse educatie wordt belemmerd door onvoldoende kennis van de ontwikkeling van het tweetalige kind en de voordelen van tweetaligheid voor individuele kinderen. Met een toenemend aantal tweetalige huwelijken is er behoefte aan advisering hoe om te gaan met tweetaligheid binnen het gezin.¹⁶
- 6.41 Ten slotte stelt het ‘Committee of Experts’ vast dat het door het CITO ontwikkelen van een methode om taalproblemen onder geïmmigreerde kinderen op te lossen, een negatief gevolg kan hebben voor het gebruik van het Fries zowel in de voorschoolse opvang als in de school zelf.¹⁷
- 6.42 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat in algemene zin het in het verleden van rijkswege gevoerde beleid ten aanzien van het Fries in het onderwijs als uitgangspunt voor de onderwijsparagraaf geldt. Daarbij gaat het om de volgende formuleringen:
- het Rijk bepaalt het algemeen onderwijs-, cultuur en mediabeleid en draagt m.b.t. het Fries direct of indirect zorg voor de naleving van het Europees Handvest;
  - de Provincie Fryslân bepaalt het beleid m.b.t. het Fries en draagt zorg voor uitvoering hiervan;
  - het Rijk stelt de Provincie Fryslân middelen ter beschikking om haar beleid ten aanzien van het Fries uit te voeren;
  - het beleid van de Provincie Fryslân t.a.v. het Fries en het algemene onderwijs-, cultuur- en mediabeleid van het Rijk moeten elkaar waar mogelijk versterken.¹⁸
- 6.43 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat door het Rijk, onder bij de toekenning geregelde voorwaarden, een doeluitkering Fries in het onderwijs aan de Provincie Fryslân beschikbaar wordt gesteld. Deze doeluitkering wordt door de provincie ingezet voor het waarborgen en stimuleren van de positie van het Fries in het onderwijs (BA 2.3.1). Ter uitvoering van deze afspraak heeft de Provincie Fryslân een nota opgesteld, getiteld ‘Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis’. Daarin wordt concreet invulling gegeven aan de besteding van deze doeluitkering (zie: 6.39).
- 6.44 In artikel 2.1.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en het Provinciaal Bestuur van Fryslân overeengekomen dat de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, voor 1 oktober van ieder jaar, na overleg met de Provincie, de hoogte van de doeluitkering Fries in het onderwijs voor het desbetreffende jaar vaststelt (zie: 6.39).
- 6.45 Verder is in artikel 2.1.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 vastgelegd dat de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Provincie Fryslân één keer per jaar met elkaar overleg voeren over de

---

¹⁶ *Ibidem*, 73.

¹⁷ *Ibidem*, 74.

¹⁸ *Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001*, hoofdstuk 2, inleiding.

implementatie van het onderdeel onderwijs van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001. De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Provincie Fryslân informeren elkaar over beleidsmatige ontwikkelingen die mede betrekking hebben op de positie van de Friese taal en cultuur in het onderwijs.

- 6.46 Het toezicht op het onderwijs in het Fries wordt geïntegreerd in de reguliere werkwijze van de Inspectie van het Onderwijs. Daarbij wordt begonnen met het primair onderwijs en vervolgens zal op basis van de dan opgedane ervaring het toezicht in het voortgezet onderwijs worden ingevuld. Gelijktijdig met de reguliere jaarlijkse vragenlijst zal iedere school in Fryslân worden gevraagd om enkele gegevens over het vak Fries, voertaalgebruik en schoolbeleid inzake Fries te leveren. Van alle scholen in Fryslân zal worden nagegaan of zij, in het kader van de kwaliteitszorg, voldoende inzicht hebben in hun lokale taalsituatie.
- 6.47 Bij het periodiek kwaliteitsonderzoek door de Inspectie van het Onderwijs zal jaarlijks een kwart van de scholen in Fryslân worden onderzocht op de stand van zaken met betrekking tot het Fries. Incidenteel zal, aan de hand van een specifiek hiervoor te ontwikkelen module Fries, een specifiek rapport kwaliteitsonderzoek Fries worden opgemaakt.¹⁹
- 6.48 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft in oktober 2002 een 'Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis' vastgesteld, waarin de voornemens van de Provincie Fryslân inzake het onderwijs worden weergegeven.²⁰ Met het 'Plan fan oanpak' wordt beoogd uitvoering te geven aan de provinciale inspanningen als het om het gebruik van de Friese taal in het onderwijs gaat. In 2005 heeft het Provinciaal Bestuur de 'Utfieringsnotysje 2005-2007' met betrekking tot het 'Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis' vastgesteld. Deze uitvoeringsnotitie vormt een praktische uitwerking van de in 2002 vastgestelde uitgangspunten. De notitie geeft de activiteiten en beschikbare middelen aan voor de jaren 2005-2007.
- 6.49 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft in november 2006 de onderwijsnota 'Boppeslach' vastgesteld over de jaren 2007 tot 2011. Boppeslach kent een eigen budget (€10,5 miljoen) uit provinciale middelen. Het hoofddoel van het provinciale beleid wordt omschreven als het verbeteren van de onderwijskundige kwaliteit van het Friese onderwijs. Daarbij wil het Provinciaal Bestuur in het Friese onderwijs tot een integraal taalbeleid komen in de betekenis van een bewust en op planmatige wijze omgaan met het onderwijsaanbod voor de talig heterogene leerlingenpopulatie. Daarbij richt het Provinciaal Bestuur, vanuit zijn verantwoordelijkheid voor het Fries in het onderwijs op de verbetering van de positie van het Fries. De te zwakke positie van het Fries in het taalbeleid van de scholen dient gewijzigd te worden in een meer volwaardige positie.²¹

---

¹⁹ Brief van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, 22 november 2006: opgenomen in Kamerstukken I 30 800 VIII, nr. B, p. 3.

²⁰ In hoofdstuk 6 van de tweede rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur (Den Haag/Leeuwarden, 2003) is uitgebreid ingegaan op het voorlopige 'Plan fan oanpak', zoals dat in november 2001 aan het definitieve plan van oktober 2002 vooraf ging. Hier wordt kortheidshalve volstaan met verwijzing naar paragraaf 6.21 in de tweede rapportage van Nederland aan de Raad van Europa.

²¹ Gedeputeerde Staten van Fryslân, *Boppeslach. Onderwiisnota Provinsje Fryslân*, [Ljouwert], november 2006, 12.

- 6.50 In de provinciale onderwijsnota ‘Boppeslach’ worden met betrekking tot het nagestreefde integrale taalbeleid in de Friese scholen de volgende doelen nagestreefd:
- Op beide Pabo’s heeft het Fries in 2010 in het kader van integraal taalbeleid een substantiële positie binnen het curriculum van de gehele opleiding. De opleiding tot de onderwijsbevoegdheid Fries heeft een door externe instanties geverifieerd kwaliteitsniveau op het terrein van inhoud en didactiek.
  - In 2015 heeft de Friese taal en cultuur op meer dan de helft van de onderwijsinstellingen in de sectoren voor- en voegschoolse educatie en primair onderwijs een substantiële positie in het kader van integraal taalbeleid, voor wat betreft het curriculum en de onderwijstijd.
  - In 2015 sluit het voortgezet onderwijs op adequate wijze aan op het primair onderwijs, als het om de Friese taal en cultuur gaat. Dat betekent dat er in ieder geval sprake is van een doorlopende leerlijn voor het vakgebied Friese taal en cultuur.²²
- 6.51 De Inspectie van het Onderwijs heeft in het schooljaar 2004/2005 de stand van zaken met betrekking tot het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs onderzocht.²³ Alle scholen voor basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs zijn bij het onderzoek betrokken, voor zover zij geen ontheffing hebben voor het geven van Fries. Het onderzoek is een vervolg op eerder onderzoek door de Inspectie van het Onderwijs, zoals dat onder meer in 1999 en 2001 werd gedaan. Voor zover relevant zijn de onderzoeksresultaten in verband gebracht met de resultaten uit de eerdere onderzoeken van de inspectie naar het Fries.
- 6.52 Het rapport *Fries op school* geeft de onderzoeksbevindingen op hoofdlijnen weer en is in beide talen (Nederlands en Fries) verschenen. De volledige onderzoeksresultaten zijn gepubliceerd in het zogenoemde *Technisch rapport*, dat eveneens in 2006 is verschenen.²⁴ Het onderzoek vloeit voort uit de Handvestverplichtingen die Nederland heeft aangegaan. Het technisch rapport bevat een samenvatting in het Engels en Fries.
- 6.53 Het nieuwe inspectieonderzoek (2004/2005) concludeert dat de Friese taal in de mondelinge communicatie op scholen in primair en voortgezet onderwijs sterk vertegenwoordigd is. Van de scholen die verplicht zijn om Fries te geven, voldoet 94% van de basisscholen aan de wettelijke verplichting en datzelfde is van toepassing voor 77% van de vestigingen in het voortgezet onderwijs. Bevoegde gezagen en scholen voeren nauwelijks beleid op het gebied van het Fries. Scholen met een uitgebreid taalbeleid, waar het Fries deel van uitmaakt, zijn er praktisch niet.²⁵
- 6.54 Uit het nieuwe inspectieonderzoek blijkt dat het aanbod Fries nog slechts in beperkte mate tegemoet komt aan de nieuwe kerndoelen voor primair en voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs komen de Friese woordenschat, Fries

---

²² *Ibidem*, 17.

²³ Inspectie van het Onderwijs, *Fries op school: De kwaliteit van het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs in Fryslân*, [Utrecht], 2006.

²⁴ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006

²⁵ *Ibidem*, 99.

lezen en Fries schrijven er bekaaid af. Het voortgezet onderwijs besteedt weinig aandacht aan informatieverwerking, Fries spreken voor niet-Friestaligen en leren van taalregels voor Friestalige leerlingen.²⁶

- 6.55 De tijdsbesteding voor het vak Fries is in vergelijking met eerder onderzoek gelijk gebleven, evenals het gebruik van het Fries als voertaal en de kwaliteit van de lessen. Het grootste knelpunt is nog steeds het gebrek aan differentiatie tussen Friestalige en niet-Friestalige leerlingen. Directies van scholen lijken in de loop van de afgelopen jaren minder animo te hebben om het Fries aan te bieden, zo blijkt uit gegevens van het nieuwe inspectieonderzoek.²⁷ In 2006 heeft het Consultatief Orgaan voor de Friese taal advies uitgebracht aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over het hier besproken rapport van de Inspectie van het Onderwijs inzake het Fries in het basis- en voortgezet onderwijs (zie: 4.8).
- 6.56 In het vervolg van deze rapportage over artikel 8 Europees Handvest zal worden ingegaan op:
- voorschoolse sector (6.57-6.76)
  - primair onderwijs (6.77-6.149)
  - voortgezet onderwijs (6.150-6.235)
  - secundair beroepsonderwijs en volwassenenonderwijs (6.278-6.304)
  - lerarenopleiding en bijscholing van leraren (6.322-6.357)
  - universitair of hoger beroepsonderwijs (6.236-6.277)
  - geschiedenis in eigen taal en cultuur (6.305-6.321)
  - onderwijsinspectie (6.358-6.369).

Artikel 8, eerste lid, onderdeel a, onder ii: voorschools onderricht

- 6.57 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het voorschools onderwijs ingestemd met de bepaling om ‘een aanmerkelijk deel van het aan het onderwijs op school voorafgaand onderricht te bieden’ in het Fries. ‘Aanmerkelijk’ houdt in dat een meer dan symbolisch deel van de lessen in het Fries wordt gegeven, d.w.z. dat het Fries mede als instructietaal wordt gebruikt.²⁸
- 6.58 Het ‘Committee of Experts’ stelde in 2001 vast dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geen bevoegdheid heeft inzake het voorschoolse onderwijs, en dat het voorschoolse onderwijs formeel geen deel van het Nederlandse onderwijssysteem uitmaakte. Het voorschoolse onderwijs viel op dat moment binnen de bevoegdheden van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en werd georganiseerd door de gemeentelijke overheid die ook het toezicht uitoefent.
- 6.59 Het ‘Committee of Experts’ stelde verder in 2001 vast dat geen wettelijke maatregelen waren getroffen om het gebruik van het Fries in het voorschoolse onderwijs zeker te stellen. Van de 225 peuterspeelzalen werkten, zo begreep het ‘Committee’, er toen slechts zeven in het Fries. Er was verder onvoldoende

---

²⁶ *Ibidem*, 100.

²⁷ *Ibidem*, 101.

²⁸ Kamerstukken II 1994/95, 24 092, nr. 5, blz. 7.

lesmateriaal en geen doeltreffende opleiding in het Fries voor peuterspeelzaalleidsters. Het 'Committee' oordeelde daarom dat Nederland de aangegane verplichting niet nakwam. Het 'Committee' spoorde de Nederlandse regering in dat jaar aan om een substantieel deel van het voorschoolse onderwijs in de Friese taal mogelijk te maken.²⁹

- 6.60 In zijn tweede rapport oordeelt het 'Committee of Experts' positief over de voornemens van Rijk en Provincie Fryslân om ieder 110.000 euro beschikbaar te stellen voor de ontwikkeling van Friestalig onderwijsmateriaal voor kinderopvang en peuterspeelzalen. Bovendien zouden de gemeenten gevraagd worden om het Fries in gemeentelijke verordeningen op peuterspeelzalen op te nemen.³⁰
- 6.61 Het 'Committee of Experts' stelt verder vast dat het hard nodig is dat de Friese taal een onderdeel vormt in de opleiding van medewerk(st)ers in peuterspeelzalen en kinderopvang in Fryslân. Bovendien zou het nodig zijn om taalvereisten in de Nederlandse regelgeving op dit terrein op te nemen, omdat van de organisaties die voor kinderopvang en peuterspeelzalen verantwoordelijk zijn, niet verlangd wordt om een taalbeleid te ontwikkelen.³¹
- 6.62 Het 'Committee of Experts' vraagt zich af of de nieuwe Wet kinderopvang, waarin een artikel betreffende het gebruik van de Friese taal is voorzien, is aanvaard (zie: 6.14).³² De Wet kinderopvang is door het parlement aanvaard en per 1-1-2005 van kracht geworden. Ten slotte stelt het 'Committee' vast dat de situatie inzake het Fries in kinderopvang en peuterspeelzalen zich niet opmerkelijk heeft gewijzigd in vergelijking met de eerste monitoring. Het 'Committee' is dan ook van mening dat de Nederlandse autoriteiten de onder Artikel 8, eerste lid, onderdeel a, onder ii, aangegane verplichtingen niet nakomen.
- 6.63 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk de aandacht voor het Fries in de kinderopvang, opneemt als onderdeel van het voorbereidingstraject van de te treffen wettelijke regeling ter zake. Over de mogelijke invulling daarvan onderhoudt het Rijk contact met de Provincie Fryslân (BA 2.1.1). Verder zal het Rijk, wanneer sprake is van wetgeving over de voorschoolse educatie waarin kwalitatieve doelstellingen aan de orde zijn, met de Provincie Fryslân in contact treden om te bekijken wat daarin de positie van het Fries kan zijn (BA 2.2.1). In beide gevallen zullen de door Nederland onderschreven Handvestbepalingen het uitgangspunt zijn voor wetgeving ter zake.
- 6.64 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân het volgende overeengekomen. Het Rijk treedt in contact met de sociale partners om te onderzoeken of het mogelijk is dat leidsters in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven in Fryslân in hun opleiding een bewijs van bekwaamheid voor de passieve en actieve beheersing van de Friese taal, alsmede een bewijs van bekwaamheid in didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot

---

²⁹ *Report of the Committee of Experts* (2001), 57-59.

³⁰ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 76.

³¹ *Ibidem*, 78, 79.

³² *Ibidem*, 80.

twee- en meertaligheid in de kinderopvang kunnen verwerven (BA 2.1.2). Afgesproken is dat deze ambitie voor 2004 zou worden gerealiseerd.

- 6.65 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân verder overeengekomen dat het Rijk en de Provincie Fryslân elk met een éénmalig subsidiebedrag van 240.000 gulden de ontwikkeling van ondersteunend materiaal in de Friese taal ten behoeve van peuterspeelzalen en kinderdagverblijven stimuleren (BA 2.1.3).³³ Afgesproken werd dat deze ambitie voor 2004 zou worden gerealiseerd.
- 6.66 Voor de langere termijn, dat wil zeggen als ambitie tot 2010, zijn het Rijk en de Provincie Fryslân in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen dat het Rijk en de Provincie Fryslân zich gezamenlijk inspannen om de positie van het Fries in de peuterspeelzalen te verbeteren door het stimuleren van gemeenten om de aandacht voor het Fries op te nemen in hun lokale verordeningen peuterspeelzalen (BA 2.1.4).
- 6.67 In artikel 2.2.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is opgenomen dat de Provincie Fryslân initiatief neemt om in 2005 te komen tot een nadere uitwerking van integraal taalbeleid. Indien daartoe aanleiding is, op basis van deze uitwerking en eventuele overige evaluatiegegevens dan zal het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid nagaan of de wet zo nodig aanpassing behoeft³⁴. In de periode 2002-2006 werkt de Provincie Fryslân op projectbasis samen met instellingen uit de voorschoolse sector om het aantal Fries- en/of tweetalige peuterspeelzalen en/of kinderdagverblijven jaarlijks met ongeveer tien te doen toenemen. Ten behoeve van een systeem van certificering, zoals dat ter verbetering van de kwaliteit vanaf 2000 is opgezet door de Feriening Frysktalige Berne-Opfang, heeft de Provincie in 2002 een bedrag van 108.907 euro beschikbaar gesteld.
- 6.68 De Provincie Fryslân is in 2004 een blijvend overleg aangegaan met de twee Friese ROC's Friese Poort en Friesland College, gericht op de ontwikkeling van bekwaamheidseisen Fries voor leidsters in het Friese voorschoolse onderwijs. De bekwaamheidseisen moeten nog worden vastgesteld (zie artikel 2.2.3 van het Uitvoeringsconvenant).
- 6.69 Volgens artikel 2.2.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zal de Provincie Fryslân voor 1 januari 2008 een volledig dekkend aanbod van alle gangbare intentionele taak- en speelactiviteiten realiseren ter ondersteuning van Fries- en tweetalige peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. De Provincie zorgt ervoor dat alle instellingen die vanuit een tweetalige context werken dan in staat zijn om tweetalig te werken met het programma 'Pyramide'. De Provincie heeft een projectvoorstel ingediend bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, dat vervolgens een bedrag van 108.907 euro voor de ontwikkeling van Friestalig pedagogisch materiaal voor peuterspeelzalen en kinderdagverblijven beschikbaar heeft gesteld.

³³

In euro's uitgedrukt gaat het om een bedrag van 108.907 euro.

³⁴

Sinds de vorming van het huidige kabinet (2007) is deze taak overgeheveld naar het ministerie van OCW.

- 6.70 In het 'Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis' van september 2002 streeft de Provincie met betrekking tot het voorschoolse onderwijs een groei na van jaarlijks ongeveer tien Friestalige of tweetalige peuterspeelzalen en/of kinderdagverblijven.³⁵ Daarnaast heeft de Provincie Fryslân aan de Stichting Partoer, het provinciaal werkende steunfunctie-instituut voor zorg en welzijn te Leeuwarden, 180.000 euro beschikbaar gesteld om in samenwerking met het Sintrum Frysktalige Berne-opfang in de periode 2002-2004 Friestalg materiaal te ontwikkelen voor de peuterspeelzalen en kinderdagverblijven.³⁶ Het aantal Friestalige kindercentra (peuterspeelzalen en kinderopvang) is ondertussen van 10 plaatsen in 2002 gegroeid naar 54 plaatsen op 1 januari 2007. Daarvan zijn tien kindercentra (twee kinderdagverblijven en acht peuterspeelzalen) gecertificeerd. De overige centra bereiden zich nog op certificering voor.³⁷
- 6.71 In 2006 zijn de werkzaamheden van het Sintrum Frysktalige Berne-opfang, de organisatie waarin de Feriening Frysktalige Berne-opfang (eerder de Stifting Pjutteboartersplak) en de stichting Partoer, centrum voor maatschappelijke ontwikkeling in de provincie Fryslân, samenwerken op het onderhavige terrein, geëvalueerd.³⁸ In het evaluatierapport wordt geconcludeerd dat het zich naast het Fries richten op tweetaligheid een groter bereik voor de centra oplevert. De indruk bestaat dat de bredere aanpak aansluit op de behoefte aan informatie over tweetaligheid van zowel de centra als de ouders.³⁹
- 6.72 De Provincie heeft in haar onderwijsnota 'Boppeslach' als doelstelling geformuleerd dat in 2010 de helft van de ouders van jonge kinderen en in 2015 alle ouders van jonge kinderen in Fryslân optimaal geïnformeerd is/zijn over de mogelijkheden en de rijkdom van een twee- of meertalige opvoeding, zodat zij op dit terrein een goed onderbouwde keuze kunnen maken. Eveneens in 2015 is driekwart van de jonge kinderen en (groot)ouders en zijn vrijwel alle leidsters in kindercentra op een systematische wijze en in verschillende vormen in contact gekomen met de Friese taal.
- 6.73 De Provincie heeft zich verder in haar onderwijsnota 'Boppeslach' ten doel gesteld, dat in 2010 het aantal kindercentra met Fries- en/of tweetalige groepen gegroeid zal zijn tot 100. Verder streeft de Provincie eernaar dat in 2010 voor alle kindercentra met Fries- en/of tweetalige groepen een professioneel systeem van begeleiding, zelfevaluatie, inspectie/visitatie en certificering beschikbaar is, waardoor de kwaliteit van de taalstimulering op deze centra gegarandeerd is.⁴⁰
- 6.74 Bijna tienduizend peuters krijgen inmiddels in een of andere vorm Friese taalles. In 2002 werd begonnen met de vervaardiging van Friestalg lesmateriaal voor peuters. Thans wordt de zogenaamde 'S'ânglê's-rige' op 170 van de ongeveer 250 peuterspeelzalen gebruikt. Daarmee worden tussen de 9500 en 10.000 kinderen bereikt.

³⁵ Provincie Fryslân, *Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, [Leeuwarden], 2002, 45.

³⁶ *Ibidem*, 47.

³⁷ E-mail van de stichting Partoer aan de Fryske Akademy van 30 januari 2007.

³⁸ Engbert Boneschansker, *Evaluasje Sintrum Frysktalige berne-opfang*, Ljouwert, 2006, 8-9.

³⁹ *Ibidem*, 22.

⁴⁰ Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 18

6.75 Daarnaast vraagt het ‘Tomke’-project, zoals dat sinds 1996 bestaat, met verschillende methoden en activiteiten, de aandacht van jonge kinderen voor de Friese taal.⁴¹ Voor ieder kind in Fryslân is er jaarlijks een Tomkeboekje, er is een Tomke-dvd, de avonturen van Tomke worden door Omrop Fryslân op de televisie uitgezonden en er wordt in zo’n 500 groepen op peuterspeelzalen over Tomke voorgelezen. Tomke is verder bekend van de Tomke-voorstellingen, -meubeltjes, -handpoppen, en -klompjes.⁴² Het Tomke-project zorgt verder voor de bijscholing van leidsters van peuterspeelzalen door de organisatie van een jaarlijks symposium.⁴³

6.76 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat artikel 55 van de wet kinderopvang het gebruik van het Fries in de kinderopvang regelt en dat gemeenten ten aanzien van het taalgebruik door peuterspeelzalen regels kunnen stellen. In vergelijking met de tweede rapportage betreffende het Europees Handvest is er sprake van een duidelijke vooruitgang voor zover het aantal Fries- of tweetalige kindercentra in ogenschouw wordt genomen, alsmede de ontwikkeling en beschikbaarheid van ondersteunend materiaal inzake het gebruik van de Friese taal en de provinciale beleidsvoornemens met betrekking tot het Fries in de kindercentra.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel b, onder ii: basisonderwijs

6.77 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het primair onderwijs ingestemd met de bepaling om ‘een aanmerkelijk deel van het primair onderwijs te bieden’ in het Fries. ‘Aanmerkelijk’ houdt in dat een meer dan symbolisch deel van de lessen in het Fries wordt gegeven, d.w.z. dat het Fries mede als instructietaal wordt gebruikt.⁴⁴

6.78 Het ‘Committee of Experts’ oordeelde in 2001 dat het moeilijk was om vast te stellen of de aangegane verplichting door Nederland werd nagekomen, omdat het Inspectierapport inzake het Fries als onderwijstaal in de primaire school uit 1988/89 dateerde.⁴⁵ Het ‘Committee’ had op dat moment nog niet de beschikking over het in 2001 uitgebrachte rapport van de Inspectie van het Onderwijs.

6.79 In 2001 oordeelde het ‘Committee of Experts’ verder dat hoewel er een wettelijk kader was en de overheid kerndoelen inzake het Fries in het primair onderwijs had vastgesteld, er veel twijfel bestond of deze doelen in de praktijk gehaald konden worden. Volgens de informatie, die het ‘Committee’ had bereikt, gebruikten slechts weinig basisscholen het Fries als instructietaal en wanneer dat

---

⁴¹ Vanaf 18 november 2005 is het Tomke-boekje ‘Tomke, Romke en Kornelia boartsje mei kleur’ vertaald en beschikbaar in vier Noord-Friese dialecten: Sölring, Fering, Mooringen en Wiringhirder Fries.

⁴² *De Pompeblêden* 77 (2007) nr. 3, 13.

⁴³ Aan het Tomke-project nemen de volgende organisaties deel: Afûk, Stichting It Fryske Berneboek, CEDIN -Taalsintrum Frysk, Wurkgroep Frysk en logopedy, Omrop Fryslân, Stifting Pjutteboartersplak, Selskip foar Fryske Tael en Skriftekennisse, Bibliotheekservice Fryslân en Stichting Partoer. Verder nemen ook deel de drie thuiszorgorganisaties, t.w. Thuiszorg Het Friese Land te Leeuwarden, Thuiszorg De Friese Wouden te Drachten en Thuiszorg Zuidwest-Friesland te Sneek. De thuiszorginstellingen zorgen ondermeer voor de consultatiebureaus, waarmee moeders met pasgeboren kinderen automatisch in contact worden gebracht, nadat bij de gemeente aangifte is gedaan van de geboorte van een kind.

⁴⁴ Kamerstukken II 1994/95, 24 092, nr. 5, p. 7.

⁴⁵ *Report of the Committee of Experts* (2001), 60.

het geval was, was er sprake van slechts een les per week, en dat kon niet worden aangemerkt als ‘een substantieel deel van het primair onderwijs’.⁴⁶

- 6.80 In 2001 stelde het ‘Committee of Experts’ verder vast dat de verplichting zoals door Nederland is aangegaan, niet werd nagekomen. Het ‘Committee’ nodigde de regering uit om ervoor te zorgen dat een substantieel deel van het primair onderwijs in de Friese taal beschikbaar komt.⁴⁷ Overigens wordt met de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 beoogd de positie van het Fries in het primair onderwijs te versterken in overeenstemming met de verplichting zoals onder het Europees Handvest aangegaan (zie: 6.83-6.86).
- 6.81 In zijn tweede rapport stelt het ‘Committee of Experts’ dat de – toen voorgenomen – wijziging van de kerndoelen Fries een stap achteruit zou inhouden en de positie van het Fries in individuele scholen zou kunnen verzwakken.⁴⁸ Ondertussen is bij besluit van 8 oktober 2005 (Stb. 2005, 551) het besluit kerndoelen primair onderwijs 1998 ingetrokken en zijn de vernieuwde kerndoelen voor het basisonderwijs vastgesteld. Waren de kerndoelen voor de Friese taal (alleen verplicht voor de scholen in de provincie Fryslân) eerder gelijk aan de kerndoelen voor de Nederlandse taal, thans is dat niet langer het geval (zie: 6.19-6.20). Er zijn nieuwe – niet limitatieve – kerndoelen geformuleerd omdat de eerdere doelen een te zware opgave voor de scholen bleken te zijn.⁴⁹ De verwachting thans is dat de doelen beter haalbaar zijn.⁵⁰
- 6.82 Het ‘Committee of Experts’ stelt vast dat hem geen positieve ontwikkelingen inzake het onderwijs van de Friese taal in het primair onderwijs hebben bereikt. De wijziging van de kerndoelen Fries wijzen slechts op het tegendeel. Het ‘Committee’ houdt dan ook vast aan zijn eerdere conclusie dat de Nederlandse regering zijn verplichtingen op dit punt niet nakomt.⁵¹
- 6.83 Ingevolge de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zullen het Rijk en de Provincie Fryslân gezamenlijk bevorderen dat scholen voor primair onderwijs die de Friese taal als leergebied aanbieden en als instructietaal gebruiken, ook t.a.v. die activiteiten een kwaliteitsbeleid voeren. De instrumenten die scholen daarvoor ter beschikking staan, zullen worden beoordeeld op hun geschiktheid voor het Fries, eventueel worden aangepast en er zal voorlichting over worden gegeven aan de scholen (BA 2.4.1). Afsproken werd om deze ambitie voor 2004 te realiseren. Deze afspraak is nagekomen. Het ministerie van OCW heeft ervoor gezorgd dat de relevante kwaliteitsaspecten voor het Fries in het onderwijstoezicht worden opgenomen. Het resultaat hiervan is het door de onderwijsinspectie uit te werken toetsingskader Fries voor het primair en voortgezet onderwijs. Verder heeft dit wat betreft het rijk geresulteerd in het opnemen van het Friese onderwijs in de jaarlijkse hoofdlijnenbrief voor subsidiëring van landelijke onderwijsondersteunende activiteiten. Dit leidde tot de

---

⁴⁶ *Ibidem*, 61.

⁴⁷ *Ibidem*, 62; 2nd report of the Committee of Experts (2004), 82.

⁴⁸ 2nd Report of the Committee of Experts (2004), 87.

⁴⁹ De *Feriening Frysk Underwiis*, de actiegroep *Te Mâl en de Ried fan de Fryske Beweging* hebben voor het behoud van de eerdere kerndoelen gepleit.

⁵⁰ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006, 26.

⁵¹ 2nd Report of the Committee of Experts (2004), 88.

opdrachtverlening aan SLO om een leerplan voor het onderwijs Fries op te stellen. Bij uitzondering is dit gebeurd als additionele maatregel bovenop de regulier aan Fryslân toegekende financiële middelen voor kwaliteits- en positieverbetering van Fries in het onderwijs (zie ook 6.94 en 6.104).

- 6.84 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de Provincie Fryslân afgesproken dat ze gezamenlijk systematisch gegevens zullen verzamelen over de plaats die het Fries inneemt in het kwaliteitsbeleid van scholen en over de doelstellingen die scholen zich stellen ten aanzien van de beheersing van het Fries door het personeel. Met de ROC's in Fryslân zal overleg worden gevoerd om in hun opleiding tot onderwijsassistenten het actief beheersen van de Friese taal en didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid te integreren, dan wel een verplicht onderdeel te maken van het examenprogramma (BA 2.4.2).⁵² Afgesproken werd om deze ambitie voor 2004 te realiseren.
- 6.85 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de Provincie Fryslân het volgende afgesproken. Beide partijen zullen gezamenlijk bevorderen dat scholen voor primair onderwijs, indien noodzakelijk vanuit het door de school gevoerde kwaliteitsbeleid, activiteiten op het gebied van nascholing van hun leraren ten aanzien van didactische en pedagogische vaardigheden, in verband met de Friese taal en cultuur, opnemen in hun nascholingsplan (BA 2.4.3). Afgesproken werd om deze ambitie voor 2004 te realiseren.
- 6.86 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Provincie Fryslân zich inspant voor de aandacht voor de Friese taal en cultuur bij de uitwerking van projecten op het gebied van cultuureducatie (BA 2.4.4). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode 2004-2010 te realiseren.
- 6.87 In artikel 2.3.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt duidelijk gemaakt dat de Provincie Fryslân activiteiten heeft ontwikkeld om ervoor te zorgen dat een leerkracht per cluster van alle basisscholen in Fryslân de post-hbo-cursus tot taalcoördinator volgt, waar het Fries een deel van uitmaakt. In 2004 heeft de Provincie Fryslân daartoe overleg over opzet en inhoud van de opleiding gevoerd met de beide hbo-instellingen CHN en NHL te Leeuwarden.
- 6.88 In artikel 2.3.3 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân het volgende overeengekomen. De Provincie Fryslân stelt, drie maanden nadat de Minister van OCW de nieuwe kerndoelen voor het primair onderwijs bekend heeft gemaakt, vast op welke wijze zij uitvoering zal geven aan haar bevoegdheid tot het geven van ontheffing van de kerndoelen Fries.
- 6.89 In artikel 2.3.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vermeld dat de Provincie Fryslân opdracht heeft gegeven om voor 1 juli 2004 een handboek samen te stellen betreffende de didactiek voor tweetalig onderwijs dat gebruikt kan worden voor de begeleiding van scholen en het ontwerpen van

---

⁵²

Voor de plaats van de ROC's in het onderwijsstelsel wordt verwezen naar 6.32-6.33.

leermaterialen.⁵³ Bovendien is aan het Taalsintrum Frysk van GCO *fryslân* (thans *Cedin*) de opdracht gegeven om een instrument te ontwikkelen dat scholen zelf de mogelijkheid biedt om de stand van zaken met betrekking tot de didactiek van het tweetalig onderwijs vast te stellen.⁵⁴ Ten behoeve van het opstellen van een taalbeleidsplan kunnen de scholen met behulp van dit instrument een nulmeting uitvoeren alsmede jaarlijks de stand van zaken nagaan.⁵⁵

- 6.90 Artikel 2.3.6 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft aan dat het Rijk in algemene zin toeziet op het onbevoegd lesgeven in het onderwijs. In overleg met de Provincie Fryslân en het onderwijsveld zal eens per vier jaar worden nagegaan wat de stand van zaken is met betrekking tot het onderwijs in de Friese taal. Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs maakt duidelijk dat in 2001 nog 62 procent van de leraren een bevoegdheid Fries hadden en dat in 2004/2005 dat percentage was toegenomen tot 67 procent.⁵⁶
- 6.91 In januari 2004 heeft de Provincie Fryslân, zo blijkt uit artikel 2.3.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, aan alle Friese basisscholen een ontwerp voor een taalbeleidsplan beschikbaar gesteld, zoals dat is ontwikkeld door het Taalsintrum Frysk van GCO *fryslân* (thans *Cedin*) en mede bekostigd door het ministerie van OCW. De Provincie Fryslân streeft ernaar dat alle scholen voor primair onderwijs voor het eind van het cursusjaar 2004/2005 een taalbeleidsplan hebben vastgesteld (zie: 6.105).
- 6.92 Om te waarborgen dat er voor het Fries een goede begeleiding/ondersteuning plaats vindt door de reguliere professionele onderwijsondersteuningsstructuur, zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat er een instelling voor onderwijsondersteuning in de provincie Fryslân is, waarvan de instandhouding door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Provincie Fryslân mogelijk wordt gemaakt. Deze instelling richt zich, passend binnen de educatieve infrastructuur ten behoeve van de Friese taal en cultuur, op de ondersteuning van twee- en meertaligheid in het onderwijs in het algemeen en van het Fries in het onderwijs in het bijzonder.
- 6.93 Deze instelling was bij het aangaan van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 de stichting GCO *fryslân* (thans *Cedin*) te Leeuwarden (BA 2.9.1).⁵⁷ De ondersteuning voor het onderwijs in het Fries richt zich niet alleen op het primair onderwijs, maar ook op de voorschoolse periode en het voortgezet onderwijs. De in het kader van artikel 2.8.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 gemaakte overeenkomsten inzake de onderwijsondersteuning van twee- en

---

⁵³ Willem Tjerkstra (eindred.) *Taaldidaktyk foar de basisskoallen yn Fryslân : praktyk en teory fan meartalich ûnderwiis*, Taalsintrum Frysk, Ljouwert, 2005.

⁵⁴ GCO *fryslân* is per 1 januari 2005 gefuseerd met de Onderwijsbegeleidingsdienst Groningen en vanaf die datum werkzaam onder de naam *Cedin educatieve dienstverlening*. Het 'Taalsintrum Frysk', eerder een afdeling van GCO *fryslân*, vormt thans een onderdeel van *Cedin*.

⁵⁵ Het 'format taalbeleidsplan' is als bijlage 8 opgenomen in de provinciale nota 'Herziening doelstellingen Fries in het PO, [Leeuwarden], 2006, 17-18.

⁵⁶ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006, 65.

⁵⁷ Zoals reeds eerder werd opgemerkt is GCO *fryslân* per 1 januari 2005 gefuseerd met de Onderwijsbegeleidingsdienst Groningen en vanaf die datum werkzaam onder de naam *Cedin educatieve dienstverlening*. *Cedin* heeft vestigingen in Fryslân (Dokkum, Drachten, Leeuwarden, Sneek en Wolvega) en in de provincie Groningen (Groningen en Oude Pekela).

meertaligheid in het algemeen en van het Fries in het bijzonder blijven onverminderd van kracht.

- 6.94 Artikel 2.8.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft aan dat de Provincie Fryslân een bedrag van 357.000 euro beschikbaar stelt voor een project om, in nauw overleg met het Friese onderwijsveld, een nieuwe methode Fries voor het primair onderwijs te ontwikkelen. De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft de Stichting Leerplanontwikkeling opdracht gegeven om voor het primair onderwijs een leerplan Fries op te stellen (artikel 2.8.2 Uitvoerings-convenant) (zie: 6.83 en 6.104).
- 6.95 Artikel 2.8.3 van het Uitvoeringsconvenant geeft verder aan dat de Provincie Fryslân aan de stichting GCO *fryslân* (thans Cedin) opdracht heeft gegeven om een volledige didactiek voor tweetalig onderwijs uit te werken (zie: 6.107). In overleg met CHN en NHL gaat de Provincie Fryslân na in welke mate de didactiek een inhoudelijk onderdeel moet zijn van de bevoegdheid Fries en de wijze waarop dit kan worden gerealiseerd, mede in relatie met de vaststelling van de bekwaamheidseisen door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kader van de Wet op de beroepen in het onderwijs.
- 6.96 Artikel 2.8.4. van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stelt dat de Provincie Fryslân in overleg is met instellingen op het terrein van de ontwikkeling en uitgave van Friestalig onderwijsmateriaal om dergelijke voorzieningen te realiseren op het terrein van wereldoriëntatie, biologie, geschiedenis, aardrijkskunde, verzorging en cultuureducatie, liefst in de vorm van ict-materiaal en tijdschriften voor de leeftijdsgroep van twee tot en met 17 jaar.
- 6.97 Indien de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Gedeputeerde Staten van Fryslân van oordeel zijn dat met het bepaalde in art. 2.9.1 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 de beoogde doelstellingen inzake begeleiding en ondersteuning van het onderwijs in de het Fries niet voldoende worden bereikt, voeren het Rijk en Provincie gezamenlijk overleg om de doelstellingen op een andere wijze te verwezenlijken (BA 2.9.2).
- 6.98 Om leerlingen de mogelijkheid te bieden te functioneren in een tweetalige samenleving is wettelijk bepaald (art. 9, vierde lid WPO), dat alle scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân gehouden zijn tot het geven van het Fries als verplicht leergebied voor alle leerlingen, tenzij Gedeputeerde Staten van Fryslân ontheffing hebben verleend.
- 6.99 In het schooljaar 1988/89 hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân aan zo'n 10 procent van de toen 572 scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân ontheffing verleend van de wettelijke verplichting om het leergebied Fries te onderwijzen. Sindsdien was het beleid van Gedeputeerde Staten van Fryslân erop gericht het aantal ontheffingen geleidelijk te doen verminderen.
- 6.100 In 2002/2001 was het aantal ontheffingen afgenomen tot ruim twee procent van de scholen voor primair onderwijs in Fryslân. Anno 2006 is alleen aan elf van de twaalf scholen op de Friese Waddeneilanden ontheffing verleend volgens artikel 9, vierde lid van de WPO. De scholen voor primair onderwijs in Oost- en

Weststellingwerf hebben geen ontheffing, maar besteden aandacht aan het Stellingwerfs en Fries in het kader van het leergebied Heemkunde, waarbij ook aandacht is voor de lokale geschiedenis en taal (het Stellingwerfs).⁵⁸

- 6.101 Het aantal ontheffingen voor het schooljaar 2006/2007 is in vergelijking met 1988/89 van tien procent gedaald naar ruim twee procent. Van de scholen die geen ontheffing voor het vak Fries hebben, besteedt evenwel zes procent geen aandacht aan het Fries. Deze scholen zijn met name te vinden in de gemeenten Heerenveen, Leeuwarden en Smallerland.⁵⁹ De overige 94 procent van de basisscholen doet minimaal iets aan het Fries.⁶⁰
- 6.102 De WPO bevat in artikel 9 een opsomming van de leergebieden die alle scholen voor primair onderwijs geacht worden te geven. Hoe die leergebieden moeten worden gegeven en hoeveel tijd per leergebied dient te worden besteed, is niet wettelijk vastgelegd. Wel zijn voor alle verplicht te geven leergebieden bij algemene maatregel van bestuur kerndoelen vastgesteld, dus ook voor het leergebied Fries (zie: 6.19-6.20).
- 6.103 Scholen bepalen zelf hoe zij het Fries in het onderwijsprogramma integreren en leggen daarvan verantwoording af in het schoolplan. In de wet is vastgelegd dat het schoolplan een beschrijving bevat van het beleid met betrekking tot de kwaliteit van het onderwijs dat binnen een school wordt gevoerd. Het schoolplan moet eens per vier jaar worden vastgesteld (zie: artt. 12 en 16 WPO).
- 6.104 In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft de Stichting Leerplan Ontwikkeling in 2005 het leerplan Fries voor het primair onderwijs 'Fries aan bod' gerealiseerd. Het leerplan is ontwikkeld vanuit de nieuwe kerndoelen en wil scholen handvatten bieden bij de vormgeving van het Fries in het onderwijs en tevens een impuls geven aan de ontwikkeling van taalbeleid dat leidt tot een hogere kwaliteit van het (taal)onderwijs in het algemeen⁶¹ (zie: 6.83 en 6.94).
- 6.105 Uit actueel onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs komt naar voren dat zeven procent van de scholen een visie op Fries heeft vastgelegd in een taalbeleidsplan. Bijna een kwart van de scholen heeft in geen enkel schooldocument een visie op het vak Fries verwoord. De overige scholen doen dit in het schoolplan of de schoolgids (zie: 6.91).⁶²
- 6.106 Bij schrijven van 2 maart 2006 heeft het lid van het College van Gedeputeerde Staten van Fryslân, belast met het provinciaal onderwijsbeleid, een schrijven aan leerkrachten, locatieleiders, directies en besturen van onderwijsinstellingen doen uitgaan, waarin de in december 2004 door Provinciale Staten voor kennisgeving aangenomen notitie 'Herziening doelstellingen Fries in het PO' is toegezonden. In

---

⁵⁸ Fryslân telde in het schooljaar 2001/2002 in totaal 495 scholen voor primair onderwijs en 11 scholen voor primair speciaal onderwijs. In het schooljaar 2005/2006 was dit aantal bijna onveranderd gebleven: 489 scholen voor primair onderwijs en 11 scholen voor primair speciaal onderwijs.

⁵⁹ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006, 49.

⁶⁰ *Ibidem*, 72.

⁶¹ SLO, *Fries aan bod Leerplan Fries voor het Primair Onderwijs*, Enschede, 2005.

⁶² *Ibidem*, 50.

de betreffende notitie wordt een handreiking gegeven voor het realiseren van een taalbeleidsplan. Daarnaast geeft de provinciale notitie een uitwerking aan de differentiatie die de nieuwe kerndoelen Fries mogelijk maken (zie: 6.24-6.25).⁶³

- 6.107 In hetzelfde schrijven van 2 maart 2006 maakt de Friese onderwijsgedeputeerde aan de betrokkenen in het primair onderwijs duidelijk dat een nieuwe lesmethode voor het vak Fries in het primair onderwijs verschijnt: 'Studio F.'⁶⁴ Deze, door het Taalsintrum Frysk van Cedin ontwikkelde, onderwijsmethode sluit aan bij de vernieuwde kerndoelen en is beschikbaar vanaf het schooljaar 2006/2007 voor de groepen 4, 5 en 7 en vanaf het schooljaar 2007/2008 voor de groepen 6 en 8 van het primair onderwijs.⁶⁵ Het Provinciaal Bestuur van Fryslân stelt een aanschafsubsidie ter beschikking om de prijs van het gehele pakket zo laag mogelijk te houden en daarmee de implementatie te ondersteunen.⁶⁶
- 6.108 In artikel 9, achtste lid WPO, is de mogelijkheid opgenomen dat scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân de Friese taal als voertaal kunnen gebruiken. Uit het rapport van de Inspectie van Onderwijs over het Fries op school blijkt dat het Fries in groep 1 en 2 in 34 procent van de onderwijstijd als voertaal wordt gebruikt, in groep 3 en 4 daalt dat percentage naar 18 procent en in de groepen 5, 6, 7 en 8 bedraagt het percentage nog 11 procent.⁶⁷
- 6.109 Naar aanleiding van de tweede Bestuursafpraak Friese taal en cultuur (1993) is bij wet van 4 juli 1996 (Stb. 403); in artikel 100, tweede lid WBO en artikel 97, tweede lid ISOVSO, opgenomen dat het Rijk jaarlijks aan de Provincie Fryslân de kosten van de materiële instandhouding vergoedt voor zover het om het onderwijs in de Friese taal gaat.⁶⁸ De Provincie Fryslân draagt zorg voor verdeling van deze vergoeding over de betrokken scholen naar rato van het aantal leerlingen dat gebruik maakt van het onderwijs in de Friese taal. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap stelde in 2002 een bedrag beschikbaar van 224.000 euro.⁶⁹ Vier jaar later ging het om een bedrag van 258.000 euro.⁷⁰
- 6.110 Naast de in 6.109 genoemde vergoeding voor de materiële instandhouding voor het onderwijs in de Friese taal, ontvangt de Provincie Fryslân op basis van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 2.3.1) jaarlijks een doeluitkering van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om de positie van het Fries in het onderwijs te waarborgen en te stimuleren. Vanaf het begrotingsjaar 2006 is de doeluitkering overgeheveld naar het Provinciefonds (zie: 10.84-10.86). Het Provinciaal Bestuur van Fryslân gaf er overigens de voorkeur aan de bestaande praktijk in stand te houden.

---

⁶³ Provinsje Fryslân/Wurkgroep Frysk yn it PU, *Herziening doelstellingen Fries in het PO*, [Ljouwert], 2006, 15-16.

⁶⁴ De Friese taalmethode 'Studio F' is in september 2006 verschenen, voor zover het gaat om de groepen 4, 5 en 7.

⁶⁵ Zie: <http://www.studiof.nl>

⁶⁶ Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 23.

⁶⁷ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006, 58.

⁶⁸ Thans artikel 134, tweede lid WPO en artikel 128 tweede lid WEC.

⁶⁹ Provincie Fryslân, *Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, november 2001, hoofdstuk 7.

⁷⁰ E-mail van de Provincie Fryslân aan de Fryske Akademy van 6 februari 2007.

- 6.111 De doeluitkering Fries was niet alleen bestemd voor het primair onderwijs, maar kon breed worden ingezet: voor de voorschoolse periode, het primair en voortgezet onderwijs, de onderwijsondersteuning en de lerarenopleiding en nascholing van leraren. In 2001 bedroeg de doeluitkering nog 650.450 euro. In 2005 ging het om een bedrag van 752.000 euro en een jaar later om 762.000 euro.⁷¹
- 6.112 Boven op de doeluitkering van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap stelde de Provincie Fryslân een bedrag van 204.200 euro beschikbaar, dat in 2005 was gegroeid naar een bedrag van 232.000 euro en in 2006 een bedrag van 287.000 euro. In totaal was er voor 2005 een bedrag van 984.000 euro voor het onderwijs in het Fries beschikbaar. In 2006 ging het om een bedrag van 1.049.000 euro.⁷²
- 6.113 Uit dat bedrag kreeg het Taalsintrum Frysk van *Cedin* in 2005 in totaal 489.000 euro.⁷³ De beide hogescholen CHN en NHL kregen en krijgen ieder 35.000 euro ten behoeve van de basisopleiding en de nascholing van leraren ten behoeve van het leergebied Fries. Voor de tweedegraadsopleiding Fries, alsmede de nascholing van docenten Fries, was in 2006, evenals in 2005, een bedrag van 91.500 euro beschikbaar. Ten behoeve van de voorschoolse periode was in 2005 een bedrag van 171.000 euro beschikbaar. In 2006 was dat een bedrag van 160.000 euro.⁷⁴
- 6.114 Een deel van de scholen die tot 1998 onder de ISOVSO vielen, vallen met ingang van dat jaar onder de Wet op het primair onderwijs. Het gaat hier om de scholen die destijds scholenvoor Moeilijk Lerende Kinderen (MLK) en scholen voor kinderen met Leer- en Opvoedings Moeilijkheden (LOM) werden genoemd (zie: 6.17). Als gevolg hiervan moeten deze scholen sinds 1998 voldoen aan de wettelijke voorwaarden voor het leergebied Fries, zoals die gelden voor de basisscholen in de provincie Fryslân.
- 6.115 Uit het onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs blijkt dat op zeven van de acht in het onderzoek opgenomen speciale scholen voor basisonderwijs het Fries een rol in het onderwijs speelt. Leraren en leerlingen gebruiken het Fries informeel, voor en na schooltijd en in de pauzes. Drie van de zeven scholen hebben intern afspraken gemaakt over het gebruik van het Fries. Geen van de scholen is van plan om het Fries een relevanter plek binnen het onderwijs te geven.⁷⁵
- 6.116 Een ander deel van de scholen die tot 1998 onder de ISOVSO vielen, vallen met ingang van dat jaar onder de Wet op de Expertise Centra (WEC) (Stb. 1998, 496). De Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZMLK) en lichamelijk, visueel en anders gehandicapte kinderen volgen een vorm van speciaal onderwijs en vallen onder de WEC. Binnen de WEC wordt een onderscheid gemaakt in vier clusters van scholen die speciaal en voortgezet speciaal onderwijs verzorgen, te weten:
- visueel gehandicapten (blind en slechtziend en meervoudig gehandicapt);

⁷¹ Provinsje Fryslân, *Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, [Ljouwert], 2005, 25.

⁷² *Ibidem*, 25.

⁷³ Voor *Cedin*, voorheen GCO *fryslân*, wordt verwezen naar voetnoot bij 6.93.

⁷⁴ Provincie Fryslân, *Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, [Ljouwert], 2005, 25.

⁷⁵ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006, 66.

- auditief en communicatie gehandicapten (doof, slechthorend, ernstige spreektaalmoelijkheden en meervoudig gehandicapt);
- lichamelijk en verstandelijk gehandicapt (LG, MG, ZMLK, LZ);
- leerlingen met gedragsmoelijkheden en psychiatrische problemen (ZMOK, PI, LZ).

- 6.117 Scholen die onder de WEC vallen mogen het Fries als instructietaal gebruiken en kunnen het Fries als leergebied aanbieden (artt. 13, zesde lid, en 18 WEC).⁷⁶ In de praktijk gebeurt dit zelden of nooit. Het ‘Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis’ besteedt in paragraaf 5.5 aandacht aan de scholen die onder de WEC vallen. Het ‘Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis’ stelt als doel dat deze scholen een taalbeleid formuleren waarin aandacht wordt geschonken aan de wijze waarop de school in het onderwijs op de thuistaal van de leerlingen aansluit; doelstellingen voor het leergebied Fries en de wijze waarop de school de professionaliteit aangaande het Fries of tweetalig onderwijs behoudt⁷⁷ (zie ook: BA 2001, 2.6).
- 6.118 In artikel 2.4.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt opgemerkt dat de Minister van OCW advies heeft gevraagd aan de Stichting Leerplanontwikkeling over de doelstellingen van de scholen die onder de werking van de WEC vallen. De Provincie Fryslân zal in de gelegenheid worden gesteld om op het SLO-advies te reageren. In artikel 2.4.2 van het Uitvoeringsconvenant is bepaald, dat de Provincie met de scholen die in Fryslân onder de werking van de WEC vallen een werkgroep vormt die de mogelijkheden van een taalbeleid op de betreffende scholen inventariseert en stimuleert. Dit moet binnen drie jaar resulteren in een taalbeleid op de betreffende scholen.
- 6.119 Artikel 2.4.3 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 maakt verder het volgende duidelijk. De Provincie Fryslân zal in 2005 met de betreffende scholen nagaan welke mogelijkheden de scholen hebben om het vak Fries te onderwijzen, welke de rol van het Fries is in een orthopedagogisch en therapeutisch kader, welke instrumenten ingezet kunnen worden als hulpmiddel voor het opzetten en uitvoeren van een taalbeleid en welke nascholing van leraren in het WEC-onderwijs nodig is. Zo nodig verleent de Minister van OCW hier ondersteuning aan.
- 6.120 De provinciale onderwijsnota ‘Boppeslach’ schenkt geen aandacht aan het Fries in de scholen die onder de werking van de WEC vallen. De in te stellen werkgroep, waar in 6.118 over wordt gesproken, was per 1 januari 2007 nog niet ingesteld. De Provincie Fryslân heeft evenmin per 1 januari 2007 inhoud gegeven aan het voornemen om met de betreffende scholen na te gaan welke mogelijkheden de scholen hebben om het vak Fries te onderwijzen, zoals hiervoor aangegeven in 6.118.
- 6.121 Om de achterstanden in het primair onderwijs aan te pakken heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in juni 2000 een nota uitgebracht onder de

---

⁷⁶ In Fryslân gaat het in totaal om 14 scholen, waarvan één school in de categorie van auditief en communicatie gehandicapten, elf scholen in de categorie van lichamelijk en verstandelijk gehandicapten, en twee scholen voor leerlingen met gedragsmoelijkheden en psychiatrische problemen.

⁷⁷ Provincie Fryslân, *Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, november 2001, 21.

titel 'Aan de slag met onderwijskansen'.⁷⁸ In het onderwijskansenbeleid werken gemeenten, schoolbesturen en scholen intensief samen. In samenspraak met de Inspectie van het Onderwijs werden resultaatgerichte afspraken op lokaal niveau gemaakt om de onderwijsprestaties van leerlingen te verbeteren.

- 6.122 Aanvankelijk richtte het onderwijskansenbeleid zich op scholen in grote en middelgrote gemeenten, vervolgens werd een uitbreiding naar kleine steden en plattelandsgemeenten in gang gezet. Het uitbreiden van het onderwijskansenbeleid naar kleinstedelijke en plattelandsgemeenten is begonnen met een pilot-project van samenwerkende gemeenten in de provincie Zeeland. Daarna zijn ook scholen in andere provincies, waaronder de provincie Fryslân, betrokken bij de uitvoering van dit beleid.
- 6.123 Op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft de Provincie Fryslân voor de scholen voor primair onderwijs in de Friese gemeenten, exclusief Leeuwarden, een plan van aanpak voor het project onderwijskansen ontwikkeld.⁷⁹
- 6.124 In het provinciale plan worden vier mogelijke regionale thema's onderscheiden, waaronder beheersing van de Nederlandse en Friese taal. Voor het thema taal is als centrale vraag geformuleerd: 'Onder welke omstandigheden is het mogelijk om het basisonderwijs zodanig tweetalig in te richten dat ook op Onderwijskansenscholen de leerlingen goed presteren in de talen Nederlands en Fries.'⁸⁰ Met het plan, uitgevoerd in de jaren 2002-2006, was een bedrag gemoeid van 1,36 miljoen euro, dat volledig beschikbaar werd gesteld door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- 6.125 In Fryslân hebben 14 gemeenten, in het bijzonder 30 basisscholen (20 projectscholen en 10 volgscholen), aan het onderwijskansenplan deelgenomen.⁸¹ Deze scholen voldeden aan de voorwaarde dat op zijn minst de helft van de leerlingen ouders met hoogstens een lbo-opleiding hadden en onvoldoende presteerden uit een oogpunt van onderwijskwaliteit of achterblijvende leerlingprestaties. In eerste instantie richtte het project zich op een nulmeting van de situatie in de scholen, gebaseerd op rapportages van de Inspectie van het Onderwijs. Vervolgens werd vastgesteld aan welke specifieke thema's aandacht moest worden besteed. Thema's die naar verwachting alle scholen in deze regio raakten waren de volgende:
- de minimaal benodigde formatie om kwaliteit te leveren (problematiek van de kleine scholen),
  - de beheersing van de Nederlandse en de Friese taal,
  - de doorstroming naar het voortgezet onderwijs en
  - het toenemend aantal verwijzingen naar speciale scholen voor basisonderwijs.

⁷⁸

Kamerstukken II 1999-2000, 27 020, nr. 14.

⁷⁹

Provincie Fryslân, Project Onderwijskansen, Plan van Aanpak, december 2001.

⁸⁰

Ibidem, 6.

⁸¹

Corrie Hartholt-van der Veen, Onderwijskansenplan Fryslân 2002-2006, Fryske Akademy, 2006, 6.

- 6.126 Het onderwijskansenplan lijkt vooral verbeteringen opgeleverd te hebben op school-, team- en leerkrachtniveau.⁸² Daarbij gaat het om een verbeterde schoolorganisatie, een doorgaande lijn in de onderwijsaanpak en een beter pedagogisch-didactisch handelen. Het blijkt dat de leerlingprestaties in de meeste gevallen nog steeds achterblijven, hoewel in de onder- en middenbouw resultaten bij het begrijpend lezen geboekt zijn, en in de bovenbouw als het om taal gaat.⁸³
- 6.127 Het vervolg op het onderwijskansenplan is te vinden in de provinciale onderwijsnota 'Boppeslach'. Gestreefd wordt naar een verbetering van de onderwijskwaliteit van de Friese basisscholen. Bovendien wordt er in het kader de verbetering van de onderwijskwaliteit nu meer aandacht besteed aan het ontwikkelen van taalbeleid door de deelnemende scholen, rekening houdend met de moedertaal van de leerlingen. Scholen kunnen er in hun verbeterplannen voor kiezen vooral in te zetten op onderwijskundige kwaliteit of integraal taalbeleid. Doel is dat deze scholen in 2015 staan in de top drie van het Nederlandse onderwijs, zodat Friese jongeren goed voorbereid zijn op de zich snel ontwikkelende kenniseconomie.⁸⁴
- 6.128 Deze doelstelling wordt geëxpliciteerd in het verbeteren van een prestatiegerichte cultuur bij een specifieke groep scholen en het alle Friese basisscholen laten voeren van een eigen beleid om onderwijsachterstanden te bestrijden. Daarvoor stelt het Provinciaal Bestuur voor de jaren 2007-2011 een budget beschikbaar van 500.000 euro in 2007 en vervolgens jaarlijks een bedrag van 810.000 euro.⁸⁵
- 6.129 De onderwijsnota 'Boppeslach' streeft naar een integraal taalbeleid in het Friese onderwijs. Dat wil zeggen dat bewust en planmatig wordt omgegaan met het onderwijsaanbod voor de in termen van thuistaal heterogene populatie van leerlingen. De te zwakke positie van het Fries dient in het licht van deze nota een volwaardige positie in het taalbeleid van de scholen te krijgen.⁸⁶
- 6.130 Om meer duidelijkheid te verkrijgen over de Friese onderwijssituatie heeft het Provinciaal Bestuur van Fryslân de Fryske Akademy en de Rijksuniversiteit Groningen opdracht verleend om het onderwijsniveau van de leerlingen in het Friese basisonderwijs en voortgezet onderwijs verkennend te analyseren om daarmee inzicht te krijgen in het bestaan van onderwijsachterstanden in Fryslân. De provinciale opdracht resulteerde in 2003 in de publicatie 'Voorsprong of achterstand?'⁸⁷ De onderzoeker stelt in het onderzoek vast dat de Friese leerlingen, ongeacht hun sociaal-economische achtergrond, met taal en rekenen achter zijn.⁸⁸
- 6.131 Het onderzoek 'Voorsprong of achterstand?' heeft in 2004 een vervolg gekregen in een uitgebreide studie, getiteld 'Onderwijseffectiviteit in Fryslân'.⁸⁹ Het onderzoek naar onderwijseffectiviteit maakt duidelijk dat de gemiddelde

---

⁸² *Ibidem*, 11.

⁸³ *Ibidem*, 12.

⁸⁴ Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 7.

⁸⁵ *Ibidem*, 42-43.

⁸⁶ *Ibidem*, 12.

⁸⁷ E. C. M. van Ruijven, *Voorsprong of achterstand?*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2003.

⁸⁸ *Ibidem*, 100.

⁸⁹ E. C. M. van Ruijven, *Onderwijseffectiviteit in Fryslân*, Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden, 2004 (Diss. Rijksuniversiteit Groningen).

taalprestaties van de leerlingen in het Friese basisonderwijs significant ten negatieve afwijken van het landelijk gemiddelde. Ook blijven de taalprestaties van leerlingen op Friese basisscholen achter ten opzichte van de taalvaardigheid van leerlingen van Limburgse basisscholen.⁹⁰

- 6.132 Het onderzoek naar onderwijseffectiviteit maakt verder duidelijk dat de negatieve afwijking van de Friese reken- en taalprestaties niet kan worden toegeschreven aan het feit dat Friese kinderen gemiddeld genomen in grotere gezinnen opgroeien en andere voorkeuren van vrijetijdsbesteding hebben. Ook kan het verschil niet verklaard worden uit het feit dat een groot aantal Friese leerlingen het Nederlands niet als moedertaal hebben.⁹¹
- 6.133 Na afronding van het hiervoor genoemde grootschalige en vergelijkende onderzoek naar de Friese onderwijssituatie heeft het Provinciaal Bestuur van Fryslân in december 2005 de Fryske Akademy opdracht verleend voor het uitvoeren van de eerste fase van een longitudinale studie naar de vorderingen van de leerlingen van het Friese basisonderwijs, in vergelijking met de Nederlandse schoolprestaties. De Fryske Akademy heeft in 2006 verslag gedaan van haar onderzoek 'Leervorderingen in het Friese basisonderwijs'.⁹²
- 6.134 Het onderzoek naar leervorderingen bevestigt eerder uitgesproken vermoedens dat de leerlingen in het Friese basisonderwijs tijdens hun schoolcarrière een taalachterstand ten opzichte van landelijke gemiddelden oplopen. De Friese leerlingen uit groep 4 blijken beter met taal te zijn dan de leerlingen in de landelijke steekproef. In groep 8 is echter, met uitzondering van de Friese leerlingen met een hoge aanleg/potentie, de eerdere taalvoorsprong veranderd in achterstand.⁹³
- 6.135 In het kader van het Handvest heeft de Nederlandse regering de verplichting aanvaard om periodiek te berichten over de genomen maatregelen en de bereikte vooruitgang bij het tot stand brengen of ontwikkelen van het onderwijzen van de Friese taal, alsmede voor het opstellen van periodiek verslagen (art. 8, eerste lid, onderdeel i). Met betrekking tot het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Fryslân heeft de onderwijsinspectie in 2001 een rapport inzake het primair onderwijs en in 1999 een onderzoek naar het voortgezet onderwijs in Fryslân gepubliceerd.⁹⁴
- 6.136 Recent heeft de Inspectie van het Onderwijs opnieuw onderzoek gedaan naar het primair en voortgezet onderwijs.⁹⁵ In 2006 concludeert het rapport van de Inspectie van het Onderwijs dat van de reguliere basisscholen zes procent, ondanks de wettelijke verplichting daartoe, geen Fries onderwijst. Bovendien

---

⁹⁰ *Ibidem*, 74.

⁹¹ *Ibidem*, 151-152.

⁹² E. C. M. van Ruijven, *Leervorderingen in het Friese basisonderwijs*, Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden, 2006.

⁹³ *Ibidem*, 66-68.

⁹⁴ Inspectie van het Onderwijs, *Het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Friesland. De stand van zaken*, [Utrecht] 2001.

Inspectie van het Onderwijs, *Werk aan de basis: Fries in de basisvorming*, Den Haag, 1999.

⁹⁵ Inspectie van het Onderwijs, *Fries op school*, [Utrecht], 2006.

Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006.

heeft het merendeel der scholen amper beleid ontwikkeld als het gaat om het Fries als vak en voertaal. Had in 2001 slechts drie procent van de scholen taalbeleid ontwikkeld, thans staat de teller op zeven procent van de scholen. Bovendien heeft vijf procent van de scholen ondertussen een taalcoördinator aangesteld.

- 6.137 Verder constateert het Inspectierapport in 2006 dat in de lessen opvallend weinig aandacht wordt besteed aan differentiatie (het maken van onderscheid tussen leerlingen voor wat het taalniveau betreft) en transfer (vaardigheden die bij andere leergebieden eerder geleerd zijn toe te passen bij het leergebied Fries). Wat betreft de roostertijd Fries, het gebruik van het Fries als voertaal en de geconstateerde kwaliteit van de lessen stelt de Inspectie geen verandering ten opzichte van 2001 vast. Sinds 2001 is het aantal schooldirecties dat geen belang aan het Fries hecht echter van 23 procent naar 27 procent gegroeid, terwijl, volgens de schooldirecties het aantal leerlingen met een zwakke motivatie voor het vak Fries is toegenomen.
- 6.138 Om op systematische wijze invulling te geven aan de kerndoelen Nederlands, Fries en Engels voor het primair onderwijs, is in 1997/1998 het project 'Drietalige school in Fryslân' op initiatief van het Taalsintrum Frysk van GCO *fryslân*, thans Cedin, en de Fryske Akademy gestart. Zeven scholen voor primair onderwijs in Fryslân doen aan het project mee.⁹⁶
- 6.139 Binnen deze zeven drietalige scholen worden Nederlands, Fries en Engels als instructie- en voertaal gebruikt, zij het dat het Engels pas in de hoogste groepen aan bod komt. In de groepen 1 t/m 6 (van 4 jaar tot 9 jaar) worden Fries en Nederlands in gelijke mate als voertaal gebruikt. In de groepen 7 en 8 (10 jaar tot 12 jaar) komt daar Engels bij. De verdeling is dan: 40 procent Fries, 40 procent Nederlands en 20 procent Engels.⁹⁷
- 6.140 In het school jaar 2003/2004 hebben de deelnemende scholen voor primair onderwijs te maken gekregen met onderwijs in drie talen, in dat jaar hebben de eerste groep betrokken leerlingen groep 7 bereikt. Vanaf 2005/2006 werken alle groepen van de deelnemende scholen volgens de uitgangspunten van het project.
- 6.141 Het project 'Drietalige school in Fryslân' is vanaf het begin onderzocht. De laatste rapportage, die over de voortgang in de groepen 7 en 8, is in het najaar van 2007 te verwachten. Het onderzoek naar de voortgang in de groepen 3 tot en met 8 laat zien dat de uitkomsten van de deelnemende scholen als het gaat om het technisch lezen Fries en spelling significant hoger zijn dan de prestaties van de controlescholen. Voor wat de woordenschat in groep 3 en 4, alsmede het begrijpend lezen in groep 6 betreft, is er geen verschil tussen de prestaties Friese taal van de leerlingen op de drietalige en controlescholen. In groep 5 zijn de prestaties Friese taal hoger dan in de controlescholen, vanaf groep 6 geldt dat voor twee van de drie toetsen.

---

⁹⁶ De Tsjelke (Holwerd), Ids Wiersma Skoalle (Brantgum), Otto Clant-school (Boksum), Van Haersma Buma-school (Hommerts), De Brêge (It Heidenskip), Master Frankeskoalle (Earnewâld) en De Tarissing (Nes, gem. Dongeradeel).

⁹⁷ M. Bakker, H. de Haan en W. Tjerkstra, 'De drietalige school in Fryslân', in: *Byntwurk*, 11 (2000) nr. 2, 17.
J. Ytsma, Trilingual Primary Education in Friesland, in J. Cenoz & U. Jessner (eds.) *English in Europe: The Acquisition of a Third Language*, Multilingual Matters, Clevedon, 2000, 227-228.

- 6.142 Voor wat betreft de vaardigheid Nederlandse taal zijn er geen verschillen tussen de leerlingen op de drietalige en controlescholen. Ook inzake de prestaties Engelse taal is er, anders dan de onderzoekers verwachtten, geen verschil tussen de drietalige en controlescholen. Ten slotte bleek dat in groep 8, aan het einde van het project, de prestaties van de Nederlandstalige leerlingen Friese taal zich niet onderscheidden van die van de Friestalige leerlingen. De Friestalige leerlingen doen het echter beter als het om het begrijpend lezen Fries gaat. Andersom presteren Friestalige leerlingen in groep 8, voor wat betreft het Nederlands, op hetzelfde niveau als de Nederlandstalige leerlingen.⁹⁸
- 6.143 De zeven scholen die deelnemen aan het project ‘Drietalige scholen in Fryslân’ zijn in 2006 gecertificeerd als drietalige school. De betreffende scholen zullen de gekozen aanpak continueren. Daartoe is het Netwurk Trijetalige Skoallen (Netwurk 3TS) opgericht, waar zich ondertussen ook andere scholen bij hebben aangesloten. De Provincie Fryslân faciliteert het netwerk op het gebied van begeleiding, bijscholing, onderzoek en profilering.
- 6.144 In de provinciale onderwijsnota ‘Boppeslach’ opteert het Provinciaal Bestuur van Fryslân voor een drietalig model voor het onderwijs: Fries, Nederlands en Engels, waarbij ruimte wordt geboden voor lokale variaties op het drietalige model. Daarbij gaat het met name om het Stellingwerfs en het Bildts.⁹⁹ Het Provinciaal Bestuur stelt zich ten doel dat het aantal basisscholen dat het onderwijs op consequente wijze in drie talen verzorgt in 2012 is toegenomen tot 25.¹⁰⁰
- 6.145 **Samenvattend** kan worden geconstateerd dat 94 procent van de scholen voor primair onderwijs die verplicht zijn om Fries te geven voldoet aan de wettelijke verplichting voor het Fries. De overige 6% van deze scholen die geen aandacht aan het Fries besteden zijn voor het merendeel afkomstig uit de gemeenten Heerenveen, Leeuwarden en Smallingerland. Uit het laatste onderzoeksrapport van de Inspectie van Onderwijs (2006) blijkt verder, dat het overgrote deel van de scholen tot op heden geen taalbeleid heeft ontwikkeld (vgl. 6.137). Ook het aanbod Fries komt nog maar in beperkte mate tegemoet aan de nieuwe kerndoelen voor het primair onderwijs (vgl. 6.54).
- 6.146 Ook het onderzoek dat de Fryske Akademy in opdracht van het Provinciaal Bestuur van Fryslân de afgelopen jaren heeft uitgevoerd, laat zien dat de situatie in het Friese basisonderwijs verbeterd moet worden. Ondanks beperkte formele mogelijkheden ontwikkelt het Provinciaal Bestuur onderwijsbeleid, geeft het opdracht tot het uitvoeren van onderzoek en tot het ontwikkelen van nieuw lesmateriaal (zoals Sânglê, Studio F, Tomke) en houdt het begeleiding in stand, om daarmee de positie van het Fries in het onderwijs, alsmede het gehele Friese basisonderwijs te verbeteren. Het in 2006 afgesloten project van de drietalige school zal in dit kader in uitgebreide vorm worden voortgezet.

---

⁹⁸ Bernadet de Jager en Hester Deelstra, Trijetalich basisûnderwiis goed foar meartaligens learlingen, in: *De Pompeblêden* 77 (2006) nr. 5, 65-66.

⁹⁹ Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 11.

¹⁰⁰ Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 20.

- 6.147 In het onderwijsbeleidsplan ‘Boppeslach’ kiest de Provincie Fryslân voor een verbetering van de onderwijskwaliteit van de Friese basisscholen, in de zin dat er in 2015 sprake is van een opname in de top drie van het Nederlandse onderwijs. Deze doelstelling wordt geëxpliciteerd in het verbeteren van een prestatiegerichte cultuur bij een specifieke groep scholen en het door alle Friese basisscholen uitvoeren van een eigen beleid om de onderwijsachterstanden te bestrijden. Daarvoor stelt het Provinciaal Bestuur voor de jaren 2007-2011 een budget beschikbaar van 500.000 euro in 2007 en vervolgens jaarlijks een bedrag van 810.000 euro.
- 6.148 De onderwijsnota ‘Boppeslach’ streeft verder naar een integraal taalbeleid in het Friese onderwijs. Dat wil zeggen dat bewust en planmatige wordt omgegaan met het onderwijsaanbod voor de talig heterogene populatie van leerlingen. De te zwakke positie van het Fries dient een volwaardige positie in het taalbeleid van de scholen te krijgen.
- 6.149 De inspanningen van het ministerie van OCW, zoals vermeld in de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001, zijn erop gericht invulling te geven aan de aanbevelingen die door de Raad van Europa zijn geformuleerd. Zo draagt het Rijk bij aan de verankering van het leergebied Fries op de scholen voor primair onderwijs door financiële middelen beschikbaar te stellen voor de materiële instandhouding van het leergebied Fries. Ook stelt het Rijk via het Provinciefonds een bedrag beschikbaar aan Fryslân om de positie van het Fries in het onderwijs te verbeteren (zie: 6.109-6.111). Daarnaast zorgt het Rijk ervoor dat de Inspectie van het Onderwijs driejaarlijks verslag uitbrengt van de stand van zaken met betrekking tot het twee- en meertalig onderwijs in de provincie Fryslân.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel c, onder iii: voortgezet onderwijs

- 6.150 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het voortgezet onderwijs ingestemd met de bepaling om in het voortgezet onderwijs ‘te voorzien in het onderwijzen van de [Friese taal] als integrerend deel van het leerplan’. De complexe structuur van het voortgezet onderwijs – onderbouw en verschillende schooltypen – is uiteengezet in het begin van dit hoofdstuk. Kortheidshalve wordt daarnaar verwezen (zie: 6.21-6.29).
- 6.151 In het voortraject dat leidde tot de aanvaarding van het Europees Handvest, heeft de regering ten aanzien van het voortgezet onderwijs gekozen voor optie iii, zoals hiervoor geciteerd, en niet voor optie ii. De Nederlandse regering heeft met betrekking tot opties ii en iii de volgende aantekening gemaakt: Artikel 8, eerste lid, onderdeel c, onder ii, houdt in dat het Fries voor een aanmerkelijk deel instructietaal is, terwijl artikel 8, onderdeel c, onder iii, betrekking heeft op het onderwijs van de minderheidstaal als afzonderlijk vak.¹⁰¹ De regering wijst erop dat het wel mogelijk is dat scholen vrijwillig de keuze kunnen maken om het Fries als instructietaal te hanteren. Deze keuze zal afhangen van lokale en regionale omstandigheden.

¹⁰¹

Kamerstukken II 1994/95, 24 092, nr. 5, p. 7; pagina 6 geeft aan dat het Fries op de school voor primair onderwijs en in de basisvorming verplicht is).

- 6.152 Het ‘Committee of Experts’ stelde 2001 vast dat het voortgezet onderwijs in Nederland in de eerste jaren een basisvorming kent, alvorens de tweede fase van het voortgezet onderwijs begint. Basisvorming kan als een oriëntatieperiode worden gezien, welke, afhankelijk van de vaardigheden van de leerling, tussen de twee en de vier jaar kan duren. Volgens de bestaande onderwijswetgeving is het onderwijs van het Fries een verplicht onderdeel van de basisvorming, tenzij ontheffing is verleend, terwijl het een facultatief vak is in de tweede fase van het voortgezet onderwijs.¹⁰² Die basisvorming heet sinds de wetwijziging van 1 augustus 2006 onderbouw (zie 6.22 en vgl. 6.150).
- 6.153 In 2001 stelde het ‘Committee of Experts’ verder vast dat op de scholen waar het Fries wordt aangeboden, het Fries slechts gedurende één jaar in de basisvorming werd onderwezen. Dat maakte het onmogelijk dat de handreikingen Fries bereikt werden, die toen gelijk waren aan de kerndoelen Nederlands. Omdat het vak Fries alleen in het eerste leerjaar van de basisvorming en in de examenklas van de tweede fase werd aangeboden, miste de doorgaande lijn tussen deze twee leerjaren. Als gevolg daarvan kozen leerlingen het Fries vaak niet als eindexamenvak in de tweede fase. In 1996/97 kozen slechts veertien leerlingen het Fries als eindexamenvak. Dit lage aantal leerlingen werd mede toegeschreven aan de ondeugdelijke manier van lesgeven, het gebrek aan belangstelling van de zijde van leraren, ouders en de leerlingen zelf en onvoldoende lesmateriaal.¹⁰³
- 6.154 Het ‘Committee of Experts’ oordeelde in 2001 nog dat de aangegane Handvestverplichting niet werd nagekomen.¹⁰⁴ De regering werd geadviseerd de nodige stappen te ondernemen om de positie van het Fries en de kwaliteit van de lessen Fries in het voortgezet onderwijs te verbeteren.
- 6.155 Recent is op een aantal scholen voor voortgezet onderwijs in Fryslân een project Fries van start gegaan dat erop gericht is de in de vorige paragraaf gesignaleerde knelpunten aan te pakken. Als gevolg daarvan is het aantal leerlingen dat het Fries als eindexamenvak kiest toegenomen (zie: 6.217-6.219).
- 6.156 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat het Fries een verplicht vak is in de basisvorming in het voortgezet onderwijs, maar dat geen kerndoelen Fries zijn geformuleerd. Het ‘Committee’ stimuleert de Nederlandse regering om dergelijke doelen vast te stellen met het oog op een versterken van de positie van het Fries in het voortgezet onderwijs.¹⁰⁵ Inmiddels zijn kerndoelen Fries voor de onderbouw in het voortgezet onderwijs vastgesteld en in werking getreden per 1 augustus 2006 (zie: 6.163).
- 6.157 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport verder vast dat 37,5% van de scholen voor voortgezet onderwijs is vrijgesteld van het onderwijs van het Fries. Er wordt geconstateerd dat zowel de Inspectie van het Onderwijs als het Berie foar it Frysk hebben geadviseerd om de bevoegdheid tot het verlenen van vrijstelling moet worden overgeheveld van de Inspectie van het Onderwijs naar

---

¹⁰² *Report of the Committee of Experts* (2001), 63.

¹⁰³ *Ibidem*, 64.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 65.

¹⁰⁵ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 90.

het College van Gedeputeerde Staten van Fryslân. Inmiddels is die overgang gerealiseerd (zie: 6.184).¹⁰⁶

- 6.158 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport dat onder meer de tijd die beperkt aan het onderwijs van de Friese taal ter beschikking staat, alsmede het tekort aan voldoende gekwalificeerde docenten een hinderpaal vormen voor het verkrijgen van een vloeiende taalbeheersing en kennis van het Fries. Ook het aantal leerlingen dat Fries als eindexamenvak kiest blijft laag. Vanuit het rijk worden in dit opzicht geen acties ondernomen. In het Nederlandse onderwijssysteem zijn de scholen verantwoordelijk voor de tijd die zij inruimen voor de verschillende al dan niet verplichte vakken.
- 6.159 Met de regeling “Lesuren Fries in het voortgezet onderwijs probeert de Provincie Fryslân scholen ertoe te stimuleren het vak Fries na de eerste klas te blijven aanbieden en meer leerlingen voor het vak Fries te interesseren. Vanuit het Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis subsidieert de Provincie de tweedegraads lerarenopleiding Fries van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL). In dat verband zijn de inspanningen er op gericht het tekort aan voldoende gekwalificeerde docenten terug te dringen.
- 6.160 Het ‘Committee’ refereert verder aan plannen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om het Fries in het facultatieve deel van het curriculum voor de eerste fase van het voortgezet onderwijs onder te brengen. De realisatie van dit voornemen zou in strijd zijn met de verplichtingen die de Nederlandse regering onder het Handvest is aangegaan. Dit voornemen is, in overeenstemming met de opvatting van het ‘Committee’, door de Nederlandse regering niet gerealiseerd; er is geen sprake van een facultatief deel van het curriculum.
- 6.161 Verder mist het vak Fries een wettelijk voorgeschreven minimumstandaard en een voorgeschreven minimum aantal uren voor het vak Fries in het voortgezet onderwijs, terwijl het in de tweede fase van het voortgezet onderwijs slechts om een facultatief vak gaat, aldus het ‘Committee of Experts’. Het Rijk is daarvoor niet verantwoordelijk. Hoe de school het onderwijsprogramma vorm en inhoud geeft – in vakken, projecten, leergebieden of een combinatie daarvan met de bijbehorende lessentabel – is aan de school. De scholen hebben deze ruimte gekregen omdat iedere school vanuit de eigen professionaliteit en pedagogisch/didactische visie op het onderwijs zelf het beste kan bepalen hoe zij de eigen leerling-populatie zo optimaal mogelijk kan bedienen. De scholen zijn zelf verantwoordelijk voor de tijd die zij voor een bepaald vak inruimen (zie: 6.158-6.159).
- 6.162 Bovendien is een voldoende ontwikkelde langetermijnbenadering voor het Fries vanaf het primair onderwijs tot en met het einde van het voortgezet onderwijs nodig, zo oordeelt het ‘Committee’. Het ‘Committee of Experts’ concludeert opnieuw dat Nederland niet aan de aangegane verplichting voldoet.¹⁰⁷
- 6.163 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provincie Fryslân met betrekking tot de kerndoelen Fries in de basisvorming het volgende

---

¹⁰⁶

Ibidem, 91.

¹⁰⁷

Ibidem, 92-96.

overeengekomen. Het Rijk zal, onder voorbehoud van eventuele wetswijzigingen naar aanleiding van de uitkomsten van de evaluatie basisvorming door de Onderwijsinspectie in 1999, kerndoelen Fries opnemen in het Besluit Kerndoelen en Adviesurentabel Basisvorming 2003-2010 (BA 2.5.1). Deze overeenkomst is gerealiseerd; er zijn, zoals hiervoor opgemerkt, kerndoelen Fries voor de onderbouw in het voortgezet onderwijs vastgesteld en in werking getreden per 1 augustus 2006 (zie: 6.156).

- 6.164 Verder hebben Rijk en Provincie Fryslân afgesproken dat zij zich gezamenlijk zullen inspannen om te bereiken dat in de periode 2004-2010 alle scholen die geen ontheffing hebben, voldoen aan de kerndoelen voor het vak Fries in de basisvorming en daarvoor voldoende (multimediaal) materiaal en bevoegde leraren tot hun beschikking hebben (BA 2.5.6). De provincie heeft inmiddels al veel multimediaal materiaal laten ontwikkelen (zie: 6.177, 6.178 en 6.196).
- 6.165 In het kader van de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn ook specifieke afspraken opgenomen met betrekking tot het Fries in de tweede fase van het voortgezet onderwijs. Allereerst zal het Rijk tegen het jaar 2003, als de profielen tweede fase tegen het licht worden gehouden, bekijken of er aanleiding is het programma voor vwo, overeenkomstig het examenprogramma voor het havo dat bestaat uit de deelvakken Fries 1 en Fries 2, aan te passen (BA 2.5.2). Aan deze afspraak is door het Rijk voldaan; nieuwe examenprogramma's zijn per 1 augustus 2006 in werking getreden.
- 6.166 Verder zullen Rijk en Provincie Fryslân zich gezamenlijk inspannen het draagvlak voor het Fries onder de leerlingen te vergroten, zodat meer leerlingen Fries als examenvak gaan kiezen. Aan deze afspraak zal in de periode tot 2004 uitwerking worden gegeven (BA 2.5.4). Van rijkswege werd aan deze afspraak voldaan door toevoeging van ongeveer €70.000 aan de doeluitkering voor een extra impuls draagvlakvergroting voor het Fries (zie brief van 20 november 2000, kenmerk CFI/FTO-2000/200009 U).
- 6.167 Ten slotte willen Rijk en Provincie Fryslân gezamenlijk bevorderen dat voor leerlingen die Fries als volledig examenvak kiezen, een jaarlijkse internationale uitwisseling met andere minderheidstalen in Europa onderdeel kan uitmaken van het onderwijsprogramma. Hiervoor wordt ook materiaal ontwikkeld. Het is de bedoeling deze afspraak te realiseren in de periode tot 2010 (BA 2.5.8). Het Rijk voldoet aan deze afspraak door het ter beschikking stellen van financiële middelen aan de provincie Fryslân die voor dit doel mogen worden ingezet.
- 6.168 De kwaliteit van de lessen Fries in het voortgezet onderwijs is eveneens aandachtspunt in de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001. Allereerst is afgesproken dat Rijk en Provincie Fryslân gezamenlijk zullen bevorderen dat scholen voor voortgezet onderwijs die Friese taal als leergebied aanbieden en als instructietaal gebruiken, ook t.a.v. die activiteiten een kwaliteitsbeleid voeren. De instrumenten die scholen daarvoor ter beschikking staan, zullen worden beoordeeld op hun geschiktheid voor het Fries, eventueel worden aangepast en er zal voorlichting over worden gegeven aan de scholen (BA 2.5.5). Daarnaast zullen Rijk en Provincie Fryslân gezamenlijk bevorderen dat scholen voor voortgezet onderwijs, indien noodzakelijk vanuit het door de school gevoerde

kwaliteitsbeleid, activiteiten op het gebied van nascholing van hun leraren ten aanzien van didactische en pedagogische vaardigheden in verband met de Friese taal en cultuur, opnemen in het nascholingsplan (BA 2.5.7). Het is de bedoeling dat beide afspraken in de periode tot 2004 zullen worden geconcretiseerd. Het ministerie van OCW heeft ervoor gezorgd dat de relevante kwaliteitsaspecten voor het Fries in het onderwijstoezicht worden opgenomen. Het resultaat hiervan is het door de onderwijsinspectie uit te werken toetsingskader Fries voor het primair en voortgezet onderwijs. Zie ook de brief aan de Eerste Kamer van 22 november 2006, kenmerk PO/K&O/2006-44201, Kamerstukken I 2006/07, 30800 VIII, nr. B.

- 6.169 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân als ambitie tot 2010 overeengekomen dat de Provincie zich inspant dat er aandacht voor de Friese taal en cultuur is bij de uitwerking van projecten op het gebied van cultuureducatie (BA 2.5.9).
- 6.170 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is verder afgesproken dat Rijk en Provincie Fryslân in 2004 zullen bekijken op welke onderdelen nadere inspanningen nodig zijn om de positie van het Fries in het voortgezet onderwijs te versterken. (BA 2.5.3). Naar aanleiding hiervan zijn afspraken gemaakt en uitgevoerd ten aanzien van de kerndoelen Fries, overdracht van de bevoegdheid tot het verlenen van ontheffing van het vak Fries naar Gedeputeerde Staten van Fryslân en de mogelijkheid om het examen Fries in de kadergerichte en beroepsgerichte leerweg in het VMBO te doen. Hieraan is voldaan en dit heeft geresulteerd in wetgeving die op 1 augustus 2006 in werking is getreden (kerndoelen, examenprogramma's e.a.).
- 6.171 Artikel 2.5.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft aan dat de Provincie Fryslân in overleg met de scholen die meedoen aan het project Fries in het voortgezet onderwijs voor 1 januari 2006 een taalbeleid formuleert met betrekking tot het Fries in de basisvorming. Daarbij wordt aandacht geschonken aan de kerndoelen en de wijze waarop deze gerealiseerd zullen worden; het omgaan met verschillen tussen leerlingen; de behoefte aan begeleiding bij de docenten; de nascholing van leraren en het Fries als voer- en instructietaal. Per 1 januari 2007 had de Provincie Fryslân nog geen taalbeleid geformuleerd met betrekking tot het Fries in de basisvorming, zoals verwoord in het Uitvoeringsconvenant. Zoals hierna nog wordt aangegeven heeft één scholengemeenschap voor voortgezet onderwijs in Fryslân het taalbeleid in een document vastgesteld (zie: 6.197).
- 6.172 In artikel 2.5.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is aangegeven dat de provinciale werkgroep Fries in het voortgezet onderwijs voorstellen ontwikkelt met betrekking tot de invulling van het programma voor het nieuwe vak Friese taal en cultuur en bijbehorende modules, bestemd voor het gemeenschappelijke deel voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en in de profielen cultuur en maatschappij en economie en maatschappij, alsmede het examendeel van het vrije deel.
- 6.173 In het perspectief van de longitudinaliteit van het Fries in het voortgezet onderwijs is in artikel 2.5.3 van het Uitvoeringsconvenant is het volgende

afgesproken. In overleg tussen het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de Provincie Fryslân en de Friese scholen wordt nagegaan wat in het kader van meer differentiatie in de tweede fase van het voortgezet onderwijs de mogelijkheden zijn om in het derde leerjaar in ieder geval één lesuur Fries per week te verzorgen. Wat betreft het Rijk is deze afspraak niet langer aan de orde, omdat het Rijk hierin geen verantwoordelijkheid meer heeft; de scholen zijn zélf verantwoordelijk voor de inrichting van hun onderwijsprogramma. De Provincie blijft zich inspannen om door bijvoorbeeld de regeling Lesuren Fries in het voortgezet onderwijs scholen te stimuleren om in het derde leerjaar meer aandacht te besteden aan het vak Fries.

- 6.174 Artikel 2.5.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft aan dat de Provincie Fryslân een voorstel indient inzake het overnemen van de bevoegdheid tot het verlenen van een ontheffing voor de verplichting tot het geven van het vak Fries in de basisvorming door gedeputeerde staten van Fryslân. Dit is gebeurd en de wetswijziging is gerealiseerd (zie: 6.157 en 6.184).
- 6.175 Artikel 2.5.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 maakt duidelijk dat de scholen die deelnemen in het project Fries in de tweede fase van het voortgezet onderwijs en de Provincie Fryslân er naar streven om, in samenwerking met de stichting Leerplanontwikkeling, binnen drie jaar een modelleerplan Fries en tweetalig onderwijs in het voortgezet onderwijs te hebben gerealiseerd. In 2007 zal vervolgens in overleg met de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap worden nagegaan of dit modelleerplan past binnen het uitgangspunt van een goede afstemming tussen het algemene onderwijsbeleid en het provinciale beleid betreffende de Friese taal en cultuur in het onderwijs.
- 6.176 Artikel 2.5.6 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 maakt verder het volgende duidelijk. Rijk en de Provincie Fryslân zullen zich gezamenlijk inspannen om betrokkenen te informeren over de mogelijkheden over het vak Fries binnen de nieuwe opzet van de tweede fase van het havo en vwo, zoals die is voorzien voor 1 augustus 2007. Wat betreft het Rijk is deze afspraak uitgevoerd met de informatie die aan scholen is verschaft over de nieuwe opzet van de tweede fase van het havo en vwo.
- 6.177 Artikel 2.5.7 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft aan dat de Provincie Fryslân in overleg met de scholen en op basis van het project Digifrysk een digitale leeromgeving beschikbaar zal stellen voor havo- en vwo-leerlingen met Fries als examenvak. Per 2 oktober 2003 is materiaal voor het vak Fries voor zowel de onderbouw als de tweede fase van het voortgezet onderwijs, beschikbaar op www.digischool.nl/fry (zie ook 6.164 en 6.196).
- 6.178 Artikel 2.5.8 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft verder aan dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Provincie Fryslân op voorstel van de scholen zullen nagaan op welke wijze het digitale vaklokaal Fries geschikt gemaakt kan worden voor het realiseren van de kerndoelen basisvorming en het verbeteren van de positie van het Fries in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Het ministerie stelt hiervoor middelen beschikbaar. Er wordt naar gestreefd om met ingang van het schooljaar 2006-2007 een wettelijke mogelijkheid voor leerlingen in Fryslân te realiseren om

binnen de kader- en beroepsgerichte leerweg in het vmbo Fries als examenvak te kunnen kiezen. Het ministerie van OCW heeft (bovenop de doeluitkering) financiële middelen ter beschikking gesteld voor het digitale vaklokaal Fries en dit vaklokaal is ook gerealiseerd. Ook is gerealiseerd dat binnen de kader- en beroepsgerichte leerweg in het vmbo Fries als examenvak kan worden gekozen.

- 6.179 Artikel 2.5.9 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 heeft als doelstelling dat de Friese onderwijsinstellingen met een afdeling vmbo na zullen gaan op welke wijze het Fries binnen het onderwijs wordt gebruikt. Op basis daarvan komen de scholen tot een taalbeleid, waarin ten minste wordt opgenomen hoe doelen en werkwijze zullen worden gerealiseerd; hoe wordt omgegaan met verschillen tussen de leerlingen; de behoefte aan begeleiding en nascholing bij de docenten en het Fries als voer- en instructietaal.
- 6.180 Ten slotte geeft artikel 2.5.10 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 aan dat voor 1 januari 2006 examenprogramma's zullen worden ontwikkeld voor alle leerwegen in het vmbo, waarin naast de taalvaardigheid ook aandacht wordt besteed aan de tweetaligheid en Friese cultuur. Verder ziet het Rijk in algemene zin toe op het onbevoegd lesgeven in het onderwijs (artikel 2.5.11 Uitvoeringsconvenant). Eens per vier jaar wordt nagegaan welke de stand van zaken is met betrekking tot het onderwijs van de Friese taal. Het Rijk voldoet aan deze afspraak middels het toezicht en de rapportages van de onderwijsinspectie (zie eerder genoemde rapportages van de inspectie over het Fries).
- 6.181 Ten aanzien van de plaats van het vak Fries in het voortgezet onderwijs zal in deze rapportage allereerst worden ingegaan op het Fries in de basisvorming, dat wil zeggen de eerste drie leerjaren van vwo en havo en alle leerjaren van het vmbo (leeftijd 12-15 jaar). Sinds 1 augustus 2006 is de basisvorming overigens vervangen door een nieuwe regeling voor de onderbouw (Stb. 2006, 281) (zie: 6.22 en 6.152). In dat verband zijn ook kerndoelen Fries voor de onderbouw vastgesteld (zie: 6.25). In 6.205-6.207 wordt een balans opgemaakt van het Fries in de onderbouw. Vervolgens komt de plaats van het vak Fries in de hogere leerjaren van vmbo en in de tweede fase van het voortgezet onderwijs (havo en vwo) aan de orde (zie: 6.208-6.234). In 6.235 wordt ten slotte een samenvattend oordeel gegeven over de positie van het Fries in het voortgezet onderwijs als geheel.
- 6.182 Met de invoering van de basisvorming in 1993, is het Fries als zestiende verplicht vak opgenomen in de lijst van vakken voor de lagere klassen van de scholen voor voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân (art. 11a, tweede lid, letter b WVO). Hiermee is het vak Fries voor het eerst verplicht in het voortgezet onderwijs voor de scholen in de provincie Fryslân, zij het alleen in de lagere klassen (de basisvorming). In artikel 11 van de Wet op het voortgezet onderwijs zijn de vakken en kerndoelen van de basisvorming geregeld. In artikel 11e is aangegeven dat op scholen in de provincie Fryslân met inachtneming van de daarvoor vastgestelde kerndoelen tevens onderwijs wordt gegeven in de Friese taal en cultuur, tenzij Gedeputeerde Staten op verzoek van het bevoegd gezag ontheffing van deze verplichting verlenen.

- 6.183 Met de wettelijke regeling ten aanzien van Fries in de basisvorming in het voortgezet onderwijs heeft Nederland voldaan aan de verplichting te voorzien in het onderwijzen van de Friese taal als integrerend deel van het leerplan, zoals bedoeld in de betreffende bepaling van het Europees Handvest. Overigens zijn aan de scholen geen aanvullende middelen voor het vak Fries ter beschikking gesteld. Naar het oordeel van het ministerie kunnen de kosten worden opgevangen uit de reguliere financiering van de betrokken scholen. De in 6.110-6.111 genoemde doeluitkering voor de kwaliteitsverbetering van het onderwijs in de Friese taal is mede bestemd voor het Fries in de basisvorming.
- 6.184 Bij wet van 29 mei 2006 (Stb. 2006, 281) is de bevoegdheid tot het verlenen van ontheffing van de verplichting om op scholen in de provincie Fryslân onderwijs in de Friese taal te geven, overeenkomstig het advies van de Inspectie van het Onderwijs en het Berie foar it Frysk bij Gedeputeerde Staten neergelegd. Daarvoor had de inspectie van het onderwijs deze bevoegdheid. Met deze wijziging is aangesloten op de procedure zoals die eerder reeds voor het primair onderwijs in Fryslân gold en werd voldaan aan de wens van Gedeputeerde Staten van Fryslân. Op deze manier blijft de taak van de overheid (regels stellen) en de taak van de Inspectie van het Onderwijs (toezicht houden) duidelijk gescheiden.¹⁰⁸ Verder krijgen Gedeputeerde Staten van Fryslân daarmee een gunstiger rol om de positie van het Fries in het onderwijs te versterken. Daartoe is een verordening betreffende het te voeren provinciaal ontheffingsbeleid in voorbereiding. Hiermee is tevens tegemoet gekomen aan de kanttekening die het ‘Committee of Experts’ in 2004 had gemaakt (vgl. 6.157).
- 6.185 Volgens de Inspectie van het Onderwijs telt Fryslân 58 vestigingen voor voortgezet onderwijs, behorende tot dertig verschillende onderwijsinstellingen, waarvan vier met een hoofdvestiging buiten Fryslân. Zeven onderwijsinstellingen en acht vestigingen hebben van de Inspectie van het Onderwijs ontheffing voor het vak Fries gekregen. Drie onderwijsinstellingen met een hoofdvestiging buiten Fryslân, alsmede drie vestigingen, gaan er – ten onrechte – vanuit over een ontheffing voor het vak Fries te beschikken. Deze ontheffing blijkt echter niet ieder jaar te zijn aangevraagd. Dat betekent dat het vak Fries in potentie wordt gegeven op 20 onderwijsinstellingen en 47 vestigingen.
- 6.186 Als apart vak wordt het Fries gedoceerd op 14 onderwijsinstellingen en 36 vestigingen: d.i. respectievelijk 47 en 62 procent van het totaal. In 1999 waren die cijfers nog 63 en 74 procent. Kortom, er is sprake van een trend naar beneden. Op twee onderwijsinstellingen en vier vestigingen wordt het Fries op andere wijze (als keuzevak of als project) gegeven. Op één vestiging wordt geen Fries gegeven. Van vier onderwijsinstellingen en zes vestigingen, overwegend in Leeuwarden gevestigd, is de stand van zaken met betrekking tot het Fries niet bekend.¹⁰⁹
- 6.187 Na het eerste leerjaar krijgen leerlingen uit de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen in het schooljaar 2004/2005 Fries op vijf vestigingen. Voor leerlingen uit de gemengde en theoretische leerwegen geldt een

¹⁰⁸ Inspectie van het Onderwijs, *Het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Friesland. De stand van zaken*, [Utrecht] 2001, 65.

¹⁰⁹ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân. Technisch rapport*, [Utrecht], 2006, 76.

zelfde aantal. Leerlingen uit de gemengde leerweg kunnen op twee vestigingen examen in het vak Fries doen en krijgen ook nog les in het vak Fries in leerjaar drie en vier. Leerlingen uit de theoretische leerweg kunnen examen doen op vier vestigingen. Voor leerlingen uit de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen is het tot op heden niet mogelijk om examen in het vak Fries te doen.

6.188 Havo-leerlingen krijgen op vier vestigingen Fries in het tweede leerjaar. In de hogere leerjaren wordt het Fries nog aangeboden op drie vestigingen. vwo-leerlingen krijgen op drie vestigingen Friese les in het tweede leerjaar, op één vestiging in de leerjaren drie en vier en op drie vestigingen wordt het Fries aangeboden in de leerjaren vijf en zes. Dat betekent dat slechts op een deel van vwo-vestigingen waar leerlingen examen kunnen doen in het vak Fries, een doorgaande leerlijn wordt aangeboden.¹¹⁰

6.189 Het aantal vestigingen waar leerlingen examen in het vak Fries kunnen doen is sinds 1999 toegenomen. Voor leerlingen op mavo/vmbo-niveau van twee naar vier en voor leerlingen op havo- en vwo-niveau van één naar drie. Het aantal examenkandidaten Fries, dat in 1999 nog 27 bedroeg, lag in de periode 2002-2005 op een hoger niveau, zo blijkt uit onderstaande tabel:

1999	2002	2003	2004	2005
27	92	50	71	73

De havo levert door de jaren heen het grootste en meest constante contingent examenkandidaten, gevolgd door mavo/vmbo.¹¹¹ Voor een uitsplitsing van de examenkandidaten naar schooltype wordt verwezen naar de tabel in 6.213.

6.190 Voor de vakken in de basisvorming werden in 1993 bij algemene maatregel van bestuur voor het eerst kerndoelen vastgesteld. Voor het vak Fries in de basisvorming zijn in het besluit kerndoelen onderbouw VO (Stb. 2006, 316) voor het eerst wettelijke kerndoelen vastgesteld. Daarvoor golden voor het Fries in de basisvorming handreikingen overeenkomstig de kerndoelen Nederlands gepubliceerd in OCW- mededelingen nr. 31 (10 december 1997)¹¹² (zie: 6.23-6.25 en 6.153).

6.191 Het nodige (les)materiaal is ontwikkeld ten behoeve van het vak Fries in de basisvorming. Sinds 1995 bestaat de lesmethode 'Flotwei Frysk', die indertijd door het Taalsintrum Frysk van GCO *fryslân (thans Cedin)* ontwikkeld is met behulp van subsidies van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Europese Commissie.¹¹³

¹¹⁰ *Ibidem*, 78.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² OCW- mededelingen nr. 31, 10 december 1997.

¹¹³ J. Bangma, e.a., *Flotwei Frysk* Afûk/Wolters-Noordhoff, Groningen/Leeuwarden, 1995.

J. Bangma, e.a., *Katern Frysk ferstean en lêzen. Hulpboekje voor van huis uit Nederlandstalige leerlingen* (incl. docentenhandleiding, video- en cassetteband).

'Flotwei Frysk' is in 1998 gevolgd door een bijzondere editie voor het toenmalig ivbo, het individueel voorbereidend beroepsonderwijs. Het individueel voorbereidend beroepsonderwijs (ivbo - vroeger ibo genoemd) maakte deel uit van het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo) en was bedoeld voor leerlingen van twaalf tot zestien jaar die veel hulp en individuele aandacht nodig hebben. Het ivbo was onderwijs in de eerste fase van het voortgezet onderwijs en duurde vier jaar. Met ingang van 1 augustus 1998 is het ivbo veranderd in afdelingen voor leerwegondersteunend onderwijs (zie: 6.29).

- 6.192 ‘Flotwei Frysk’ is afgestemd op de handreikingen voor de kerndoelen Fries en biedt materiaal voor drie jaar één lesuur per week. Leraren slagen er echter niet in om de methode integraal met hun leerlingen door te nemen. Dat heeft te maken met het feit dat het Fries meestal alleen in het eerste leerjaar wordt gegeven.
- 6.193 In juni 2004 dienden de scholen voor voortgezet onderwijs, verenigd in Fricolore, Pompeblêd en Piter Jelles bij de provincie een subsidieverzoek in voor het project “Learplan en Learmiddels Frysk yn it fuortset ûnderwiis 2004-2007”. Dat verzoek werd gehonoreerd. Bovengenoemde scholen zijn ook vertegenwoordigd in de provinciale Coördinatie- en Adviesgroep (CAG) Fries in het voortgezet onderwijs. In het kader van dat project is inmiddels een geheel nieuwe, gedifferentieerde methode Fries voor het voortgezet onderwijs ontwikkeld, onder de naam *Freemwurk*.¹¹⁴ De methode is in 2007 in zijn geheel gereed gekomen en kan beschouwd worden als de opvolger van *Flotwei Frysk*.
- 6.194 Het onderwijs maakt verder gebruik van het tijdschrift ‘LinKk’, de opvolger van het jongerentijdschrift ‘Sjedêrrr!!!’ (Taalsintrum Frysk Cedin). Daarnaast wordt gebruik gemaakt van Friestalige literaire uitgaven, de Friestalige schooltelevisie van Omrop Fryslân en digitale materialen.¹¹⁵
- 6.195 Op 28 februari 2002 ging het provinciale project ‘Frysk yn it vmbo’ van start, met als doelstelling:
- voorbereiden van het traject om het Fries als extra-examenvak in het vmbo in te passen;
  - opstellen van een modelprogramma voor toetsing en afsluiting;
  - ontwikkelen en uitwisselen van (digitale) leermiddelen;
  - uitwisseling van ervaringen en ondersteunen van docenten;
  - ontwikkelen van hoor- en kijktoetsen ten behoeve van een toetsenbank voor het examen;
  - ontwikkelen van een model-taalbeleidsplan voor het gebruik van het Fries als instructie- en voertaal, alsmede het ontwikkelen van voorlichtingsmateriaal, en
  - ontwikkelen van een nascholingsaanbod.¹¹⁶
- 6.196 Voor de duur van het project, de periode 2002-2005, werden allerlei activiteiten ontwikkeld. Volgens de deelnemers slaagde het met betrekking tot het voorbereiden van het traject om het Fries als extra-examenvak in het vmbo in te passen niet om een nagestreefde samenwerking tussen de verschillende scholen te realiseren. Wel werd een modelprogramma voor toetsing en afsluiting aan de deelnemende scholen aangeboden en werd een begin gemaakt met de ontwikkeling en uitwisseling van (digitale) leermiddelen. Om ervaringen uit te wisselen werden onder meer studie- en informatiedagen georganiseerd. Verschillende toetsen c.a. werden aan de docenten aangeboden en beschikbaar gesteld via digischool (Zie: www.digischool.nl/fry) en een model-taalbeleidsplan

¹¹⁴ J. Brünner e.a., *Freemwurk*. Afûk, Leeuwarden, 2006.

¹¹⁵ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, [Utrecht], 2006, 87.

¹¹⁶ *Einferslach VMBO-projekt Frysk yn it VMBO* (niet gepubliceerde interne nota).

is ondertussen ten behoeve van de scholen beschikbaar¹¹⁷ (zie: 6.164, 6.177 en 6.178).

- 6.197 In het rapport van de Inspectie van het Onderwijs wordt aangegeven, dat één scholengemeenschap voor voortgezet onderwijs taalbeleid rond het Fries heeft ontwikkeld. Geen van de instellingen voor voortgezet onderwijs onderhoudt contacten met basisscholen over het aanbod Fries, of heeft inzicht in wat de basisscholen op dit terrein doen. Gegevens van basisscholen inzake het Fries, zoals die opgenomen worden in hun onderwijskundige rapportages, worden niet door het voortgezet onderwijs gebruikt.
- 6.198 Verder stelt de Inspectie van het Onderwijs vast dat 40 procent van de leraren Fries niet bevoegd is voor het vak Fries. Bijna alle leraren doen het Fries erbij voor enkele uren per week. De meeste instellingen hebben verschillende docenten voor het Fries, allen met een geringe deeltaak. De Inspectie van het Onderwijs concludeert dat beleid om de lessen Fries bij één persoon te concentreren blijkbaar ontbreekt.¹¹⁸ Het beleid van de provincie en de NHL zal er in de toekomst daarom op gericht zijn zoveel mogelijk thans onbevoegde leraren Fries in staat te stellen om via uitgekiende nascholingsprogramma's van de tweedegraads lerarenopleiding Fries alsnog hun bevoegdheid te halen.
- 6.199 Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs maakt verder duidelijk dat leerlingen in het eerste leerjaar één lesuur per week Fries krijgen en hooguit een half uur per week huiswerk voor het vak Fries maken. In de hogere leerjaren is het aantal lessen hoger en stijgt de huiswerktijd tot een half of een heel uur. Op de meeste onderwijsvestigingen komen de nieuwe kerndoelen volgens de leraren Fries wel enigszins aan bod, maar in het algemeen niet in sterke mate. Er bestaat slechts weinig aandacht voor informatieverwerking en het voeren van gesprekken (voor niet-Friestalige leerlingen) en het leren van taalregels (voor Friestalige leerlingen).¹¹⁹
- 6.200 De kwaliteit van de lessen in het vmbo verschilt niet van de kwaliteit in havo en vwo. Wat leerjaren betreft is er alleen een verschil in effectieve instructie. In het eerste leerjaar maken leraren hier meer werk van dan in hogere leerjaren. Daarnaast spelen bevoegde leraren beter in op verschillen tussen leerlingen.¹²⁰
- 6.201 Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs maakt verder duidelijk dat op tweederde van de onderwijsvestigingen leraren onderling gebruik maken van de Friese taal. Ook de communicatie tussen leraren en ouders speelt zich vaak in het Fries af. De helft van de leerlingen spreekt op school Fries. In nieuwe communicatievormen als sms-en, e-mailen en chatten, speelt het Fries echter nauwelijks een rol.¹²¹
- 6.202 De Inspectie van het Onderwijs vergelijkt in een samenvattend overzicht overeenkomsten en verschillen tussen het onderzoek, zoals dat door de Inspectie

---

¹¹⁷ *Ibidem.*

¹¹⁸ *Ibidem*, 95.

¹¹⁹ *Ibidem*, 96.

¹²⁰ *Ibidem*, 96.

¹²¹ *Ibidem*, 95.

van het Onderwijs is uitgevoerd in 2004/2005, en het onderzoek dat uitgevoerd werd in 1999. De Inspectie van het Onderwijs kwalificeert als positief:

- de toename van het aantal havo-examenkandidaten Fries;
- het feit dat nu één, en eerder geen school taalbeleid heeft ontwikkeld;
- het feit dat nu 63 procent, tegen eerder 53 procent van de ondervraagde leraren bevoegd is tot het doceren van het vak Fries;
- dat thans 70 procent, tegen eerder 90 procent van de leraren de positie van het Fries als zwak beoordeelt,
- dat thans 76 procent, tegen eerder 62 procent van de leraren van mening is dat de schoolleiding het vak Fries voor vol aanziet;
- dat thans 43 procent en eerder 32 procent van de leraren meedeelt dat het vak Fries meetelt voor de overgang van de leerling, en
- dat thans 26 procent en eerder 30 procent van de ouders van leerlingen de mening heeft dat het Fries geen verplicht vak in het onderwijs dient te zijn.

6.203 Naast zaken als de positie van het Fries in de schoolcommunicatie, of de plaats van het Fries als voertaal bij andere vakken en het gebrek aan differentiatie en activering van leerprocessen, die onveranderd zijn, kwalificeert de Inspectie van het Onderwijs als negatief:

- dat thans 19 procent tegen eerder 16 procent van de leerlingen geen Fries in het basisonderwijs heeft gehad;
- dat thans volgens 100 procent en eerder 77 procent van de schooldirecties het Fries een zwakke positie heeft in vergelijking met andere vakken;
- dat thans volgens 23 procent en eerder tien procent van de leraren Fries het Fries alleen wordt gegeven omdat de school daar wettelijk toe verplicht is;
- dat thans op 60 procent en eerder op 68 procent van de schoolvestigingen de leraren onderling Fries spreken, en
- dat thans 52 procent en eerder 32 procent van de leerlingen het Fries niet belangrijk vinden.¹²²

6.204 Er kan verder vastgesteld worden dat er nog invulling moet worden gegeven aan de afspraak van Rijk en Provincie Fryslân om gezamenlijk te bevorderen dat voor leerlingen die Fries als volledig examenvak kiezen, een jaarlijkse internationale uitwisseling met andere minderheidstalen in Europa onderdeel kan uitmaken van het onderwijsprogramma. Hiervoor moet nog materiaal worden ontwikkeld.

6.205 **Samenvattend** kan over het vak Fries in het voortgezet onderwijs gezegd worden dat de constatering in het tweede rapport van het 'Committee of Experts' nog steeds geldig zijn. Onder meer de beperkte tijd die aan het onderwijs van de Friese taal ter beschikking staat, alsmede het tekort aan voldoende gekwalificeerde docenten vormen een barrière voor het verkrijgen van een vloeiende taalbeheersing en kennis van het Fries.

6.206 Het aantal leerlingen dat Fries als eindexamenvak kiest blijft laag, ondanks de nodige provinciale inspanningen ter verbetering. Wel heeft het Fries, in overeenstemming met de afspraken daartoe binnen de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, een vaste plaats gekregen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en zijn daar kerndoelen voor vastgesteld.

---

¹²²

Ibidem, 93-94.

- 6.207 De bevoegdheid tot het verlenen van ontheffing voor de verplichting om het vak Fries aan te bieden, is overgegaan van de Inspectie van het Onderwijs naar het College van Gedeputeerde Staten van Fryslân. Een knelpunt blijft de implementatie van de verplichting tot het aanbieden van het vak Fries in het voortgezet onderwijs. De schoolpraktijk blijkt het moeilijk te hebben met het geven van een volwaardige plaats aan het vak Fries.
- 6.208 De tweede fase havo/vwo, alsmede de hogere leerjaren van het vmbo, zijn per 1 augustus 1998 ingevoerd. Reeds snel na de invoering kwamen enkele knelpunten in het onderwijsprogramma van havo/vwo aan het licht: overladenheid, versplintering en gebrek aan samenhang en afstemming tussen de praktijkopdrachten.¹²³ Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap trof vervolgens in 2000 tijdelijke maatregelen ter verlichting van het onderwijsprogramma. Dit om de scholen de mogelijkheid te bieden invoeringsproblemen op te lossen.¹²⁴ Daarmee waren de problemen echter niet ten definitieve opgelost, wat uiteindelijk heeft geleid tot de Wet van 27 april 2006 tot wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs ter aanpassing van de profielen in de tweede fase van vwo en havo (aanpassing profielen tweede fase vwo en havo).¹²⁵
- 6.209 De wet past de profielen, de vier vaste vakkenpakketten, in de tweede fase (bovenbouw) van het vwo en havo aan. Het aantal verplichte vakken is verminderd en een aantal vakken is samengevoegd. Bovendien is de keuzevrijheid voor scholen, leraren en leerlingen vergroot. De wetsverandering wordt op 1 augustus 2007 ingevoerd voor de leerlingen die dan beginnen met de vierde klas van het vwo. De universiteiten krijgen daarmee eerst per september 2010 te maken met eerstejaars die deze ‘aangepaste’ tweede fase hebben gevolgd.
- 6.210 In de tweede fase van het atheneum kan het Fries, dat tot het gemeenschappelijk deel van elk profiel behoort, door de leerling worden gekozen in plaats van een moderne vreemde taal, niet zijnde het Engels en voor zover het bevoegde gezag het vak Fries aanbiedt. In de profieldelen van het profiel economie en maatschappij, alsmede cultuur en maatschappij van het gymnasium en atheneum kan Friese taal en cultuur worden aangeboden, in plaats van Franse, Duitse, Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal en cultuur.
- 6.211 Op havo-niveau kan de leerling het Fries of een moderne vreemde taal kiezen, binnen het profiel cultuur en maatschappij, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt. Daarnaast is het mogelijk om het vak Fries als eindexamenvak te kiezen binnen vwo, havo en vmbo.¹²⁶ Een en ander is geregeld in het eindexamenbesluit voor het voortgezet onderwijs (zie: 6.214-6.216).
- 6.212 Uit het inspectieonderzoek uit 2006 blijkt dat op een beperkt aantal vestigingen van de 20 instellingen en 47 vestigingen voor voortgezet onderwijs in Fryslân Fries als eindexamenvak wordt aangeboden in het laatste leerjaar. In 2004/05 boden vier vestigingen het Fries aan als eindexamenvak op mavo-/vmbo-niveau,

¹²³

Inspectie van het Onderwijs, *De tweede Fase een fase verder*, oktober 2001, 12.

¹²⁴

Kamerstukken II 1999-2000, 26 800, nr. 70.

¹²⁵

Stb. 2006, 251.

¹²⁶

Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. van 15 november 1997, Stb.588.

drie op havo-niveau en drie op vwo-niveau. In 1999 waren die aantallen resp. twee, één en één. Kortom, een bescheiden toename.

- 6.213 In onderstaande tabel¹²⁷ wordt een overzicht gegeven van het aantal leerlingen dat, onderscheiden naar schooltype, in 2002-2005 eindexamen in het vak Fries deed:

	2002	2003	2004	2005
mavo/vmbo	14	10	19	19
havo	65	26	45	50
vwo	13	14	7	4
totaal	92	50	71	73

- 6.214 Het Inrichtingsbesluit W.V.O. noemt in artikel 26b, inrichting profielen vwo, eerste lid onder c, Friese taal en cultuur als vak dat gekozen kan worden in plaats van Franse, Duitse, Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal en literatuur, als onderdeel van het gemeenschappelijk deel van elk profiel in het atheneum.
In de profieldelen economie en maatschappij, en cultuur en maatschappij in het gymnasium en atheneum kan Friese taal en cultuur eveneens in de plaats worden gekozen van Franse, Duitse, Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal en literatuur.
- 6.215 Artikel 26c, vierde en vijfde lid, van het Inrichtingsbesluit noemt Friese taal en cultuur als keuzevak naast Franse, Duitse, Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal en literatuur in het profieldeel economie en maatschappij en cultuur en maatschappij in het havo
- 6.216 Het Eindexamenbesluit van 24 maart 2000 is gekoppeld aan de leerwegen van het mavo en vbo (vmbo). Artikel 22, eerste lid, onderdeel c noemt de Friese taal als keuzemogelijkheid in het vrije deel van de theoretische leerweg. Artikel 25, eerste lid, onderdeel c noemt de Friese taal als keuzemogelijkheid in het vrije deel van de gemengde leerweg. Om het examen Fries te kunnen afleggen is het uiteraard noodzakelijk dat de betreffende school het vak Fries aanbiedt.
- 6.217 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân stelde in het ‘Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis’ voor dat elke school voor voortgezet onderwijs, inclusief het vmbo, binnen drie jaar een taalbeleid ontwikkeld zou moeten hebben. Daarnaast moest binnen een jaar een modelleerplan Fries en tweetalig onderwijs voor middelbare scholen ontwikkeld zijn. Ook moest binnen een jaar een digitale leeromgeving voor eindexamenkandidaten uit havo en vwo gerealiseerd zijn. De Provincie Fryslân heeft voor dit laatste in 2000 een bedrag van 36.300 euro uitgetrokken¹²⁸ (zie: 6.164 en 6.177).
- 6.218 Met het ‘Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis’ werd beoogd uitvoering te geven aan de provinciale inspanningen, zoals aangegaan onder de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001. Daarin was ook aandacht voor het Fries als instructietaal. Voor het gebruik van het Fries als instructietaal bij andere vakken

¹²⁷ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006, 78.

¹²⁸ *Ibidem*, 37.

dan het Fries is wettelijk een taalgedragscode vereist die wordt goedgekeurd door het bevoegd gezag van de school (zie: 6.224-6.225).

- 6.219 Om op meer scholen dan nu het geval is, een eindexamenprogramma Fries in het havo en vwo te kunnen aanbieden, heeft de Provincie Fryslân met ingang van het schooljaar 1997/1998 een stimuleringssubsidie van 80.865 euro beschikbaar gesteld voor experimenten op vier scholengemeenschappen voor voortgezet onderwijs in Fryslân.¹²⁹ Doel van het project was om leerlingen te stimuleren het vak Fries als eindexamenvak te kiezen en een positievere attitude bij leerlingen en leraren ten opzichte van het Fries te bewerkstelligen. Het Taalsintrum Frysk van Cedin, heeft de projectscholen begeleid. Daarnaast werden scholen gewezen op het belang van een doorgaande lijn.
- 6.220 Van de gang van zaken verscheen in 2005 een (onderzoeks-) verslag en evaluatie in de vorm van een aan de Universiteit van Amsterdam verdedigd proefschrift.¹³⁰ De beide auteurs maken duidelijk dat de provinciale inspanningen weinig vruchtbaar zijn geweest. Het aantal examenkandidaten Fries nam toe, maar bleef onder de nagestreefde norm. Slechts op één deelnemende school nam het aantal examenkandidaten substantieel toe, op de drie andere scholen bleef het aantal examenkandidaten ver achter. De groei bleef verder beperkt tot havo-examenkandidaten, welke echter minder met de provinciale inspanningen, dan wel met de introductie van twee examenniveaus voor het vak Fries had te maken.
- 6.221 Het provinciale plan heeft verder niet gezorgd voor een attitudeverandering bij zowel leraren als leerlingen van de betreffende onderwijsvestigingen met betrekking tot de Friese taal, aldus Van der Bij en Valk.¹³¹
- 6.222 Om de oorzaak van de achterblijvende resultaten van het provinciale project, zoals dat door het Provinciaal Bestuur van Fryslân mogelijk werd gemaakt, te kunnen verklaren wijzen de beide onderzoekers onder meer op de beperkte financiële mogelijkheden voor het Fries in het voortgezet onderwijs. Extra financiële faciliteiten zouden de mogelijkheden van en voor het vak Fries op de scholen voor voortgezet onderwijs kunnen bevorderen.¹³² Om die reden stelt het Provinciaal Bestuur van Fryslân vanaf 2003 geld beschikbaar (€421.155) voor een vervolgproject . (Learplan en Learmiddels Frysk yn it fuortset ûnderwiis 2004-2007). In het kader van dit project werd in 2005 ook een “Ramtlearplan Frysk” ontwikkeld, dat richting wil geven aan de vernieuwing van het vak Fries en aanwijzingen wil geven aan docenten en directies over hoe om te gaan met het Fries, als vak én als instructietaal. Het “ramtlearplan” vormde en vormt de programmatische basis voor het nieuwe en nog te ontwikkelen lesmateriaal. In 2007 is een update van het “ramtlearplan” verschenen.¹³³

---

¹²⁹ Dockingacollege te Dokkum, Scholengemeenschap Bogerman te Sneek, OSG Piter Jelles te Leeuwarden en OSG Singelland te Drachten.

¹³⁰ J. van der Bij/R.W. Valk, *Fries in het voortgezet onderwijs, een Echternachse processie*, (Diss. Universiteit van Amsterdam) Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden, 2005.

¹³¹ *Ibidem*, 146-151.

¹³² *Ibidem*, 174.

¹³³ J. Popkema & Jongsma, H. (red.). *Ramtlearplan Frysk yn it fuortset ûnderwiis 2005*. Afûk, Ljouwert / J. Popkema & Jongsma, H. (red.). *Ramtlearplan Frysk yn it fuortset ûnderwiis 2007*. Afûk, Ljouwert

- 6.223 Een verdere factor die van belang is voor de plaats van het Fries in het voortgezet onderwijs, kan worden gevonden in de houding en betrokkenheid van leraren en schoolleiding.¹³⁴ In dat verband is de constatering van de Inspectie van het Onderwijs van belang, dat directies van onderwijsinstellingen - in vergelijking met eerder onderzoek – vaker vinden dat het Fries een zwakke positie heeft. Ook geven directies vaker aan dat het Fries alleen wordt aangeboden vanwege de verplichting daartoe.
- 6.224 In de eerste rapportage ten behoeve van de Raad van Europa, die als peildatum 1 maart 1998 had, werd in 4.46 uiteengezet dat er geen wettelijke belemmering bestaat ten aanzien van het gebruik van het Fries als instructietaal in scholen voor voortgezet onderwijs in de Provincie Fryslân, zowel in de basisvorming als daarna. Sindsdien is in de Wet op het voortgezet onderwijs een bepaling opgenomen over het – in principe voorgeschreven – gebruik van het Nederlands als voertaal in het voortgezet onderwijs en bij het afnemen van examens. Deze bepaling is op 1 augustus 1998 in werking getreden.
- 6.225 Wel kan volgens art. 6a van de WVO een andere taal worden gebezigd:
- wanneer het onderwijs met betrekking tot die taal betreft, of
indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs
dan wel de herkomst van de deelnemers daartoe noodzaakt,
overeenkomstig een door het bevoegd gezag vastgestelde gedragscode.
- Onder deze wettelijke regeling kan de Friese taal zonder nadere regeling als instructietaal worden gebruikt bij het vak Fries. In alle andere gevallen is een gedragscode vereist. Op dit moment heeft één school voor voortgezet onderwijs een taalbeleidsplan dat onder meer aandacht besteedt aan doelen, werkwijze en voertaalbeleid met betrekking tot de Friese taal.¹³⁵
- 6.226 De Inspectie van het Onderwijs maakt in zijn recente rapportage inzake het Fries duidelijk dat het Fries op veel vestigingen van het voortgezet onderwijs wel een rol in de mondelinge communicatie speelt, maar niet in de schriftelijke communicatie.¹³⁶ Op de meeste vestigingen spreken leraren onderling Fries. Op bijna de helft van de vestigingen spreken leraren in informele situaties ook Fries met de leerlingen, terwijl leraren ook door ouders in het Fries worden benaderd. Op een derde van de vestigingen spreken leraren Fries met ouders. Op acht procent van de vestigingen bestaat de afspraak dat het Nederlands in contacten met ouders wordt gebruikt. In lerarenvergaderingen is het Nederlands de voertaal in de meeste vestigingen. In de schriftelijke communicatie speelt het Fries nauwelijks een rol. Slechts een enkele keer komt het voor dat de informatie over het vak Fries in de schoolgids ook in het Fries wordt geschreven.
- 6.227 Dezelfde rapportage maakt duidelijk dat van de leerlingen die het vak Fries krijgen, 54 procent thuis Fries spreekt, tegenover 38 procent die het Nederlands thuis gebruikt. In communicatie op school (met vrienden of vriendinnen) of via

¹³⁴

Ibidem, 176.

¹³⁵

Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân: Technisch rapport*, [Utrecht], 2006, 77.

¹³⁶

Ibidem, 79-80.

sms en e-mail neemt het gebruik van het Fries sterk af.¹³⁷ Het gaat hier om 526 leerlingen in 20 vestigingen van voortgezet onderwijs.

Taalgebruik (in percentages)	Fries	Nederlands	Fries en Nederlands	Anders
Thuis	54	38	4	4
Op school (onderling)	34	54	8	4
Bij sms-en	4	81		15
Bij chatten	4	77		19
Bij e-mailen	3	83		13

- 6.228 Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs maakt verder duidelijk dat zes van de veertien directies van instellingen die het Fries aanbieden, van mening zijn dat de positie van het Fries de afgelopen jaren is verbeterd, omdat er thans sprake is van een doorgaande lijn na het eerste leerjaar, of omdat er nu bevoegde docenten voor het vak Fries zijn. Daar tegenover beoordelen elf van de veertien directies de positie van het vak Fries binnen hun instelling als zwakker dan van de andere taalvakken. Drie directies kwalificeren het vak Fries als marginaal.
- 6.229 Van de 36 vestigingsdirecties die met het vak Fries te maken hebben, vindt een vierde deel dat het Fries de afgelopen jaren verbeterd is door betere docenten en met name door de provinciale subsidie die een uitbreiding van het aanbod na het eerste leerjaar mogelijk heeft gemaakt. Eén directeur acht de positie van het Fries verslechterd, omdat leerlingen steeds minder gemotiveerd zijn. De overige directies signaleren geen veranderingen. De meeste (67 procent) vestigingsdirecties vinden het vak Fries een zwakkere positie hebben dan de andere taalvakken of zelfs een marginale positie (17 procent). Een kleine groep (16 procent) vindt de positie van het Fries op de vestiging even sterk als die van de moderne vreemde talen.
- 6.230 Een kwart van de leraren Fries vindt het vak Fries verbeterd. Zij wijzen voornamelijk op de keuzemogelijkheden voor leerlingen om na het eerste leerjaar door te gaan met het Fries. Twee leraren menen dat de situatie is verslechterd omdat minder leerlingen in de bovenbouw Fries kiezen of omdat Fries tijdelijk niet wordt gegeven. Driekwart van de leraren heeft de indruk dat collega's en schoolleiding het vak voor volwaardig aanzien.
- 6.231 Ten opzichte van 1999 heeft bij directies het behoud van taal en cultuur, een aspect dat ook naar voren komt in de nieuwe kerndoelen Fries voor het voortgezet onderwijs, aan kracht gewonnen. Bij de leraren is ten opzichte van 1999 een stijging te zien van het percentage dat Fries geeft vanwege de verplichting. Maar ook in deze groep heeft het behoud van taal en cultuur aan kracht gewonnen.¹³⁸
- 6.232 Het rapport van de Inspectie van Onderwijs geeft aan dat scholen onvoldoende geïnformeerd zijn van de wensen van de ouders als het om het Fries gaat. Het belang dat ouders aan het Fries hechten wordt onderschat.¹³⁹

¹³⁷

Ibidem, 80.

¹³⁸

Ibidem, 81-82.

¹³⁹

Ibidem, 82.

- 6.233 Op scholen waar het vak Fries wordt aangeboden lijkt, volgens vestigingsdirecties en leraren dertig procent van de leerlingen een zwakke motivatie met betrekking tot het Fries te hebben, 66 à 70 procent van de leerlingen heeft een neutrale motivatie en drie procent heeft een sterke motivatie.
- 6.234 Volgens de leerlingen is ruim de helft zwak gemotiveerd; zo'n veertig procent van de leerlingen staat neutraal tegenover het vak Fries. Sinds 1999 is het percentage van leerlingen dat het vak Fries niet van belang acht toegenomen van 32 procent naar 52 procent. Nederlands en met name Engels worden veel belangrijker gezien dan het Fries. Duits en Frans zijn evenmin belangrijk, maar worden toch belangrijker gezien dan het vak Fries.¹⁴⁰
- 6.235 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de nodige wettelijke voorzieningen voor zowel onder- als bovenbouw in het voortgezet onderwijs zijn getroffen, welke beogen het vak Fries als integrerend deel van het leerplan aan alle leerlingen aan te bieden. Uit het rapport van de Inspectie van Onderwijs (2006) blijkt echter dat de implementatie van deze voorzieningen onvoldoende is. Voor de hogere leerjaren van het voortgezet onderwijs neemt het vak Fries een facultatieve status in. Het aantal leerlingen dat het vak Fries als eindexamenvak kiest, blijft beperkt. Met name het aantal eindexamenkandidaten dat het vak Fries op vwo-niveau kiest blijft achter, niettegenstaande de – beperkte – toename van het aantal onderwijsvestigingen dat het vak Fries aanbiedt. De zwakke positie van het vak Fries binnen de instellingen die het Fries aanbieden, alsmede de zwakke motivatie van leerlingen om het vak Fries te kiezen, leiden tot de conclusie dat er nog veel inspanning vereist is om het vak Fries in het voortgezet onderwijs in de nabije toekomst te behouden, te verbeteren en uit te bouwen. Het eerdergenoemde “ramtlearplan” en de nieuwe methode zijn echter wel instrumenten die een positieve invloed kunnen hebben op de positie en de vernieuwing van het vak.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel e, onder ii: universitair of hoger onderwijs

- 6.236 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het universitair of hoger onderwijs ingestemd met de bepaling ‘voorzieningen te verschaffen voor de bestudering van [de Friese taal] als vak in het universitair en hoger onderwijs’.
- 6.237 In 2001 constateerde het ‘Committee of Experts’ dat de verplichting zoals door Nederland is aangegaan, ten dele werd nagekomen. Om die reden werd bij de Nederlandse regering aangedrongen op een actievere opstelling inzake het beschikbaar stellen van voorzieningen voor het vak Fries in het hoger beroepsonderwijs.¹⁴¹
- 6.238 In 2001 merkte het ‘Committee of Experts’ verder op dat er in de provincie Fryslân drie instituten voor hoger beroepsonderwijs zijn gevestigd. Op twee hbo-instellingen heeft het vak Fries een plaats binnen de opleidingen voor de leraren basis- en voortgezet onderwijs. Het ‘Committee of Experts’ stelde vast dat het vak Fries niet wordt aangeboden op de derde hbo-instelling, het Van Hall Instituut

¹⁴⁰

Ibidem, 83-84.

¹⁴¹

Report of the Committee of Experts (2001), 68.

(d.i. de hogeschool voor voeding, milieu en landbouw).¹⁴² Verder is het mogelijk Friese taal en letterkunde te studeren aan de Rijksuniversiteit van Groningen en de Universiteit van Amsterdam.¹⁴³

- 6.239 Op basis van de informatie die het ‘Committee of Experts’ had ontvangen, trok het ‘Committee’ in 2001 de conclusie dat de financiering niet voldoende was om te waarborgen dat het vak Fries op een bevredigend niveau kon worden aangeboden op de hbo-instellingen in Fryslân. Dit verklaarde ten dele ook het feit dat er naast het aanbod Fries op de lerarenopleidingen geen algemene cursussen Fries aan deze instellingen bestonden.¹⁴⁴
- 6.240 In het tweede rapport van het ‘Committee of Experts’ wordt vastgesteld dat de universiteiten van Leiden, Groningen en Amsterdam voorzieningen inzake de studie van het Fries kennen. De commissie merkt op dat de doctoraalopleiding ‘Friese taal en literatuur’ aan de Universiteit van Amsterdam is opgeheven en thans deel uitmaakt van de masteropleidingen ‘Linguistics’ en ‘literary studies’.¹⁴⁵
- 6.241 Het ‘Committee of Experts’ merkt op dat in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 de regering heeft ingestemd met het garanderen van een basisniveau voor de financiering van de universitaire studie van de Friese taal en literatuur. Dat houdt in concreto het voortbestaan van een eerstegraadsopleiding aan de Rijksuniversiteit van Groningen in. Wanneer een tweede eerstegraadsopleiding in het leven wordt geroepen waarvan de doelmatigheid en kwaliteit niet kan worden aangetoond, dan zal deze, geheel of gedeeltelijk, betaald moeten worden door de Provincie Fryslân. Dat betekent dat de Nederlandse regering alleen de bekostiging van studenten van de eerstegraadsopleiding aan de Rijksuniversiteit van Groningen garandeert.¹⁴⁶
- 6.242 De drie instellingen van hoger beroepsonderwijs in Fryslân hebben een taalgedragscode aanvaard, zoals eerder werd gevraagd door de Wet op het hoger onderwijs van 1992. Het Fries wordt alleen aangeboden als een onderdeel van de lerarenopleidingen voor het primair en voortgezet onderwijs. De Christelijke Hogeschool Nederland (CHN) en de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) ontvangen beide een jaarlijkse bijdrage van 35.000 euro om het onderwijs van het Fries binnen de lerarenopleidingen in stand te houden.¹⁴⁷
- 6.243 Het ‘Committee of Experts’ is van mening dat wordt voldaan aan de aangeane verplichting, maar dringt er bij de Nederlandse regering op aan om de positie van het Fries in zowel de universitaire als hogere beroepsopleidingen veilig te stellen en te versterken.¹⁴⁸

---

¹⁴² Het Van Hall-instituut vormt sinds 1 januari 2004 onder de naam Van Hall Larenstein als zesde kenniseenheid een onderdeel van Wageningen Universiteit (zie: noot bij 6.263).

¹⁴³ *Report of the Committee of Experts* (2001), 66. Het ‘Committee of Experts’ liet ongenoemd dat aan de Universiteit Leiden ook Fries (op bijvakniveau) kan worden gestudeerd (zie: 6.269).

¹⁴⁴ *Ibidem*, 67.

¹⁴⁵ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 98.

¹⁴⁶ *Ibidem*, 99.

¹⁴⁷ *Ibidem*, 100.

¹⁴⁸ *Ibidem*, 101.

- 6.244 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat zij gezamenlijk zullen bevorderen dat de contacten tussen universiteiten en hogescholen in Europa die studies aanbieden op het gebied van regionale en minderheidstalen en -culturen, worden geïntensiveerd. Hiervoor wordt een kaderplan opgesteld en materiaal ontwikkeld (BA 2.8.2). Afgesproken is dat deze ambitie voor 2004 zal worden gerealiseerd (zie: 6.262).
- 6.245 Met betrekking tot de studie Friese taal en cultuur aan de universiteiten in Nederland zijn Rijk en Provincie Fryslân in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 het volgende overeengekomen. De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap garandeert de instandhouding van een basisvoorziening voor de beoefening van de Friese taal- en letterkunde aan een universiteit. In concreto betekent dit dat de Rijksuniversiteit Groningen een levensvatbare hoofdvakvestiging in stand houdt (BA 2.8.3). Het Rijk voldoet aan deze afspraak. Aan de Rijksuniversiteit van Groningen kan de studie Friese taal en cultuur worden gevolgd. Deze universiteit biedt tevens een eerstegraads lerarenopleiding Fries.
- 6.246 De regeling omtrent een hoofdvakvestiging aan de Rijksuniversiteit Groningen laat de mogelijkheid van een tweede hoofdvakvestiging elders onverlet. Indien en wanneer er sprake is van een tweede hoofdvakvestiging (bachelor- en/of masteropleiding) dan wordt die voor zover niet aan eisen van doelmatigheid en kwaliteit wordt voldaan (mede-) gefinancierd door de Provincie Fryslân, op basis van een overeenkomst met de desbetreffende universiteit (BA 2.8.4).
- 6.247 Verder is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat de instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân in hun jaarverslag aandacht besteden aan hun beleid met betrekking tot het gebruik van en bevordering van de Friese taal en cultuur (BA 2.8.5). Afgesproken is dat deze ambitie voor 2004 zal worden gerealiseerd. Aan deze afspraak heeft het Rijk voldaan met het hiertoe gedane verzoek aan de noordelijke hogescholen in de brief van 24 januari 2003, kenmerk HBO/AS/2002/61829 (zie ook 6.261).
- 6.248 Ten slotte is in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 het volgende vastgelegd. De Provincie Fryslân bevordert dat met de instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân of elders in Nederland met Fries in hun onderwijsbeleid, overleg wordt gevoerd om te bevorderen dat zij activiteiten op het gebied van nascholing van hun docenten, ten aanzien van didactische en pedagogische vaardigheden in verband met de Friese taal en cultuur, opnemen in hun nascholingsplan (BA 2.8.6).
- 6.249 In artikel 2.7.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgelegd dat de Provincie Fryslân en de NHL zich gezamenlijk inspannen om binnen drie jaar de belangstelling voor de bevoegdheid Fries voor het voortgezet onderwijs tot ongeveer tien studenten per jaar te laten toenemen. De Provincie Fryslân en CHN en NHL streven er tevens naar om het percentage studenten aan de Opleiding tot leraar basisonderwijs dat de onderwijsbevoegdheid Fries haalt, tot op zijn minst 75 te laten toenemen.

- 6.250 In artikel 2.7.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgelegd dat de Provincie Fryslân en CHN en NHL er naar streven om in overleg met een ondersteunende instantie (Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) te Enschede) te komen tot een meer uitgewerkte beschrijving van de bekwaamheid van de leraar basisonderwijs voor Friese taal en cultuur. Deze uitwerking sluit aan op de landelijk vastgestelde bekwaamheden en is zoveel mogelijk afgestemd op de uitwerking van de bekwaamheid betreffende de Nederlandse taal. In overleg met het basisonderwijs worden de competenties Friese taal en cultuur, zoals die op landelijk niveau zijn en/of zullen worden overeengekomen, uitgewerkt naar verbeterde eindtermen en een verbeterd leerplan voor het leergebied Fries in de opleiding tot leraar basisonderwijs.
- 6.251 Artikel 2.7.3 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft verder aan dat de Provincie Fryslân in overleg treedt met de basisscholen, CHN en NHL inzake de doelstellingen voor de deskundigheidsbevordering van docenten met betrekking tot specifieke kennis en vaardigheden ten aanzien van de Friese taal en cultuur voor de docenten van lerarenopleidingen die betrokken zijn bij de nascholing van leraren Fries in het basis- en voortgezet onderwijs. Eveneens betreft het overleg de deskundigheidsbevordering van docenten betreffende algemene kennis over de Friese taal en cultuur in een tweetalige context voor docenten van lerarenopleidingen die betrokken zijn bij de nascholing van leraren in het basis- en voortgezet onderwijs. In 2005 zal worden nagegaan of er buiten de provincie Fryslân ook instellingen zijn die in het kader van de nascholing van leraren primair en voortgezet onderwijs aandacht besteden aan de Friese taal en cultuur. Wanneer deze instellingen er zijn dan zal in 2006 met hun worden overlegd over de doelen van de deskundigheidsbevordering van de betrokken docenten.
- 6.252 Artikel 2.7.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 maakt duidelijk dat de Provincie Fryslân, CHN en NHL zich gezamenlijk inspannen om duidelijke informatie over inhoud en belang van de bekwaamheid Fries voor de leraar basis- en voortgezet onderwijs te verstrekken aan de scholen voor primair en voortgezet onderwijs. Provincie en onderwijssector spannen zich gezamenlijk in om de komende vijf jaar het aantal onbevoegde leraren Fries in het primair en voortgezet onderwijs aanzienlijk terug te brengen.
- 6.253 In overleg met CHN en NHL zal de Provincie Fryslân nagaan in hoeverre inspanningen die gericht zijn op verbetering van de opleiding voor de bekwaamheid Fries voor het basisonderwijs en de opleidingen voor leraar voortgezet onderwijs, waaronder de lerarenopleiding Fries kunnen worden ondersteund in het kader van het 'Plan fan oanpak Frysk' en de doeluitkering Fries (artikel 2.7.5 Uitvoeringsconvenant).
- 6.254 Volgens artikel 2.7.6 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zal over vijf jaar door de gezamenlijke inspanningen van Rijk, Provincie Fryslân en het onderwijsveld in Fryslân het aantal onbevoegde leraren Fries in het primair en voortgezet onderwijs aanzienlijk gedaald zijn. In overleg met het sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO) maakt de Provincie Fryslân afspraken met de scholen en NHL over het aantal leraren dat door een opleiding op maat de gewenste bevoegdheid Fries kan behalen. De Provincie Fryslân zal nagaan of

binnen de doeluitkering Fries financiële ruimte bestaat om scholen die hun leraren deze mogelijkheid bieden, voor zover noodzakelijk een premie te verstrekken (artikel 2.7.7 Uitvoeringsconvenant).

- 6.255 In artikel 2.7.8 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is het volgende overeengekomen. Wanneer het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kader van de nieuwe kerndoelen Fries voor de basisvorming en nieuwe invulling van de tweede fase van het voortgezet onderwijs (havo en vwo) een opdracht verstrekt tot het formuleren van nieuwe startkwalificaties voor leraren in het voortgezet onderwijs, worden ook de startkwalificaties op het terrein van de Friese taal en cultuur meegenomen. De Provincie Fryslân overlegt in dit kader met de NHL over de noodzaak om de eindtermen van de lerarenopleiding Fries bij te stellen.
- 6.256 De eerder in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen aandacht in het jaarverslag van instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân voor het beleid van de instelling met betrekking tot gebruik en bevordering van de Friese taal en cultuur, blijft, zo stelt artikel 2.7.9 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, onverminderd van kracht. De Provincie Fryslân stimuleert en faciliteert zowel de opname in de jaarlijkse verslaglegging, als de vorming van het hierna te noemen netwerk van Europese instellingen voor hoger onderwijs, in de vorm van een gericht project.
- 6.257 Artikel 2.7.10 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 heeft vastgelegd dat binnen twee jaar na de ondertekening van het uitvoeringsconvenant er een netwerk gevormd is van Europese instellingen voor hoger onderwijs die opleidingen aanbieden betreffende regionale en/of minderheidstalen. In 2006 dient een kaderplan opgesteld en programma's ontwikkeld te worden, waardoor de contacten tussen de desbetreffende Europese instellingen voor hoger onderwijs worden geïntensiveerd (artikel 2.7.11 Uitvoeringsconvenant).
- 6.258 Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ondersteunt de Provincie Fryslân bij de opbouw van het netwerk van Europese instellingen voor hoger onderwijs door het beschikbaar stellen van relevante kennis (art. 2.7.12 Uitvoeringsconvenant) (zie: 6.244 en 6.262). Deze inspanningen om een netwerk te vormen van Europese instellingen voor hoger onderwijs die opleidingen aanbieden betreffende regionale en/of minderheidstalen moeten nog beginnen.
- 6.259 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 besluit de paragraaf over het Fries in het hoger onderwijs met de vaststelling dat de eerder in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 gemaakte afspraken inzake de universitaire frisistiek in Nederland en basisopleiding en bijscholing voor docenten die betrokken zijn bij de stimulering van het Fries in het primair en voortgezet onderwijs onverminderd van kracht blijven (artt. 2.7.13 en 2.7.14 Uitvoeringsconvenant).
- 6.260 Met betrekking tot de voortgang van de afspraken zoals vastgelegd in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 kan het volgende worden opgemerkt. De Provincie Fryslân,

CHN en NHL hebben in overleg met een ondersteunende instantie (Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) te Enschede) een meer uitgewerkte beschrijving van de bekwaamheid van de leraar basisonderwijs voor Friese taal en cultuur gerealiseerd (artikel 2.7.2 Uitvoeringsconvenant 2005).

- 6.261 De afspraak dat het Rijk bevordert dat instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân in hun jaarverslag aandacht besteden aan hun beleid inzake het Fries (BA 2.8.4) is uitgevoerd met het verzoek dat hiertoe werd gedaan aan de Colleges van Bestuur van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, de Christelijke Hogeschool Noord-Nederland en het Van Hall Instituut door de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bij brief van 24 januari 2003 (kenmerk HBO/AS/2002/61829). De afspraak dat de Provincie Fryslân bevordert dat met de instellingen voor hoger onderwijs overleg wordt gevoerd om te bevorderen dat zij activiteiten op het gebied van nascholing van docenten in hun nascholingsplan opnemen (BA 2.8.6) moet nog worden uitgevoerd (zie: 6.248).
- 6.262 De Provincie Fryslân moet nog in overleg treden met de basisscholen, CHN en NHL inzake de doelstellingen voor de deskundigheidsbevordering van docenten met betrekking tot specifieke kennis en vaardigheden ten aanzien van de Friese taal en cultuur voor de docenten van lerarenopleidingen die betrokken zijn bij de nascholing van leraren Fries in het basis- en voortgezet onderwijs (art. 2.7.3 Uitvoeringsconvenant). Eveneens moeten de inspanningen om een netwerk te vormen van Europese instellingen voor hoger onderwijs die opleidingen aanbieden betreffende regionale en/of minderheidstalen nog beginnen (artt. 2.7.10 en 2.7.11 Uitvoeringsconvenant).
- 6.263 In de provincie Fryslân zijn drie instituten voor hoger beroepsonderwijs gevestigd: de Christelijke Hogeschool Nederland (CHN), de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) en het Van Hall Instituut (hogeschool voor voeding, milieu en landbouw), alle in Leeuwarden.¹⁴⁹ Gezamenlijk bieden de hbo-instituten een breed scala van studierichtingen aan.
- 6.264 Er zijn geen instellingen voor universitair onderwijs in Fryslân gevestigd. De Open Universiteit beschikt echter wel over een provinciaal steunpunt in Leeuwarden. Wel biedt de Rijksuniversiteit Groningen aan studenten de mogelijkheid om het propedeusejaar voor de studierichting rechten in Leeuwarden te volgen. Hoewel universitaire instellingen wel de mogelijkheid hebben om de Friese taal te gebruiken als instructietaal, wordt van die mogelijkheid bij het propedeusejaar in Leeuwarden geen gebruik gemaakt.
- 6.265 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest, heeft Nederland zich er toe verplicht de Friese taal in een aantal gevallen ook toe te passen als (onder andere) recht- en bestuurstaal. Voor wat de rechterlijke autoriteiten betreft mag de Friese taal gebruikt worden in strafrechtelijke procedures, in civiele procedures, in procedures voor de administratieve rechter en in verband met de rechtsgeldigheid

¹⁴⁹

De Christelijke Hogeschool Nederland voerde eerder de naam Christelijke Hogeschool Noord-Nederland. Het Van Hall Instituut is als werkeenheden van de hogeschool Van Hall Larenstein per 1 januari 2004 een samenwerkingsverband aangegaan met Wageningen Universiteit. De stichting Van Hall Larenstein, met vestigingen in Deventer, Leeuwarden en Velp, functioneert als zelfstandig onderdeel van Wageningen Universiteit binnen de door de Raad van Bestuur van Wageningen Universiteit gestelde concernkaders.

van juridische documenten.¹⁵⁰ Op grond van de Awb kan de Friese taal als bestuurstaal worden gebruikt. In het curriculum van het propedeusejaar van de studie rechten in Leeuwarden, of in het programma van de studie rechten in Groningen wordt aan dit aspect van het Handvest tot nu toe echter geen aandacht geschonken. De Provincie zal in overleg met de betrokken instelling nagaan of, en zo ja, op welke wijze aan dit aspect in het curriculum aandacht kan worden besteed.

6.266 Sinds 1951 is het mogelijk om aan de Rijksuniversiteit Groningen de Friese taal- en letterkunde als hoofdvak te studeren, nadat in 1930 de eerste lector Friese taal- en letterkunde werd benoemd. In 1941 werd het lectoraat omgezet in een gewoon hoogleraarschap. Sinds het cursusjaar 2002/2003 is de opleiding veranderd van een postpropedeutische opleiding in een bachelor/masteropleiding.

6.267 In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het aantal studenten Friese taal- en letterkunde, die tussen 2001 en 2005 aan de Rijksuniversiteit Groningen studeerden. Een onderscheid wordt gemaakt tussen hoofdvak- en bijvakstudenten. In deze periode legden drie studenten het doctoraal/master examen Fries af.¹⁵¹

	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
hoofdvak Fries	9	7	11	7
bijvak Fries	38	24	34	27
totaal	47	32	45	34

6.268 Sinds het collegejaar 1994/95 is een doctoraalopleiding Friese taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam mogelijk. De Provincie Fryslân stelt via de Fryske Akademy, naast de Universiteit van Amsterdam de financiële middelen beschikbaar.¹⁵²

	2002/03	2003/04	2004/05
hoofdvak/master Fries	8	7	4
bijvak Fries of als toehoorder	36	17	30
Totaal	44	24	34

6.269 De Universiteit Leiden en de Fryske Akademy houden een bijzondere leerstoel Friese taal- en letterkunde in stand, verbonden aan de Universiteit Leiden. Aan deze universiteit kunnen studenten het Fries alleen op keuzevakniveau volgen. Het onderwijs wordt sinds januari 2002 niet meer verzorgd door onderzoekers van de Fryske Akademy. In het collegejaar 2002/2003 volgden in totaal twee studenten de colleges Fries. In de daarop volgende drie jaren gaat het om achtereenvolgens drie, twee en vijf studenten.¹⁵³

¹⁵⁰ Council of Europe, *European Charter for Regional or Minority Languages*. Straatsburg, 1992, article 9, 1 a (ii, iii), b (iii) en c (ii, iii).

¹⁵¹ E-mail aan de Fryske Akademy, van en voor verantwoording van de opleiding Fries van de Faculteit der Letteren Rijksuniversiteit Groningen, 22 januari 2007.

¹⁵² Fryske Akademy, *Jierferslach Fryske Akademy 2002/2003*, Ljouwert, 2003.

Fryske Akademy, *Jierferslach Fryske Akademy 2003/2004*, Ljouwert, 2004.

Fryske Akademy, *Jierferslach Fryske Akademy 2004*, Ljouwert, 2005.

Fryske Akademy, *Jierferslach Fryske Akademy 2005*, Ljouwert, 2006.

¹⁵³ *Ibidem*.

- 6.270 Met ingang van 1 juni 2003 hebben de Universiteit Leiden en de Fryske Akademy aan de Universiteit Leiden een bijzondere leerstoel Geschiedenis van de Friese landen in de middeleeuwen ingesteld. De leerstoel wordt sindsdien bekleed door het hoofd van de vakgroep geschiedenis, letterkunde en naamkunde van de Fryske Akademy. De door hem verzorgde colleges trokken in respectievelijk 2003/2004 en 2004/2005 twaalf en opnieuw twaalf studenten.¹⁵⁴
- 6.271 Ten slotte kan worden opgemerkt dat het Nederlands in principe wettelijk is voorgeschreven als instructietaal in het hoger onderwijs. Enkele uitzonderingen worden in de wet genoemd, zoals een opleiding met betrekking tot die taal (vgl. artikel 7.2 van de wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW)). Instellingen voor hoger onderwijs zijn verplicht een taalregeling op te stellen, waarin alle uitzonderingen op deze regel (bijv. ten aanzien van het gebruik van het Fries of het Engels) zijn vastgelegd (zie artikel 7.2 letter c WHW).
- 6.272 De in de provincie Fryslân gevestigde hbo-instellingen hebben ieder voor zich een taalgedragscode, zoals bedoeld in de vorige paragraaf, vastgesteld. De CHN heeft een taalgedragscode, geldig vanaf 1 september 2000. De taalgedragscode van de NHL van april 1997 (ingegaan september 1997) is onveranderd en geldt nog steeds. Globaal gesproken wordt het Fries alleen in de lerarenopleiding basisonderwijs mede als voertaal gebruikt. In onderlinge contacten kunnen medewerkers en studenten het Fries gebruiken, zolang dit de onderlinge samenwerking niet verstoort. Ook mogen studenten hun verslag of scripties in het Fries schrijven. Het Van Hall Instituut heeft de taalgedragscode van 1995 in 2000 voor vijf jaar verlengd. Sindsdien is de code opnieuw verlengd in afwachting van een nieuwe code in verband met de nieuwe organisatie per 1 januari 2004. Aan de universiteiten wordt het Fries als voertaal gebezigd in de opleidingen Fries.
- 6.273 Op de hbo-instellingen in de provincie Fryslân wordt het vak Fries aangeboden in het kader van de lerarenopleiding basisonderwijs (op één instelling is het door de instelling zelfs verplicht gesteld). Verder is er een lerarenopleiding Fries voor het voortgezet onderwijs. Daarmee uitvoering wordt gegeven aan de Handvestverplichting die Nederland onder artikel 8, eerste lid, onderdeel h (scholing en bijscholing van docenten) van het Europees Handvest is aangegaan.
- 6.274 Voor de instandhouding van het vak Fries in de lerarenopleiding ontvangen beide hogescholen – CHN en NHL - jaarlijks elk een bedrag van 35.000 euro van de provincie Fryslân. De provincie bekostigt dit uit de uitkering uit het Provinciefonds.
- 6.275 In de ogen van de Nederlandse regering veronderstelt artikel 8, eerste lid, onderdeel e (ii) van het Europees Handvest niet, dat het vak Fries ook in hbo-opleidingen – anders dan de lerarenopleidingen – moet worden aangeboden. Indien de in de provincie Fryslân gevestigde hbo-instellingen van oordeel zijn dat in (een deel van de) opleidingen het vak Fries als verplicht vak of keuzevak dient te worden opgenomen, hebben bedoelde instellingen daartoe alle ruimte.

154

Ibidem.

- 6.276 Artikel 8, eerste lid, onderdeel e (ii) van het Europees Handvest veronderstelt in de opvatting van de Nederlandse regering verder dat het Rijk de verplichting op zich neemt zorg te dragen voor de instandhouding van een basisvoorziening voor de studie Friese taal- en letterkunde op universitair niveau en voor de instandhouding van het aanbod Fries in de hbo-opleidingen voor leraren primair en voortgezet onderwijs. Ook hieraan wordt door Nederland voldaan.
- 6.277 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat Nederland hiermee uitvoering heeft gegeven aan de verplichting, aanvaard bij de ratificatie van het Europees Handvest, om de nodige voorzieningen te verschaffen voor de bestudering van de Friese taal als vak in het universitair en hoger onderwijs. Wel kan worden opgemerkt dat de implementatie van afspraken ter bevordering en versterking van het Fries in het hbo verbetering behoeft.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel f, onder i: volwassenenonderwijs en permanente educatie

- 6.278 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het volwassenenonderwijs en de permanente educatie ingestemd met de bepaling ‘cursussen te bieden, die voornamelijk of geheel in [de Friese taal] worden gegeven’.
- 6.279 Het ‘Committee of Experts’ constateerde in zijn eerste rapport dat er wettelijk weliswaar ruimte is voor het gebruik van het Fries in het volwassenenonderwijs en in permanente educatie, maar dat er kennelijk geen gebruik van wordt gemaakt, afgezien van initiatieven zoals die van de Afûk. Volgens de rijksoverheid behoort het volwassenenonderwijs evenals de permanente educatie tot de verantwoordelijkheid van de plaatselijke overheid. Het ‘Committee of Experts’ beoordeelde de aangegane verplichting als zijnde niet nagekomen.¹⁵⁵ De regering werd daarom gevraagd initiatieven in dezen te ontwikkelen.
- 6.280 In zijn tweede rapport stelt het ‘Committee of Experts’ vast dat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen specifieke bepalingen met betrekking tot het volwassenenonderwijs en de permanente educatie kent. De commissie tekent evenwel aan dat het Rijk en de Provincie Fryslân hebben geprobeerd de status van het Fries bij de twee regionale opleidingscentra in Fryslân, ‘Friese Poort’ en ‘Friesland College’, te verbeteren. Beide ROC’s hadden toen nog geen taalgedragscode betreffende het gebruik van het Fries in het volwassenen- en beroepsonderwijs vastgesteld en konden daarom in de verschillende educatieve programma’s geen cursussen aanbieden die gedeeltelijk of geheel in de Friese taal werden gegeven, behalve waar het om het onderwijs van het Fries gaat. De Provincie Fryslân heeft de beide ROC’s aangeraden om binnen twee jaar een taalbeleid vast te stellen.¹⁵⁶
- 6.281 In het tweede rapport van het ‘Committee of Experts’ wordt verder gesteld dat de Afûk sinds 1995 een belangrijke rol speelt in het aanbieden van cursussen Fries aan Fries- en niet-Friessprekende volwassenen, alsmede de ontwikkeling van onderwijs- en leermateriaal. De Afûk ontvangt een jaarlijkse bijdrage uit rijks-, provinciale en gemeentelijke middelen. In de periode 2000-2004 heeft de Afûk

¹⁵⁵ *Report of the Committee of Experts* (2001), 69.

¹⁵⁶ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 103.

cursussen georganiseerd voor jaarlijks meer dan 1000 volwassenen, jaarlijks zijn ca. dertig boeken uitgegeven, een leerprogramma voor kinderspeelzalen werd ontwikkeld, magazines voor ouders met kinderen op peuterspeelzalen werden uitgegeven, vertalingen van gemeentelijke websites werden gedaan (zie: 8.56), enz.¹⁵⁷

- 6.282 In zijn eerste rapport stelde het 'Committee of Experts' vast dat de Nederlandse overheid de bepaling betreffende volwassenenonderwijs en permanente educatie niet nakwam. De Nederlandse regering werd gevraagd ervoor te zorgen dat voorzieningen voor volwassenenonderwijs en permanente educatie ontwikkeld werden.¹⁵⁸
- 6.283 De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 bevat geen afspraken die specifiek gericht zijn op volwassenenonderwijs en permanente educatie. Wel zijn in de Bestuursafpraak verschillende paragrafen opgenomen die betrekking hebben op de beide ROC's in de provincie Fryslân. Het volwassenenonderwijs is, net als het secundair beroepsonderwijs, ondergebracht bij de ROC's die sinds 1996 onder de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) vallen. Voor zover er in de Bestuursafpraak bepalingen inzake de ROC's zijn opgenomen, gelden die evenzeer voor het secundair beroepsonderwijs.
- 6.284 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat zij zich er gezamenlijk voor zullen inspannen, door overleg met instellingen en gemeenten, dat mondelinge taalvaardigheid in de Friese taal als verplicht onderdeel in het examenprogramma van de betrokken ROC's wordt opgenomen. Voor specifieke beroepsprofielen wordt tevens de schriftelijke beheersing van de Friese taal een verplicht onderdeel van het examen (BA 2.7.1).
- 6.285 Verder hebben het Rijk en de Provincie Fryslân afgesproken zich er gezamenlijk voor te zullen inspannen, door overleg met betrokken instellingen, dat de beide ROC's in Fryslân, naar voorbeeld van de hogescholen, een taalgedragscode opstellen waarin de positie en het gebruik van de Friese taal vastgelegd worden (BA 2.7.2). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 te verwerkelijken.
- 6.286 Overeenkomstig de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 streven het Rijk en de Provincie Fryslân er gezamenlijk naar om de positie van het Fries aan de beide ROC-instellingen te verbeteren. Daartoe wordt gebruik gemaakt van meetgegevens uit onderzoeken in het verleden en worden door Rijk en Provincie, zo nodig in samenwerking met de inspectie en onderzoeksinstellingen, verdere gegevens verzameld om in alle sectoren van het onderwijs de ontwikkeling van de kwaliteit en de effecten van stimuleringsimpulsen op de kwaliteit en de positie van het Fries in beeld te brengen. Het gaat daarbij in ieder geval om zaken als
- de plaats die het Fries inneemt in het kwaliteitsbeleid van scholen,
  - de beheersing van het Fries door het personeel,
  - de tijdsbesteding in het onderwijs van het vak Fries,

---

¹⁵⁷ *Ibidem*, 104-105. Voor recentere cijfers inzake de Afûk-cursussen over de periode 2002-2005 wordt verwezen naar 6.301.

¹⁵⁸ *Ibidem*, 102.

- de mate waarin het Fries als examenvak gekozen wordt,
- het gebruik van het Fries als voertaal in andere vakken, en
- het voor het Fries ontwikkelde en gebruikte instructiemateriaal.

Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 aan te pakken (BA 2.7.3).

- 6.287 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat zij gezamenlijk zullen bevorderen dat de beide ROC's in Fryslân activiteiten op het gebied van nascholing, inclusief verbetering van hun kennis van het Fries, van hun leerkrachten in hun kwaliteitsbeleidsplan opnemen (BA 2.7.4). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 ter hand te nemen.
- 6.288 Verder is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat er bij de Provincie aandacht is voor de Friese taal en cultuur bij de uitwerking van projecten op het gebied van cultuureducatie, bestemd voor de opleidingen aan de beide ROC's in Fryslân (BA 2.7.5). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 aan te vatten.
- 6.289 In artikel 2.6.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is door Rijk en Provincie Fryslân overeengekomen dat de Provincie overleg voert met de beide ROC's om binnen een periode van drie jaar te komen tot een integraal taalbeleid. Het Uitvoeringsconvenant maakt verder duidelijk dat de Provincie Fryslân, gemeenten en beide ROC's een werkgroep vormen die het taalbeleid, aansluitend op reeds in de scholen op gang gezette ontwikkelingen, nader uitwerkt.
- 6.290 In 2004 hebben de Provincie Fryslân en de beide Friese ROC's volgens artikel 2.6.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 een inventarisatie geïnitieerd naar de behoefte aan beheersing van het Fries bij medewerkers van bedrijven en instellingen in Fryslân. Deze inventarisatie zal gebruikt worden ten behoeve van nieuw taalbeleid. De Provincie Fryslân zal verder met een groep deskundigen regelmatig overleg voeren met de ROC's om tot een goede positie van het Fries te komen binnen de opleidingen in de sector sociaalpedagogisch werk (SPW). Het is het doel om samen met de betrokken docenten cursusmateriaal op het terrein van de Friese taal en cultuur ten behoeve van de SPW-opleidingen samen te stellen (art. 2.6.3 Uitvoeringsconvenant).
- 6.291 In de voorliggende rapportage gaat de aandacht voor de positie van het Fries in de ROC-instellingen uit naar de opleidingen educatie in de zin van de WEB en naar de overige Friese-taalcursussen voor volwassenen die mede kunnen worden gerekend tot het terrein van het volwassenenonderwijs en de permanente educatie in de zin van het Europees Handvest. Er wordt niet ingegaan op de plaats van het Fries in het technisch- en beroepsonderwijs, omdat Nederland de bepalingen betreffende deze vormen van onderwijs niet heeft onderschreven. De Nederlandse regering voerde als motivatie voor dit besluit tot niet-aanmelding aan, dat in het secundair beroepsonderwijs niet wettelijk is voorzien in een verplichting tot het onderwijzen van het Fries als integrerend onderdeel van het leerplan, zoals bedoeld in artikel 8, eerste lid onderdeel c, onder iii. In het beroepsonderwijs is geen sprake van wettelijk voorgeschreven vakken en examenvakken zodat

instellingen voor beroepsonderwijs geen verplichtingen op dit vlak kunnen worden opgelegd.¹⁵⁹ Wel kunnen de ROC-instellingen desgewenst, in overleg met gemeenten of het bedrijfsleven, in het opleidingsprogramma eisen met betrekking tot de Friese taal opnemen.

- 6.292 In de WEB worden de volgende opleidingen educatie (artikel 7.3.1 WEB) onderscheiden:
- a. opleidingen voortgezet algemeen volwassenenonderwijs gericht op het behalen van een diploma bedoeld in de artikelen 7 tot en met 9 van de Wet op het voortgezet onderwijs, of onderdelen van dat diploma;
  - b. opleidingen gericht op breed maatschappelijk functioneren;
  - c. de opleidingen Nederlands als tweede taal 1 en 2, niveaus B1 en B2 van het Raamwerk NT2, die opleiden voor het niveau van het diploma Nederlands als tweede taal, bedoeld in het Staatsexamenbesluit Nederlands als tweede taal;
  - d. de opleidingen Nederlands als tweede taal, niveaus A1 en A2 van het Raamwerk NT2;
  - e. de opleidingen Nederlands als tweede taal, gericht op alfabetisering, en
  - f. andere opleidingen, gericht op sociale redzaamheid.

Verder staat in artikel 7.3.3 van de WEB

1. Bij ministeriële regeling worden eindtermen vastgesteld voor de opleidingen Nederlands als tweede taal 1 en 2.
2. Bij ministeriële regeling kan worden bepaald welke opleidingen in elk geval behoren tot de opleidingen, bedoeld in artikel 7.3.1, eerste lid, onder b en e, en kunnen daarvoor eindtermen worden vastgesteld.
3. Het bevoegd gezag stelt eindtermen vast voor de overige opleidingen educatie, met uitzondering van de opleidingen bedoeld in artikel 7.3.1, eerste lid, onder a.

- 6.293 De in de vorige paragraaf genoemde opleiding Nederlands als tweede taal 1 en 2, genoemd in de WEB, is vooral bedoeld voor hoger opgeleide anderstaligen (vreemdelingen) die met een specifiek doel (studie, werk op middelbaar of hoger niveau) naar Nederland zijn gekomen. Deze opleidingen worden afgesloten met een staatsexamen.¹⁶⁰

- 6.294 Aan het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) of educatie kunnen cursisten in de Provincie Fryslân opleidingen volgen op vmbo-, havo- en vwo-niveau. ROC Friese Poort biedt alleen in de vestiging Emmeloord basiscursussen aan, bedoeld om ontbrekende basiskennis Nederlands, rekenen, - Engels / Duits, algemene ontwikkeling, sociale vaardigheden en digitale vaardigheden aan te vullen. ROC Friesland College biedt vakken aan op vmbo-, havo- en vwo-niveau, waarbij het vak Fries als keuzevak gevolgd kan worden. Overigens waren er in de jaren 2002-2006 geen cursisten die van deze mogelijkheid gebruik hebben gemaakt.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ Kamerstukken II 1994/95, 24 092, nr. 5, 6-7.

¹⁶⁰ Ministeriële regeling van 9 december 1995, gepubliceerd in Uitleg OCenW-regelingen, 1995, nr 31a.

¹⁶¹ E-mail van het Friesland College aan de Fryske Akademy, 22 februari 2007.

- 6.295 In artikel 7.1.1 WEB is voorgeschreven dat in principe het onderwijs in het Nederlands wordt gegeven en dat de examens eveneens in het Nederlands worden afgenomen. Enkele uitzonderingen worden in de wet genoemd, zoals het onderwijs met betrekking tot die taal. Instellingen die vallen onder werking van de WEB, zijn verplicht een taalregeling op te stellen, waarin alle uitzonderingen op deze regel (bijvoorbeeld ten aanzien van het gebruik van het Fries of Engels) zijn vastgelegd (art. 7.1.1, letter b WEB). In de WEB is derhalve een wettelijke voorziening getroffen op grond waarvan individuele ROC's cursussen voornamelijk of geheel in de Friese taal kunnen doen geven.
- 6.296 De ROC's 'Friese Poort' en 'Friesland College' hebben in 2003 een taalgedragscode met betrekking tot het gebruik van het Fries in de educatie en het beroepsonderwijs vastgesteld.¹⁶² Als direct gevolg zijn de examenreglementen van Friesland College en Friese Poort per 1 augustus 2003 aangepast in die zin dat op verzoek van de examenkandidaat het verslag van een afstudeeropdracht of van een beroepspraktijkvorming, in de Friese taal geschreven kan worden, mits aangevuld met een Nederlandse samenvatting. Voorwaarde voor inwilliging van het verzoek is voldoende kennis van het Fries van de begeleidende docent en geen bezwaar van de zijde van het BPV-bedrijf of de externe opdrachtgever.¹⁶³ Bij mondelinge examens kan op verzoek van de kandidaat en/of de examinator in plaats van het Nederlands het Fries gebruikt worden.¹⁶⁴
- 6.297 De WEB bevat geen verwijzing naar het Fries en de integratie daarvan in de opleidingen educatie; evenmin bevat de WEB specifieke bepalingen ten aanzien van cursussen Fries in de educatie voor volwassenen in Fryslân. De WEB biedt echter wel ruimte voor de ROC's en voor de lokale overheid om in het educatief aanbod prioriteit aan het Fries te geven. Zo stelt de WEB vast dat het educatief aanbod tot stand komt in een contractrelatie tussen het ROC en de gemeente. Gemeenten ontvangen daarvoor een budget van het Rijk, de rijksbijdrage educatie (artikel 2.3.1, eerste lid, en artikel 2.3.4, eerste lid WEB). Gemeenten zijn vrij om bij het gebruikmaken van dit budget voor educatief aanbod hun eigen prioriteiten te stellen, en daarover met de ROC's een overeenkomst te sluiten. ROC's hebben in de WEB (art. 7.3.3, derde lid WEB) de ruimte om zelf eindtermen vast te stellen voor educatief aanbod dat specifiek aansluit bij regionale of lokale behoeften. De beleidsruimte van de gemeente om in het educatief aanbod eigen prioriteiten, en van het ROC om zelf eindtermen vast te stellen voor educatief aanbod, kunnen dus ook betrekking hebben op het Fries.
- 6.298 In 2004-2005 heeft de provinciale werkgroep 'Fries in het middelbaar beroepsonderwijs', waar onder meer het ROC Friesland College in deelnam, een

¹⁶²

De gedragscode geeft onder meer aan dat naast het Nederlands het Fries als voertaal binnen de instelling gebruikt kan worden. Iedere deelnemer en medewerker van de Friese ROC's kan buiten de lessen het Fries spreken onder voorwaarde dat de goede samenwerking daardoor niet wordt gehinderd. Het gebruik van het Fries mag geen beletsel vormen voor het volgen van onderwijs. Delen van de opleiding kunnen in het Fries worden aangeboden, wanneer de doelgroep dat rechtvaardigt en het in de onderwijs- en examenregeling wordt genoemd. De wijze waarop het Fries wordt gebruikt maakt deel uit van de kwaliteitszorg. Bij het aanbieden van een onderdeel van de opleiding in de Friese taal dient voldoende lesmateriaal aanwezig te zijn. Door het gebruik van de Friese taal mag men niet boven de studielast uitkomen. De gedragscode is op 1 januari 2003 in werking getreden.

¹⁶³

De afkorting BPV staat voor beroeps praktijk vorming.

¹⁶⁴

E-mail van ROC Friesland College aan de Fryske Akademy van 22 februari 2007.

notitie gemaakt over 'Fries in het beroepsonderwijs'. Deze notitie is voor het Friesland College aanleiding geweest om het beleid inzake het Fries vast te leggen in een eigen notitie 'Fries in het Friesland College'. De implementatie van de voorstellen gedaan in deze notitie wordt per 1 augustus 2007 uitgevoerd. Dat betekent dat

- het 'Friesland College' stapsgewijs een interne werkgroep Fries instelt;
- een enquête met betrekking tot de Friestaligheid van leertrajecten, docenten en cursisten houdt;
- tolerantie-, acceptatie- en emancipatieacties uitvoert;
- in samenwerking met relevante organisaties een expertisecentrum Fries opzet, en
- pilotprojecten Fries opzet.

Het is het doel dat een en ander voert tot een integrale inbedding van het project Fries in het Friesland College. In 2009 zal over de gang van zaken gerapporteerd worden.¹⁶⁵

6.299 Het ROC Friesland College kent geen projecten op het terrein van de cultuureducatie. Binnen de opleiding SPW van het Friesland College wordt geen expliciete aandacht aan de Friese taal geschonken. Het eerder door het Talencentrum van het Friesland College ontwikkelde aanbod voor de Friese taal is met het oog op het geringe aantal cursisten niet gepromoot.¹⁶⁶

6.300 Het ROC 'Friese Poort' biedt geen onderwijs in de Friese taal aan en heeft in de jaren 2002-2006, met uitzondering van het vaststellen van de taalgedragscode, geen activiteiten ontwikkeld om de positie van het Fries binnen de instelling te verbeteren. Met uitzondering voor de SPW-opleidingen heeft het Fries geen plaats binnen de organisatie. Het is echter niet bekend om welke aantallen cursisten het in het geval van de SPW-opleidingen en bijscholingscursussen voor leidsters van peuterspeelzalen en kinderopvang gaat. ROC Friese Poort werkt niet met andere organisaties samen wanneer het gaat om het ontwikkelen van modules Fries.¹⁶⁷

6.301 Op het terrein van het volwassenenonderwijs en de permanente educatie dienen de activiteiten van de Afûk genoemd te worden. De Afûk, die overigens geen deel uitmaakt van een ROC, organiseert cursussen Fries voor volwassenen (zowel voor Friestaligen, als niet-Friestaligen) en ontwikkelt les- en cursusmateriaal. Een deel van het cursusaanbod is afgestemd op specifieke beroepsgroepen, waaronder medewerkers van de gerechten in Fryslân en provinciale ambtenaren (zie 7.25-7.30 resp. 8.107-8.116). In de periode 2002-2005 nemen gemiddeld ieder jaar ruim 900 cursisten aan de taalcursussen van de Afûk deel (zie tabel).¹⁶⁸

	2002	2003	2004	2005
aantal cursisten	1021	927	794	952

6.302 Jaarlijks stelt het Rijk aan het Provinciaal Bestuur van Fryslân een bijdrage beschikbaar ten behoeve van de Friese taalcursussen van de Afûk. Tussen 2002 en 2006 is het subsidiedeel in de inkomsten van de Afûk gegroeid van 685.495 euro

¹⁶⁵

Ibidem.

¹⁶⁶

Ibidem.

¹⁶⁷

Schrijven van ROC Friese Poort aan de Fryske Akademy, 27 februari 2007.

¹⁶⁸

Bron: Afûk jierferslach 2003-2006.

naar 929.850 euro. Het percentage eigen inkomsten liep in dezelfde periode terug van 50 procent naar 44 procent van de totale omzet. Tot de subsidie-inkomsten behoorde in de verslagperiode een provinciale bijdrage voor de F-side in de Leeuwarder Courant en het Friesch Dagblad, alsmede subsidies van gemeentelijke zijde voor cursussen Friese taal.¹⁶⁹ Daarnaast worden de cursussen van de Afûk in het algemeen gesubsidieerd door die Friese gemeenten waar een cursus Fries wordt gehouden. Voor het totaalbedrag aan gemeentelijke subsidies voor Afûk-cursussen, zie onderstaande tabel.

	2002	2003	2004	2005
Gemeentelijke subsidies (in euro's)	26.210	33.100	24.780	32.490

6.303 **Samenvattend** kan worden geconcludeerd dat Nederland enkele voorzieningen heeft getroffen die het mogelijk maken dat in de provincie Fryslân in het kader van volwassenenonderwijs en permanente educatie cursussen in de Friese taal worden gegeven (zie: 6.301-6.302). De WEB, die het onderwijs aan de ROC-instellingen regelt, bevat geen specifieke regeling voor het Fries in de educatie. Wel biedt de WEB aan de beide ROC's in Fryslân en de lokale overheden de mogelijkheid om Fries in het educatief aanbod op te nemen, waarbij het bevoegd gezag van de betrokken ROC-instellingen krachtens art. 7.3.3, derde lid WEB eindtermen kan vaststellen (zie: 6.297). In het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs in Fryslân kan Fries als keuzevak worden gevolgd op vmbo-, havo- en vwo-niveau (zie 6.294).

6.304 De twee Friese ROC's hebben in 2003 gebruik gemaakt van de wettelijke mogelijkheid om een taalgedragscode op te stellen, zoals voorzien in artikel 7.1.1 WEB. Daarmee is echter het aanbieden in de onderscheiden opleidingen educatie van cursussen die voornamelijk of geheel in de Friese taal worden gegeven, nog uitgebleven. Alleen in het geval van het ROC Friesland College is sprake van een verdergaande beleidsontwikkeling met betrekking tot het Fries.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel g: onderwijs in eigen geschiedenis en cultuur

6.305 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ingestemd met de bepaling 'regelingen te treffen om het onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de [Friese taal] haar weerspiegeling vindt, te waarborgen'.

6.306 Het 'Committee of Experts' stelde in zijn eerste rapport vast dat geen wettelijke maatregelen zijn getroffen ter nakoming van de betreffende Handvestbepaling. Met uitzondering van het primair onderwijs leek weinig te worden ondernomen op dit terrein. Met name in het voortgezet onderwijs werd in de praktijk zo goed als geen aandacht besteed aan de Friese geschiedenis en cultuur, voornamelijk als

¹⁶⁹

De F-side was een door de Provincie Fryslân gesubsidieerde Friestalige pagina, die verscheen in de beide Friese dagbladen: het Friesch Dagblad en de Leeuwarder Courant. De pagina verscheen een aantal malen per jaar, buiten verantwoordelijkheid van de betreffende redacties: 36 maal in 2004, 24 maal in 2005 en eveneens 24 maal in 2006. De F-side werd vanaf 1994 financieel mogelijk gemaakt door de Provincie Fryslân. In 2002 stelde de Provincie daartoe een bedrag van 107.630 euro beschikbaar. In 2003, 2004 en 2005 ging het om achtereenvolgens 124.130, 115.514 en 117.830 euro. De verantwoordelijkheid voor de betreffende pagina lag bij het Stipepunt Frysk, een onderdeel van de Afûk. In 2007 is de subsidiëring beëindigd.

gevolg van het ontbreken van lesmateriaal en adequate financiering. Volgens het ‘Committee of Experts’ werd de bepaling niet door Nederland nagekomen.¹⁷⁰

- 6.307 Het tweede rapport van het ‘Committee of Experts’ maakt melding van de ontwikkeling van Friestalig materiaal bedoeld voor lessen in de omgeving, geschiedenis en culturele educatie. Het ‘Committee’ ontbeert echter informatie over concrete maatregelen die uitvoering geven aan de bepaling in het Handvest en kan daarom geen oordeel geven over het nakomen van de bepaling.¹⁷¹
- 6.308 De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 kent geen afspraken over nadere regelgeving om ervoor te zorgen dat deze Handvestbepaling wordt nageleefd. Wel is afgesproken dat Rijk en Provincie Fryslân gezamenlijk zullen bevorderen dat er reeds in de periode tot 2004 Friestalig onderwijsleermateriaal is om het gebruik van het Fries als voertaal (instructietaal) bij vakken als wereldoriëntatie, biologie, geschiedenis, verzorging en cultuureducatie te ondersteunen (BA 2.9.3). Daarbij kan eventueel ook worden gewerkt aan de ontwikkeling van ICT-toepassingen, zoals Friestalig multimediaal materiaal (BA 2.9.4).
- 6.309 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is wel overeengekomen dat de Provincie Fryslân bevordert dat er aandacht is voor de Friese taal en cultuur bij de uitwerking van projecten op het gebied van cultuureducatie (BA 2.4.4; 2.5.9 en 2.7.5).
- 6.310 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 gaat evenwel niet expliciet op het onderwijs in de eigen geschiedenis en cultuur in.
- 6.311 Alle nationale maatregelen op het gebied van onderwijs, ook wat betreft geschiedenis en cultuur, hebben over het algemeen in gelijke mate betrekking op onderwijs in de Friese geschiedenis en cultuur. De Friese geschiedenis en cultuur is deels hetzelfde als de nationale geschiedenis en cultuur en is deels een onderdeel van de nationale geschiedenis en cultuur. De Nederlandse regering heeft op 1 september 2005 de commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon ingesteld. In 2007 bracht de commissie een definitief advies uit over een canon van de Nederlandse geschiedenis en cultuur die bestaat uit 50 vensters (zie www.entoen.nu ; ook in Engelse vertaling gepubliceerd als *A Key to Dutch History*, Amsterdam 2007, ISBN 978-90-5356-498-1). Deze canon is in de eerste plaats bedoeld voor het onderwijs: als richtinggevende handreiking voor behandeling op de basisschool en in de onderbouw van het voortgezet onderwijs.
- 6.312 De commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon heeft de ontwikkeling van regionale canons aanbevolen. Daarom hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân in juni 2007 aan Provinciale Staten voorgesteld om een onafhankelijke canoncommissie in te stellen, die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van een Friese onderwijscanon en om daartoe €200.000 uit provinciale middelen beschikbaar te stellen. Provinciale Staten hebben hiermee ingestemd. Er is een duidelijke relatie met de nationale canon, waarop de Friese canon qua opzet geïnspireerd zal zijn. De Friese canon kan het curriculum van scholen mede

¹⁷⁰

Report of the Committee of Experts (2001), 70.

¹⁷¹

2nd Report of the Committee of Experts (2004), 108 en 109.

bepalen, heeft een duidelijke relatie met de kerndoelen en kan de verdere ontwikkeling van diezelfde kerndoelen een bijdrage leveren.

- 6.313 De nota van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ‘Cultuur als confrontatie, uitgangspunten voor het cultuurbeleid 2001-2004’ besteedt evenmin als zijn opvolger, de ‘Cultuurnota 2005-2008 Meer dan de som’ expliciet aandacht aan dit onderwerp, met uitzondering van de subsidiëring van het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (thans Tresoar) ten behoeve van het Friese literaire erfgoed.
- 6.314 Wel benadrukt de nota de continuering van de regeling ter versterking van de cultuureducatie in het primair onderwijs, die erop gericht is om alle basisscholen in 2007 een eigen aanpak op het gebied van het cultuuronderwijs te doen formuleren en de samenwerking met culturele instellingen vorm te geven.¹⁷²
- 6.315 Ten behoeve van het versterken van de cultuureducatie in het primair onderwijs is van rijkswege ongeveer 18 miljoen Euro toegevoegd aan de bekostiging van het primair onderwijs. Daarnaast zijn voor de periode 2005-2008 de geldstromen ‘Cultuurbereik’ en ‘Cultuur en School’ samengevoegd tot één geldstroom, die de financiële basis vormt voor het Actieplan Cultuurbereik II (13,7 miljoen euro). De doelstelling van het actieplan luidt: ‘het versterken van het cultureel bewustzijn van burgers door het vergroten van zowel het publieksbereik als de actieve participatie in kunst en cultuur’. Om een en ander te realiseren werkt de Rijksoverheid samen met provincies en gemeenten.
- 6.316 Het prestatieoverzicht inzake de versterking van de cultuureducatie in het primair onderwijs geeft voor de provincie Fryslân aan dat het project is gericht op het realiseren van netwerken van scholen en culturele instellingen ter realisering van een gezamenlijke vraag in de richting van het culturele aanbod. Verder gaat het om de inzet van een kwartiermaker cultuur om scholen en gemeenten te ondersteunen bij het implementeren van cultuureducatie in de schoolpraktijk en schoolwerkplannen en ten slotte het bevorderen dat het gebruik van het erfgoed in de lessen geschiedenis en aardrijkskunde toeneemt tot minstens vijftig procent aan het einde van het schooljaar 2006-2007. Met het laatste onderdeel was in 2005 een bijdrage van 6.230 euro en in 2006 een bedrag van 5.000 euro gemoeid. Voor de drie in Fryslân uitgevoerde onderdelen was een bijdrage van de zijde van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 58.686 euro in 2005 en 85.000 euro in 2006 benodigd.
- 6.317 In 2005 organiseerde de Afûk, in een coördinerende functie voor onder meer Cedin, Tresoar en Fries Museum, een projectweek ‘Fokus Fryslân’, bedoeld voor de groepen 7 en 8 van de Friese basisscholen met het doel om kinderen in aanraking te brengen met geschiedenis en cultuur van de eigen omgeving. Voor het project werd een tweetalig (Fries/Nederlands) lesboekje ontwikkeld over het onderwerp ‘Fokus Fryslân, wenjen hjoed en juster’ (Fokus Fryslân, Wonen, vandaag en gisteren’. In 2006 kreeg het project een vervolg met een themawEEK

¹⁷²

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Cultuurnota 2005-2008, Meer dan de som*, Den Haag, 2004, 9.

over de bewoners van Fryslân. Ook toen werd een lesboekje uitgegeven 'Fokus Fryslân Bewenners, Friezen fan formaat'.¹⁷³

- 6.318 Jaarlijks organiseert de Afûk speciale cursussen Friese literatuur en Friese geschiedenis. In 2002 trokken de beide cursussen respectievelijk 80 en 20 deelnemers. In 2003 ging het om achtereenvolgens 64 en 10 deelnemers. In 2004 namen 26 en 20 cursisten aan de cursussen deel en in 2005 trok de cursus Friese literatuur 20 deelnemers.
- 6.319 In de provinciale cultuurnota 2006-2008 'Sels dwaan!' wordt in samenhang met de rijkscultuurnota het versterken van de cultuureducatie in het primair onderwijs genoemd.¹⁷⁴ In de vergadering van 1 november 2004 hebben Provinciale Staten van Fryslân een besluit genomen over de stimuleringsregeling versterken cultuureducatie in het primair onderwijs 2005-2006. Het in Fryslân uitgevoerde 'Uurcultuur' bereikt ca. 75 procent van de scholen voor primair onderwijs en is met name gericht op de kennismaking met verschillende vormen van podiumkunsten. De Provincie Fryslân stuurt aan op een groter rol van het erfgoed in de cultuureducatie. Daartoe heeft de Provincie voor de jaren 2005-2008 een steunpunt voor erfgoededucatie bij het Regionaal Historisch Centrum Tresoor mogelijk gemaakt. Noch de Friese taal, noch taal in het algemeen, is daarbij een speerpunt.¹⁷⁵ Het aanbod aan het onderwijs ligt vooral op de terreinen van archeologie, archieven, erfgoed, kunsten en musea.¹⁷⁶
- 6.320 Vanaf 2005 tot 2009 kent de Provincie Fryslân een subsidieregeling voor monumentenzorg en cultuurhistorie. De subsidiëring is onder meer bedoeld voor activiteiten die leerlingen enthousiast maken voor wat het verleden te bieden heeft. Zo kunnen boekuitgaven en voorlichtingsmateriaal waarin aandacht aan het 'Fries eigene' wordt besteed, voor een provinciale bijdrage in aanmerking komen. De in 2005 en 2006 toegekende bijdragen maken duidelijk dat veruit het grootste deel van het beschikbare budget aan de restauratie van monumentale gebouwen en objecten wordt besteed.
- 6.321 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat het onderwijs in de eigen geschiedenis en cultuur in de Nederlandse regelgeving geen afzonderlijke aandacht krijgt. In de praktijk van het onderwijs lijken de eigen geschiedenis en cultuur evenmin veel aandacht te krijgen, hoewel provinciaal een inspanning wordt ondernomen om Friestalig onderwijsmateriaal te ontwikkelen voor vakken als wereldoriëntatie, geschiedenis en cultuureducatie.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel h: opleiding en bijscholing docenten

- 6.322 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ermee ingestemd 'te voorzien in de basisopleiding en bijscholing van docenten die nodig zijn voor de toepassing van die leden uit a tot en met g die [door Nederland] zijn aanvaard'. Dit betreft derhalve de volgende onderwijsniveaus:

---

¹⁷³ [Http://www.fokusfryslan.nl](http://www.fokusfryslan.nl)

¹⁷⁴ Provincie Fryslân, *Sels dwaan! Cultuurnota 2006-2008*, Leeuwarden, 2006, 12.

¹⁷⁵ E-mail van Tresoor aan de Fryske Akademy, 9 maart 2007.

¹⁷⁶ Provincie Fryslân, *De takomst fan it Fryske ferline, Nota erfgoed deelnota cultuurhistorie en monumentenzorg 2005-2010*, november 2004.

- voorschools onderwijs (onderdeel a);
- basisonderwijs (onderdeel b);
- voortgezet onderwijs (onderdeel c);
- universitair of hoger onderwijs (onderdeel e);
- volwassenenonderwijs en permanente educatie (onderdeel f);
- onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de Friese taal haar weerspiegeling vindt (onderdeel g).

- 6.323 Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn eerste rapport vast dat tot dan geen wettelijke maatregelen waren begrepen die voorzagen in de opname van het Fries in de basisopleiding en in de nascholing van leraren in het voorschoolse onderwijs en het volwassenenonderwijs. Bovendien had het ‘Committee’ vernomen dat de feitelijke implementatie van deze Handvestbepaling in de andere onderwijsniveaus evenmin bevredigend verliep, vooral ten gevolge van het ontbreken van een adequate financiering. De centrale overheid liet weten dat een speciale commissie deze kwestie onderzocht. Het ‘Committee of Experts’ was van oordeel dat Nederland de bepaling niet nakwam.¹⁷⁷ Daarom werd de Nederlandse regering opgeroepen op dit onderdeel een actiever beleid te ontwikkelen, zodat deze Handvestbepaling zou worden geïmplementeerd. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 werd daaraan uitvoering gegeven (zie: 6.325-6.329).
- 6.324 In zijn tweede rapport geeft het ‘Committee of Experts’ zijn bevindingen weer op het terrein van de scholing van leidsters in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven (112), de opleiding van leraren in het primair onderwijs (113), de opleiding van docenten in het voortgezet onderwijs (114 en 115) en de financiering van de voortgezette educatie van docenten Fries (116). De commissie concludeerde vervolgens dat in de opleiding van leraren vooruitgang is geboekt. Nederland komt de aangegane verplichting slechts gedeeltelijk na (118). Het ‘Committee of Experts’ staat er dringend bij de Nederlandse overheid op aan om actieve maatregelen te nemen om te voorzien in de nodige basis- en verdere opleiding voor leraren Fries.
- 6.325 Met betrekking tot de basisopleiding van leidsters in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven in Fryslân is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 het volgende afgesproken. Het Rijk treedt in contact met de sociale partners om te bekijken of het mogelijk is dat deze leidsters in hun opleiding een bewijs van bekwaamheid voor de passieve en actieve beheersing van de Friese taal, alsmede een bewijs van bekwaamheid in didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid in de kinderopvang kunnen verwerven (BA 2.1.2). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 aan te vatten.
- 6.326 Voor de basisopleiding van onderwijsassistenten in het primair onderwijs is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 het volgende afgesproken. Rijk en Provincie zullen gezamenlijk met de ROC’s in Fryslân overleg voeren om in genoemde opleiding het actief beheersen van de Friese taal en didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid te integreren, dan wel een verplicht onderdeel te maken van het

¹⁷⁷

Report of the Committee of Experts (2001), 71.

examenprogramma (BA 2.4.2). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 te realiseren.

6.327 Met betrekking tot de basisopleiding en bijscholing van docenten in het primair en voortgezet onderwijs is in het kader van eerder genoemde Bestuursafspraken overeengekomen dat het Rijk erop zal toezien dat er een basisopleiding en bijscholing beschikbaar is voor docenten die betrokken zijn bij de stimulering van het Fries in primair en voortgezet onderwijs (BA 2.8.8). In aanvulling daarop zullen Rijk en Provincie Fryslân zich gezamenlijk inspannen om de belangstelling te stimuleren voor de basis- en nascholingsopleiding van leraren Fries in Fryslân (BA 2.8.7). Afgesproken werd om deze beide ambities in de periode voor 2004 uit te voeren.

6.328 Inhoudelijk is in de Bestuursafspraken overeengekomen dat het Rijk erop zal toezien dat de opleidingen tot leraar basisonderwijs opleiden tot de startbekwaamheden, waaronder die voor het vak Fries. Verder is bepaald dat het Rijk bevordert dat in de startbekwaamheden voor de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs (waaronder dus de lerarenopleiding Fries) doelstellingen worden opgenomen die gericht zijn op didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid (BA 2.8.1). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 uit te voeren.

6.329 Ten slotte bevat de Bestuursafspraken tal van bepalingen over het belang dat scholen activiteiten op het gebied van nascholing van hun leraren ten aanzien van didactische en pedagogische vaardigheden in verband met de Friese taal en cultuur opnemen in hun nascholings- of kwaliteitsbeleidsplan. Overeengekomen werd dat Rijk en Provincie hier gezamenlijk stimulerend optreden richting betrokken scholen in Fryslân, te weten:

- scholen voor primair onderwijs (BA 2.4.3),
- scholen voor voortgezet onderwijs (BA 2.5.7),
- scholen die onder de Wet op de Expertisecentra vallen (BA 2.6.3),
- de ROC's (BA 2.7.4), alsmede
- de instellingen voor hoger onderwijs, deze laatste zowel in als buiten de provincie Fryslân (BA 2.8.6).

Afgesproken werd om deze ambities in de periode voor 2004 aan te pakken, met uitzondering van de nascholing voor het primair onderwijs. De afspraak met betrekking tot nascholing in het primair onderwijs wordt ter hand genomen in de periode 2004 tot 2010.

6.330 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 kent geen bepalingen met betrekking tot de opleiding en bijscholing van docenten.

6.331 De financiering van de voorzieningen Fries in de verschillende basisopleidingen voor leraren gebeurt deels met financiële middelen die door het rijk aan de provincie Fryslân ter beschikking worden gesteld (tot 2006 via verschillende doeluitkeringen, daarna via het Provinciefonds) Voor de omvang van deze middelen wordt verwezen naar 6.110-6.113. In aanvulling op deze uitkering van rijkswege stelt de Provincie Fryslân eigen middelen ter beschikking. Daarnaast

beschikken de scholen over een eigen nascholingsbudget dat mede kan worden ingezet voor nascholing van docenten met betrekking tot het Fries en de didactiek van tweetaligheid.

- 6.332 Om een beeld te schetsen van de huidige plaats van het Fries in de basisopleiding en nascholing van docenten in de verschillende vormen van onderwijs (incl. kinderopvang en peuterspeelzalen) zal in het vervolg van deze rapportage aandacht worden geschonken aan de afzonderlijke opleidingen, en waar mogelijk ook aan de nascholing:
- de opleiding van leidsters in peuterspeelzalen en kinderopvang (6.333-6.334);
  - de opleiding van onderwijsassistenten in het primair onderwijs (6.335);
  - de opleiding en nascholing van leraren basisonderwijs (6.336-6.345);
  - de opleiding en om- en nascholing van leraren voortgezet onderwijs (6.346-6.350);
  - de opleiding van docenten Fries aan andere vormen van onderwijs (6.351-6.355);
  - de aandacht voor Friese taal en cultuur in bovengenoemde opleidingen (6.356).
- 6.333 De opleiding en bijscholing van leidsters in peuterspeelzalen en kinderopvang valt onder het middelbaar beroepsonderwijs en vindt derhalve plaats in de regionale opleidingscentra (ROC's) die vallen onder de Wet Educatie en Beroepsonderwijs. Bedoelde opleiding tot leidster valt binnen de ROC's onder de opleiding Sociaal Pedagogisch Werk (SPW). Met betrekking tot de positie van het Fries in deze opleiding heeft de rijksoverheid geen wettelijke voorzieningen getroffen. Ook was op het moment van de peildatum van deze rapportage het overleg met sociale partners, zoals bedoeld in art. 2.1.2 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 niet opgestart (zie: 6.325).
- 6.334 Er zijn opleidingen sociaalpedagogisch werker (SPW) aan de beide ROC's in de provincie Fryslân, het Friesland College en Friese Poort. Het Friesland College besteedt in de SPW-opleiding geen expliciete aandacht aan het Fries.¹⁷⁸ ROC Friese Poort heeft tot op heden evenmin het vak Fries in de SPW-opleiding ingevoerd, maar besteedt wel aandacht aan het op zijn minst kunnen verstaan van het Fries.¹⁷⁹
- 6.335 De opleiding van onderwijsassistenten in het primair onderwijs vindt eveneens plaats aan de beide ROC's. In deze opleiding wordt geen aandacht besteed aan het actief beheersen van de Friese taal en aan didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid. Een werkgroep van docenten is op initiatief van de Provincie Fryslân bezig met het voorbereiden van een examenprogramma voor het Fries.¹⁸⁰

¹⁷⁸

E-mail van het Friesland College van 22 februari 2007 aan de Fryske Akademy.

¹⁷⁹

Brief van ROC Friese Poort aan de Fryske Akademy van 27 februari 2007.

¹⁸⁰

Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, (Technisch rapport), [Utrecht], 2006, 121.

- 6.336 De lerarenopleiding basisonderwijs vindt in Nederland plaats aan een instelling van hoger beroepsonderwijs. De Christelijke Hogeschool Nederland (CHN) en de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) verzorgen ieder een lerarenopleiding. Omdat het Fries een verplicht vak is op de scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân, zijn de beide Friese hogescholen ook verplicht het vak Fries op te nemen in het onderwijsaanbod van de lerarenopleiding basisonderwijs.
- 6.337 Op de lerarenopleiding van de NHL zijn studenten in de eerste twee jaar van hun vierjarig studieprogramma verplicht deel te nemen aan de lessen Fries. Daarna is het Fries een keuzevak. Op de lerarenopleiding van de CHN was het Fries gedurende de gehele opleiding een keuzevak. Er wordt thans gewerkt aan een nieuwe opzet, waarbij het Fries in het eerste jaar wordt gedifferentieerd naar Fries- en niet-Friestaligen. De studenten worden verplicht om één van de twee varianten te volgen. Hoe het vak Fries in de volgende drie jaar vorm wordt gegeven is nog onduidelijk, maar er zal in ieder geval sprake zijn van een verzwaring ten opzichte van het eerdere aanbod.¹⁸¹
- 6.338 Op beide hogescholen kunnen studenten, wanneer het examen ook voor het vak Fries met goed gevolg is afgerond, de aantekening Fries op hun diploma verwerven. Het ‘foech Frysk’ verleent volgens artikel 186, vijfde lid, van de Wet op het primair onderwijs, aan leraren de bevoegdheid om Fries te onderwijzen aan kinderen in het primair onderwijs.¹⁸²
- 6.339 Het percentage studenten dat aan de CHN het ‘foech Frysk’ behaalt, ligt aanmerkelijk hoger dan aan de NHL, zo maken de cijfers over de afgelopen jaren duidelijk.

Studenten die de bevoegdheid Fries behaalden						
	CHN		NHL			
	%	aantal	dagopleiding		verkorte opleiding	
%			aantal	%	aantal	%
2001/2002	77	76	-	-	-	-
2002/2003	74	97	9	7	20	3
2003/2004	63	85	10	6	11	2
2004/2005	63	80	12	7	7	2
2005/2006	65	89	12	7	17	1

De verklaring voor het verschil ligt in het feit dat bij de CHN studenten de bevoegdheid behalen wanneer zij het vak Fries als keuzevak in hun afstudeerpakket hebben opgenomen. De CHN maakte daarbij eerder geen onderscheid tussen Friestalige en niet-Friestalige studenten.

¹⁸¹

E-mail van de CHN aan de Fryske Akademy van 8 maart 2007.

¹⁸²

Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, (Technisch rapport), [Utrecht], 2006, 121.

- 6.340 Wanneer studenten bij de NHL de bevoegdheid Fries willen halen, dienen zij boven het reguliere onderwijsprogramma een extra-programma Fries te volgen (in concreto betekent dat extra stages, extra lessen en extra werkopdrachten, zoals presentaties en verslagen). De NHL differentieert verder tussen Friestalige en niet-Friestalige studenten: de niet-Friestalige studenten volgen een extra module, zodat zij aan het einde van het derde jaar eenzelfde niveau bereiken als de Friestalige studenten.
- 6.341 Concluderend kan worden opgemerkt dat de eisen die de NHL voor het behalen van de bevoegdheid Fries stelt, nog steeds hoger zijn dan de eisen die de CHN aanlegde, maar beide instellingen voeren overleg om hun competentieprofielen voor het lesgeven in de Friese taal op elkaar af te stemmen.¹⁸³
- 6.342 Het is duidelijk dat een deel van de toekomstige leraren in het primair onderwijs ervoor kiest om geen bevoegdheid Fries te behalen. Desalniettemin lijkt de beheersing van het verstaan, spreken, lezen en schrijven van het Fries door leraren in het basisonderwijs in 2004/2005 beter te zijn dan in 2001. Alleen de beheersing van het schrijven lijkt te zijn afgenomen. De percentages voor respectievelijk vloeiend, goed of voldoende verstaan, spreken, lezen en schrijven zijn in 2004/2005: 100, 94, 96 en 69 procent. Eenendertig procent van de leraren zegt het Fries schrijven met moeite of niet te beheersen.¹⁸⁴
- 6.343 Leraren in het primair onderwijs wordt de mogelijkheid geboden een nascholingscursus Fries te volgen. De nascholing Fries voor leraren basisonderwijs is bij de NHL ondergebracht bij het Educatief Centrum Noord en Oost (ECNO).
- 6.344 Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) concludeert dat Fryslân het hoogste aantal taalcoördinatoren in het basisonderwijs heeft van alle provincies. Het aantal ligt per 1 juli 2007 op zo'n 100 taalcoördinatoren op 482 basisscholen. In deze opleiding is een onderdeel Friese taal opgenomen. Een taalcoördinator kan binnen een school een rol spelen als het gaat om het verbeteren van het taalonderwijs. De cursus tot taalcoördinator wordt sinds 2001 verzorgd door het Educatief Centrum Noord en Oost (ECNO), verbonden aan de NHL en het Instituut Service Management (ISM), verbonden aan de CHN en sinds die tijd gesubsidieerd door de Provincie Fryslân. In het 'Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis' is budget opgenomen voor de cursus tot taalcoördinator. In de cursus tot taalcoördinator wordt uitgebreid aandacht besteed aan de meertalige praktijk en het Fries in de provincie Fryslân; het gaat hierbij niet om een facultatief onderdeel.
- 6.345 Ook Cedin – Taalsintrum Frysk – organiseert cursussen voor leraren in het basisonderwijs die hun kennis willen uitbreiden of opfrissen.¹⁸⁵ Scholen voor primair onderwijs beschikken over een nascholingsbudget dat mede kan worden ingezet voor de nascholing Fries ten behoeve van leerkrachten in het basisonderwijs. Niet bekend is hoeveel leraren primair onderwijs van deze nascholingsmogelijkheid gebruik maken.

---

¹⁸³ *Ibidem*, 121.

¹⁸⁴ *Ibidem*, 44.

¹⁸⁵ *Ibidem*, 121.

- 6.346 In het voortgezet onderwijs wordt in Nederland een onderscheid gemaakt tussen eerste- en tweedegraadsleraren. Eerstegraadsleraren zijn bevoegd tot het geven van les in het gehele voortgezet onderwijs, tweedegraadsleraren bezitten deze bevoegdheid voor de eerste drie jaar van havo en vwo en voor alle klassen van het vmbo en mbo. De opleiding tot tweedegraadsleraar vindt plaats aan de lerarenopleiding voortgezet onderwijs, ondergebracht bij de hbo-instellingen. De opleiding tot eerstegraadsleraar vindt plaats aan hbo-instellingen en universiteiten.
- 6.347 Van de beide hbo-instellingen in de provincie Fryslân biedt alleen de NHL een voorziening aan, welke opleidt voor een eerstegraads- of tweedegraadsopleiding voor het vak Fries in het voortgezet onderwijs. Sinds 2002/2003 zijn geen eerstegraadsleraren Fries afgestudeerd; wel tien leraren met een tweedegraadsbevoegdheid. Aanvankelijk was er aan de NHL alleen een deeltijdsopleiding voor leraren Fries in het voortgezet onderwijs. De voltijdsopleiding Fries startte in 2003 met twee studenten. De opleiding omvat vier cursusjaren.
- 6.348 In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het totaal aantal studenten, dat op 31 augustus 2006 de lerarenopleiding Fries in het voortgezet onderwijs volgde, verdeeld over voltijds- en deeltijds- (= flexibel) opleiding. Verder wordt in de tabel ook aangegeven hoeveel studenten sinds 2002/2003 zijn afgestudeerd.¹⁸⁶

	Afgestudeerd sinds 2002/03	Aantal studenten op 31 augustus 2006
Eerstegraads (voltijds)	-	-
Eerstegraads (flexibel)	-	-
Tweedegraads (voltijds)	2	10
Tweedegraads (flexibel)	8	3

- 6.349 De NHL-docenten Fries verzorgen in het gehele studiejaar lessen Fries voor studenten aan de lerarenopleidingen, onder meer studerende op het terrein van communicatie en werk en dienstverlening. Ook worden lessen verzorgd ten behoeve van het algemene, beroepsvoorbereidende deel van de lerarenopleidingen. Vierdejaarsstudenten dienen zich te specialiseren. De Friese taal vormt daarbij een keuzemogelijkheid. Acht studenten hebben ondertussen deze keuze gedaan en de studie met succes afgesloten.¹⁸⁷
- 6.350 Ten slotte verzorgt de NHL ook een nascholingscursus Fries, specifiek bestemd voor docenten Fries die in de onderbouw van het voortgezet onderwijs werkzaam zijn. In 2003 resp. 2005 volgden 9 en 15 docenten deze nascholingscursus.¹⁸⁸
- 6.351 Aan de Rijksuniversiteit Groningen is een eerstegraadsopleiding voor het vak Fries gevestigd. In de cursusjaren 2002/2003 tot en met 2005/2006 zijn geen studenten afgestudeerd.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Brief van de NHL aan de Fryske Akademy, 26 maart 2007.

¹⁸⁷ E-mail van de NHL aan de Fryske Akademy, 13 maart 2007.

¹⁸⁸ *Ibidem.*

¹⁸⁹ E-mail van de Opleiding Friese taal en cultuur van de Faculteit der Letteren Rijksuniversiteit Groningen, 22 januari 2007.

- 6.352 De opleiding van docenten Fries werkzaam op universiteiten en andere instellingen van hoger onderwijs vindt plaats aan de universitaire instellingen waar het Fries als hoofdvak kan worden gestudeerd, i.c. de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit van Amsterdam.
- 6.353 Voor de opleiding en bijscholing van docenten Fries werkzaam in de opleidingen voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) kan worden verwezen naar de paragrafen inzake de opleiding van eerste- en tweedegraads leraren in het voortgezet onderwijs (zie: 6.346-6.351).
- 6.354 In de opleiding en bijscholing van docenten in de overige vormen van educatie in de zin van de WEB (zie: 6.32) bestaat geen voorziening ten aanzien van de tweetaligheid van de provincie Fryslân.
- 6.355 Ten aanzien van de opleiding van docenten van de Friese taalcursussen die door de Afûk worden georganiseerd, stelt de Afûk de opleidingsvereisten zelf vast. In het kader van de bijscholing van docenten organiseert de Afûk twee maal per jaar bijeenkomsten voor de docenten van de Afûk-cursussen, de zgn. ‘lesjouwergearkomsten’ en – sinds 1995 – ook speciale bijscholingscursussen voor de docenten van Afûk-cursussen.¹⁹⁰
- 6.356 In alle hierboven genoemde opleidingen voor docenten is het onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de Friese taal haar weerspiegeling vindt (onderdeel g) geïncorporeerd.
- 6.357 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat in formele zin alleen een lacune bestaat in de opleiding en bijscholing van docenten werkzaam in de in 6.292 bedoelde vormen van educatie in de zin van de WEB, waar het gaat om kennis van de Friese taal. In de praktijk blijkt, dat de aantallen studenten Fries klein zijn. Verder laten de overeengekomen afspraken lang op invoering wachten. Dat geldt in het bijzonder voor de afspraken in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 om de positie van het Fries in de opleidingen van docenten en leidsters te verbeteren. Opmerkelijk is dat in de opleidingen SPW aan de beide Friese ROC's geen expliciete aandacht aan het Fries wordt geschonken (zie: 6.334).

Artikel 8, tweede lid, onderdeel i: toezichhoudend orgaan inzake artikel 8

- 6.358 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland de verplichting op zich genomen ‘een of meer toezichhoudende organen in te stellen verantwoordelijk voor het volgen van de genomen maatregelen en de bereikte vooruitgang bij het tot stand brengen of ontwikkelen van het onderwijzen van [de Friese taal], alsmede voor het opstellen van periodieke verslagen inzake hun bevindingen, die zullen worden gepubliceerd’.
- 6.359 In paragraaf 88 van het Explanatory Report wordt uiteengezet dat ‘(...) The characteristics of such a supervisory institution are not specified in paragraph 1.i.

¹⁹⁰

Afûk, Jierferslach 2003 in: *De Pompeblêden* 75 (2004) nr. 3, 7.
Afûk, Jierferslach 2005 in: *De Pompeblêden* 77 (2006) nr. 3, 5.

It could accordingly be an education authority body or an independent institution. This function could also be conferred on the body provided for in Article 7, paragraph 4, of the charter. In any case, the charter requires the findings of the monitoring to be made public.’

- 6.360 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport vastgesteld dat in de Nederlandse verhoudingen de Inspectie van het Onderwijs fungeert als toezichthoudend orgaan op onderwijsterrein. De commissie had verder van de rijksoverheid vernomen dat de Inspectie van het Onderwijs en een onderzoeksinstituut in het voorjaar van 2001 bezig waren met de uitvoering van onderzoek naar het gebruik van het Fries in het primair onderwijs. Het ‘Committee’ was van oordeel dat Nederland deze bepaling nakwam. Het ‘Committee’ ging er van uit dat de Inspectie van het Onderwijs periodieke rapporten over alle niveaus van het onderwijs opstelt.¹⁹¹
- 6.361 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is overeengekomen dat de Inspectie van het Onderwijs iedere drie jaar over het Fries in het onderwijs zal rapporteren (122). Maar het ‘Committee’ is bij zijn bezoek ter plekke geïnformeerd over verschillende moeilijkheden met betrekking tot de wijze waarop de Inspectie van het Onderwijs zijn taken uitvoert. De schaalvergroting van de Inspectie en het verlaten van de provincie Fryslân betekenen dat het toezicht met betrekking tot het Fries en tweetalig onderwijs erop achteruit is gegaan. Bovendien zijn de eisen die de Inspectie hanteert inzake het onderwijzen van het Fries onvoldoende precies (120). Inmiddels werkt de onderwijsinspectie echter aan een ‘Waarderingskader Fries voor het Primair Onderwijs’.
- 6.362 Het ‘Committee of Experts’ stelt verder vast dat in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is overeengekomen dat de Rijksoverheid in voorkomende gevallen de Onderwijsraad zal betrekken bij het ontwikkelen van beleid inzake de Friese taal en cultuur in het onderwijs (121). Ten slotte stelt het ‘Committee of Experts’ in zijn tweede rapport vast dat Nederland de aangegeven verplichting nakomt (123).
- 6.363 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is uitwerking gegeven aan de onderhavige Handvestverplichting. In het kader van de Bestuursafpraak zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Inspectie van het Onderwijs parallel aan de periodieke rapportage van het Europees Handvest eens in de drie jaar verslag uitbrengt van de stand van zaken m.b.t. twee- en meertalig onderwijs in de provincie Fryslân. Deze rapportage van de stand van zaken wordt ook structureel opgenomen in de meerjarenplanning van grootschalig evaluatieonderzoek van de inspectie (BA 2.10.1). Deze afspraak betekent dat de Inspectie van het Onderwijs iedere drie jaar zal rapporteren over de positie van het Fries in de verschillende schoolsoorten. Afsproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 ter hand te nemen.
- 6.364 Verder heeft het Rijk besloten de Onderwijsraad, als adviesorgaan voor de regering op het terrein van het onderwijs, te vragen om, waar van belang, ook aandacht te besteden aan de positie van het Fries in het onderwijs. In de

¹⁹¹

Report of the Committee of Experts (2001), 72.

Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is dit besluit nader uitgewerkt, in die zin dat het Rijk in voorkomende gevallen de Onderwijsraad zal betrekken bij de beleidsontwikkeling ten aanzien van de Friese taal en cultuur in het onderwijs (BA 2.10.2). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 te realiseren.

- 6.365 In artikel 2.9.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is aangegeven dat de Inspectie van het Onderwijs in 2004/2005 rapporteert over de stand van zaken rond het Fries in het primair en voortgezet onderwijs (basisvorming). De rapportage is gericht op de implementatie van de verdragsverplichtingen in het Europees handvest met betrekking tot het onderwijs. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Provincie Fryslân voeren verder overleg met de Inspectie van het Onderwijs over de rapportage van de laatste. Daarbij gaat het om de onderzoeksvragen die in de rapportage beantwoord zullen worden (art. 2.9.2 Uitvoeringsconvenant). Ten slotte blijven de in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 gemaakte afspraken met betrekking tot de advisering van de Onderwijsraad onverminderd van kracht (art. 2.9.3 Uitvoeringsconvenant).
- 6.366 Ook voordat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 tot stand kwam, rapporteerde de Inspectie van het Onderwijs al van tijd tot tijd over de positie van het Fries in het onderwijs. Die activiteit paste in de rol van de Inspectie van het Onderwijs, die in Nederland de reguliere functie van toezichthoudend orgaan ten opzichte van het onderwijs vervult, ook als het gaat om het onderwijs in en van het Fries.¹⁹² In dat verband heeft de Inspectie van het Onderwijs enkele malen verslag gedaan van haar bevindingen over de plaats van het Fries in het basis- en speciaal onderwijs in afzonderlijke inspectierapporten.¹⁹³
- 6.367 Uit het inspectierapport (2006), dat als eerste periodieke rapportage is tot stand gekomen als gevolg van de ratificatie van het Handvest, blijkt dat de positie van het Fries op de scholen voor primair en voortgezet onderwijs nog achterblijft bij de recent herziene kerndoelen Fries.¹⁹⁴
- 6.368 In verband met de beleidsontwikkelingen ten aanzien van de basisvorming in het voortgezet onderwijs heeft de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op 13 mei 2001, overeenkomstig de afspraak in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, de Onderwijsraad gevraagd om in zijn advies aandacht te besteden aan de plaats van de Friese taal en cultuur in het

¹⁹²

De taken van de Inspectie van het Onderwijs zijn geregeld in de Wet op het onderwijstoezicht (Stb. 2005, 387), die op 1 september 2002 in werking is getreden. Artikel 3 geeft aan dat het toezicht de volgende taken omvat:

- a. het beoordelen van de kwaliteit van het onderwijs op basis van het verrichten van onderzoek naar de naleving van de bij of krachtens een onderwijswet gegeven voorschriften en naar andere aspecten van kwaliteit,
- b. het bij de uitoefening van de onder a bedoelde taak bevorderen van de kwaliteit van het onderwijs, onder meer door het voeren van overleg met het bestuur, het personeel van de instelling, en zo nodig, de besturen van gemeente en provincie,
- c. het rapporteren over de ontwikkeling van het onderwijs, in het bijzonder over de kwaliteit daarvan,
- d. het verrichten van andere bij of krachtens de wet aan de inspectie opgedragen taken.

¹⁹³

Inspectie van het Onderwijs, *Fries op school*, [Utrecht], 2006.

¹⁹⁴

Op beide inspectierapporten is hierboven reeds uitgebreid ingegaan bij de bespreking van de positie van het Fries in het primair en voortgezet onderwijs.

onderwijs. Dit punt is meegenomen in de reactie van de Onderwijsraad van 25 april 2002 op het advies van de commissie Wijnen over de kerndoelen in het basisonderwijs.¹⁹⁵ Daarna heeft de Onderwijsraad geen vragen met betrekking tot het Fries in het onderwijs van de zijde van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voorgelegd gekregen. De Onderwijsraad heeft sindsdien in zijn advisering geen aandacht geschonken aan het Fries in het onderwijs.¹⁹⁶

6.369 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat Nederland, met de realisering van de afspraken gemaakt in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 over de Inspectie van het Onderwijs en de Onderwijsraad, inmiddels voldoet aan de onderhavige Handvestverplichting om periodiek te rapporteren over de positie van het Fries op de scholen in de provincie Fryslân.

Artikel 8, tweede lid: onderwijsvoorzieningen buiten de provincie Fryslân

6.370 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht 'met betrekking tot het onderwijs en ten aanzien van andere gebieden dan die waar [de Friese taal] traditioneel wordt gebruikt, (...) indien het aantal gebruikers van [het Fries] dit rechtvaardigt, het onderwijzen in of van [de Friese taal] op alle passende onderwijsniveaus toe te staan, aan te moedigen of daarin te voorzien'.

6.371 Het 'Committee of Experts' stelde in zijn eerste rapport vast dat enig onderwijs van het Fries buiten de provincie Fryslân plaatsvond, op het niveau van het primair en universitair onderwijs, alsmede het onderwijs voor volwassenen. Het 'Committee' was van oordeel dat Nederland voldeed aan de betreffende bepaling.¹⁹⁷

6.372 Het 'Committee of Experts' gaat in zijn tweede rapport niet op dit onderdeel in.

6.373 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn geen bepalingen opgenomen met betrekking tot het onderwijs van het Fries buiten de provincie Fryslân, voor zover het niet gaat om het universitair onderwijs.

6.374 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wijdt geen aandacht aan dit punt.

6.375 Buiten de provincie Fryslân wordt de Friese taal vanouds gesproken door een deel van de bevolking in het Fries-Gronings grensgebied rond Opende, in de gemeenten Grootegast en Marum.¹⁹⁸ Op grond van artikel 9, achtste lid van de Wet op het primair onderwijs (WPO) kunnen scholen daar het Fries mede als voertaal bij het onderwijs gebruiken.

6.376 In gebieden buiten de provincie Fryslân waar de Friese taal traditioneel niet wordt gesproken, zoals bedoeld in de onderhavige bepaling van het Europees Handvest, wordt op dit moment in beperkte mate van de mogelijkheid gebruik gemaakt de Friese taal te onderwijzen.

---

¹⁹⁵ Onderwijsraad, *De kern van het doel*, Den Haag, 2002.

¹⁹⁶ E-mail van de Onderwijsraad aan de Fryske Akademy, 17 januari 2007.

¹⁹⁷ *Report of the Committee of Experts* (2001), 73.

¹⁹⁸ D. Gorter, L. G. Jansma, G. H. Jelsma, *Taal yn it grinsgebiet*, Fryske Akademy, Ljouwert, 1990.

- 6.377 Allereerst dient melding te worden gemaakt van de opleidingen Fries aan de universiteiten buiten de provincie Fryslân. Hiervoor wordt verwezen naar de rapportage inzake artikel 8, eerste lid, onderdeel e en h (zie: 6.266-6.269 en 6.351-6.352).
- 6.378 In de tweede plaats kan melding worden gemaakt van de lerarenopleiding basisonderwijs van de CHN, vestiging Groningen, waar eerder Fries als keuzevak werd gegeven. In de cursusjaren 1999/2000, 2000/2001 en 2001/2002 ging het om ca. vijftien studenten die het vak Fries kozen. Sindsdien is de vraag naar het keuzevak Fries echter weggefallen.
- 6.379 Ten slotte worden buiten de provincie Fryslân, onder toezicht van de Afûk, cursussen Fries voor volwassenen georganiseerd, wanneer voldoende deelnemers zich voor een dergelijke cursus aanbieden. In 2003 heeft de Afûk drie cursussen Fries georganiseerd op drie verschillende plaatsen buiten de provincie Fryslân.¹⁹⁹ In 2004 ging het om één cursus buiten de provinciegrenzen en in 2005 ging het om vijf cursussen.²⁰⁰ Ook is het mogelijk om bij de Afûk een cursus Fries ‘op afstand’ te doen. De cursist krijgt dan lesmateriaal thuisgestuurd waarmee deze zich de Friese taal via zelfstudie eigen kan maken of desgewenst begeleiding kan krijgen. De cursist kan bijvoorbeeld de gemaakte taaloefeningen naar de Afûk sturen en ontvangt deze gecorrigeerd weer terug.
- 6.380 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat Nederland voldoet aan de aangegane verplichting inzake het onderwijs van het Fries buiten de provincie Fryslân. De voorzieningen zijn met name te vinden in het universitair onderwijs en in het kader van permanente educatie.
- 6.381 **Ten slotte** kan worden vastgesteld dat het onderwijs een complex en veelomvattend gebied vormt, waarvoor Nederland negen bepalingen uit artikel 8 van het Europees Handvest heeft onderschreven. In de rapportage is er voor gekozen per bepaling zoveel mogelijk een beknopte samenvatting te geven van de Nederlandse beleidsinspanningen in het licht van de aangegane verplichtingen onder het Europees Handvest. Deze samenvattingen betreffen:
- voorschools onderwijs (zie: 6.76)
  - primair onderwijs (zie: 6.145-6.149)
  - voortgezet onderwijs (zie 6.205-207 en 6.235)
  - universitair of hoger onderwijs (zie: 6.277)
  - volwassenenonderwijs en permanente educatie (zie: 6.303-6.304)
  - onderwijs in eigen geschiedenis en cultuur (zie: 6.321)
  - opleiding en bijscholing docenten (zie: 6.357)
  - toezichthoudend orgaan (zie: 6.369)
  - onderwijsvoorzieningen buiten de provincie Fryslân (zie: 6.380).

¹⁹⁹ De cursussen vonden plaats in Apeldoorn, Bussum en Hoorn. Zie: Jierferslach 2003 Afûk, in: *De Pompeblêden* 75 (2004), nr. 3, 18-19.

²⁰⁰ E-mail van de Afûk aan de Fryske Akademy, 23 maart 2007. In 2004 werd een cursus leergang A in Assen gehouden, die een vervolg kreeg in het jaar daarop. In 2005 werden er verder achtereenvolgens twee cursussen in Apeldoorn en Harderwijk gehouden.

- 6.382 In zijn algemeenheid kan hieraan worden toegevoegd dat de aandacht van het Rijk zich, in samenwerking met het Provinciaal Bestuur van Fryslân, richt op het treffen van wettelijke maatregelen, op de implementatie van deze maatregelen en op de (financiële) randvoorwaarden. Een en ander is onderdeel van het overleg in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.
- 6.383 Daarbij wordt rekening gehouden met de Handvestbepalingen die door Nederland zijn onderschreven en ook met de opmerkingen die het 'Committee of Experts' van de Raad van Europa heeft gemaakt. Naar aanleiding van de opmerkingen van de Raad van Europa is een kanttekening op zijn plaats. Rijksoverheid en Provincie Fryslân onderkennen dat op een aantal onderdelen (bijv. primair en voortgezet onderwijs) de onderwijspraktijk op de scholen in de provincie Fryslân niet in overeenstemming is met de Handvestbepalingen die Nederland heeft onderschreven. De Rijksoverheid richt zich daarbij op de materiële instandhouding van het leergebied Fries, alsmede een driejaarlijkse verslaglegging over de stand van zaken.
- 6.384 De Provincie Fryslân spant zich de komende jaren vooral in om een integraal taalbeleid in het primair onderwijs te realiseren. Het vroeg- en voorschools onderwijs laat ten opzichte van de vorige rapportage een duidelijke vooruitgang zien; een toenemend deel van het voorschools onderwijs wordt in het Fries aangeboden.

7 Artikel 9: Rechterlijke autoriteiten

- 7.1 In de verslagperiode (2002-2007) is de wet- en regelgeving inzake het gebruik van de Friese taal door rechterlijke autoriteiten materieel ongewijzigd gebleven. Het wettelijk kader bestaat uit de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer. Voor de rechtsgeldigheid van juridische documenten die in openbare registers worden ingeschreven zijn verder van belang de Wet op het notarisambt en de Kadasterwet, alsmede een enkele bepaling uit het Burgerlijk Wetboek. De Wet beëdigde vertalers van 1878 is ten slotte eveneens van belang. Een nieuw wetsvoorstel beëdigde tolken en vertalers is op 20 maart 2007 goedgekeurd door de Tweede Kamer en vervolgens in behandeling genomen bij de Eerste Kamer. De wijziging van deze wet zal ook gevolgen hebben voor de opleidingseisen van beëdigde tolken en vertalers Fries (zie noot bij 7.36).
- 7.2 Sinds Nederlands tweede rapportage betreffende het Europees Handvest heeft de Reparatiwet II Justitie (Stb. 2006, 24) geleid tot wijziging van onder meer artikel 2, tweede lid van de Uitvoeringswet EG-executieverordening en artikel 2, tweede lid van de wet van 4 mei 1972, houdende uitvoering van het op 27 april 1968 te Brussel tussen de lidstaten van de EEG tot stand gekomen Verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissing in burgerlijke en handelszaken. In beide artikelleden is thans opgenomen dat het verlot tot tenuitvoerlegging wordt gevraagd bij verzoekschrift, dat in de Nederlandse taal is gesteld, onverminderd artikel 7 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer. Daarmee is zeker gesteld dat artikel 7 van de wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer onverkort geldt. Beide aanpassingen vloeiden voort uit het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (zie: 7.14).
- 7.3 Sinds Nederlands tweede rapportage betreffende het Europees Handvest heeft er verder tweemaal, achtereenvolgens in de Wet justitiële gegevens (Stb. 2002, 552) en de Wet van 30 juni 2004 tot wijziging van de Wet justitiële gegevens (Stb. 2004, 315) een technische aanpassing plaatsgevonden van artikel 11, eerste lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer. Artikel 11 betreft de beëdiging van vertaler voor de Friese taal. Beide wijzigingen betreffen voor zover het de Friese taal betreft een continuering van eerder beleid. Overigens zal – mogelijk al in 2007 – artikel 11 van deze wet komen te vervallen (zie noot bij 7.36).
- 7.4 In 2001 was het 'Committee of Experts' van mening dat Nederland in formele zin heeft voldaan aan de aangegane verplichtingen.¹ De implementatie was echter naar het oordeel van het 'Committee' daarmee nog niet in overeenstemming. Dit oordeel werd in 2001 overgenomen in aanbeveling 2 van het Comité van Ministers.² Het 'Committee of Experts' constateerde in dat verband met name drie zaken als zijnde van belang. Deze drie zaken worden verderop in deze rapportage nader besproken (zie 7.19-7.30).

¹ *Report of the Committee of Experts (2001)*, 74-79.

² *Recommendation RecChL (2001) 1, adopted by the Committee of Ministers on 19 September 2001.*

- 7.5 Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn tweede rapport vast dat de nodige voortgang is geboekt en wijst daarbij op:
- het in 2001 aanbrengen van een bord bij de toegang van iedere zittingszaal, waarop staat aangegeven, dat een ieder het recht heeft om zich tijdens een zitting van de Friese taal te bedienen;
  - de verschijning van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries in 2000;
  - en de cursussen Friese taal die gehouden zijn voor nieuwe rechters en medewerkers van de Friese gerechten.
- 7.6 Tegelijk stelt het ‘Committee of Experts’ vast dat de praktische gevolgen van deze maatregelen gering zijn gebleven. Fries wordt zelden gebruikt in zowel strafrechtelijke als civiele procedures en het aantal deelnemers aan de cursussen Fries voor rechters en medewerkers bleef gering. Het ‘Committee of Experts’ roept op tot het overwegen van nieuwe benaderingen om het gebruik van de Friese taal te bevorderen, bijvoorbeeld door Friestalige rechters aan te moedigen om bij de Friese gerechten te werken.³
- 7.7 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport – opnieuw – vast dat Nederland voldoet aan de aangegane verplichtingen, maar dat de daadwerkelijke implementatie een aandachtspunt blijft.⁴ De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en de uitvoeringsconvenanten bieden het kader om aan die implementatie verdere uitwerking te geven.
- 7.8 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provincie Fryslân het volgende overeengekomen. Het Rijk bevordert dat conform de artikelen 9.1.b.i en 9.1.c.i. van het Europees Handvest wordt toegestaan dat in civiele en bestuursrechtelijke procedures op verzoek van één van de partijen de procedure wordt gevoerd in de Friese taal, als de overige partijen daartegen geen bezwaar hebben en de mogelijkheid bestaat ook de Nederlandse taal te gebruiken (BA 3.6).⁵ Op dit moment zijn de deze opties van het Europees Handvest niet door Nederland onderschreven.
- 7.9 Conform de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 voeren het Rijk en het Provinciaal Bestuur van Fryslân een beleid dat middels het geven van voorlichting is gericht op een goede bekendheid en vanzelfsprekende hantering van de mogelijkheden die de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer biedt (BA 3.4) In zijn voordracht ter gelegenheid van de aanbidding van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries, vrijdag 11 december 2000 te Leeuwarden, kondigde de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan dat de Friese gerechten in overleg met het ministerie van Justitie een signalering zullen opzetten van het aantal en het soort zaken (strafzaken, civiele zaken of

---

³ 2nd Report of the Committee of Experts (2004), 129.

⁴ *Ibid.*, 130.

⁵ In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt over ‘civiele procedures en voor administratieve rechters’ gesproken. Inmiddels wordt de term ‘administratieve rechter’ niet meer gehanteerd, maar wordt gesproken over de bestuursrechter en, daarmee samenhangend, bestuursrechtelijke procedures. De nieuwe terminologie wordt ook in het vervolg van deze rapportage gebruikt. Zie ook noot bij 7.10.

zaken voor de bestuursrechter) waarvan de behandeling in de Friese taal plaatsvindt.⁶ Hierop wordt nader ingegaan in 7.39.

- 7.10 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is afgesproken dat het Rijk bevordert dat personeelsleden met een baliefunctie, werkzaam bij de gerechten in de provincie Fryslân, cursussen Fries krijgen aangeboden om hun passieve dan wel actieve kennis van de Friese taal te vergroten (BA 3.7).⁷ Hierna zal in 7.29 en 7.30 worden ingegaan op de cursussen Fries als onderdeel van het opleidingsaanbod voor medewerkers van rechtbank en Gerechtshof in Leeuwarden.
- 7.11 Ten slotte is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat, wanneer de praktijk knelpunten oplevert die daartoe aanleiding geven, een evaluatie van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer wordt uitgevoerd. Maatregelen die uit zo'n evaluatie voortvloeien, zullen worden geïmplementeerd (BA 3.3).
- 7.12 In artikel 3.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 hebben het Rijk en de Provincie Fryslân de in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen afspraak (BA 3.3) herbevestigd. Deze houdt in dat de Minister van Justitie een evaluatieonderzoek van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer zal initiëren, indien signalen van de Provincie Fryslân of individuele gebruikers daartoe aanleiding geven. Tot nog toe is er geen aanleiding geweest om een dergelijk evaluatieonderzoek te doen plaatsvinden.
- 7.13 In artikel 3.3 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Raad voor de Rechtspraak op verzoek van de Minister van Justitie een contactpersoon zal aanwijzen die in overleg met de gerechten in de provincie Fryslân de algemene voorlichting over het gebruik van de Friese taal in het rechtsverkeer zal bevorderen⁸ De president van de Rechtbank te Leeuwarden is ondertussen als zodanig aangewezen. Daarnaast zal de Minister van Justitie activiteiten ontplooiën om het gebruik van de Friese taal bij de staande en zittende magistratuur onder de aandacht te brengen. Daartoe zal de Raad voor de Rechtspraak worden gevraagd gerichte aandacht te schenken aan het gebruik van de Friese taal door de gerechten in de provincie Fryslân (art. 3.4 Uitvoeringsconvenant).

---

⁶ Namens de Minister van Justitie aangekondigd door de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties ter gelegenheid van de aanbidding van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries op vrijdag 11 december 2000 te Leeuwarden.

⁷ In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt nog de inmiddels verouderde terminologie gehanteerd: 'arrondissementsrechtbank, het arrondissementsparket en de kantongerechten in de provincie Fryslân'. Als gevolg van een recente reorganisatie van de gerechten zijn de kantongerechten als sector kanton ondergebracht bij de rechtbank. In deze rapportage wordt de nieuwe terminologie gehanteerd.

⁸ De Raad voor de Rechtspraak is per 1 januari 2002 met zijn werk begonnen. De Raad is een orgaan van het Rijk, behorend tot de rechterlijke macht, met als doel het bevorderen dat de gerechten hun rechtsprekende taak goed kunnen vervullen. Daartoe heeft de Raad taken op het terrein van de bedrijfsvoering, financiering en kwaliteit alsmede een adviserende taak met betrekking tot nieuwe wets- en beleidsvoorstellen die gevolgen hebben voor de rechtspraak.

- 7.14 In artikel 3.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen, dat de Minister van Justitie per geval zal nagaan of wijziging noodzakelijk is van een aantal door de Provincie Fryslân - in overleg met het ministerie van Justitie - geselecteerde wettelijke regelingen, waarin de zinsnede ‘de Nederlandse taal’ zou moeten worden gewijzigd in ‘de Nederlandse en Friese taal.’ Deze afspraak heeft in de verslagperiode twee concrete aanpassingen opgeleverd (zie: 7.2).
- 7.15 In het vervolg van de bespreking van de Handvestbepalingen zal worden ingegaan op
- de voorlichting aan het publiek over de gebruiksmogelijkheden van het Fries in de rechtzaal (7.21-7.22; zie ook 7.13 hierboven);
  - de totstandkoming van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries (7.23);
  - de beheersing van de Friese taal onder de leden van de rechterlijke macht en overig personeel van de rechterlijke instanties gevestigd in de provincie Fryslân (7.24-7.30);
  - het aantal zaken dat deels of volledig in de Friese taal wordt gevoerd (7.39).
- Hoewel deze maatregelen in feite van toepassing zijn op alle sectoren van de rechtspraak (kantonrechter, strafrechter, civiele rechter en bestuursrechter), wordt de bespreking zoveel mogelijk geclusterd onder één van deze sectoren. Daarbij hebben de afspraken in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 in principe als uitgangspunt gediend. De mogelijkheid om ter terechtzitting gebruik te maken van tolken en vertalers Friese taal wordt voor elke sector van de rechtspraak afzonderlijk besproken; daarbij wordt ook ingegaan op de vraag wie hiervoor de kosten draagt.

Artikel 9, eerste lid, onderdeel a, onder ii: ten aanzien van strafrechtelijke procedures (mondeling taalgebruik)

Artikel 9, eerste lid, onderdeel a, onder iii: ten aanzien van strafrechtelijke procedures (schriftelijk en mondeling bewijs)

- 7.16 Nederland heeft bij de aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht om op een terechtzitting in een strafzaak welke gehouden wordt in de provincie Fryslân, ‘de gedaagde het recht te waarborgen om zijn/haar [Friese] taal te gebruiken’.⁹ Dit is wettelijk geregeld in de artikelen 2 en 3 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer: ‘in alle gevallen waarin iemand van ambtswege het woord voert, dan wel verplicht is zich aan een verhoor te onderwerpen of bevoegd is het woord te voeren, is hij bevoegd zich te bedienen van de Friese taal.’ Als tijdens het onderzoek ter terechtzitting in een strafzaak een verdachte of getuige zich wil bedienen van de Friese taal, bepaalt de rechter die de leiding van de zitting heeft, indien hij zulks wenselijk acht, dat bijstand wordt verleend door een tolk. De kosten voor inschakeling van een tolk Friese taal in strafzaken komen voor rekening van het Rijk ingevolge de Wet tarieven in strafzaken en het Besluit tarieven in strafzaken 2003 (zie ook: 7.28).
- 7.17 Nederland heeft bij de aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht om op een terechtzitting in een strafzaak welke gehouden wordt in de provincie Fryslân ‘te bepalen dat verzoeken en bewijs, schriftelijk dan wel

---

⁹ In het geval van een strafzitting buiten de provincie Fryslân kan de rechter die de leiding van de zitting heeft, bepalen een tolk in te schakelen wanneer een Friestalige verdachte of getuige aannemelijk maakt dat hij of zij zich onvoldoende in het Nederlands kan uiten.

mondeling, niet als niet-toelaatbaar worden beschouwd uitsluitend omdat zij in de [Friese] taal zijn gesteld'. Dit is wettelijk geregeld in de artikelen 2 en 3 (mondeling) en artikel 7, eerste lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer, dat bepaalt: 'In strafzaken, civiele zaken en bestuursrechtelijke zaken die aanhangig zijn bij een in de provincie Friesland gevestigd gerecht, mogen processtukken, met uitzondering van dagvaardingen en tenlasteleggingen in strafzaken, in het Fries worden gesteld.'¹⁰ Artikel 7, tweede lid, geeft aan dat indien zulks voor een goede beoordeling van het stuk wenselijk is, de rechter ambtshalve of op verzoek van een van de andere bij de zaak betrokkenen kan verlangen dat een vertaling in het Nederlands wordt toegevoegd. Vertaalkosten komen in beginsel ten laste van degene die het desbetreffende te vertalen stuk heeft ingebracht, tenzij toerekening van de kosten aan de Staat meer voor de hand ligt, bijvoorbeeld omdat de rechter geen Fries kan lezen.

- 7.18 In 2001 was het 'Committee of Experts' van oordeel dat de tekst van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer in overeenstemming is met de door de Nederlandse regering in het Europees Handvest aangegane verplichtingen ten aanzien van het gebruik van het Fries in stafzaken. In die zin heeft Nederland aan zijn handvestverplichtingen voldaan, maar de implementatie was naar het eerdere oordeel van het 'Committee' daarmee nog niet in overeenstemming.¹¹ Het 'Committee' voerde in dit verband drie redenen aan, die hierna aan de orde komen. Daarbij wordt ook gerapporteerd op welke wijze Nederland deze gesignaleerde knelpunten heeft aangepakt.
- 7.19 Als eerste reden waarom naar het oordeel van het 'Committee of Experts' slechts weinig gebruik werd gemaakt van de rechten om tijdens een terechtzitting – dus ook in strafzaken – Fries te spreken, werd aangevoerd dat dit vooral zou samenhangen met een gebrek aan informatie. Daarom stelde het 'Committee' vast dat het nodig is om sprekers van het Fries te informeren over hun recht om zich van de Friese taal te mogen bedienen tijdens een terechtzitting, welke wordt gehouden in de provincie Fryslân.¹²
- 7.20 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt het belang van voorlichting onderkend. In artikel 3.4 van de Bestuursafpraak zijn hierover nadere afspraken gemaakt (zie: 7.9).
- 7.21 Om in de informatie, zoals bedoeld in 7.19 en 7.20, te voorzien is in november 2001 bij de toegang tot elke zittingzaal van de gerechten in Fryslân een bord aangebracht met de tekst: 'U heeft het recht om op de zitting Fries te spreken' en daaronder de tekst: 'Jo hawwe it rjocht om op 'e sitting Frysk te praten'. Per jaar wordt in ongeveer 10 strafzaken gebruik gemaakt van de Friese taal (zie ook: 7.39).

---

¹⁰ Overigens is met betrekking tot dagvaardingen in strafzaken voor de Leeuwarder rechtbank toegezegd dat op afzienbare termijn elke dagvaarding in strafzaken wordt voorzien van een tekst met de volgende strekking: U heeft recht om op de zitting Fries te spreken (zie ook: 7.21).

¹¹ *Report of the Committee of Experts* (2001), 74 en 77.

¹² *Ibid.*, 74-75.

- 7.22 De internetpresentatie van de Leeuwarder rechtbank verschaft eveneens informatie over gebruik en geschiedenis van het Fries in het rechtsverkeer.¹³ Verder dienen twee voor een breed publiek bestemde en door het Openbaar Ministerie vermeld te worden. Het betreft een naast het Fries ook in vele andere talen uitgegeven brochure over het Openbaar Ministerie alsmede een boekje met juridisch jargon Fries-Nederlands.¹⁴
- 7.23 Als tweede reden waarom slechts weinig gebruik wordt gemaakt van het recht om tijdens een terechtzitting Fries te spreken, werd door het ‘Committee of Experts’ gewezen op het ontbreken van een juridisch woordenboek inzake de terminologie die in de rechtspraak wordt gebruikt.¹⁵ Zoals hierboven opgemerkt, is dat specifieke probleem in 2000 opgelost met de publicatie van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries (vgl. 7.5). Mede om die reden bevat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken over de juridische vakterminologie in de Friese taal.
- 7.24 Als derde verklaring noemde het ‘Committee of Experts’ dat er, volgens departementale informatie, nog een tekort is aan leden en medewerkers van de rechterlijke macht die het Fries voldoende beheersen om in de praktijk te kunnen gebruiken (zie ook: 7.4).¹⁶
- 7.25 In artikel 3.7 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de Provincie Fryslân nadere afspraken gemaakt over cursussen Fries voor personeelsleden met een baliefunctie, werkzaam bij de rechtbank in Leeuwarden. Sinds 2000 kunnen alle medewerkers van de gerechten in de provincie Fryslân die hun passieve dan wel actieve kennis van de Friese taal willen vergroten, op individuele basis gebruik maken van het cursusaanbod van de Afûk te Leeuwarden.¹⁷
- 7.26 In artikel 3.7 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Justitie ervoor zorg zal dragen dat de mogelijkheid om een cursus Friese taal te volgen tevens onder de aandacht van andere juridische beroepsgroepen in de provincie Fryslân, zoals deurwaarders en advocaten, wordt gebracht.
- 7.27 In artikel 3.8 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Provincie Fryslân het bestaande beleid betreffende het subsidiëren van door de Afûk verzorgde cursussen Fries voor medewerkers in dienst van de gerechten in Fryslân voortzet. Verder wordt in de in 2004 door de Provincie Fryslân uitgebrachte brochure over

¹³ <http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/Rechtbanken/leeuwarden>

¹⁴ Beide brochures waren eind 2006 nog beschikbaar. Het betreft: Lars Kuipers, *Iepenbier Ministearje*, Foarljochtingstsjinst Iepenbier Ministearje, Den Haach, z.j. F. M. T. Gelissen e.a., *Juridysk jargon*, Foarljochtingstsjinst fan it Iepenbier Ministearje, Den Haach, 2000.

¹⁵ *Report of the Committee of Experts* (2001), 75.

¹⁶ *Ibid.*, 76.

¹⁷ De Afûk is de door de Provincie Fryslân gesubsidieerde stichting, die cursussen Friese taal organiseert, overheden, bedrijven en particulieren adviseert inzake het gebruik van de Friese taal en een Friese boekwinkel en uitgeverij exploiteert. De Afûk werd in 1924 opgericht als Algemeine Fryske Underrjocht Kommisje.

de Friese taal ingegaan op het vanzelfsprekende gebruik van de Friese taal in de rechtszaal.¹⁸

- 7.28 Volgens de Rechtbank Leeuwarden kunnen de in Fryslân werkzame leden van de rechterlijke macht vrijwel allen, een uitzondering moet worden gemaakt voor pas benoemde niet van huis uit Friestalige rechters, het Fries redelijk tot goed verstaan.¹⁹ Inschakeling van tolken bij strafzaken is dan ook niet gebruikelijk. Voor de strafrechter werd in de periode 2002-2005 slechts eenmaal gebruik gemaakt van de diensten van een tolk Friese taal.²⁰
- 7.29 Vanaf 2004 vormt de cursus Friese taal een verplicht onderdeel van het introductieprogramma voor nieuwe rechters en medewerkers van de rechtbank. Voor rekening van de werkgever kunnen individuele werknemers van de Friese gerechten gebruik maken van het cursusaanbod van de Afûk. In de periode 2002-2005 is tweemaal een cursus Fries georganiseerd. In 2002 werd daar door acht werknemers aan deelgenomen en in 2004 waren er vijf deelnemers. In 2006 namen 18 medewerkers van rechtbank Leeuwarden, het gerechtshof Leeuwarden en het ressortparket Leeuwarden deel aan een interne cursus Fries.
- 7.30 Het rechtbankbestuur in de provincie Fryslân heeft in het inmiddels vastgestelde introductieprogramma voor nieuwe medewerkers het aanbieden van een cursus Fries als vast onderdeel van de introductie opgenomen.²¹ In de personeelsadvertenties voor de rechterlijke macht en gerechtsambtenaren wordt standaard een zinsnede over het beheersen van de Friese taal opgenomen.

Artikel 9, eerste lid, onderdeel b, onder iii: ten aanzien van civiele procedures (taalgebruik in processtukken)

- 7.31 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht om op een zitting in een civiele zaak welke gehouden wordt in de provincie Fryslân ‘toe te staan dat stukken en bewijs worden overgelegd in de [Friese taal], indien nodig door gebruik te maken van tolken en vertalingen’. Dit is - voor processtukken - wettelijk geregeld in de artikelen 7 en 7a van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer.
- 7.32 In 2001 was het ‘Committee of Experts’ van oordeel dat de tekst van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer in overeenstemming is met de door de Nederlandse regering in het Europees Handvest aangegane verplichtingen ten aanzien van het gebruik van de Friese taal in civiele procedures.²² In die zin heeft

¹⁸ Helma Erkelens, *Taal van het hart*, Provincie Fryslân, [Leeuwarden], 2004. De brochure ‘Taal van het hart’ is uitgebracht in het Duits, Engels, Fries en Nederlands en zowel in gedrukte vorm als in elektronische vorm via het internet verkrijgbaar.

¹⁹ In een brief van de president van de Rechtbank Leeuwarden van 22 november 2006, laat deze de Fryske Akademy weten dat 53% van de medewerkers het Fries kan verstaan, lezen en spreken. Voor de overige 46% van de medewerkers is de passieve beheersing (d.w.z. het verstaan en lezen van het Fries) geen probleem.

²⁰ Zie voor de inschakeling van Friese tolken en vertalers en voor de voorstellen tot wijziging van hun opleidingseisen 7.36-7.38.

²¹ Brief van de Rechtbank Leeuwarden d.d. 7 maart 2002 gericht aan de Fryske Akademy. De president van het Gerechtshof Leeuwarden laat in een brief, van 5 december 2006 en gericht aan de Fryske Akademy, weten dat medewerkers regelmatig gefaciliteerd worden om een cursus in de Friese taal of cultuur te volgen.

²² *Report of the Committee of Experts* (2001), 78.

Nederland aan de aangegeane handvestverplichtingen voldaan, maar de implementatie was naar het oordeel van het ‘Committee’ daarmee nog niet in overeenstemming, om de redenen genoemd in de rapportage over strafzaken (vgl. 7.19-7.24).

- 7.33 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is een aantal afspraken gemaakt die beogen de implementatie van de wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer te bevorderen in het licht van de door Nederland met het Europees Handvest aangegeane verplichting (BA 3.3, 3.4 en 3.7). Deze afspraken zijn ook voor civiele zaken van belang. Voor de inhoud van deze afspraken wordt verwezen naar de paragrafen 7.9-7.11 van deze rapportage.
- 7.34 Verder zijn in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afspraken opgenomen die specifiek gericht zijn op civiele procedures. Ten tijde van de ratificatie van het Europees Handvest heeft Nederland ervan afgezien om artikel 9, eerste lid, onderdeel b (i) over te nemen, waar het gaat om het mondeling gebruik van de Friese taal in civiele procedures. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is daarna het volgende afgesproken. Het Rijk bevordert dat conform artikel 9, eerste lid, onderdeel b (i) van het Europees Handvest wordt toegestaan dat in civiele procedures op verzoek van één der partijen de procedure wordt gevoerd in de Friese taal, als de overige partijen daartegen geen bezwaar hebben en de mogelijkheid bestaat ook de Nederlandse taal te gebruiken, zoals hiervoor reeds in 7.8 is vermeld (BA 3.6).
- Gelet op deze toezegging in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, is het opportuun om in het kader van de periodieke rapportage ten aanzien van het Europees Handvest verslag te doen van de maatregelen die de Nederlandse regering in dezen genomen heeft.
- 7.35 In artikel 3.6 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân het volgende overeengekomen. De Minister van Justitie zal in overleg met de Raad voor de Rechtspraak nagaan op welke wijze het procederen in de Friese taal in civiele zaken kan worden bevorderd, rekening houdend met het bepaalde in de onderdelen 3.2 en 3.6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.
- 7.36 In de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer is voorzien dat partijen, belanghebbenden of getuigen op een terechtzitting in een civiele zaak zich van de Friese taal mogen bedienen conform het bepaalde in de artikelen 2 en 4 van voornoemde wet. Eventueel kan de rechter beslissen een tolk in te schakelen, mits de rechtsgang daardoor naar zijn oordeel niet onnodig wordt vertraagd.²³

²³

In de loop van 2007 is de inwerkingtreding van de Wet beëdigde tolken en vertalers (Kamerstukken 29 936) te verwachten. Daarin wordt onder meer geregeld dat het Openbaar Ministerie, de zittende magistratuur, politiekorpsen en de IND alleen van gerechtstolken en vertalers mogen gebruikmaken die staan ingeschreven in het nieuwe Register voor gerechtstolken en vertalers. De nieuwe Wet beëdigde tolken en vertalers regelt in artikel 40, dat artikel 11 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer komt te vervallen. Dat houdt in dat de opleidingseisen voor tolk en vertaler Fries worden gelijkgesteld aan die voor tolken en vertalers van andere talen. Met de Provincie Fryslân vindt overleg plaats over de invulling van de eisen die aan tolken en vertalers Fries kunnen worden gesteld.

- 7.37 Gelet op de speciale positie van civiele zaken, is in voornoemde wet uitdrukkelijk bepaald, dat de vergoeding aan de tolk die in een civiele zaak is opgetreden, alsmede de kosten van een vertaling van processtukken in civiele zaken ten laste van het Rijk kunnen komen (artikelen 4a en 7a). Deze regeling beoogt de mogelijkheid te openen de vergoeding aan de tolk resp. de vertaler ten laste van het Rijk te laten, indien een tolk resp. de vertaling nodig is omdat de rechter geen Fries verstaat resp. geen Fries kan lezen.
- 7.38 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is afgesproken dat het Rijk bevordert dat in civiele procedures is voorzien in een regeling voor het gebruik van tolken en vertalingen. Voor zover het gerecht het gebruik van een tolk of getuige verlangt zijn aan deze regeling geen kosten verbonden (BA 3.2). Overigens heeft zich in de periode 2002-2005 niet de situatie voorgedaan dat in civiele zaken een tolk Friese taal op een zitting van de rechtbank moest worden ingeschakeld.²⁴
- 7.39 Jaarlijks wordt in gemiddeld 10 zaken bij de civiele sector Fries gesproken. In de beide andere sectoren die het Handvest onderscheidt (vgl. 7.21 en 7.48), ligt het aantal zaken waar Fries gesproken wordt, ongeveer gelijk.²⁵ Bij de kantonrechter wordt daarentegen in ongeveer 100 zaken per jaar Fries gesproken door de justitiabele. In 60 à 70 van deze 100 kantonzaken vindt de behandeling geheel in het Fries plaats, omdat één van de kantonrechters de Friese taal actief beheerst²⁶ In het civiele recht gaat het daarbij met name om: verhoren van minderjarigen in familiezaken, verhoren in curatele-zaken, ruilverkavelingsprocedures in het bijzonder de bezwarenbehandeling ten overstaan van de rechter-commissaris, pachtprocedures, verhoren in het kader van gedwongen opname op grond van de Wet bijzondere opnemings psychiatrie ziekenhuizen en verhoren in bewindzaken. De opname van cursussen Fries in het opleidingsaanbod voor leden van de rechterlijke macht is erop gericht het gebruik van het Fries in onder meer civiele zaken te versterken (vgl. 7.10, 7.26-7.30).

Artikel 9, eerste lid, onderdeel c, onder ii: ten aanzien van procedures voor de bestuursrechter (mondeling taalgebruik)

Artikel 9, eerste lid, onderdeel c, onder iii: ten aanzien van procedures voor de bestuursrechter (taalgebruik in processtukken)

- 7.40 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht om op een zitting in een bestuursrechtelijke zaak welke wordt gehouden in de provincie Fryslân,

²⁴ Brief van de Rechtbank Leeuwarden van 22 november 2006. Niet alleen in civiele zittingen van de Rechtbank Leeuwarden werd geen gebruik gemaakt van de diensten van een gerechtstolk Friese taal, ook in zittingen van de bestuursrechter werd in de jaren 2002-2005 geen tolk ingeschakeld. Voor de strafrechter werd in de periode 2002-2005 eenmaal gebruik gemaakt van de diensten van een tolk Friese taal.

²⁵ Overigens gaat het hier om eigen schattingen van de rechtbank in Leeuwarden. Over een signaleringssysteem, zoals aangekondigd in 2000, beschikt de rechtbank niet (vgl. 7.9).

²⁶ Brief van de Rechtbank Leeuwarden van 22 november 2006, gericht aan de Fryske Akademy. Brief van de Raad voor de Rechtspraak van 27 maart 2007 aan het ministerie van Justitie (kenmerk UIT10498JZ/EL).

- c (ii) 'toe te staan, wanneer een procederende partij persoonlijk voor een rechter moet verschijnen, dat hij of zij de [Friese taal] kan gebruiken zonder daarbij extra kosten te moeten maken,
- c (iii) toe te staan dat stukken en bewijs worden overgelegd in de [Friese taal], indien nodig door gebruik te maken van tolken en vertalingen'.

7.41 In 2001 was het 'Committee of Experts' van oordeel dat de tekst van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer in overeenstemming is met de door de Nederlandse regering in het Europees Handvest aangegane verplichting ten aanzien van het gebruik van de Friese taal in procedures voor de bestuursrechter.²⁷ In die zin heeft Nederland aan de Handvestverplichtingen voldaan, maar de implementatie is naar het oordeel van het 'Committee' daarmee nog niet in overeenstemming, om de redenen genoemd in de rapportage over strafzaken (vgl. 7.19-7.24).

7.42 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is een aantal afspraken gemaakt die beogen de implementatie van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer in het licht van de door Nederland aangegane Handvestverplichting te bevorderen (BA 3.3, 3.4 en 3.7). Deze afspraken zijn ook van belang voor procedures voor de bestuursrechter. Voor de inhoud van de afspraken kan worden verwezen naar de paragrafen 7.9-7.11 van deze rapportage.

7.43 Verder zijn in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afspraken opgenomen inzake procedures voor de bestuursrechter. Ten tijde van de ratificatie van het Europees Handvest heeft Nederland ervan afgezien om artikel 9, eerste lid, onderdeel c (i) over te nemen, waar het gaat om het mondeling gebruik van de Friese taal in procedures voor de bestuursrechter. In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is afgesproken dat het Rijk bevordert dat conform artikel 9, eerste lid, onderdeel c (i) van het Europees Handvest, wordt toegestaan dat in procedures voor de bestuursrechter op verzoek van één der partijen de procedure wordt gevoerd in de Friese taal, als de overige partijen daartegen geen bezwaar hebben en de mogelijkheid bestaat ook de Nederlandse taal te gebruiken, zoals hiervoor reeds in 7.8 is vermeld (BA 3.6).

Gelet op deze toezegging in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, is het opportuun om in het kader van de periodieke rapportage ten aanzien van het Europees Handvest verslag te doen van de maatregelen die de Nederlandse regering in dezen genomen heeft.

7.44 In artikel 3.6 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân het volgende overeengekomen. De Minister van Justitie zal in overleg met de Raad voor de Rechtspraak nagaan op welke wijze het procederen in de Friese taal in bestuursrechtelijke zaken kan worden bevorderd, rekening houdend met het bepaalde in de onderdelen 3.2 en 3.6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010.

7.45 Op dit moment is reeds in de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer voorzien dat partijen, belanghebbenden of getuigen op een terechtzitting in een

---

²⁷ *Report of the Committee of Experts* (2001), 79.

bestuursrechtelijke zaak zich van de Friese taal mogen bedienen conform het bepaalde in de artikelen 2 en 5 van voornoemde wet. Eventueel kan de rechter beslissen een tolk in te schakelen, mits de rechtsgang daardoor naar zijn oordeel niet onnodig wordt vertraagd. Verder is in artikel 7 van de wet voorzien dat processtukken in het Fries mogen worden gesteld. Wel kan de rechter ambtshalve of op verzoek van een van de andere bij de zaak betrokkenen verlangen dat een vertaling in het Nederlands van de betreffende processtukken wordt toegevoegd.

- 7.46 Tevens is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat in procedures voor de bestuursrechter is voorzien in een regeling voor het gebruik van tolken en vertalingen. Voor zover het gerecht het gebruik van een tolk of getuige verlangt zijn aan deze regeling geen kosten verbonden (BA 3.2).
- 7.47 Blijkens de memorie van toelichting bij artikel 5 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer komen de kosten voor inschakeling van een tolk Friese taal in bestuurszaken ingevolge artikel 8:36 van de Algemene wet bestuursrecht voor rekening van het Rijk. Ten aanzien van de vertaling van processtukken in bestuursrechtelijke zaken bevat de wet niet een overeenkomstige bepaling. Niettemin mag redelijkerwijze worden aangenomen dat ook hier geldt dat vertaalkosten in beginsel ten laste komen van degene die het desbetreffende te vertalen stuk heeft ingebracht, tenzij toerekening van de kosten aan de Staat meer voor de hand ligt, bijvoorbeeld omdat de rechter geen Fries kan lezen. De in de vorige paragraaf aangehaalde bepaling in art. 3.2 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geeft aan dit redelijkheidsprincipe nadere uitwerking. Overigens heeft zich in 2002-2005 niet de situatie voorgedaan dat een tolk op een zitting van de rechtbank moest worden ingeschakeld (zie: noot bij 7.38).²⁸
- 7.48 Jaarlijks wordt in ongeveer 10 zaken in de sector bestuursrecht Fries gesproken (vgl. 7.39). De opname van cursussen Fries in het opleidingsaanbod voor leden van de rechterlijke macht is erop gericht het gebruik van de Friese taal in onder meer procedures voor de bestuursrechter te versterken (vgl. 7.10, 7.26-7.30).

Artikel 9, tweede lid, onderdeel b: rechtsgeldigheid van juridische documenten

- 7.49 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht om 'niet te weigeren, tussen de partijen, in de Staat opgestelde juridische documenten als geldig te erkennen, uitsluitend omdat deze zijn gesteld in de [Friese taal], en te bepalen dat men zich op die documenten kan beroepen tegen belanghebbende derden die geen gebruiker van deze taal zijn, op voorwaarde dat de inhoud van het document door de persoon of personen die zich op deze documenten beroept/ beroepen aan hen bekend wordt gemaakt'.
- 7.50 In 2001 heeft het 'Committee of Experts' vastgesteld dat de regelgeving in Nederland in overeenstemming is met de onder het Europees Handvest aangegane verplichting.²⁹ Het 'Committee of Experts' stelde ook vast dat de in de Handvestbepaling bedoelde documenten over het algemeen juridisch geldig zijn.

²⁸

E-mail van de Rechtbank Leeuwarden van 30 november 2006 gericht aan de Fryske Akademy.

²⁹

Report of the Committee of Experts (2001), 20.

In de praktijk ondervonden notarissen echter problemen bij het opstellen van notariële akten in de Friese taal, omdat er geen geactualiseerde teksten van Friestalige modelovereenkomsten beschikbaar waren op basis van terminologie die was ontleend aan een juridisch woordenboek in de Friese taal.

- 7.51 Zoals eerder aangegeven is het specifieke probleem van een juridisch woordenboek opgelost (vgl. 7.20). Mede om die reden bevat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken over een juridisch woordenboek in de Friese taal. Verder is ter bevordering van het gebruik van de Friese taal in het rechtsverkeer het ‘Modellenboek voor de rechtspraak’ door de Fryske Akademy vertaald, wat het modellenboek ‘Fryske modellen foar it notariaat’ uit 1979 vervangt en actualiseert (zie ook: 10.56).³⁰ De Fryske Akademy is op 1 oktober 2001 met de vertaalwerkzaamheden begonnen. De Friestalige modellen voor het notariaat zijn sinds 31 mei 2006 *online* beschikbaar voor de Friese notarispraktijk.³¹
- 7.52 In de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001 zijn Rijk en Provincie Fryslân overeengekomen dat het Provinciaal Bestuur van Fryslân in de komende jaren concreet aanwijzingen aan het Rijk zal geven in welke gevallen de zinsnede ‘de Nederlandse taal’ in de wetgeving gewijzigd zal kunnen worden in ‘de Nederlandse en de Friese taal’ (BA 3.5). Deze bepaling is allereerst van belang voor authentieke akten die in openbare registers worden ingeschreven, te weten het Handelsregister berustende bij de Kamer van Koophandel, de kadasterregisters en de registers van de burgerlijke stand.³² Daarento is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat waar mogelijk authentieke akten, zonder extra kosten voor de initiatiefnemers, in het Fries kunnen worden ingeschreven in openbare registers (BA 3.1).
- 7.53 In artikel 3.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Justitie per geval zal nagaan of wijziging noodzakelijk is van een aantal door de Provincie Fryslân in overleg met het ministerie van Justitie geselecteerde wettelijke regelingen, waarin de zinsnede ‘de Nederlandse taal’ zou moeten worden gewijzigd in ‘de Nederlandse en Friese taal.’ (vgl. 7.2 en 7.14).
- 7.54 In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat onder de vigerende wetgeving als hoofdregel geldt dat van Friestalige akten die moeten worden ingeschreven in een openbaar register, een letterlijke Nederlandse vertaling is vereist. De vertalingen worden ingeschreven in de desbetreffende registers en de in de Friese taal

---

³⁰ W.J. Nijenhuis, *Fryske modellen foar it notariaat*. Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden 1979.

³¹ Zie website van de Fryske Akademy: <http://www.fa.knaw.nl/fa/utjeften/Boekwinkel/ynhald-publikaasjes-yn-it-frysk/taal-en-letterkunde/frysktalige-modellen-foar-de-rjochtspraktyk>.

³² Deze bepaling in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 heeft overigens een ruimere reikwijdte dan alleen aanpassing van wetgeving ten behoeve van het gebruik in het rechtsverkeer van (mede) in het Fries opgestelde authentieke akten. Bedoelde bepaling doelt op Nederlandse wetgeving in algemene zin. Om die reden wordt in de Bestuursafpraak, artikel 3.5, tevens voorgesteld om tot een actualisering te komen van het onderzoek door het Berie foar it Frysk en de Fryske Akademy uit 1987, dat een inventarisatie bevat van taalbepalingen in de Nederlandse wet- en regelgeving. Die actualisering van het onderzoek uit 1987 is met name ook van belang met het oog op de Handvestbepaling in artikel 13, eerste lid, onderdeel a, van het Europees Handvest (zie: 11.9-11.10).

gestelde akte blijft aan het register gehecht. Deze bepaling geldt niet alleen voor akten, maar ook voor andere stukken die ingevolge wettelijk voorschrift in openbare registers worden ingeschreven. Deze hoofdregel inzake inschrijving van in de Friese taal gestelde akten en documenten in openbare registers is van toepassing, tenzij bij wet anders is bepaald (vgl. artt. 8 en 10 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer).³³

- 7.55 Ten aanzien van het Handelsregister berustende bij de Kamer van Koophandel is op de in de vorige paragraaf beschreven hoofdregel een uitzondering gemaakt. In dit Handelsregister worden niet alleen de akten van oprichting van een naamloze dan wel besloten vennootschap ingeschreven, maar ook de oprichtingsakten van verenigingen en stichtingen. Ten aanzien van Friese verenigingen en stichtingen is de wetgeving aangepast (zie: 7.56-7.59). Daarmee is de wetgeving in overeenstemming gebracht met artikel 3.1 van de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001.
- 7.56 Op 1 februari 2002 is de Wet van 22 november 2001, houdende invoering van de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen, van kracht geworden (Stb. 2001, 574). De wet houdt in dat van verenigingen en stichtingen met statutaire zetel in de provincie Fryslân de statuten mogen worden opgesteld in de Friese taal en ingeschreven in de openbare registers als daarbij een Nederlandse vertaling is gevoegd. Aan het laatste vereiste hoeft niet te worden voldaan als het om verenigingen en stichtingen gaat die hun werkzaamheden geheel of nagenoeg geheel in de provincie Fryslân verrichten.³⁴ Als een belanghebbende die de Friese taal niet machtig is, een Nederlandse vertaling wenst van de akten van de betreffende verenigingen en stichtingen, verschaft de stichting of vereniging een Nederlandse vertaling die door een notaris vervaardigd en voor overeenstemmend verklaard is.
- 7.57 Als gevolg van de Wet van 22 november 2001 luiden artikel 27, tweede lid (inzake verenigingen) en artikel 286, tweede lid (inzake stichtingen) van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek als volgt:
- 27.2 De akte wordt verleden in de Nederlandse taal. Indien de vereniging haar zetel heeft in de provincie Fryslân kan de akte in de Friese taal worden verleden. Een volmacht tot medewerking aan de akte moet schriftelijk zijn verleend.
- 286.2 De akte moet worden verleden in de Nederlandse taal. Indien de stichting haar zetel heeft in de provincie Fryslân kan de akte in de Friese taal worden verleden. Een volmacht tot medewerking aan de akte moet schriftelijk zijn verleend. De stichting kan worden opgericht bij openbaar testament dat in een andere taal dan de Nederlandse of Friese taal is verleden; de statuten van de stichting moeten ook dan in de Nederlandse of Friese taal luiden.

³³

Voor aanvullende informatie over deze wet wordt verwezen naar 11.15.

³⁴

Op 1 februari 2002, de dag waarop de wet van 22 november 2001 in werking trad, maakten vier stichtingen en verenigingen van de gelegenheid gebruik om Friestalige statuten te doen passeren: de Douwe Kalma Stifting, de stichting Slachtemarathon, de vereniging Efrrije en de Fryske Nasjonale Partij.

De statuten die deel uitmaken van de oprichtingsakte van een vereniging of stichting, moeten voldoen aan een aantal bij wet voorgeschreven vormvereisten, die deels ook het gebruik van de Friese taal regarderden (vgl. 11.16).

- 7.58 Begin 2007 stonden er volgens de Kamer van Koophandel in Leeuwarden ongeveer 30 Friestalige statuten ingeschreven in het Handelsregister. Niet duidelijk is of in deze telling alleen de uitsluitend ééntalig in het Fries gestelde statuten zijn meegenomen, of dat onder dit aantal ook nieuwe tweetalige statuten zijn begrepen (vgl. 7.64).³⁵
- 7.59 Eveneens als gevolg van de Wet van 22 november 2001 is de Wet houdende bepalingen omtrent beëdigde vertalers, aangepast.³⁶ Aan artikel 8, eerste lid van laatstgenoemde wet zijn drie volzinnen toegevoegd, die luiden: ‘Indien het betreft een notariële akte in de Friese taal van oprichting van een vereniging of stichting dan wel houdende de statuten van een dergelijk rechtspersoon, kan worden volstaan met een letterlijke vertaling in het Nederlands vervaardigd en voor overeenstemmend verklaard door een notaris voor wie de akte is verleden. Van een vertaling in het Nederlands kan worden afgezien indien de vereniging of stichting haar werkzaamheden geheel of nagenoeg geheel in de provincie Fryslân verricht. Wanneer een belanghebbende die de Friese taal niet machtig is een Nederlandse vertaling wenst van de akten van laatstgenoemde stichtingen of verenigingen, verschaft deze stichting of vereniging een Nederlandse vertaling die door een notaris vervaardigd en voor overeenstemmend verklaard is.’³⁷
- 7.60 In overeenstemming met de in 7.50 beschreven hoofdregel is ten aanzien van de openbare registers van het Kadaster een regeling getroffen in artikel 41 van de Kadasterwet (Stb. 1989, 186). Ter inschrijving van een feit dat is opgenomen in een stuk gesteld in een vreemde of de Friese taal, wordt naast dat ter inschrijving aangeboden stuk een letterlijke vertaling in het Nederlands ter inschrijving aangeboden, vervaardigd en voor overeenstemmend verklaard door een voor die taal als bevoegd toegelaten beëdigde vertaler, of, indien het een in te schrijven notariële akte in de Friese taal betreft, door de notaris voor wie de akte is verleden. Artikel 41, derde lid, geeft vervolgens aan dat de vertalingen worden ingeschreven in plaats van de in de vreemde of Friese taal gestelde stukken, die onder de bewaarder blijven berusten.
- 7.61 In afwijking van de in 7.54 beschreven hoofdregel is ten aanzien van akten van de burgerlijke stand bepaald dat in gemeenten in de provincie Fryslân deze akten zowel in het Fries als in het Nederlands worden opgemaakt. Een en ander is geregeld in artikel 8, derde lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (zie: 8.58).

---

³⁵ Zie: Bastiaan D. van der Velden, ‘*Waar gaan wij heen met het Fries?*’ Diss. UvA, 15 oktober 2004, p. 359. Van der Velden geeft verder aan dat tussen 30 januari 1979 tot en met 28 april 1997 in totaal 130 Friestalige akten met Nederlandse vertaling aan de openbare registers in Leeuwarden werden aangeboden (p. 420). In een bijlage geeft Van der Velden een overzicht van alle Friestalige akten die bij de openbare registers berusten (pp. 535-537). De cijfers voor 2007 zijn door de Kamer van Koophandel verstrekt aan de Provincie Fryslân.

³⁶ Stb., 1878, 30, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 2 april 1991, Stb., 199.

³⁷ In 11.16-11.18 wordt nader op de taalbepalingen in de Kadasterwet ingegaan.

7.62 Naast de hierboven beschreven authentieke akten bestemd voor inschrijving in de openbare registers, zijn ter zake van het gebruik van de Friese taal in het rechtsverkeer verder nog van belang:

- authentieke akten die niet behoeven te worden ingeschreven in openbare registers, en
- zogeheten onderhandse akten.

7.63 Ten aanzien van authentieke akten die niet bestemd zijn voor inschrijving in de openbare registers geldt als hoofdregel:

Notariële akten die niet bestemd zijn voor inschrijving in de openbare registers kunnen worden opgemaakt in de Friese taal wanneer partijen dat wensen, mits de notaris het Fries goed kan verstaan en schrijven en de getuigen die bij het opmaken van de akte aanwezig zijn het Fries verstaan. In een eventuele gerechtelijke procedure kan een dergelijke in het Fries gestelde akte als productie gelden, waar nodig voorzien van vertaling.

7.64 De in de vorige paragraaf beschreven hoofdregel is nader uitgewerkt in de Wet op het Notarisambt (Stb. 1999, 190), die op 1 oktober 1999 in werking is getreden. Artikel 42, eerste lid van deze wet biedt de mogelijkheid om op verzoek van partijen de notariële akte in een vreemde of de Friese taal op te stellen, mits de notaris die taal voldoende verstaat, tenzij de wet anders bepaalt. Indien een verschijnende partij de taal van de akte niet voldoende verstaat, verschijnt mede een beëdigde tolk-vertaler die de inhoud van de akte vertaalt. De akte wordt dan mede door hem ondertekend. Van zijn bijstand wordt in het slot van de akte melding gemaakt. Artikel 42, tweede lid, maakt het mogelijk dat een akte in meer dan één taal wordt verleden. In dat geval wordt de tekst in de ene taal gevolgd door de tekst in een andere taal. Deze bepaling is ook van toepassing indien de akte wordt verleden in de Nederlandse en de Friese taal, of de Friese taal één van de talen is waarin de akte is verleden.³⁸

7.65 Onderhandse akten, waartoe te rekenen zijn overeenkomsten en eenzijdige wilsverklaringen, zoals huurovereenkomsten, kwitanties en schuldbekentenissen, mogen steeds in de Friese taal worden gesteld wanneer partijen of de verklarende persoon dat wensen.³⁹ Wordt in rechte een beroep op een Friestalige onderhandse akte gedaan en kan de rechter het Fries niet lezen, dan is een vertaling nodig. Hierin verschilt een Friestalige onderhandse akte niet van akten die in andere talen dan de Nederlandse zijn gesteld. Bij onderhandse akten kunnen ook derden in beeld komen, bijvoorbeeld bij cessie of subrogatie. In die gevallen zou met geautoriseerde vertalingen moeten worden gewerkt. In de praktijk lijkt dit geen problemen op te leveren.

---

³⁸ In 11.15-11.19 wordt nader ingegaan op de mogelijke rechtsgevolgen, indien een notariële akte in meer dan één taal wordt verleden.

³⁹ Arbeidsovereenkomsten zijn eveneens aan te merken als onderhandse akten. Het Europees Handvest behandelt het gebruik van de regionale taal in arbeidsovereenkomsten in artikel 13, eerste lid, onderdeel a (zie: 11.13).

7.66 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Nederlandse wetgeving sinds de tweede rapportage betreffende het Europees Handvest verder in overeenstemming is gebracht met de verplichtingen die Nederland bij de aanvaarding van het Europees Handvest is aangegaan. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben Rijk en Provincie Fryslân zich gecommitteerd om de implementatie van de maatregelen gezamenlijk te realiseren. In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 hebben Rijk en Provincie Fryslân verder uitwerking gegeven aan de overeengekomen betrokkenheid om de maatregelen gezamenlijk te realiseren.

8 Artikel 10: Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten

- 8.1 In de verslagperiode (2002-2007) is de wet- en regelgeving inzake het gebruik van de Friese taal door bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten op hoofdlijnen ongewijzigd gebleven. Het wettelijk kader bestaat uit de Algemene wet bestuursrecht, de Provinciewet, de Gemeentewet en het Kiesbesluit. Wel zijn enkele technische aanpassingen in deze wetgeving aangebracht, die ook het gebruik van de Friese taal betreffen. Op deze reparatiewetgeving wordt hieronder nader ingegaan (zie: 8.2-8.8). Verder is ook het Besluit geslachtsnaamswijziging van belang. Dit besluit is in de verslagperiode in overeenstemming gebracht met het Handvest (zie: 8.14).

Op 1 juli 1995 is afdeling 2.2 van de Algemene wet bestuursrecht (Stb. 1995, 302) in werking getreden. Het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer heeft daarmee een wettelijke grondslag gekregen. De wet regelt onder meer dat een ieder de Friese taal kan gebruiken in het schriftelijke en mondelinge verkeer met bestuursorganen voor zover deze in de provincie Fryslân zijn gevestigd. Het recht op het schriftelijke gebruik van de Friese taal geldt ook voor de organen of diensten van het Rijk waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân, of delen daarvan.

In 1992 zijn de Provinciewet (Stb. 1992, 550) en Gemeentewet (Stb. 1992, 96) in die zin gewijzigd dat met ingang 1 januari 1994 de betreffende overheden de bevoegdheid hebben om de naam van resp. de provincie of gemeente in de Friese taal dan wel mede in de Friese taal vast te stellen.

Van belang is verder het Kiesbesluit (Stb. 1989, 471), dat het in artikel H2, vijfde lid, mogelijk maakt dat bij verkiezingen van de leden van provinciale staten of van de gemeenteraden in de provincie Fryslân, aanduidingen op de kandidatenlijst in de Friese taal mogen worden gesteld.

- 8.2 Bij wet van 9 september 2004 tot wijziging van een aantal wettelijke bepalingen op het terrein van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en enige aanverwante terreinen, teneinde enkele wetstechnische gebreken te herstellen alsmede andere wijzigingen van ondergeschikte aard aan te brengen (Stb. 2004, 493) is de Algemene wet bestuursrecht gewijzigd in die zin dat de benaming «Friesland» voor de Provincie Friesland is gewijzigd in: Fryslân. Op advies van de Raad van State is deze naamswijziging ook in andere relevante wet- en regelgeving, waaronder onderwijswetgeving, doorgevoerd (zie ook: 8.90).
- 8.3 Tevens zijn bij die wetswijziging de eedbepalingen in Gemeentewet en Provinciewet aangepast, zodat niet alleen de Nederlandse maar ook de Friese formulering een wettelijke grondslag heeft gekregen. Een soortgelijke aanpassing van de tekst van de eedbepalingen in de Waterschapswet is in 2007 door het parlement goedgekeurd; de inwerkingtreding daarvan wordt geregeld door een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip.¹

---

¹ Het afleggen van de eed of belofte in de Friese taal was wettelijk al mogelijk sinds 11 mei 1956. Van die mogelijkheid werd sindsdien veelvuldig gebruik gemaakt. De hier bedoelde wijzigingen van Gemeentewet, Provinciewet en Waterschapswet in 2004-2007 beogen de tekst van de zuiveringsseed, verklaring en belofte mede in het Fries vast te stellen, aangezien de Friese taal sinds 1995 officieel als bestuurstaal is toegelaten.

- 8.4 De wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) heeft aan artikel 14 van de Gemeentewet een tweede lid toegevoegd dat na een correctie in 2007² luidt:

Wanneer de eed (verklaring en belofte), bedoeld in het eerste lid, in de Friese taal wordt afgelegd, luidt de tekst van de eed (verklaring en belofte) als volgt:

«Ik swar (ferklearje) dat ik, om ta lid fan 'e rie beneamd te wurden, streekrocht noch midlik, ûnder wat namme of wat ferlechje ek, hokker jefte of geunst dan ek jûn of ûnthjitten haw.

Ik swar (ferklearje en ûnthjit) dat ik, om eat yn dit amt te dwaan of te litten, streekrocht noch midlik hokker geskink of hokker ûnthjit dan ek oannommen haw of oannimme sil.

Ik swar (ferklearje en ûnthjit) dat ik trou wêze sil oan 'e Grûnwet, dat ik de wetten neikomme sil en dat ik myn plichten as lid fan 'e rie yn alle oprjochtens ferfolje sil.

Sa wier helpe my God Almachtich!»

(«Dat ferklearje en ûnthjit ik!»).

- 8.5 De wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) heeft ook de andere eedbepalingen in de Gemeentewet verder aangepast. Bijgevolg zijn artikel 41a de eed (verklaring of belofte) voor de benoeming tot wethouder, artikel 65 de eed (verklaring of belofte) voor de benoeming tot burgemeester en artikel 81g voor de benoeming tot lid van de rekenkamer overeenkomstig aangepast. In plaats van «lid fan 'e rie» in bovengenoemde formulering wordt achtereenvolgens gelezen «wethâlder», «boargemaster» en «lid fan 'e rekkenkeamer». Bij wet van 15 maart 2007 (Stb. 2007, 124) is in artikel 81s van de Gemeentewet nog een soortgelijke Friestalige bepaling opgenomen voor de benoeming tot ombudsman.

- 8.6 De wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) heeft de eedbepalingen in de Provinciewet aangepast. Aan artikel 14 van de Provinciewet is een tweede lid toegevoegd dat na een correctie in 2007³ luidt:

Wanneer de eed (verklaring en belofte), bedoeld in het eerste lid, in de Friese taal wordt afgelegd, luidt de tekst van de eed (verklaring en belofte) als volgt:

«Ik swar (ferklearje) dat ik, om ta lid fan provinsjale steaten beneamd te wurden, streekrocht noch midlik, ûnder wat namme of wat ferlechje ek, hokker jefte of geunst dan ek jûn of ûnthjitten haw.

Ik swar (ferklearje en ûnthjit) dat ik, om eat yn dit amt te dwaan of te litten, streekrocht noch midlik hokker geskink of hokker ûnthjit dan ek oannommen haw of oannimme sil.

Ik swar (ferklearje en ûnthjit) dat ik trou wêze sil oan 'e Grûnwet, dat ik de wetten neikomme sil en dat ik myn plichten as lid fan provinsjale steaten yn alle oprjochtens ferfolje sil.

Sa wier helpe my God Almachtich!»

(«Dat ferklearje en ûnthjit ik!»)».

- 8.7 De wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) heeft ook de andere eedbepalingen in de Provinciewet aangepast. Artikel 40a de eed (verklaring of belofte) voor de benoeming tot gedeputeerde, artikel 66 de eed (verklaring of belofte) voor de benoeming tot commissaris des Konings en artikel 79g voor de benoeming tot lid van de rekenkamer zijn aangepast in die zin dat de tekst, zoals hiervoor weergegeven is opgenomen, zodat in plaats van «lid fan provinsjale steaten» achtereenvolgens gelezen kan worden «deputearre», «kommissaris fan 'e Kening» en «lid fan 'e rekkenkeamer». Bij wet van 15 maart 2007 (Stb. 2007, 124) is in

---

Zie verder over de praktijk van de aflegging van eed en belofte in het Fries: 8.70-8.74.

² Bij wet van 15 maart 2007 (Stb. 2007, 124) is in de tekst nog een correctie doorgevoerd. De passage «lid fan it gemeentebestjoer» is vervangen door: lid fan 'e rie.

³ Bij wet van 15 maart 2007 (Stb. 2007, 124) is in de tekst nog een correctie doorgevoerd. De passage «lid fan it provinsjaal bestjoer» is vervangen door: lid fan provinsjale steaten.

artikel 79t van de Provinciewet nog een soortgelijke Friestalige bepaling opgenomen voor de benoeming tot ombudsman.

- 8.8 De Wet modernisering waterschapsbestel van 21 mei 2007 (Stb. 2007, 208) heeft geleid tot aanpassing van de eedbepalingen in de Waterschapswet. Artikel 34, tweede lid, artikel 50, tweede lid, en artikel 51e, tweede lid, maken het in de toekomst mogelijk dat voor leden van het algemeen bestuur, de voorzitter en de ombudsman van een waterschap gebruik gemaakt wordt van eed of belofte in de Friese taal. Deze artikelen zullen in werking treden op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip.
- 8.9 In documenten van en contact met de EU geldt het Fries niet als een van de officiële talen. Wel is er een ontwikkeling gaande om aan deze niet-officiële talen die regionaal wel een officiële status kennen, iets meer ruimte te geven. In het op 29 oktober 2004 tot stand gekomen Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa was in artikel IV-448 bepaald dat dit verdrag ook kan worden vertaald in andere talen die door de lidstaten zijn gekozen uit de talen die overeenkomstig hun constitutionele bestel op hun gehele grondgebied of een deel daarvan als officiële taal gelden. Van dergelijke vertalingen worden door de betrokken lidstaat een gewaarmerkt afschrift neergelegd in de archieven van de Raad.
- 8.10 Met betrekking tot een Friese vertaling van de Grondwet voor Europa verklaarde de Nederlandse regering zich bereid om van deze mogelijkheid gebruik te maken.⁴ Op 1 juni 2005 vond in Nederland een referendum over deze grondwet plaats. In overleg met de Referendumcommissie heeft de Provincie Fryslân in 2005 een Friestalige samenvatting van het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa uitgegeven. Door de negatieve uitslag van het referendum is er ten slotte van afgezien om de volledige tekst van het verdrag in het Fries te vertalen.
- 8.11 In 2001 drong het ‘Committee of Experts’ er bij zowel het Rijk als de andere overheden op aan, om artikel 2:9 van de Algemene wet bestuursrecht te implementeren met behulp van het maken van modelverordeningen inzake het gebruik van het Fries.⁵ Verder stelde het ‘Committee’ vast, dat Nederland voldeed aan de verplichtingen die het met het aanvaarden van artikel 10 van het Europees Handvest op zich heeft genomen, met uitzondering van het gebruik van geslachtsnamen in de Friese taal.
- 8.12 Gelet op het standpunt van het ‘Committee’ inzake modelregelingen en modelverordeningen, kan het volgende worden opgemerkt. Een voorbeeld van

---

⁴ De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties had eerder op vragen van Tweede Kamerleden geantwoord, dat de Nederlandse regering had besloten dat het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa in de Friese taal zou worden vertaald. Regering en Provincie Fryslân zouden de kosten van deze vertaling gezamenlijk dragen. De vertaling zou vervolgens in Brussel worden gedeponereerd, conform de bepaling die het verdrag hieromtrent bevatte. Zie: Aanhangsel Handelingen II 2004/05, nr. 1537.

⁵ *Report of the Committee of Experts* (2001), 83. In overeenstemming met de Nederlandse wetgeving moet onderscheid gemaakt worden tussen regelingen (op centraal niveau) en verordeningen (op provinciaal en gemeentelijk niveau). Voor de rijksdiensten gevestigd in de provincie Fryslân kan het verantwoordelijke ministerie regelingen of wetgeving voor het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer vaststellen; de provincie en gemeenten kunnen voor dit doel beschikken over het instrument van de verordening.

een dergelijke modelregeling ten behoeve van gedeconcentreerde rijksdiensten werd in 1996 opgesteld door het ministerie van Binnenlandse Zaken (zie: 8.35). Daarnaast heeft de Provincie Fryslân in 1997 een modelverordening opgesteld ten behoeve van de gemeenten in Fryslân (zie verder: 8.51). In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn afspraken gemaakt die erop gericht zijn dat de verschillende ministeries met rijksdiensten in wier ressort Fryslân valt, voor 2004 een regeling inzake het gebruik van de Friese taal in het schriftelijk verkeer vaststellen die op hun gedeconcentreerde rijksdienst van toepassing is (BA 4.2).⁶ In 2004 was dit laatste punt nog niet gerealiseerd.

- 8.13 Het Comité van Ministers van de Raad van Europa deed in 2004 de aanbeveling om praktische maatregelen te treffen die het gebruik van de Friese taal door in Fryslân gevestigde diensten van de rijksoverheid, evenals overheidsdiensten welke direct tot het Rijk behoren, mogelijk maken.⁷ Op de actuele stand van zaken wordt nader ingegaan in 8.26-8.37.
- 8.14 Ten aanzien van de geslachtsnamen stelde het ‘Committee of Experts’ in 2001 vast, dat Nederland niet voldeed aan de verplichtingen die het onder het Handvest had aangegaan. De rijksoverheid werd gevraagd om de nodige maatregelen te treffen die het gebruik van Friese familienamen in officiële documenten toestaan.⁸ In verband hiermee zijn het Rijk en de Provincie Fryslân in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen dat het Rijk een wettelijke regeling inzake de wijziging van de geslachtsnaam voorbereidt, die het mogelijk zal maken dat een Friese naam dan wel de Friese schrijfwijze van een naam erkend wordt als de officiële geslachtsnaam⁹ (BA 4.7). In 2002 is het Besluit geslachtsnaamswijziging daartoe aangepast (zie verder: 8.134-8.135).
- 8.15 Ten slotte kan met betrekking tot de regelgeving inzake het gebruik van het Fries in het bestuurlijk verkeer, zoals neergelegd in de Algemene wet bestuursrecht, het volgende worden opgemerkt. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben Rijk en Provincie Fryslân afgesproken dat het Rijk bevordert dat, wanneer de praktijk knelpunten oplevert die daartoe aanleiding geven, een tweede evaluatie van de afdeling 2.2 van de Algemene wet bestuursrecht wordt uitgevoerd. Het Rijk bevordert tevens dat eventuele maatregelen die getroffen moeten worden naar aanleiding van deze evaluatie worden geïmplementeerd. Indien nodig wordt de wet aangepast (BA 4.6).
- 8.16 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties periodiek bekijkt, maar ten minste eenmaal per drie jaar, of mogelijke knelpunten een evaluatie van afdeling 2.2 van de Algemene wet bestuursrecht noodzakelijk maken. Tot nog toe

---

⁶ In artikel 4.2 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 staat «verordening» waar kennelijk regeling wordt bedoeld.

⁷ Aanbeveling RecChL (2004) 7 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa.

⁸ *Report of the Committee of Experts* (2001), 87.

⁹ In art. 4.7. van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 staat dat de Friese naam dan wel de Friese schrijfwijze van een naam erkend wordt als de officiële geslachtsnaam in de gemeentelijke basisadministratie. Voor de volledigheid wordt erop gewezen dat de erkenning als officiële geslachtsnaam een algemene werking heeft en dus niet beperkt is tot de gemeentelijke basisadministratie, maar ook alle andere officiële registers betreft. Daarom is de toevoeging «in de gemeentelijke basisadministratie» weggelaten in de tekst van deze rapportage.

is een dergelijke evaluatie van de Awb niet nodig gebleken (Uitvoeringsconvenant 4.9).

- 8.17 Met betrekking tot het Friese taal- en cultuurbeleid in de gemeenten in Fryslân, heeft het Berie foar it Frysk voor de tweede maal een onderzoek laten uitvoeren naar de stand van zaken in alle Friese gemeenten, met uitzondering van de vier Friese Waddeneilanden.¹⁰ Dit tweede onderzoek is in feite een herhaling van een eerder onderzoek, dat in 2000 werd uitgevoerd, zodat de resultaten met name inzicht verschaffen in de ontwikkeling van het gemeentelijke beleid.¹¹
- 8.18 Wat betreft de bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten concludeert het Berie dat meer gemeenten thans een taalverordening hebben vastgesteld (zie: 8.52). Er wordt vaker een afspraak gemaakt over het gebruik van het Fries tijdens gemeenteraadsvergaderingen, of voor agenda's en raadsstukken (zie: 8.68). Tien procent van de gemeenten verwacht van de medewerkers naast een passieve beheersing van het Fries ook een actief Fries taalgebruik. Het aantal gemeenten waar interne afspraken zijn gemaakt over de taalkeuze aan de telefoon lijkt te zijn afgenomen. Slechts in een minderheid van de gemeenten heeft het Fries een plaats in de voorlichting aan de burgers.¹²
- Artikel 10, eerste lid, onderdeel a, onder v: schriftelijk gebruik van de Friese taal door natuurlijke en rechtspersonen in het verkeer met bestuursorganen van de centrale overheid.
- 8.19 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht om, voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is, 'te waarborgen dat gebruikers van de [Friese taal] rechtsgeldig een document in deze taal kunnen indienen' bij de in Fryslân gevestigde rijksorganen. Dit is wettelijk geregeld in artikel 2:7 van de Algemene wet bestuursrecht (Stb. 1995, 302). Artikel 2:7, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht bepaalt als hoofdregel dat een ieder de Friese taal kan gebruiken in het schriftelijke (en mondelinge) verkeer met bestuursorganen, voor zover deze in de provincie Fryslân zijn gevestigd. Het tweede lid van artikel 2:7 zegt vervolgens dat het eerste lid niet geldt wanneer het bestuursorgaan heeft verzocht de Nederlandse taal te gebruiken op de grond, dat het gebruik van de Friese taal tot een onevenredige belasting van het bestuurlijk verkeer zou leiden.
- 8.20 Het 'Committee of Experts' heeft in 2001 vastgesteld dat de centrale overheid aan de verplichting als genoemd onder Artikel 10, eerste lid, onderdeel a, sub v, voldoet.¹³
- 8.21 Omdat de regelgeving en het beleid in overeenstemming zijn met de onder het Europees handvest aangegane verplichting, is hieromtrent in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraak opgenomen.

---

¹⁰ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.) *Taalbelied by gemeenten. In Tuskenstân*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005.

¹¹ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.) *Bestjoere en foarútsjen*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2000.

¹² G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma, *Taalbelied by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005, 34-36.

¹³ *Report of the Committee of Experts* (2001), 82.

8.22 Bij schrijven van 23 januari 1996 (kenmerk BW95/U1445) heeft de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken aan de verschillende ministers waaronder een gedeconcentreerde rijksdienst gevestigd in de provincie Fryslân ressorteert, aandacht gevraagd voor de nieuwe wettelijke regels betreffende het Fries in het bestuurlijk verkeer. In de brief wordt er nadrukkelijk op gewezen dat het tweede lid van artikel 2:7 een bestuursorgaan weliswaar de mogelijkheid biedt om een burger die zich van het Fries bedient te verzoeken het Nederlands te gebruiken, maar, zo laat de staatssecretaris weten:

het zal ... duidelijk zijn dat een al te veelvuldig gebruik van deze uitzonderingsbepaling leidt tot een door de wetgever niet gewenste uitholling van het in het eerste lid toegekende recht. In dat licht is het wenselijk dat er – zeker in publieksgerichte functies – voldoende Friestalige medewerkers aanwezig zijn.

Met deze toelichting sluit de Nederlandse regering aan bij de bedoeling van het Europees Handvest, zoals in verband met artikel 10 is verwoord in het Explanatory Report bij het Europees Handvest.¹⁴

8.23 Twee ministeries hebben sindsdien nadere uitwerking gegeven aan de taalbepalingen in de Awb die voor het gebruik van het Fries in het verkeer tussen burgers en rechtspersonen enerzijds en bestuursorganen relevant zijn. Het betreft hier allereerst het ministerie van Financiën voor regelgeving inzake het verkeer tussen burger en eenheden van de Belastingdienst (zie: 8.24). Verder moet het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) worden genoemd voor regelgeving inzake milieuverslaglegging (zie: 8.25).

8.24 In 1997 heeft de Staatssecretaris van Financiën het Voorschrift Algemene wet bestuursrecht 1997 (Stcrt. 1997, 138) vastgesteld dat met name van belang is voor het verkeer tussen burgers en eenheden van de Belastingdienst. Dit voorschrift is geënt op de Awb. In § 3.1 van dit voorschrift wordt uiteengezet dat hoofdstuk 2 Awb een aantal bepalingen geeft over het verkeer tussen burgers en bestuursorganen. Deze bepalingen, daaronder begrepen de bepalingen inzake het gebruik van de Nederlandse en de Friese taal, gelden voor al het handelen van de Belastingdienst. In § 5.3.4 van genoemd voorschrift wordt uiteengezet dat ingevolge art. 2:7 Awb een belastingplichtige de Friese taal kan gebruiken bij het indienen van aanvragen voor zover de eenheden van de Belastingdienst in de provincie Fryslân gevestigd zijn. Ook mogen bezwaarschriften, voor zover gericht aan eenheden van de Belastingdienst in de provincie Fryslân, zijn gesteld in de Friese taal (§ 6.1.1 van genoemd besluit).

8.25 In 1997 heeft de Minister van VROM in de Wet milieubeheer bepalingen opgenomen inzake milieuverslaglegging van bedrijven (Stb. 1997, 170). In artikel 12.6 wordt rekening gehouden met de mogelijkheid dat in de provincie Fryslân bedrijven zich in hun milieuverslag dat overeenkomstig de wet openbaar wordt gemaakt, van de Friese taal bedienen. Wel kan in voorkomende gevallen een vertaling in de Nederlandse taal worden verlangd. Indien een bedrijf in zijn milieuverslag ten behoeve van een bestuursorgaan in de provincie Fryslân, overeenkomstig afdeling 2.2 van de Awb, de Friese taal gebruikt, verstrekt

¹⁴

Raad van Europa, *European Charter for Regional or Minority Languages: Explanatory Report*, par. 104.

degene die de inrichting drijft, daarvan op verzoek een vertaling in de Nederlandse taal, zo is in artikel 12.6, tweede lid, van de Wet milieubeheer bepaald.

Artikel 10, eerste lid, onderdeel c: schriftelijk gebruik van de Friese taal door bestuursorganen van de centrale overheid in Fryslân

- 8.26 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van in de provincie Fryslân gevestigde rijksorganen zich ertoe verplicht om, voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is, ‘toe te staan dat de bestuurlijke autoriteiten documenten opstellen in de [Friese taal]’. Dit is wettelijk geregeld in de artikelen 2:9, 2:10 en 2:11 Awb (Stb. 1995, 302). Deze bepalingen zijn van toepassing op onderdelen van de centrale overheid waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan.
- 8.27 In 2001 stelde het ‘Committee of Experts’ vast dat de regelgeving in overeenstemming met de onder artikel 10, eerste lid, onderdeel c, aangegeven verplichtingen is, maar tot dan echter niet in praktijk is gebracht. De Algemene wet bestuursrecht geeft aan dat onderdelen van de centrale overheid die onder de competentie vallen van de betrokken minister en waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan, regels kunnen stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken. Dat was tot dan niet gebeurd en dat hield in dat de betreffende onderdelen van het Rijk het Fries niet in hun uitgaande correspondentie kunnen gebruiken. Het ‘Committee of Experts’ concludeerde dat Nederland in dezen niet aan zijn verplichtingen voldeed.¹⁵ Het ‘Committee of Experts’ spoorde de autoriteiten ten slotte aan om de Algemene wet bestuursrecht (artikel 2:9) te implementeren door modelverordeningen¹⁶ met betrekking tot het gebruik van de Friese taal op te stellen.
- 8.28 In zijn tweede rapport stelt het ‘Committee of Experts’ vast dat een dergelijke modelverordening¹⁷ is opgesteld en aan de betrokken ministeries is toegezonden. Geen van de betreffende ministeries heeft echter tot heden een dergelijke verordening¹⁸ aanvaard en dat houdt in dat de betreffende rijksdiensten voor zover de provincie Fryslân tot hun ressort behoort, de Friese taal niet voor hun uitgaande correspondentie kunnen gebruiken. Het ‘Committee of Experts’ erkent weliswaar de inspanningen van het Rijk om aan de gekozen optie te voldoen, maar ze concludeert dat tot op heden niet aan de optie wordt voldaan.¹⁹
- 8.29 Zoals hiervoor (zie: 8.12) is opgemerkt, is in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen dat in de periode tot 2004 de ministeries met rijksdiensten in wier ressort Fryslân valt, een regeling hebben vastgesteld inzake het gebruik van de Friese taal door de betreffende rijksdienst (BA 4.2).
- 8.30 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat op initiatief van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties alle

¹⁵ *Report of the Committee of Experts* (2001), 83.

¹⁶ Bedoeld wordt «modelregelingen» in plaats van modelverordeningen (vgl. noot bij par. 8.11).

¹⁷ In plaats van «modelverordening» wordt bedoeld: modelregeling (zie vorige noot).

¹⁸ In plaats van verordening «verordening» wordt bedoeld: regeling (zie vorige noot).

¹⁹ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 136-137.

rijksdiensten in wier ressort Fryslân valt, geattendeerd worden op de wenselijkheid van het opstellen van een regeling inzake het gebruik van de Friese taal door de desbetreffende rijksdienst. De Ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Volksgezondheid, Welzijn en Sport dragen zorg voor de totstandkoming van een dergelijke regeling voor hun eigen inspecties in wier ressort Fryslân valt (Uitvoeringsconvenant 4.3).

- 8.31 In het Explanatory Report wordt in paragraaf 104 de aantekening gemaakt dat de door een Lidstaat aangegane verplichtingen in het eerste en derde lid van artikel 10 moeten worden gezien in het licht van de zinsnede: 'as far as this is reasonably possible'. Deze zinsnede laat onverlet dat het aanvaarden van een bepaling ten aanzien van een bepaalde taal impliceert dat er middelen beschikbaar worden gesteld en voorzieningen worden getroffen om die bepaling daadwerkelijk uit te voeren.
- 8.32 Met betrekking tot de in Fryslân gevestigde bestuursorganen die tot de centrale overheid behoren, is in artikel 2:9 Awb als hoofdregel opgenomen dat de afzonderlijke ministers de bevoegdheid hebben voor onderdelen van de centrale overheid die onder de competentie vallen van de betrokken minister en waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan, regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken. De regels dienen in overeenstemming te zijn met de overige bepalingen in Afdeling 2.2 van de Awb (zie ook: 8.33 en 8.34).
- 8.33 In artikel 2:10 Awb zijn regels gegeven in welke gevallen een schriftelijk stuk in de Friese taal tevens in de Nederlandse taal moet worden opgesteld.
- 8.34 In artikel 2:11 Awb zijn regels gegeven ten aanzien van de Nederlandse vertaling van een schriftelijk stuk dat in de Friese taal is opgesteld. Deze regels zijn ook van toepassing op onderdelen van de centrale overheid waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan. Uitgangspunt voor de in artikel 2:11 Awb neergelegde vertaalregeling is, dat van alleen in het Fries gestelde overheidsdocumenten desgevraagd Nederlandse vertalingen worden verstrekt. De hiermee gemoeide vertaalkosten komen in beginsel ten laste van degene die om een vertaling verzoekt.

Ter aanvulling kan worden opgemerkt dat voor derden evenmin vertaalkosten zijn verbonden aan in het Fries gestelde documenten die volgens wettelijk voorschrift (artikel 2:10 Awb) tevens in de Nederlandse taal worden opgesteld (zie ook: 8.48).

- 8.35 Om uitwerking te geven aan artikel 2:9 Awb heeft de rijksoverheid een modelregeling opgesteld inzake het gebruik van de Friese taal in het schriftelijke bestuurlijke verkeer. Met deze modelregeling wordt beoogd de drempel te verlagen voor het schriftelijk gebruik van het Fries door gedeconcentreerde rijksdiensten. De modelregeling is door de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken als bijlage bij brief d.d. 23 januari 1996, kenmerk BW95/U1445, aan de betreffende ministeries gezonden. In deze brief zijn de ministeries geïnformeerd

over de nieuwe wettelijke regels betreffende het gebruik van het Fries in het bestuurlijke verkeer (zie: 8.22).

- 8.36 Tot dusverre heeft geen der verantwoordelijke ministers van de wettelijke bevoegdheid op grond van artikel 2:9 Awb gebruik gemaakt en een regeling inzake het gebruik van het Friese taal vastgesteld (zie: 3.7.7). Zonder een dergelijke regeling betreffende de taalkeuze kan een gedeconcentreerde rijksdienst gevestigd in de provincie Fryslân zich niet rechtens van de Friese taal bedienen in het van haar uitgaande schriftelijke verkeer.²⁰
- 8.37 Geconstateerd kan worden dat de Nederlandse wetgeving in overeenstemming is met de door Nederland aangegane verplichting inzake het schriftelijk gebruik van het Fries door de bestuursorganen van de centrale overheid. Wel heeft het ‘Committee of Experts’ vastgesteld dat – mede in het licht van paragraaf 104 van het Explanatory Report – op het niveau van de verantwoordelijke ministeries nog niet alle ‘administrative arrangements’ zijn getroffen die nodig zijn om invulling te geven aan de bepaling van het handvest. Zoals in 8.29 en 8.30 is opgemerkt, beogen artikel 4.2 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en artikel 4.3 van het Uitvoeringsconvenant 2005 hierin te voorzien. Daarnaast zijn in de Bestuursafpraak (BA 4.5) ook afspraken gemaakt over de noodzaak om de Friese taalbeheersing van personeelsleden met een baliefunctie werkzaam bij een (semi-)overheidsinstelling in de provincie Fryslân (zoals gedeconcentreerde rijksdiensten) te versterken. Dit onderwerp komt nader aan de orde in 8.107-8.110.

Artikel 10, tweede lid, onderdelen a t/m d: het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer van plaatselijke en regionale autoriteiten

- 8.38 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van plaatselijke en regionale autoriteiten in de provincie Fryslân ingestemd met de bepaling ‘toe te staan en/of aan te moedigen:
- a het gebruik van [de Friese taal] binnen het kader van de regionale of plaatselijke autoriteit;
  - b de mogelijkheden dat gebruikers van [de Friese taal] mondeling of schriftelijk aanvragen in deze taal indienen;
  - c de publicatie door regionale autoriteiten van hun officiële documenten eveneens in [de Friese taal];
  - d de publicatie door plaatselijke autoriteiten van hun officiële documenten eveneens in [de Friese taal]’.

- 8.39 In 2001 was het ‘Committee of Experts’ van oordeel dat aan de overeengekomen verplichtingen werd voldaan. Wel drong het ‘Committee of Experts’ erop aan dat de overheden art. 2:9 van de Algemene wet bestuursrecht implementeren met behulp van het maken van verordeningen inzake het gebruik van het Fries.²¹

---

²⁰ Voor alle duidelijkheid worden hier regelingen bedoeld die het gebruik van de Friese taal door bestuursorganen van de centrale overheid in de provincie Fryslân mogelijk maken. Dergelijke regelingen bestaan dus niet. Zoals hiervoor al is opgemerkt, bestaan er wel wettelijke voorzieningen die het mogelijk maken dat natuurlijke of rechtspersonen zich in hun contact met bestuursorganen van de rijksoverheid in de provincie Fryslân (zoals de Belastingdienst te Leeuwarden) bedienen van de Friese taal (zie: 8.23-8.25).

²¹ *Report of the Committee of Experts* (2001), 84.

- 8.40 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.²²
- 8.41 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de Provincie Fryslân gezamenlijk als ambitie tot 2004 uitgesproken dat voor 2003 tien gemeenten in de provincie Fryslân een verordening hebben vastgesteld inzake het gebruik van de Friese taal door de betreffende gemeente (BA 4.1). In 8.52 wordt nader ingegaan op de realisering van deze afspraak.
- 8.42 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties bij alle gemeenten die beleid voeren ten aanzien van het gebruik van de Friese taal, voor zover die nog geen verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese taal hebben opgesteld, aandringt op de noodzaak om een dergelijke verordening aan te nemen (Uitvoeringsconvenant 4.1).
- 8.43 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is voorts overeengekomen dat de Provincie Fryslân een modelverordening verspreidt onder alle gemeenten die beleid voeren ten aanzien van het gebruik van de Friese taal, voor zover deze gemeenten nog geen verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese taal hebben opgesteld. In 2004 hebben het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Provincie Fryslân een gemeenschappelijke publicatie ‘Handreiking voor gemeenten in Fryslân’ uitgebracht, waarin wordt ingegaan op bevoegdheden en verantwoordelijkheden inzake het taalbeleid, de gemeentelijke praktijk, het Europees Handvest en een modelverordening Fries in het schriftelijk verkeer (Uitvoeringsconvenant 4.2).
- 8.44 Het gebruik van de Friese taal binnen het kader van de regionale of plaatselijke autoriteiten is geregeld in Afdeling 2.2 van de Awb, in het bijzonder in de artikelen 2:7 tot en met 2:11, alsmede in artikel 8, derde lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer.
- 8.45 Hierboven is er al op gewezen (zie: 8.31) dat de door een Lidstaat aangegane verplichtingen in het eerste en derde lid van artikel 10 met zich brengen, dat er middelen beschikbaar worden gesteld en voorzieningen worden getroffen om die bepaling daadwerkelijk uit te voeren. Ten einde recht te doen aan de autonomie van de regionale en lokale overheden, is bij de formulering van het tweede lid van artikel 10 gekozen voor een andere benadering. Hier geldt dat een Lidstaat, bij aanvaarding van een specifieke bepaling, niet zelf gehouden is ‘to provide the resources and make the administrative arrangements required to render it effective’. Wel verplicht een Lidstaat zich ertoe, rekening houdend met het principe van de lokale en regionale autonomie ‘toe te staan en/of aan te moedigen’ dat de lagere overheden de door de centrale regering aanvaarde bepalingen toepassen in het eigen beleid van de lagere overheden. De lagere overheden hebben in deze materie de nodige beleidsvrijheid (zie: par. 105 van het Explanatory Report).

22

2nd Report of the Committee of Experts (2004), 140.

- 8.46 De mogelijkheden dat gebruikers van de Friese taal mondeling of schriftelijk aanvragen in de Friese taal kunnen indienen bij plaatselijke en regionale autoriteiten in de provincie Fryslân, is geregeld in artikel 2:7 Awb, eerste lid, waar als hoofdregel is bepaald: ‘een ieder kan de Friese taal gebruiken in het verkeer met bestuursorganen, voor zover deze in de provincie Fryslân zijn gevestigd.’ Artikel 2:7, tweede lid, bepaalt dat de hoofdregel niet geldt, ‘indien het bestuursorgaan heeft verzocht om de Nederlandse taal te gebruiken op de grond, dat het gebruik van de Friese taal tot een onevenredige belasting van het bestuurlijk verkeer zou leiden.’ Voor de toepassing van deze uitzonderingsbepaling in het tweede lid kan worden verwezen naar hetgeen onder 8.22 is gesteld.
- 8.47 De publicatie door regionale en plaatselijke autoriteiten van hun officiële documenten in de Friese taal is geregeld in artikel 2:9 Awb. Artikel 2:9 Awb bepaalt dat in de provincie Fryslân gevestigde bestuursorganen die niet tot de centrale overheid behoren, regels kunnen stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken. De regels neergelegd in een provinciale resp. gemeentelijke verordening, dienen in overeenstemming te zijn met de overige bepalingen in afdeling 2.2 Awb (zie ook: 8.48 en 8.49). In 8.51 wordt nader ingegaan op de vrijheid van bestuursorganen in de provincie Fryslân om een dergelijke verordening inzake het gebruik van het Fries in schriftelijke stukken vast te stellen.
- 8.48 In artikel 2:10 Awb zijn regels gegeven in welke gevallen een schriftelijk stuk in de Friese taal tevens in de Nederlandse taal moet worden opgesteld. De vertaalkosten die hiermee zijn gemoeid, komen ten laste van het betrokken bestuursorgaan (zie: 8.34).
- 8.49 In artikel 2:11 Awb zijn regels gegeven met betrekking tot de vertaling in de Nederlandse taal van in de Friese taal opgestelde schriftelijke stukken van in de provincie Fryslân gevestigde bestuursorganen.²³ De hiermee gemoeide vertaalkosten komen in beginsel ten laste van degene die om een vertaling vraagt, tenzij het schriftelijk stuk ‘een besluit of andere handeling inhoudt waarbij de verzoeker belanghebbende is.’ De hoogte van de vertaalkosten wordt geregeld in de provinciale en gemeentelijke verordeningen, zoals bedoeld in 8.47.
- 8.50 De Provincie Fryslân heeft bij besluit van Provinciale Staten van Fryslân van 4 oktober 2000, de Verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese en de Nederlandse taal door de bestuursorganen van de Provincie Fryslân vastgesteld (Prb. 2000, 75).²⁴ Hiermee is uitvoering gegeven aan artikel 2:9 Awb (zie: 8.47).
- 8.51 Gedeputeerde Staten van Fryslân hebben ten behoeve van de plaatselijke autoriteiten in de provincie Fryslân (met name de gemeenten en waterschappen)

---

²³ Eind 2001 maakte een inwoner van de provincie Fryslân bezwaar tegen het niet tijdig beschikbaar stellen van een Nederlandstalige versie van een provinciale Friestalige notitie. In zijn uiteindelijke oordeel wees de bestuursrechter het provinciaal bestuur van Fryslân op de noodzaak een vertaling tijdig beschikbaar te stellen (*Leeuwarder Courant*, 1 december 2003).

²⁴ De verordening is in de plaats gekomen van de provinciale verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Nederlandse en Friese taal door bestuursorganen van de Provincie Friesland, zoals die is vastgesteld in 1985 en laatstelijk is gewijzigd in 1990 (Prb. 1985, 82; Prb. 1990, 103).

in 1997 een modelverordening ontworpen betreffende het gebruik van de Friese taal in het schriftelijke bestuurlijke verkeer.²⁵ Zonder een dergelijke verordening met betrekking tot de taalkeuze mag een lagere overheid in de provincie Fryslân niet de Friese taal gebruiken in het van haar uitgaande schriftelijke verkeer. Lagere overheden in Fryslân zijn overigens niet verplicht op basis van Afdeling 2.2 van de Awb een beleid met betrekking tot het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer te voeren, om de redenen zoals hierboven vermeld in 8.45.²⁶ Twintig van de 31 Friese gemeenten hebben ervoor gekozen een gemeentelijk beleid inzake het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer te voeren.²⁷ In sommige van de betrokken gemeenten ontbreekt nog de krachtens artikel 2:9 Awb vereiste gemeentelijke verordening, in de andere gemeenten is het beleid in overeenstemming gebracht met de Awb (vgl. 8.52 en 8.53).

- 8.52 De ambitie, zoals geformuleerd in art. 4.1 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, dat voor 2004 tien Friese gemeenten een eigen gemeentelijke verordening hebben vastgesteld inzake het gebruik van het Fries in schriftelijke stukken, is inmiddels gerealiseerd (vgl. 8.41). Van de 31 Friese gemeenten hebben thans dertien een dergelijke verordening vastgesteld.²⁸ Hiermee hebben deze gemeenten uitvoering gegeven aan artikel 2:9 Awb (zie: 8.47).
- 8.53 De overige zes gemeenten met een taalbeleidsplan hebben nog geen verordening inzake het gebruik van de Friese taal vastgesteld.²⁹ Hiermee bestaat het risico dat de betreffende gemeenten niet in overeenstemming met het bepaalde in artikel 2:9, eerste lid Awb handelen (zie: 8.47).
- 8.54 Met ingang van 1 januari 2004 zijn de sinds 1997 bestaande zes Friese waterschappen gefuseerd. Sindsdien is Wetterskip Fryslân nog het enige Friese waterschap. Wetterskip Fryslân heeft tot op heden geen verordening met betrekking tot het gebruik van de Friese taal vastgesteld. Wetterskip Fryslân is voornemens om uiterlijk 2008 een dergelijke verordening vast te stellen.³⁰
- 8.55 Alle Friese gemeenten presenteren zich op het internet. Daarvan hebben negen gemeenten Friestalige informatie, twee gemeenten hebben een tweetalige presentatie en twee gemeenten kennen naast de Nederlandse teksten ook meer uitgebreide Friestalige informatie.³¹

²⁵ Bijlage bij brief van Gedeputeerde Staten van Fryslân van 20 maart 1997, kenmerk MO/97-31447, gericht aan de betrokken lagere overheden.

²⁶ Vgl. Kamerstukken II 1993/94, 23 543, nr. 5, p. 18.

²⁷ Sinds de vorige rapportage is het aantal gemeenten met een taalbeleidsplan toegenomen van negentien tot twintig. Op 1 november 2005 hadden de volgende gemeenten een beleidsplan of nota inzake de Friese taal vastgesteld: Achtkarspelen, Boarnsterhim, Dantumadeel, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Franekeradeel, Heerenveen, Het Bildt, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Littenseradiel, Menaldumadeel, Opsterland, Skarsterlân, Smallingerland, Sneek, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel (zie: www.gemeentenenfrysk.nl). De gemeente Het Bildt kent een nota inzake het Bildts en het Fries in de gemeente.

²⁸ Het betreft de gemeenten Boarnsterhim, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Littenseradiel, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Menaldumadeel, Skarsterlân, Smallingerland, Sneek, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel (zie: www.gemeentenenfrysk.nl). In vergelijking met de vorige rapportage is het aantal gemeenten met een taalverordening bijna verdubbeld van 7 tot 13.

²⁹ Het betreft de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadeel, Franekeradeel, Heerenveen, Het Bildt en Littenseradiel.

³⁰ E-mail van Wetterskip Fryslân aan de Fryske Akademy van 28 november 2006.

³¹ Het Steunpunt Fries van de Afûk is in 2001 begonnen met een nieuw project onder de titel 'Gemeenten in het

- 8.56 Ten behoeve van het gemeentelijk taal- en cultuurbeleid heeft de Afûk met steun van de Provincie Fryslân in 2005 de website www.gemeentenenfrysk.nl gerealiseerd. De internetpresentatie is gericht op het bevorderen van het Friestalige schriftelijke verkeer bij de lokale overheden en biedt zowel informatie over taalbeleid als de helpende hand bij taalkundige problemen, waaronder een taalkundige correctiedienst. De laatste is vooral bedoeld om de drempel voor ambtenaren om Fries te schrijven te verlagen.
- 8.57 Op 15 november 2006 heeft de Provincie Fryslân een intentieverklaring getekend met de gemeenten Boarnsterhim, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Leeuwarderadeel, Littenseradiel, Menaldumadeel, Tytsjerksteradiel en Wymbritseradiel om voortaan onderling in het Fries te corresponderen.³² Overeengekomen is om rapporten en nota's zoveel mogelijk in het Fries te publiceren of te voorzien van een Friestalige samenvatting. De provincie heeft 9.000 euro beschikbaar gesteld waarmee de Afûk zijn taalkundige correctiedienst kan realiseren (zie: 8.56).
- 8.58 De Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (Stb. 1995, 440), die in werking is getreden op 1 januari 1997, bepaalt in artikel 8, derde lid, dat akten van de burgerlijke stand zowel in het Fries als in het Nederlands worden opgemaakt. In samenhang met de wijziging van de Wet gebruik Friese taal in het bijzonder in het rechtsverkeer is bij besluit van 27 augustus 1996 het Besluit burgerlijke stand 1994 gewijzigd (Stb. 1996, 445). Met ingang van 1 januari 1997 maken gemeenten in de provincie Fryslân akten van de burgerlijke stand in het Fries en het Nederlands op. In welke taal het trouwboekje wordt uitgereikt, hangt af van de betrokken gemeenten.³³
- 8.59 Voorafgaand aan de introductie van tweetalige akten van de burgerlijke stand, heeft het Taalburo van de Fryske Akademy in 1996 in opdracht van het ministerie van Justitie alle akten uit het modellenboek van de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken vertaald in het Fries. Alle gemeenten in de provincie Fryslân hebben de beschikking over een softwarepakket met tweetalige akten teneinde uitvoering te kunnen geven aan de wet.

Fries op internet'. Doel van het project is om gemeenten te faciliteren bij het gebruik van het Fries op hun websites. Inmiddels beschikken de gemeenten Achtkarspelen, Ferwerderadiel, Smallingerland en Wûnseradiel over Friestalige informatie op het internet. De gemeente Menaldumadeel wijdt daarnaast enkele Friestalige zinnen aan het taalbeleid inzake het Fries van de gemeente. De burgemeester van Gaasterlân-Sleat presenteert zich volledig tweetalig op het internet.

³² In 2005 stuurde de gemeente Vlieland een in het Fries gestelde en door de gemeente Dongeradeel aan de Friese gemeenten voorgelegde motie, inzake het project versterking van de bestuurlijke organisatie, retour, omdat een Nederlandstalige vertaling ontbrak (*Leeuwarder Courant*, 26 juli 2005).

³³ Onderzoek naar taalpraktijk en taalbeleid van Friese gemeenten in 1997-2001 laat zien dat de gemeenten Boarnsterhim, Ferwerderadiel, Franekeradeel, Gaasterlân-Sleat, Kollumerland c.a., Leeuwarden, Nijefurd en Littenseradiel alleen Friestalige trouwboekjes hebben uitgegeven. De gemeenten Ameland, Bolsward, Harlingen, Lemsterland en Terschelling hebben in dezelfde periode alleen Nederlandstalige trouwboekjes uitgegeven. De overige zestien gemeenten gaven Friestalige en Nederlandstalige trouwboekjes uit, waarbij ruim 88% van de trouwboekjes uitgegeven door de gemeente Achtkarspelen Friestalig waren, terwijl de gemeente Vlieland een percentage van 0,62% Friestalige trouwboekjes uitgaf. De overige gemeenten bewegen zich qua percentage Friestalige trouwboekjes tussen dat van Achtkarspelen en Vlieland (Durk M. B. Krol, *Taalpraktijk en taalbeleid by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2003, 25).

- 8.60 Het Kiesbesluit (Stb. 1989, 471; Stb. 1997, 712) maakt in artikel H 2, vijfde lid, Friestalige aanduidingen op de kandidatenlijst mogelijk. De tekst van de bepaling luidt als volgt:

Indien het betreft de verkiezing van de leden van provinciale staten van Fryslân of van de raden van gemeenten in de provincie Fryslân, mogen aanduidingen op de kandidatenlijst in de Friese taal worden vermeld.

Van deze wettelijke mogelijkheid wordt met name gebruik gemaakt door kandidaten van de Fryske Nasjonale Partij; door kandidaten van andere partijen slechts incidenteel. Verder neemt een enkele partij bij gemeenteraads- en provinciale statenverkiezingen deel onder de Friese benaming van de partij (zie verder: 8.91).

- 8.61 In het licht van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat Nederland de nodige formele en materiële maatregelen heeft getroffen om, rekening houdend met het principe van regionale en lokale autonomie, uitwerking te geven aan artikel 10, tweede lid, onderdeel a tot en met d van het Europees Handvest. Daarnaast zijn in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 4.5) ook afspraken gemaakt over de noodzaak om de Friese taalbeheersing van personeelsleden met een baliefunctie werkzaam bij een (semi-)overheidsinstelling in de provincie Fryslân (zoals provincie, gemeenten en waterschappen) te versterken. Dit onderwerp komt nader aan de orde in 8.107 and 8.111-8.122.

Artikel 10, tweede lid, onderdelen e en f: het gebruik van de Friese taal in vergaderingen van regionale en plaatselijke autoriteiten.

- 8.62 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van plaatselijke en regionale autoriteiten in de provincie Fryslân ingestemd met de bepaling

‘toe te staan en/of aan te moedigen:

- e het gebruik door regionale autoriteiten van [de Friese taal] in debatten tijdens hun vergaderingen, zonder evenwel het gebruik van de officiële taal of talen van de Staat uit te sluiten;
- f het gebruik door plaatselijke autoriteiten van [de Friese taal] in debatten tijdens hun vergaderingen, zonder evenwel het gebruik van de officiële taal of talen van de Staat uit te sluiten’.

- 8.63 In 2001 was het ‘Committee of Experts’ van oordeel dat aan de overeengekomen verplichtingen werd voldaan.³⁴

- 8.64 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport opnieuw vast dat aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.³⁵

³⁴ *Report of the Committee of Experts* (2001), 84.

³⁵ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 140.

- 8.65 Omdat de regelgeving en het beleid in overeenstemming zijn met de onder het Europees Handvest aangegane verplichtingen, is hieromtrent in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraak opgenomen.
- 8.66 Het gebruik van de Friese taal in vergaderingen van de in de provincie Fryslân gevestigde vertegenwoordigende organen is geregeld in artikel 2:12 Awb. Tevens is bepaald dat hetgeen in de Friese taal is gezegd, in de Friese taal wordt genotuleerd.
- 8.67 Voor het vertalen van notulen van een dergelijke vergadering kan, behoudens een aantal wettelijk bepaalde uitzonderingen, een vergoeding van ten hoogste de kosten worden verlangd. De hoogte van de vertaalkosten wordt geregeld in de provinciale en gemeentelijke verordeningen zoals bedoeld in 8.47-8.49. Vertalingen van in het Fries gestelde notulen in de Nederlandse taal zijn kosteloos indien het belang van de verzoeker rechtstreeks bij het genotuleerde is betrokken, dan wel indien het de vaststelling van algemeen verbindende voorschriften of beleidsregels betreft (Awb, artikel 2:11, derde lid, onder a).
- 8.68 In 2005 is in opdracht van het Berie foar it Frysk in 2005 onderzoek gedaan naar het taalbeleid bij gemeenten. Daarbij is ook gekeken naar het mondeling gebruik van het Fries tijdens raadszittingen. Dat levert een divers beeld op. In plattelandsgemeenten, waar de Friese taal in de gemeenschap een sterke positie heeft, wordt die taal ook frequent in de raadszaal gebezigd. In andere gemeenten wordt de Friese taal in de raadszaal veel minder gehoord.³⁶ Volgens datzelfde onderzoek zijn de stukken bestemd voor de raadsvergadering voor het overgrote deel in de Nederlandse taal gesteld. Voor een aanmerkelijk kleiner deel wordt het Fries gebruikt (vgl. 8.17 en 8.18).
- 8.69 In de verslagperiode 2002-2007 is het beleid voor leden van Provinciale Staten van Fryslân ten aanzien van agenda's en vergaderstukken nader gepreciseerd:
- a. voor Provinciale Staten zijn de agenda en de vergaderstukken afwisselend in het Nederlands of in het Fries;
  - b. voor de beide statencommissies zijn de agenda's in het Fries. Veel vergaderstukken zijn echter Nederlandstalig. Dit geldt ook voor de besluitenlijsten van de vergaderingen vanaf januari 2005;
  - c. de agenda van het Presidium van de Staten – dat bestaat uit de voorzitters van de verschillende politieke fracties en vergadert onder voorzitterschap van de commissaris van de Koningin – is in principe in het Nederlands opgesteld. De stukken zijn afwisselend in het Nederlands of in het Fries.
- De vergaderstukken zijn sinds 20 maart 2003 digitaal te raadplegen op de website van de Provincie Fryslân. Voor meer informatie over aantallen stukken die in het Fries worden geproduceerd, zie: 8.113.
- 8.70 Het afleggen van de eed of belofte in het Fries door leden van provinciale staten en gemeenteraden, als ook door leden van het algemeen bestuur van waterschappen was wettelijk al mogelijk sinds 11 mei 1956, en wel op grond van art. 1 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer. Diezelfde ruimte was er

³⁶

G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma, *Taalbelied by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005, 34.

ook voor gedeputeerden, wethouders en leden van het dagelijks bestuur van een waterschap. Van die mogelijkheid wordt veelvuldig gebruik gemaakt.³⁷

- 8.71 Daarnaast was het staande praktijk in provinciale staten en tal van gemeenteraden in Fryslân om bij de beëdiging van raadsleden of statenleden – alsmede van wethouders en gedeputeerden – ook de volledige tekst van de eed of belofte in het Fries voor te lezen, ondanks het feit dat de Provinciewet, Gemeentewet en Waterschapswet formeel alleen een tekst in het Nederlands kenden. In de praktijk leidde dat tot geen problemen.
- 8.72 In 2002 evenwel werd door de toenmalige burgemeester van de Friese gemeente Opsterland het gebruik van het Fries bij het voorlezen van de eed of belofte bij de beëdiging van nieuwe gemeenteraadsleden in twijfel gesteld. Immers dan had de wetgever daar in formele zin wel in voorzien, zo was zijn opvatting. Aangezien de Friese taal sinds 1995 wettelijk was toegelaten als bestuurstaal in de provincie Fryslân, werd reparatie van wetgeving nodig geacht. Ten einde buiten twijfel te stellen dat de Friese tekst van eed of verklaring kan worden gebruikt bij de beëdiging van nieuwe leden van provinciale staten, gemeenteraden en het algemeen bestuur van waterschappen in de provincie Fryslân zijn tussen 2004 en 2007 de eedbepalingen in Provinciewet, Gemeentewet en Waterschapswet aangepast. Ook de andere eedbepalingen in deze drie wetten zijn op vergelijkbare wijze aangepast (zie: 8.3-8.8).
- 8.73 Na de verkiezingen voor de gemeenteraden van 8 maart 2006 heeft 36,5%, ofwel 214 van de in totaal 586 gemeenteraadsleden en wethouders de eed of belofte in het Fries afgelegd.³⁸ In tien gemeenten gebeurde dit door meer dan de helft van de raadsleden³⁹ In zes gemeenten heeft geen der raadsleden de eed of belofte in het Fries afgelegd.⁴⁰ Van vier gemeenten zijn de cijfers inclusief wethouders verstrekt.⁴¹
- 8.74 Na de verkiezingen voor Provinciale Staten van 11 maart 2003 werd op 6 mei 2003 door 29 van de 55 Statenleden de belofte of eed in het Fries afgelegd. Na de Statenverkiezingen van 7 maart 2007 hebben 28 van de 43 Statenleden de eed of belofte in de Friese taal afgelegd. Dat komt respectievelijk overeen met 53% en 65% van de leden van Provinciale Staten van Fryslân.⁴² Bij de beëdiging van de gedeputeerden tijdens de Statenzitting van 30 mei 2007 was het alleen nodig om de Friese tekst

---

³⁷ Ook verschillende leden van de Eerste en Tweede Kamer maken van deze mogelijkheid gebruik. Ook bij de beëdiging van ambtenaren van de burgerlijke stand wordt hier geregeld gebruik van gemaakt.

³⁸ De gegevens uit 2006 voor aflegging van eed of belofte door gemeenteraadsleden hebben betrekking op alle Friese gemeenten. Daarnaast hebben vier gemeenten tevens opgave gedaan van de eedaflegging door de wethouders.

³⁹ Dit betreft de gemeenten Achtkarspelen, Boarnsterhim, Dantumadeel, Dongeradeel, Franekereradeel, Gaasterlân-Sleat, Littenseradiel, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel.

⁴⁰ Dit betreft de vier Waddeneilanden (Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog) en de gemeenten Harlingen en Weststellingwerf.

⁴¹ Dit betreft de gemeenten Ooststellingwerf, Kollumerland c.a., Lemsterland en Sk arsterlân. In deze vier gemeenten zijn in 2006 in totaal 14 wethouders gekozen. In Ooststellingwerf hebben twee van de vier wethouders de eed of belofte in het Fries afgelegd; in Kollumerland twee van de drie. Voor de beide andere gemeenten waren de cijfers voor wethouders en raadsleden niet uitgesplitst.

⁴² Met ingang van de Statenverkiezingen van maart 2007 is het aantal leden van Provinciale Staten van Fryslân verminderd van 55 naar 43 leden.

van de eed of belofte voor te lezen. Alle vijf gedeputeerden legden namelijk de eed of belofte in het Fries af.

- 8.75 Geconcludeerd kan worden dat Nederland de nodige wettelijke maatregelen heeft getroffen om de regelgeving in overeenstemming te brengen met de onder het Europees Handvest aangegane verplichtingen.

Artikel 10, tweede lid, onderdeel g: vaststelling van topografische namen

- 8.76 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van regionale en plaatselijke autoriteiten in de provincie Fryslân ingestemd met de bepaling

‘toe te staan en/of aan te moedigen:

g het gebruik of de aanneming van de traditionele en juiste vormen van toponiemen in [de Friese taal], indien noodzakelijk tezamen met de naam in de officiële taal of talen’.

- 8.77 In 2001 stelde het ‘Committee of Experts’ vast dat de regelgeving in Nederland deels in overeenstemming was met de onder artikel 10, tweede lid, onderdeel g aangegane verplichting, maar dat het schortte aan een volledige implementatie. Het ‘Committee’ wees in dat verband op de ontbrekende verplichting om tweetalige straat-, plaats- en gemeentenaamborden te gebruiken. Een besluit daartoe is afhankelijk van de betreffende gemeente. Het ‘Committee’ vroeg de regering om te bevorderen dat de desbetreffende gemeentelijke autoriteiten tweetalige borden invoeren.⁴³

- 8.78 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat aan de overeengekomen verdragsverplichtingen wordt voldaan.⁴⁴

- 8.79 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben Rijk en Provincie Fryslân afgesproken dat alle overheidsinstellingen, inclusief de gedeconcentreerde rijksdiensten, in hun documenten en adresseringen de officieel vastgestelde gemeente- en plaatsnamen in Fryslân gebruiken (BA 4.3) (zie ook: 11.24-11.25). In de praktijk gebeurt dit inmiddels.

- 8.80 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is geen bepaling opgenomen inzake tweetalige straat-, plaats- en gemeentenaamborden, en wel om twee redenen. Ten eerste, omdat de desbetreffende bepaling in het Europees Handvest geen verplichting inhoudt. Wel is Nederland gehouden het gebruik van toponiemen in de Friese taal toe te staan en/of aan te moedigen. Die verplichting wordt ten volle nageleefd. Het gebruik van tweetalige borden is overigens al langer toegestaan. In een aanzienlijk deel van de gemeenten in de provincie Fryslân zijn aan de grenzen van de bebouwde kom tweetalige plaatsnaamborden opgesteld.

⁴³ *Report of the Committee of Experts* (2001), 85.

⁴⁴ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 144.

- 8.81 Plaatsing van tweetalige plaatsnaamborden is mogelijk op basis van de regeling Uitvoeringsvoorschriften BABW inzake verkeerstekens (Stcrt. 1997, 239).⁴⁵ In paragraaf 3, houdende algemene bepalingen ten aanzien van uitvoering van verkeersborden, is onder punt 15 bepaald, dat in zijn algemeenheid verkeersborden worden uitgevoerd overeenkomstig de norm NEN 3381 (Verkeerstekens, Algemene voorschriften voor borden). Met betrekking tot borden ter aanduiding van de bebouwde kom, resp. einde bebouwde kom, is in NEN-norm 3381 onder 4.3.2 geregeld dat bedoelde borden in de provincie Fryslân naast de officiële naam tevens de plaatsnaam in het Fries kunnen bevatten.
- 8.82 In de tweede plaats is naar het oordeel van de regering geen nader aanmoedigingsbeleid inzake het gebruik van Friese toponiemen op borden nodig, omdat lokale overheden reeds ten volle de ruimte ter zake benutten, zowel als het gaat om plaatsnaamborden als om straatnaamborden (zie verder: 8.98-8.99). Ook om die reden is ervan afgezien in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 een bepaling op te nemen betreffende het gebruik van tweetalige borden.
- 8.83 Ten aanzien van regionale autoriteiten is in artikel 156 van de Provinciewet (Stb. 1992, 550) bepaald dat Provinciale Staten de naam van de provincie kunnen wijzigen. Op 13 december 1995 hebben Provinciale Staten van Friesland van deze wettelijke mogelijkheid gebruik gemaakt door te besluiten de officiële benaming van de provincie met ingang van 1 januari 1997 te wijzigen van Friesland in Fryslân (Prb. 1996, 7).
- 8.84 Ten aanzien van lokale autoriteiten is in artikel 158 van de Gemeentewet (Stb. 1992, 96) bepaald dat de raad de naam van de gemeente kan wijzigen. Krachtens deze bevoegdheid, welke met ingang van 1 januari 1994 in werking is getreden, kunnen gemeenten in de provincie Fryslân besluiten de gemeentenaam in de Friese taal vast te stellen.⁴⁶
- 8.85 Bij wet van 24 oktober 1984 (Stb. 475) is deze bevoegdheid al eerder verleend aan gemeenten, die zijn ontstaan door een gemeentelijke herindeling, die een bij herindelingswet vastgestelde naam krijgen (eerder artikel 53 Wet algemene regelen herindeling). Acht gemeenten in de provincie Fryslân hebben van de mogelijkheid gebruik gemaakt om de officiële naam van de nieuwe gemeente, zoals die per 1 januari 1983 is ontstaan na de gemeentelijke herindeling van Fryslân, in de Friese taal vast te stellen. Het betreft de gemeenten Boarnsterhim, Gaasterlân-Sleat, Littenseradiel, Nijefurd, Skarsterlân, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel.
- 8.86 De raad van de gemeente Ferwerderadeel heeft in 1996 op grond van artikel 158 Gemeentewet het besluit genomen om de officiële naam van de gemeente met ingang van 1 januari 1999 te wijzigen in Ferwerderadiel.

---

⁴⁵ BABW staat voor Besluit administratieve bepalingen inzake het wegverkeer (Stb. 1990, 460).

⁴⁶ Daarnaast wijkt de officiële Nederlandstalige naam van de gemeenten Achtkarspelen en Weststellingwerf niet van de Friestalige versie van die naam af.

- 8.87 De naamgeving van dorpen, steden, straten, pleinen, enz. is een bevoegdheid van de gemeenten. In 1953 werd door het kabinet buiten twijfel verklaard dat een gemeente in de provincie Fryslân bevoegd is om de namen van woonplaatsen gelegen op het grondgebied van de gemeente uitsluitend of mede in de Friese taal vast te stellen. Deze bevoegdheid strekt zich ook uit tot naamgeving van straten en pleinen, enz.⁴⁷
- 8.88 Vier gemeenten hebben van de bevoegdheid gebruik gemaakt om de namen van de woonplaatsen in de betreffende gemeente officieel in de Friese taal vast te stellen, te weten Boarnsterhim, Ferwerderadiel, Littenseradiel en Tytsjerksteradiel. In 2007 nam de gemeenteraad van Dantumadeel een vergelijkbaar besluit, dat met ingang van 1 januari 2008 in werking treedt. In de overige gemeenten in de provincie Fryslân is de officiële benaming van de woonplaatsen in het Nederlands vastgesteld, met uitzondering van een aantal woonplaatsen waarvan de betreffende gemeente besloten heeft de officiële benaming in het Fries vast te stellen: Nij Beets (1950), Koufurderrige (ca. 1950), De Tike (1952), De Knipe (1970), Boksum (1972), It Heidenskip (1979) en Jonkerslân (1988). Voor een aanmerkelijk deel van de woonplaatsen in Fryslân bestaat er geen verschil tussen de benaming in de Nederlandse en Friese taal.⁴⁸ Overigens maken met name de gemeenten in Fryslân gebruik van de expertise van de Topografyske Wurkgroep Fryslân teneinde het proces rond het omzetten van plaats- en gemeentenamen in de Friese taal zo goed mogelijk te laten verlopen.
- 8.89 De rijksoverheid en haar bestuursorganen hanteren de officieel door de provincie en gemeenten vastgestelde namen van woonplaatsen, straten, pleinen, enz. In die gevallen waarin een lagere overheid besluit twee namen als officiële aanduiding vast te stellen – in de Friese en in de Nederlandse taal – gebruiken het Rijk en zijn bestuursorganen uitsluitend de Nederlandstalige naam, aldus het kabinetsstandpunt uit 1953. In de afgelopen decennia bleek evenwel dat het kabinetsstandpunt soms niet goed werd opgevolgd, met name toen vanaf 1980 in Fryslân op ruimere schaal de topografische benamingen uitsluitend in het Fries werden vastgesteld. Om die reden zijn hierover nadere afspraken gemaakt in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.
- 8.90 In artikel 4.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 werd overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat in relevante wet- en regelgeving van de rijksoverheid de officieel vastgestelde provincienaam Fryslân zal worden gebezigd. Deze afspraak ziet primair op toekomstige wet- en regelgeving, aangezien in 2004 in alle relevante wet- en regelgeving de provincienaam al was aangepast.⁴⁹ Twee jaar eerder was het Kiesbesluit in diezelfde zin al aangepast.⁵⁰

⁴⁷ Kamerstukken II 1953/54, 3321, nr. 1.

⁴⁸ Zie: Ried fan de Fryske Beweging, *Plaknammen yn/Plaatsnamen in Fryslân*, Ried fan de Fryske Beweging, Ljouwert/ Versloot-kartografy, Hilaard, 1997.

⁴⁹ Bij wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) werd in verschillende wetten de provincienaam aangepast (van «Friesland» in: Fryslân). Het gaat hier om de Algemene wet bestuursrecht, de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer, de Wet personenvervoer 2000 en verschillende onderwijswetten.

⁵⁰ Bij besluit van 18 februari 2002 (Stb. 2002, 98) tot wijziging van het Kiesbesluit en het Tijdelijk referendumbesluit werd in artikel H 2, tweede lid van het Kiesbesluit de provincienaam «Friesland» gewijzigd in: Fryslân.

- 8.91 Sinds 1989 mogen op grond van artikel H 2 van het Kiesbesluit – uitsluitend bij verkiezingen van provinciale staten of van gemeenteraden in de provincie Fryslân – Friestalige aanduidingen op de kandidatenlijst worden gebruikt (vgl. 8.60). Aangezien adresaanduidingen hiervan niet zijn uitgezonderd, geldt deze bepaling ook voor straat- en plaatsnamen, zelfs wanneer deze officieel uitsluitend in het Nederlands zijn vastgesteld.⁵¹
- 8.92 Verder werd in artikel 4.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 het volgende overeengekomen. Als overheidsorganen in documenten en/of adresseringen de officieel vastgestelde gemeente- en plaatsnamen in Fryslân niet correct gebruiken, zal de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties samen met de Provincie Fryslân nagaan, op welke wijze kan worden bevorderd dat het gebruik van de officieel vastgestelde gemeente- en plaatsnamen op correcte wijze wordt uitgevoerd door overheidsorganen. Een en ander in overeenstemming met, voor zover van toepassing, de NEN-normen als bedoeld in het Besluit standaardschrijfwijze persoonsgegevens van 1 september 1992 (Stcrt. 1992, 176).
- 8.93 Overeenkomstig het beleid van de regering dienen alle rijksdiensten en andere bestuursorganen van de centrale overheid in hun documenten en adressering de officieel vastgestelde benamingen te hanteren. Dit beleid vindt zijn grondslag in het Besluit standaardschrijfwijze persoonsgegevens van 1 september 1992.⁵² Dit besluit verplicht ministeries en rijksdiensten ertoe de wijze van adressering aan te passen aan de voorgeschreven zgn. NEN-normen. Daartoe behoren onder meer de officieel vastgestelde namen van gemeenten en woonplaatsen. Indien deze namen officieel in de Friese taal zijn vastgesteld, wordt de Friese benaming gebruikt. Een en ander is, zoals hiervoor opgemerkt, bevestigd in artikel 4.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005.
- 8.94 Voor zover bekend hanteren alle rijksdiensten, zoals de Belastingdienst, het Agentschap Centraal Informatiepunt Beroepen Gezondheidszorg van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, alsmede het Centraal Justitieel Incassobureau deze lijn, zoals vastgesteld in het Besluit standaardschrijfwijze persoonsgegevens van 1 september 1992. Een en ander hangt samen met het feit dat Koninklijke TNT Post in zijn gegevensbestanden de officiële woonplaatsbenamingen hanteert, ook als ze uitsluitend in de Friese taal zijn vastgesteld.⁵³ Van deze gegevensbestanden maakt de rijksoverheid gebruik.
- 8.95 De bevoegdheid tot naamgeving van meren, kanalen en andere waterwegen alsmede van veldnamen is in het Kabinetsstandpunt van 1953 buiten beschouwing gelaten (zie: 8.87). Geconcludeerd kan worden dat de bevoegdheid inzake de naamgeving van meren, kanalen en andere waterwegen tot op heden niet

⁵¹ De gemeente Smallingerland weigerde abusievelijk de in de Friese taal gestelde adressen en woonplaatsen op een kandidaatstellingslijst ten behoeve van de gemeenteraadsverkiezingen op 8 maart 2006 (*Leeuwarder Courant*, 18 februari 2006). Deze weigering werd evenwel snel weer ongedaan gemaakt door de gemeente in kwestie.

⁵² Stcrt. 1992, 176.

⁵³ De naam Koninklijke TNT Post wordt vanaf 16 oktober 2006 gevoerd door de organisatie die vanaf 1 mei 2002 Koninklijke TPG Post heette en daarvoor Koninklijke PTT Post.

eenduidig geregeld is.⁵⁴ Uitgangspunt is dat de bevoegdheid terzake ligt in de gemeentelijke en provinciale autonomie, met als mogelijke uitzondering de namen van rijkswaterwegen.⁵⁵ De lagere overheden kunnen in deze materie besluiten de officiële benamingen uitsluitend in de Friese of de Nederlandse taal vast te stellen, dan wel in beide talen. Deze zelfde beleidsvrijheid geldt ook ten aanzien van kunstwerken – vooral bruggen – op de vaarwegen in Fryslân, waar de afgelopen jaren de benamingen door de desbetreffende gemeenten c.q. overige beheerders zijn vervangen door Friese benamingen.⁵⁶

- 8.96 Op 15 maart 2006 heeft de Provincie Fryslân een besluit genomen over de invoeringsdatum van de officieel in het Fries vastgestelde waternamen in Fryslân. Het provinciebestuur heeft daartoe de gemeentelijke naamgeving gecoördineerd en gecommuniceerd, waarbij is gestreefd naar uniformiteit in de naamgeving. Alle gemeentebesturen op het vasteland van Fryslân hebben, met uitzondering van de gemeente Harlingen, gekozen voor Friestalige waternamen. De gemeenten Het Bildt en Oost- en Weststellingwerf hebben de waternamen in respectievelijk het Bildts en het Stellingwerfs, alsmede het Fries vastgesteld. De kanalen en wateren die doorlopen in andere provincies, veranderen bij de provinciegrens in de Nederlandstalige naam. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor de gemeentegrens met Harlingen. De Friese waternamen zijn per 15 maart 2007 feitelijk ingevoerd (Prb. 2007, 23). In overeenstemming met het besluit van provinciale staten van 15 maart 2006, worden de officiële namen voor Waddenzee, IJsselmeer en Lauwersmeer niet veranderd.
- 8.97 De naamswijziging van de Provincie Fryslân is verder door de Ministerraad gevolgd, toen deze in december 2001 besloot om de naam van de Politieregio Friesland officieel te wijzigen in Politieregio Fryslân. De naamswijziging is met ingang van 1 juli 2002 van kracht geworden.
- 8.98 Vastgesteld kan worden dat de regelgeving en praktijk in overeenstemming zijn met de door Nederland in dit kader aangegane verplichting. Gemeenten hebben nu al de mogelijkheid om tweetalige plaatsnaamborden te plaatsen, ook al is de officiële woonplaatsbenaming in het Nederlands dan wel het Fries gesteld. In vrijwel alle gemeenten in het Friestalige taalgebied van de provincie Fryslân zijn aan de grenzen van de bebouwde kom tweetalige plaatsnaamborden opgesteld. Een verdere aanmoediging door de regering aan lokale overheden om tweetalige plaatsnaamborden te gebruiken, zoals in 2001 aanbevolen door het ‘Committee of Experts’, is om die reden dan ook niet nodig.
- 8.99 Verder gebruiken sommige gemeenten in de provincie Fryslân tweetalige straatnaamborden. Wel wordt – in overeenstemming met het kabinetsstandpunt van 1953 – in deze gevallen in het bestuurlijk verkeer en de adressenbestanden van instanties als Koninklijke TNT Post de Nederlandse benaming als de officiële gebezigd, tenzij de gemeente uitdrukkelijk heeft bepaald dat de Friese benaming

---

⁵⁴ Reeds in de zitting van 24 april 1985, toen het eindrapport ‘Frysk yn it offisjele ferkear’ en het deelrapport van de commissie Friese taal aan de orde waren, namen Provinciale Staten van Fryslân niet alleen het besluit om de naam van de Provincie Friesland te wijzigen in die van Provincie Fryslân, maar ook om de Nederlandse namen van provinciale waters en kanalen te wijzigen in Friestalige namen.

⁵⁵ Vgl. nota Binnenlandse Zaken van 8 februari 1995, kenmerk BW 95/N274.

⁵⁶ Vgl. Kamervragen: Aanhangsel Handelingen II 1999/2000, nr. 880.

in dit geval als de officiële benaming geldt. In de praktijk wordt door Friese gemeenten veelal gekozen voor ééntalige straatnaamborden, in hetzij de Friese of de Nederlandse taal. Deze eigen beleidsruimte voor Friese gemeenten is naar het oordeel van de Nederlandse regering van fundamenteel belang, mede in het licht van het principe van lokale autonomie zoals door Nederland onderschreven met ratificatie van het Europees Handvest voor lokale autonomie van 1985. De eerdere suggestie van het ‘Committee of Experts’ om de relevante gemeentelijke overheden in Fryslân aan te moedigen om tweetalige straatnaamborden te gebruiken wordt mede om die reden niet wenselijk geacht. Overigens doet artikel 10, tweede lid, van het Handvest geen uitspraak over het gebruik van tweetalige straatnaamborden.

Artikel 10, vierde lid, onderdelen a en c: aanvullende maatregelen

- 8.100 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten einde de aanvaarde bepalingen van artikel 10, eerste, tweede en derde lid toe te passen, zich verplicht tot het nemen van de volgende maatregelen:
- ‘a vertaling of tolkdiensten naar vereist;
  - c inwilliging voor zover mogelijk van verzoeken van ambtenaren die bekend zijn met [de Friese taal] om te worden aangesteld in het gebied waar die taal wordt gebruikt’.
- 8.101 In 2001 heeft het ‘Committee of Experts’ vastgesteld dat Nederland zijn verplichtingen voor zover het gaat om Artikel 10, vierde lid, onderdelen a en c, nakomt.⁵⁷
- 8.102 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport dat bij het ontbreken van informatie inzake het nakomen van de betreffende optie niet vastgesteld kon worden of wel of niet aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.⁵⁸
- 8.103 Omdat de regelgeving en het beleid in overeenstemming zijn met de onder het Europees Handvest aangegane verplichting, is hieromtrent in de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 geen afspraak opgenomen.
- 8.104 Nederland heeft met het oog op vertaling of tolkdiensten een aantal wettelijke maatregelen getroffen, zoals bedoeld in artikel 10, vierde lid, onderdeel a van het Europees Handvest. Ten aanzien van vertalingen zijn voorzieningen getroffen in de artikelen 2:10 en 2:11 Awb (zie ook: 8.33, 8.34, 8.48, 8.49 en 8.67).
- 8.105 In de eerste rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur werd onder 6.44 de vraag aan de orde gesteld, op welke wijze rapportage kan plaatsvinden inzake de maatregelen als bedoeld in artikel 10, vierde lid, onderdeel c, van het Europees Handvest. Het aantal verzoeken van ambtenaren die bekend zijn met de Friese taal en die te kennen geven dat ze in de provincie Fryslân wensen te worden aangesteld, alsmede de inwilliging of niet-inwilliging van dergelijke verzoeken is onbekend.

⁵⁷

Report of the Committee of Experts (2001), 86.

⁵⁸

2nd Report of the Committee of Experts (2004), 145.

Er bestaat geen centraal registratiepunt waar de hier bedoelde verzoeken, alsmede de afhandeling ervan, worden geregistreerd.

- 8.106 Verder heeft Nederland besloten om artikel 10, vierde lid, onderdeel b, niet over te nemen, waar het gaat om aanwerving en, waar nodig, opleiding van de vereiste ambtenaren, om de redenen genoemd in de gedachtewisseling met de Tweede Kamer.⁵⁹ Bij die gelegenheid heeft de regering zich evenwel bereid verklaard ‘om met kracht te stimuleren dat de in deze bepaling bedoelde maatregelen worden uitgevoerd’. Gelet op deze toezegging is het opportuun om in de periodieke rapportages in het kader van het Europees Handvest verslag te doen van de maatregelen die de Nederlandse regering ter zake heeft genomen.
- 8.107 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat beide bevorderen dat personeelsleden met een baliefunctie, werkzaam bij een (semi-)overheidsinstelling in de provincie Fryslân (provincie, gemeenten, gedeconcentreerde rijksdiensten, waterschappen) cursussen Fries krijgen aangeboden om de actieve kennis van de Friese taal te vergroten (BA 4.5).
- 8.108 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat ministeries met gedeconcentreerde rijksdiensten in Fryslân de mogelijkheid tot het volgen van cursussen ter vergroting van de actieve kennis van de Friese taal onder de aandacht van deze rijksdiensten brengen. De Provincie Fryslân onderneemt eenzelfde activiteit in de richting van de eigen provinciale diensten, de Friese gemeenten en Wetterskip Fryslân (Uitvoeringsconvenant 4.7 en 4.8).
- 8.109 De rapporteurs beschikken niet over informatie op welke wijze gedeconcentreerde rijksdiensten invulling geven aan de bepaling in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 betreffende het aanbieden van cursussen Fries aan personeelsleden met een baliefunctie.
- 8.110 Wel kan in dit verband worden gewezen op de cursussen Fries ten behoeve van leden en medewerkers van rechtbank en gerechtshof in de provincie Fryslân (zie: 7.29 en 7.30).
- 8.111 Bij de Provincie Fryslân wordt beheersing van de Friese taal door het ambtelijk personeel gezien als belangrijk punt in het interne taal- en personeelsbeleid. In dat verband kan worden opgemerkt dat de Provincie Fryslân bij werving van nieuw personeel standaard in oproepen voor vacatures, geplaatst op de website en/of in dag- en weekbladen, aangeeft dat personen die het Fries beheersen of de bereidheid hebben om het Fries te leren, uitdrukkelijk uitgenodigd worden om te solliciteren. Ook een aantal gemeenten kent een dergelijk beleid. Deels verschijnen vacatureoproepen in de Friese taal. De meeste Friese gemeenten maken overigens in hun vacatureoproepen niet expliciet melding van de wenselijkheid om de Friese taal te kennen dan wel de bereidheid om Fries te leren.

⁵⁹

Kamerstukken II 1994/95, 24 092, nr. 5, p. 8.

- 8.112 Om een actueel beeld te krijgen van de beheersing en het schriftelijk gebruik van de Friese taal in de eigen provinciale organisatie, heeft de Provincie Fryslân in 2004 een enquête gehouden onder de provinciale medewerkers. Daaruit kwam naar voren dat 90% van de respondenten aangaf het Fries goed/zeer goed te verstaan; 65% kan het Fries goed/zeer goed lezen. Wat de actieve beheersing betreft, gaf 53% van de respondenten aan het Fries goed/zeer goed te spreken, terwijl 15% liet weten het Fries goed/zeer goed te kunnen schrijven. Ten slotte kan 23%, volgens eigen zeggen, het Fries redelijk schrijven.
- 8.113 Verder kwam uit de enquête naar voren dat 80% van de respondenten nimmer een Friestalige tekst produceert. Door 16% van de respondenten wordt in beperkte mate van het Fries gebruik gemaakt: tussen de 1 en 25% van de door hen geschreven teksten is in het Fries gesteld. Voor 1% van de respondenten geldt dat 51-75% van de geschreven teksten in het Fries zijn opgesteld. Voor 1,6% van de respondenten geldt dat bijna alle door hen geschreven teksten in het Fries zijn: nl. tussen de 76-100%. Anders gezegd, ongeveer 4% van de respondenten produceert geregeld – d.w.z. in meer dan een kwart van de gevallen – stukken in het Fries. Zeven procent van de teksten die binnen het provinciale ambtelijke apparaat worden geschreven, zijn Friestalig (zie ook: 8.69).⁶⁰
- 8.114 Uit deze enquête onder provincieambtenaren bleek verder dat 20% van de 714 respondenten een cursus Fries verstaan, lezen en spreken heeft gevolgd. Een cursus Fries schrijven is door 14% van de respondenten gevolgd. In totaal heeft 66% van het provinciepersoneel volgens deze enquête uit 2004 niet deelgenomen aan een cursus Fries. Dat staat overigens een actieve beheersing van het Fries door provincieambtenaren niet in de weg (vgl. 8.112).
- 8.115 Volgens opgave van de Provincie Fryslân maakten in de jaren 2003-2005 verschillende provinciale ambtenaren gebruik van de mogelijkheid om voor rekening van de werkgever hun kennis van de Friese taal te verbeteren. Daarbij gaat het om door de Afûk gegeven cursussen Fries verstaan en lezen, een intensieve cursus verstaan, lezen en spreken, een onderdompelingscursus Fries, zoals die jaarlijks op Terschelling wordt georganiseerd, en de leergangen Fries A en B.
- 8.116 In 2002-2003 namen 36 provincieambtenaren deel aan één van de cursussen Fries. In 2003-2004 ging het om 33 ambtenaren. Het jaar daarop, 2004-2005, was een sterke stijging zichtbaar: 110 ambtenaren gingen naar een cursus Fries. Van hen volgden 28 ambtenaren een cursus Fries spreken, 15 een cursus Fries verstaan en lezen, 2 namen deel aan een intensieve spoedcursus, 34 ambtenaren volgden de leergang Fries A en één ambtenaar nam deel aan de vervolgopleiding, de leergang Fries B.⁶¹
- 8.117 Hoewel de Bestuursafpraak naar zijn aard alleen geldt tussen het Rijk en de Provincie Fryslân, wordt ook door gemeenten en het Wetterskip Fryslân ruimte geboden om cursussen Fries te volgen.

⁶⁰ Alice Bouma, *Het passief en actief gebruik van het Fries binnen het provinciaal ambtenarenapparaat*, [Leeuwarden], 2004.

⁶¹ Zie: Burgerjaarverslagen Provincie Fryslân 2003, 2004 en 2005.

- 8.118 Het Wetterskip Fryslân hanteert voor baliemedewerkers de functie-eis het Fries in woord en geschrift te beheersen. Daarnaast hebben de dijkgraaf, de secretaris-directeur, twee leden van het managementteam en twee medewerkers van de afdeling Communicatie in 2005 een cursus Fries (verstaan en lezen) gevolgd.⁶²
- 8.119 Uit de productverslagen van de Afûk over de jaren 2002-2006 blijkt, volgens mededeling van de Provincie Fryslân, dat in totaal 353 gemeenteambtenaren en gemeentelijke bestuurders hebben deelgenomen aan een van de cursussen Fries. Deze gegevens zijn niet uitgesplitst naar de verschillende soorten cursussen.

Gemeenten	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
Achtkarspelen		7			
Boarnsterhim	7				
Dantumadeel				32	
Dongeradeel				47	
Ferwerderadiel					17
Franekeradeel		19			
Leeuwarden	7	7	69	5	1
Leeuwarderadeel				20	
Menaldumadeel		9			
Opsterland			32		
Skarsterlân	7	8		4	
Smallingerland				16	
Sneek			10	5	4
Tytsjerksteradiel				12	
Wûnseradiel			8		
Alle gemeenten	21	50	119	141	22

Bron: productverslag Afûk 2002-2006 (volgens gegevens Provincie Fryslân)

- 8.120 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bevordert dat ten behoeve van de beheersing van de Friese taal door het politiepersoneel in de provincie Fryslân maatregelen getroffen worden. Het politiepersoneel krijgt cursussen Fries aangeboden om zijn passieve dan wel actieve kennis van de Friese taal te vergroten (BA 4.4).
- 8.121 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat cursussen Fries worden opgenomen in de opleidingsplannen van de desbetreffende politiekorpsen (Uitvoeringsconvenant 4.6).
- 8.122 Tot nu toe kent het jaarlijkse opleidingsplan van Politie Fryslân geen onderdeel of passage inzake de Friese taal. Politie Fryslân merkt op dat medewerkers die hun kennis van de Friese taal willen vergroten, in de gelegenheid worden gesteld om een cursus bij de Afûk te volgen. Hoe frequent in de afgelopen jaren van deze

⁶²

E-mail van Wetterskip Fryslân aan de Fryske Akademy van 28 november 2006.

mogelijkheid gebruik is gemaakt, wordt door Politie Fryslân niet bijgehouden.⁶³ Uit de productverslagen van de Afûk 2002-2006, verstrekt aan de Provincie Fryslân, blijkt dat vanwege Politie Fryslân één persoon heeft deelgenomen aan een cursus Fries. Dat was in 2005/06.⁶⁴

- 8.123 In de praktijk blijkt het gebruik van de Friese taal in contacten met de politie weinig klachten op te leveren. Alleen uit 2005 is een formele klacht bekend. Op een van de Friese politiebureaus weigerde de politie om een aangifte van diefstal op te nemen wegens onvoldoende kennis van de Friese taal. Daarop werd een klacht ingediend, die wegens een aanvankelijk onbevredigende behandeling door het politiekorps, is voorgelegd aan de Nationale Ombudsman. De ombudsman heeft Politie Fryslân verzocht de klacht alsnog inhoudelijk in behandeling te nemen.⁶⁵ De klacht leidde tot een uitspraak van de klachtencommissie van Politie Fryslân, inhoudende dat Politie Fryslân beleid dient te ontwikkelen over het gebruik van het Fries.⁶⁶
- 8.124 Naar aanleiding van dit incident en een ander taalincident, dat ook in 2005 speelde,⁶⁷ hebben gedeputeerde staten van Fryslân aan korpsbeheerder en korpschef van Politie Fryslân informatie verstrekt over de algemene beleidskaders inzake de Friese taal. In dat verband heeft de Provincie Fryslân ook aangedrongen op ontwikkeling van een beleid voor het gebruik van het Fries door Politie Fryslân.⁶⁸
- 8.125 Deze incidenten waren tevens aanleiding voor een lid van de Eerste Kamer om over dit onderwerp schriftelijke vragen te stellen aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In zijn antwoord merkte de minister op, dat het naar het oordeel van de korpsbeheerder van Politie Fryslân, tevens burgemeester van Leeuwarden, zeer wenselijk is dat politieagenten die in Fryslân werken, de Friese taal in ieder geval kunnen verstaan. Passieve en actieve beheersing van het Fries verdienen meer aandacht en politiemedewerkers zullen ondersteund moeten worden bij het verwerven van kennis van het Fries.⁶⁹

---

⁶³ E-mail van Politie Fryslân aan de Fryske Akademy van 16 februari 2007.

⁶⁴ De Afûk liet per e-mail van 23 februari 2007 aan de Fryske Akademy weten dat tot dan toe drie (van de ruim 1600) medewerk(st)ers van Politie Fryslân een cursus Friese taal hebben gevolgd, dan wel volgen.

⁶⁵ Brief Nationale Ombudsman aan de beheerder van het regionale politiekorps Fryslân, d.d. 3 november 2005, kenmerk 2005.07787 002. Zie ook paragraaf 11.46 van dit rapport inzake de Nationale Ombudsman en in het Fries gestelde klachten.

⁶⁶ Brief klachtencommissie Politie Fryslân aan klager van 25 januari 2006.

⁶⁷ In 2005 speelde verder de kwestie van een Nederlandstalige agent die niet in staat was om een telefonische mededeling, gedaan in het Fries, door de burgemeester van Littenseradiel inzake de vondst van het eerste kievitsei in haar gemeente te verstaan. In een reactie op de vraag van de burgemeester om opheldering liet de korpsbeheerder bij schrijven van 26 april 2005 weten niet de functie-eis van passieve of actieve beheersing van het Fries te hanteren, omdat dat de selectie van nieuwe agenten ernstig zou hinderen. De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties schreef de burgemeester van Littenseradiel op 20 juni 2005 dat korpsbeheerder en korpschef zelf de mogelijkheid hebben om in hun eigen opleidingsbeleid aandacht te besteden aan de kennis van de Friese taal. De minister zag dit als 'een regio-specifieke aangelegenheid.' Zie: *De Moanne* 4 (8), 2005, 2-3.

⁶⁸ Brief van Gedeputeerde Staten van Fryslân van 8 november 2005.

⁶⁹ Aangangsel Handelingen I 2005/06, nr. 5.

- 8.126 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ingestemd met de bepaling ‘het gebruik of de aanneming toe te staan van achternamen in [de Friese taal] op verzoek van de betrokkenen’.
- 8.127 In 2001 was het ‘Committee of Experts’ van oordeel dat Nederland niet aan de onder artikel 10, vijfde lid, van het Europees Handvest aangegane verplichting voldeed. Het ‘Committee’ had overigens kennis genomen van het feit dat de regering de mogelijkheid tot verruiming van de mogelijkheden tot geslachtsnaamswijziging nader onderzocht.⁷⁰
- 8.128 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.⁷¹
- 8.129 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk zich inspant een wettelijke regeling inzake de wijziging van de geslachtsnaam te realiseren, die het mogelijk maakt dat een Friese naam dan wel de Friese schrijfwijze erkend wordt als de officiële geslachtsnaam⁷² (BA 4.7). Aan deze toezegging is inmiddels uitvoering gegeven (zie: 8.134).
- 8.130 In de Memorie van Toelichting bij het voorstel van wet tot goedkeuring van het Europees Handvest heeft de regering uiteengezet dat ‘voor enkele verdragsbepalingen geldt dat ze voor Nederland volstrekt vanzelfsprekend zijn. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het in artikel 10, vijfde lid, verwoorde recht van personen om hun achternaam in een regionale taal of taal van een minderheid te mogen voeren.’⁷³
- 8.131 In dit verband kan vermeld worden dat in Nederland meestal de naam wordt gevoerd die men officieel heeft. De officiële naam blijkt veelal uit de registers van de burgerlijke stand (geboorteakte). Aan de in deze registers opgenomen akten ontleent de gemeentelijke basisadministratie (GBA) persoonsgegevens, onder andere de gegevens over de geslachtsnaam en, op verzoek, het eventuele gebruik van de naam van de (ex-)echtgenoot of (ex-)geregistreerde partner.⁷⁴ Op grond van artikel 9 van Boek 1 BW is het voor een persoon mogelijk om de geslachtsnaam van diens (ex)echtgenoot of (ex)geregistreerde partner te voeren in plaats van zijn eigen geslachtsnaam of in combinatie met de eigen geslachtsnaam. Deze naamvoering kan worden opgenomen in de GBA zodat de betrokkene met die naam van gemeentewege kan worden aangeschreven. Een andersluidend verzoek om in de GBA aan te laten duiden dat men onder een andere naam ingeschreven wil worden dan men officieel heeft, kan niet gedaan worden.

⁷⁰ *Report of the Committee of Experts* (2001), 87.

⁷¹ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 148.

⁷² Zie tweede voetnoot bij 8.14.

⁷³ Kamerstukken II 1994/95, 24 092, nr. 3, p. 4.

⁷⁴ Vgl. Art. 34 Wet Gemeentelijke basisadministratie (Stb. 1994, 494) en Bijlage I, onder 10, bij deze wet, zoals die luidt sinds 17 december 1997 (Stb. 1997, 660).

- 8.132 Gezien de regel dat een ieder vrij is om een andere dan de officiële naam te voeren, staat het iemand vrij om de achternaam in de Friese taal te voeren, ook zonder indiening van een verzoek om officiële wijziging van zijn of haar geslachtsnaam. Wel zal in die gevallen aanschrijving door een bestuursorgaan in zijn algemeenheid onder de officiële naam dan wel, op verzoek, onder de naam van de (ex-) echtgenoot of (ex-)geregistreerde partner plaatsvinden, aangezien daarbij gebruik gemaakt wordt van de GBA-gegevens.
- 8.133 Krachtens artikel 7, eerste lid, Boek 1, Burgerlijk Wetboek, kan de geslachtsnaam van een persoon op zijn verzoek, of op verzoek van zijn wettelijke vertegenwoordiger door de Koning worden gewijzigd. Voor een officiële wijziging van de geslachtsnaam bestaan regels die zijn opgenomen in het Besluit van 6 oktober 1997, houdende regels voor geslachtsnaamswijziging (Stb. 1997, 463). Om het Besluit geslachtsnaamswijziging in overeenstemming te brengen met het Handvest, zijn deze regels in 2002 aangepast.
- 8.134 Bij besluit van 29 oktober 2002 (Stb. 2002, 531) is bepaald dat personen met een Nederlandse geslachtsnaam die voorheen zelf een Friese geslachtsnaam hebben gehad of van wie een van de voorouders een daarmee overeenstemmende Friese geslachtsnaam heeft gehad, door middel van naamswijziging de mogelijkheid wordt geboden om de desbetreffende Friese naam in de huidige Friese spelling te verkrijgen of te herkrijgen. Naamswijziging is eveneens mogelijk indien er sprake is van een Friese geslachtsnaam waarop de Nederlandse spelling is toegepast.
- 8.135 Ter gelegenheid van deze aanpassing van het Besluit geslachtsnaamswijziging waarbij het, zoals gezegd, mogelijk werd gemaakt om een Nederlandse geslachtsnaam in een Friese geslachtsnaam te wijzigen dan wel een geslachtsnaam met een Nederlandse spelling te wijzigen in een volgens Friese spellingsregels gespelde naam, zijn in diverse regionale bladen in Fryslân publicaties verschenen om deze mogelijkheden onder de aandacht van de bevolking te brengen. Op de website van het ministerie van Justitie (www.justitie.nl) is in een brochure over naamswijziging informatie te vinden over wijziging van de achternaam in een Friese achternaam of in de Friese spelling. Volgens opgave van het ministerie van Justitie worden er jaarlijks 10 tot 20 van deze verzoeken om naamswijziging ingediend.
- 8.136 **Samenvattend** kan worden geconcludeerd dat de Nederlandse regelgeving in overeenstemming is met de door Nederland aangegane verplichtingen uit artikel 10 van het Europees Handvest.

Voor de bepalingen van artikel 10 die door Nederland zijn aanvaard, richt de aandacht van de Nederlandse regering zich, in samenwerking met het Provinciaal Bestuur van Fryslân, op de implementatie van de maatregelen en de randvoorwaarden. In dat kader past aandacht voor de nog door de ministeries vast te stellen verordeningen betreffende het gebruik van de Friese taal door de rijksdiensten in wier ressort de provincie Fryslân valt, alsmede voor het taalbeleid bij de Politie Fryslân. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben Rijk en Provincie Fryslân daarover nadere afspraken gemaakt.

9 Artikel 11: Media

- 9.1 De publieke omroep, inclusief de regionale en lokale omroep, alsmede de commerciële omroep, zijn in Nederland wettelijk geregeld in de Mediawet (Stb. 1987, 249, laatstelijk gewijzigd op 6 oktober 2005), alsmede het Mediabesluit (Stb. 1987, 573, laatstelijk gewijzigd op 16 januari 2006). Artikel 9 van de Wet zegt dat er een Commissariaat voor de Media is. Het Commissariaat kent op verzoek zendtijd toe, voert het toezicht op de nakoming van de regelgeving uit en heeft het financieel toezicht op de publieke omroep. Het Mediabesluit is een Algemene maatregel van bestuur, waarin nader invulling wordt gegeven aan de mediawettelijke bepalingen.
- 9.2 Met ingang van 1 januari 2006 legt de Wet van 7 april 2005 tot wijziging van de Mediawet in verband met een nieuwe financieringsstructuur voor de regionale publieke omroep (Stb. 2005, 236) de zorg voor de bekostiging van het functioneren van ten minste één regionale omroepinstelling in de provincie bij het provinciebestuur. In dit verband is de Rijksbijdrage overgeheveld naar het Provinciefonds. Deze zorg betreft de vergoeding van de kosten die rechtstreeks verband houden met het functioneren van de regionale omroepinstelling, voor zover die kosten niet op andere wijze zijn gedekt, op zodanige wijze dat een kwalitatief hoogwaardige programmering mogelijk is en continuïteit van bekostiging is gewaarborgd. Deze bekostiging waarborgt in ieder geval dat per provincie het in 2004 bestaande niveau van activiteiten met betrekking tot de verzorging van radio- en televisieprogramma's en van de activiteiten als bedoeld in artikel 13c, derde lid, van de regionale omroepinstelling(en) ten minste gehandhaafd blijft.
- 9.3 In mei 2003 hebben Provinciale Staten een representativiteits- en bekostigingsverklaring betreffende Omrop Fryslân aan het Commissariaat voor de Media afgegeven. Het Commissariaat voor de Media heeft vervolgens bij schrijven van 4 september 2003 aan Omrop Fryslân een zendmachtiging voor radio en televisie verstrekt die loopt tot september 2008.
- 9.4 Het 'Committee of Experts' is van oordeel dat de Nederlandse regering voldoet aan de door Nederland aanvaarde optie a (iii) in artikel 11 van het Europees Handvest ('to make adequate provision so that broadcasters offer programmes in the regional or minority language'). Het 'Committee of Experts' merkt daarbij evenwel op dat Friese radio en televisie niet anders is geregeld dan de regionale radio en televisie in andere regio's in Nederland en dat de extrakosten om in het Fries uit te zenden niet in het beschikbaar stellen van middelen wordt meegenomen.
- 9.5 Het 'Committee of Experts' beveelt er evenals in het eerste rapport van het 'Committee of Experts' van 2001, opnieuw bij het Rijk op aan om rekening te houden met de bijzondere behoeften van Friestalige omroep en

een versterken van de financiële steun te overwegen¹ en moedigt de overheid verder aan om geormerkte gelden voor de Friese omroep beschikbaar te stellen.² Het ‘Committee of Experts spoort het Rijk ten slotte aan om het gebruik van de Friese taal in de commerciële omroep aan te moedigen.³ Aanbeveling 3 van het Comité van Ministers (2001) vraagt om de specifieke behoeften van de omroep in de Friese taal in aanmerking te nemen en een grotere financiële steun te overwegen.⁴

- 9.6 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bevordert dat Omrop Fryslân TV op basis van het Fries als tweede rijkstaal, voldoende middelen heeft om een volledige en veelzijdige programmering te realiseren (BA 5.1) Over de bevordering van het gebruik van het Fries in commerciële radio- en televisieprogramma’s bevat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken (zie: 9.39).
- 9.7 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland geen bepalingen in het Europees Handvest met betrekking tot de geschreven media onderschreven (vgl. art. 11, eerste lid, onderdelen e, f of g). In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân echter overeengekomen om zich in te spannen dat er voldoende middelen zijn om een zo volledig en veelzijdig mogelijk aanbod van Friestalige geschreven media te realiseren (BA 5.5). ‘Geschreven media’ kunnen, voor zover het gaat om dag- en nieuwsbladen en tijdschriften, een beroep op het Stimuleringsfonds voor de Pers voor financiële steun doen.
- 9.8 De Provincie Fryslân heeft op 5 juli 2005 besloten om het beleid inzake de Friestalige geschreven media, zoals daartoe eerder in 2001 werd besloten, vooreerst tot 1 januari 2007 voort te zetten. Voor na die datum is ondertussen een beleid voor de Friestalige geschreven media 2007-2010 vastgesteld. Voor de periode 2002-2006 is jaarlijks een bedrag van 226.890 euro beschikbaar.⁵

---

¹ 2nd Report of the Committee of Experts (2004), 149.

² *Ibidem*, 157.

³ *Ibidem*, 158.

⁴ Recommendation RecCHI(2001)1, op 19 september 2001 vastgesteld door het Comité van Ministers in zijn 765e vergadering.

⁵ Van het genoemde provinciale bedrag gaat 181.512 euro naar de thematijdschriften, zoals die sinds september 2002 viermaal jaarlijks en in een oplage van ca. 20.000 exemplaren per nummer, worden uitgegeven door de Afûk, en is een bedrag van 45.378 euro bestemd voor het cultureel-literaire tijdschrift *de Moanne*, dat sinds september 2002 tienmaal per jaar verschijnt. Sindsdien is het aantal abonnees gegroeid van 350 naar 750. De Provincie Fryslân maakt verder tot 1 januari 2007 de Friestalige F-side mogelijk, zoals die sinds 1994 en tegenwoordig zo’n twintig maal per jaar in beide Friese dagbladen verschijnt. Het literaire tijdschrift *Hjir* wordt gesubsidieerd met een bedrag van bijna 9000 euro per jaar. Het literaire internettijdschrift *Farsk* wordt sinds 2006 ondersteund met een bedrag van ruim 13.000 euro per jaar. Zowel *de Moanne*, *Hjir* als *Farsk* wordt financieel gesteund door het Nederlands Literair Productie en Vertalingen Fonds. Vanaf 2002 verscheen met provinciale steun ondertussen veertien maal *Styl*, een Friestalige katern in het tijdschrift *Friesland Post*.

- 9.9 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht, voor de gebruikers van de Friese taal in de provincie Fryslân ‘voor zover de autoriteiten direct of indirect bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol op dit terrein spelen en met eerbiediging van het beginsel van de onafhankelijkheid en autonomie van de media:
- a. voor zover radio en televisie een openbare dienst zijn:
  - iii. voldoende voorzieningen te treffen opdat zendgemachtigden programma’s in de [Friese taal] aanbieden’.

Nederland kent publieke omroep op landelijk, regionaal en lokaal niveau.

- 9.10 In 2001 stelde het ‘Committee of Experts’ vast dat Omrop Fryslân Friestalige televisieprogramma’s produceert voor het **landelijke** publieke net.⁶ Ging het toen om 31 uur televisie per jaar, thans worden 37 uur televisie geproduceerd door Omrop Fryslân en uitgezonden door de NOS (vgl. 9.12).⁷ Deze programma’s zijn deels bestemd voor een algemeen publiek, deels voor uitzendingen schooltelevisie.
- 9.11 Het ‘Committee of Experts’ stelt verder in zijn tweede rapport vast dat Omrop Fryslân, anno 2002, wekelijks 118 uur radioprogramma’s verzorgt, alsmede een dagelijks televisieprogramma van anderhalf uur. Omrop Fryslân als **regionale** publieke omroep dagelijks één uur Friestalige televisie- en acht uur Friestalige radioprogramma’s uitzendt. De financiering van deze regionale programma’s van Omrop Fryslân komt, zo merkt het ‘Committee of Experts’ op, overeen met die voor andere regionale omroepen in Nederland.⁸
- 9.12 De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 bevat geen afspraken over het aantal uren Friese televisieprogramma’s, bestemd voor een algemeen publiek, die via het landelijke publieke net worden uitgezonden. Daarover werden in een eerder stadium afspraken gemaakt.⁹ Op basis van die eerder gemaakte afspraken maakt Omrop Fryslân – met uitzondering van de zomermaanden – ‘s zondags een dertig minuten durend televisieprogramma op Nederland 1, dat vervolgens ‘s avonds tussen 18.00

---

⁶ *Report of the Committee of Experts* (2001), 88.

⁷ *Omrop Fryslân* onderscheidt zich met zijn uitzendingen voor het landelijke publieke net van de andere regionale omroepen in Nederland. Tegelijk heeft de wijziging van de Mediawet van 13 mei 2004 (Stb. 2004, 233) een einde gemaakt aan de eerder in artikel 64a, tweede lid, opgenomen verspreidingsbeperking voor lokale en regionale omroepprogramma’s. Het was Omrop Fryslân sinds medio 1998, in afwijking van de overige regionale omroepen in Nederland, in beginsel toegestaan om op grond van het genoemde artikel 64a, tweede lid, Mediawet, zijn uitzendingen buiten de provincie Fryslân te verspreiden. Anno 2006 zijn de radioprogramma’s van Omrop Fryslân naast het gebruikmaken van de ether en het internet, per kabel buiten Fryslân te ontvangen in alle gemeenten in de provincie Drenthe, en verschillende gemeenten in de provincies Flevoland, Gelderland, Groningen, Noord- en Zuid-Holland en Overijssel. Vanaf 10 november 2006 worden de programma’s van Omrop Fryslân tevens per Astra-satelliet *free-to-air* uitgezonden. Daarmee zijn de Friese programma’s in geheel Europa te ontvangen.

⁸ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 152.

⁹ Vgl. tweede *Bestuursafpraak Friese taal en cultuur* 1993, art. 5.4.1.

en de volgende ochtend 10.00 uur wordt herhaald op de regionale zender. In totaal gaat het daarbij om 21 uren televisie op jaarbasis. Ten slotte produceert Omrop Fryslân per jaar in totaal 16 uren en acht minuten schooltelevisie op Nederland 3, opgedeeld in tien uur ten behoeve van het basisonderwijs en zes uur voor de basisvorming in het voortgezet onderwijs. Ergo, anno 2006 worden jaarlijks ruim 37 uur Friestalige televisieprogramma's uitgezonden op de **landelijke** publieke omroep. De kosten hiervan worden gedragen door de landelijke publieke omroep.

- 9.13 Ten aanzien van Omrop Fryslân als **regionale** publieke omroep zijn in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken vastgelegd over het aantal zenduren waarop Omrop Fryslân recht heeft. Hierop wordt nader ingegaan in 9.23-9.24.
- 9.14 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn geen afspraken gemaakt met betrekking tot het door lokale zendgemachtigden aanbieden van uitzendingen in de Friese taal. Wel zijn in de provincie Fryslân verschillende **lokale** publieke omroeporganisaties werkzaam (zie: 9.32-9.34).
- 9.15 In artikel 9.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een jaarlijks te bepalen incidenteel bedrag beschikbaar stelt aan Omrop Fryslân voor de ontwikkeling en/of productie van televisieprogramma's. Daarbij gaat het met name om kinderprogramma's en programma's die gewijd zijn aan (andere uitingen van) de Friese taal en cultuur. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vraagt bij het bestuur van het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties aandacht voor het belang van oorspronkelijk Friestalg televisiedrama voor volwassenen en verzoekt daar rekening mee te houden bij het behandelen van aanvragen van Omrop Fryslân.
- 9.16 In artt. 5.2-5.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stellen het Rijk en de Provincie Fryslân vast dat aan de onderdelen 5.2, 5.3, 5.5 en 5.6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010 wordt voldaan. Daarbij gaat het achtereenvolgens om de mogelijkheid om aanspraak te maken op steun uit het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties (BA 5.2, 5.3); de aanwezigheid van voldoende middelen ter realisering van een zo volledig en veelzijdig mogelijk aanbod van Friestalige media, voor zover het persmedia (dag-, nieuws- en opiniebladen) betreft, welke een beroep kunnen doen op het Stimuleringsfonds voor de Pers (BA 5.5), alsmede het aantal uren ten behoeve van Friese schooltelevisie (BA 5.6).
- 9.17 De Mediawet stelt, waar het gaat om het gebruik van de Nederlandse en Friese taal, enkele eisen aan televisieprogramma's die voor deze rapportage van belang zijn. Zo bepaalt de Mediawet in artikel 54a, eerste lid, dat instellingen die zendtijd hebben verkregen ten minste vijftig procent van hun zendtijd voor televisie moeten besteden aan oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen. Onder

oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen kunnen niet worden verstaan ‘in het Nederlands- of Fries ondertitelde of nagesynchroniseerde programma-onderdelen.’ ‘Gemengde programma-onderdelen’ zoals het dagelijkse televisiejournaal, zullen wel in hun geheel meegeteld mogen worden, tenzij de Nederlandse of de Friese taal daarin een zeer ondergeschikte plaats inneemt.’ (vgl. Stb. 1992, 334, p. 28).¹⁰ De bepaling in artikel 54a, eerste lid, van de Mediawet geldt voor de publieke omroep als geheel, dus zowel voor het landelijke net als ook voor de regionale en lokale omroepen.¹¹ De door het Commissariaat voor de Media opgestelde beleidsregels geven nadere uitwerking aan deze bepaling (vgl. 9.18 e.v.).

9.18 Verschillende artikelen van de door het Commissariaat voor de Media op 30 augustus 2005 opnieuw vastgestelde beleidsregels programmaquota zijn ook voor de regionale publieke omroep van belang als het gaat om oorspronkelijk Nederlands- of Friestalig programma-onderdelen bedoeld in art. 54a, eerste lid, van de Mediawet.¹² Artikel 6 van genoemde beleidsregels bepaalt dat als oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen, bedoeld in art.54a, eerste lid, van de Mediawet mede worden aangemerkt:

- 1a Programma-onderdelen die Nederlands- of Friestalig zijn ingesproken;
- 1b Programma-onderdelen die onderdelen van niet Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen bevatten, die in de Nederlandse of Friese taal worden begeleid door een presentator.

9.19 Artikel 8 van de beleidsregels programmaquota bepaalt:

- 1 Voor de vaststelling van het behaalde percentage oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen bedoeld in artikel 54a van de Mediawet wordt uitgegaan van de totale hoeveelheid zendtijd per net en per kalenderjaar.
- 2 Voor de vaststelling van het behaalde percentage oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen worden herhalingen van eerdere uitzendingen meegeteld.

9.20 Verder bevat de Mediawet een aantal bepalingen die specifiek voor regionale (en/of lokale) omroep van belang zijn. Omdat de activiteiten van Omrop Fryslân zich met name op de regionale omroep richten, wordt in deze rapportage nog bij enkele van deze bepalingen nader stilgestaan, waar het gaat om de toewijzing van zendtijd (vgl. 9.21-9.24) en waar het gaat om de financiering van regionale omroep (vgl. 9.25-9.31).

---

¹⁰ Bij de berekening van het percentage Nederlandstalige of Friestalige programma-onderdelen wordt de zendtijd besteed aan reclame niet meegerekend. Op het Friese taalgebruik in reclamespots wordt ingegaan in 11.28.

¹¹ Een soortgelijke bepaling geldt voor de commerciële omroep. Een en ander is geregeld in art. 521 Mediabesluit (vgl. 9.41 en 9.42).

¹² Stert. 2005, 189, p. 20.

- 9.21 Artikel 42, eerste lid, Mediawet, maakt het mogelijk dat het Commissariaat voor de Media voor regionale en lokale omroep zendtijd kan toewijzen aan een regionale onderscheidenlijk lokale omroepinstelling, op aanvraag van die instelling. Artikel 42, vierde lid, Mediawet zegt dat de zendtijd voor regionale en lokale omroep telkenmale voor ten minste vijf jaar wordt toegewezen. Dit betekent dat per provincie of gemeente één regionale of lokale omroepinstelling het recht krijgt om gedurende ten minste vijf jaar programma's uit te zenden. De precieze omvang van de zendtijd kan evenwel jaarlijks door het Commissariaat worden bepaald. Verder kan het Commissariaat de dagen, uren en programmanetten aanwijzen waarop de programma's van de instellingen die zendtijd hebben verkregen voor lokale en regionale omroep zullen worden uitgezonden. Met betrekking tot Omrop Fryslân maakt het Commissariaat van deze bevoegdheden gebruik.
- 9.22 Artikel 43, eerste lid, Mediawet, geeft aan dat de toewijzing van zendtijd eerst plaatsvindt nadat Provinciale Staten dan wel de gemeenteraad hebben resp. heeft geadviseerd over de vraag of de instelling aan de eisen voldoet die de Mediawet stelt. Dat advies wordt éénmaal in de vijf jaren aan het Commissariaat voor de Media uitgebracht. Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft laatstelijk bij schrijven van 18 juni 2003 bedoeld advies aan het Commissariaat voor de Media uitgebracht. Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft tegelijkertijd laten weten bereid te zijn om zorg te dragen voor de bekostiging van de stichting Omrop Fryslân. Het Commissariaat voor de Media heeft laatstelijk bij schrijven van 4 september 2003 zendtijd aan Omrop Fryslân toegewezen voor het verzorgen van publieke radio- en televisieprogramma's. Deze zendtijdtoewijzing is geldig tot 2 september 2008.
- 9.23 In de hiervoor (9.22) genoemde zendtijdaanwijzing heeft Omrop Fryslân voor de uitzending van een regionaal radioprogramma voor algemene omroep door middel van een omroepzender in de provincie Fryslân zendtijd toegewezen gekregen van maandag tot en met vrijdag van 06.00 tot 23.00 uur en op zaterdag en zondag van 09.00 tot 23.00 uur. Dat betekent 131 uren radio op weekbasis. In de uren dat Omrop Fryslân geen programma's verzorgt, wordt het landelijke programma van Radio 1 via de zender uitgezonden. Naast de bovenstaande zendtijd voor het reguliere programma heeft Omrop Fryslân tien uur zendtijd per jaar toegewezen gekregen voor het verzorgen van Friese schoolprogramma's en 24 minuten en 30 seconden per week voor het uitzenden van Open Schoolprogramma's (vgl. 9.12).
- 9.24 Verder heeft Omrop Fryslân zendtijd toegewezen gekregen voor de uitzending van een regionaal televisieprogramma voor algemene omroep van maandag tot en met zondag van 0.00 tot 24.00 uur door middel van een omroepzender in de provincie Fryslân. In de praktijk hield dit in dat Omrop Fryslân aanvankelijk iedere dag een regionaal televisieprogramma van een uur verzorgde, dat vervolgens nog enkele malen werd herhaald.¹³

¹³

Vanaf 1 maart 2002 begonnen de dagelijkse televisie-uitzendingen op werkdagen om 17.55 uur en op zondagen om 18.00 uur. De uitzending duurde tot 19.00 uur. Tot 1 maart 2002

Sinds 1 september 2005 is Omrop Fryslân op maandag tot en met vrijdag overgegaan op een dagelijkse uitzending van twee uur, waarin de nieuwsuitzending *Hjoed* op het hele uur een vast onderdeel vormt. De uitzending duurt van 18.00 tot 20.00 uur, om vervolgens tot de volgende ochtend 10.00 uur te worden herhaald. Deze uitzending wordt voorafgegaan door programma's voor kinderen (momenteel van 17.50 of 17.55 tot 18.00 uur).¹⁴ De resterende 8 uren (van 10.00 tot 17.50 uur) wordt in principe ingevuld met Friestalige teksttelevisie of speciale televisieprogramma's, zoals schooltelevisie. Bovendien verzorgt Omrop Fryslân een teleteksteditie op haar programmanet.¹⁵

9.25 Bij wet van 7 april 2005 (Stb. 2005, 236) is de financieringsstructuur voor de regionale publieke omroep gewijzigd. Vanaf 1 januari 2006 (Stb. 2005, 268) draagt het provinciebestuur op grond van art.107 van de Mediawet, zorg voor de bekostiging van het functioneren van ten minste één regionale omroepinstelling, voor zover die kosten niet op andere wijze worden gedekt, op zodanige wijze dat een kwalitatief hoogwaardige programmering mogelijk is en continuïteit van bekostiging is gewaarborgd. In dit verband is de Rijksbijdrage overgeheveld naar het Provinciefonds. Deze bekostiging waarborgt in ieder geval dat per provincie het in 2004 bestaande niveau van de activiteiten met betrekking tot de verzorging van radio- en televisieprogramma's en van de activiteiten als bedoeld in art. 13c, derde lid, van de regionale omroepinstelling(en) tenminste gehandhaafd blijft.¹⁶

9.26 De Provincie kan ook zelf, naast de reguliere subsidiëring van Omrop Fryslân, bijzondere gelden ter beschikking stellen aan de regionale publieke omroep. Provinciale Staten van Fryslân hebben op 19 december 2001 besloten om Omrop Fryslân te ondersteunen met een bedrag van 771.000 euro in 2001 en voor de twee daarop volgende jaren met een bedrag van ieder 907.000 euro. Vervolgens hebben Provinciale Staten besloten om voor de periode 2004-2006 Omrop Fryslân jaarlijks een geïndexeerde bijdrage van 907.560 euro ter beschikking te stellen, te gebruiken voor de verbreding en verdieping van de radio- en televisieprogrammering.¹⁷

---

begonnen de televisie-uitzendingen van Omrop Fryslân een uur later.

¹⁴ Op zaterdagen en zondagen wijkt het uitzendschema af. Friestalige teksttelevisie begint om 12 uur 's middags. Daaraan voorafgaand wordt de uitzending van de vorige dag herhaald. Om 18 uur wordt een programma van één uur uitgezonden. Ook dit programma wordt vervolgens herhaald: tot 12 uur (op zondag) en 10 uur (op maandag). Op zaterdag wordt de televisie-uitzending nog voorafgegaan door een kinderprogramma van tien minuten (van 17.50 tot 18.00 uur).

¹⁵ Het uitzenden van teletekstprogramma's door lokale en regionale publieke omroep is wettelijk mogelijk op grond van artikel 42, zevende lid, Mediawet.

¹⁶ Deze bepalingen uit de Mediawet hebben alleen betrekking op de regionale publieke omroep (dus niet op de lokale omroep). Voor het jaar 2006 bedraagt de provinciale bijdrage voor Omrop Fryslân, exclusief de tijdelijke bijdrage ter verbreding en verdieping van de radio/ en televisieprogramma's (vgl. 9.26), een bedrag van 8.313.273 euro.

¹⁷ Anno 2006 is de geïndexeerde provinciale bijdrage opgelopen tot een bedrag van 956.992 euro.

- 9.27 Bij brief van 25 augustus 2003 heeft de Provincie Fryslân zich tot het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gewend, met de wens verder inhoud te geven aan bepaling 5.1 van de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001-2010 (vgl. 9.6). In een vervolgschrijven van 3 februari 2004 zijn concrete voorstellen gedaan over de mogelijke bestemming van nieuwe middelen. In haar antwoord van 16 april 2004 heeft de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap laten weten niet over de middelen te beschikken om aan de wensen van de Provincie Fryslân en Omrop Fryslân te kunnen voldoen.
- 9.28 Bij schrijven van 12 oktober 2004 liet de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vervolgens weten 100.000 euro aan Omrop Fryslân ter beschikking te stellen voor het realiseren van enkele bijzondere activiteiten, zoals het verrichten van nader onderzoek naar de mogelijkheden van een op jongeren gericht Friestalig radiostation, voor televisie-uitzending adaptatie van een tweetal toneelproducties en onderzoek naar het gebruik van de Friese taal onder leerlingen van het basisonderwijs. De incidentele subsidie is vervolgens ter grootte van een bedrag van 50.000 euro ook voor de jaren 2005 en 2006 toegekend.
- 9.29 Bij schrijven van 7 februari 2006 heeft de Provincie Fryslân de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geïnformeerd over de aan het Nederlandse parlement ondertussen voorgelegde toekomstvisie van Omrop Fryslân waarin de Omrop een ruime uitbreiding van middelen en programmering bepleit. Daarop liet de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bij schrijven van 8 maart 2006 aan de Provincie Fryslân weten dat de ‘zichtbaarheid en vitaliteit van de Friese taal en cultuur van rijkswege adequaat wordt ondersteund.’ In haar toelichting wijst de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op de tot 1 januari 2006 bestaande ondersteuning van de Friese taal en cultuur in de vorm van een jaarlijkse rijksbijdrage van ca. 440.000 euro. Deze rijksbijdrage is per 1 januari 2006 met instemming van de Provincie Fryslân geclausuleerd overgeheveld naar het Provinciefonds.
- 9.30 Met betrekking tot de ondersteuning van Omrop Fryslân wijst de Staatssecretaris op het in werking treden van de wet van 7 april 2005 tot wijziging van de Mediawet in verband met een nieuwe financieringsstructuur voor de regionale publieke omroep (Stb. 2005, 236) welke de verantwoordelijkheid voor de financiering van de regionale omroep vanaf 1 januari 2006 niet langer bij het Rijk legt (vgl. 9.2). Verder wijst de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op haar toezegging voor een incidentele bijdrage aan Omrop Fryslân voor achtereenvolgens 2004, 2005 en 2006 (vgl. 9.28), alsmede de mogelijkheid voor Omrop Fryslân om een beroep te doen op de faciliteiten van het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties (vgl. 9.47-9.50).
- 9.31 Ten slotte wijst de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap erop dat niet blijkt dat de Omrop beneden de maat functioneert. Integendeel. De staatssecretaris begrijpt dat meer geld altijd welkom is. In

de brief gaat de staatssecretaris verder in op de voorstellen uit de toekomstvisie: *“De Omrop zegt in haar notitie onvoldoende jongeren te bereiken, maar dat is een punt van aandacht voor alle regionale publieke omroepen. De taak dit na te streven staat los van de Friestaligheid. De omroep schetst het beeld dat de programma’s in hoge mate voldoen aan de ICE norm; dat is heel positief, maar ook dat is een element dat los staat van Friestaligheid. Wat betreft de financiering van de regionale omroep: dat ligt met de overheveling van de financiering naar het Provinciefonds op het niveau van het provinciebestuur, inclusief het vastgelegde kader van afspraken.”*

- 9.32 In de Provincie Fryslân zijn vijftien publieke lokale omroeporganisaties actief die in 19 gemeenten uitzendingen verzorgen. Daarbij gaat het in hoofdzaak om radio-uitzendingen. Voor zover televisie-uitzendingen worden verzorgd, zoals door de stichting Oskar ten behoeve van de inwoners van de gemeente Skarsterlân, betreft het, exclusief herhalingen, hoogstens één uur per week.
- 9.33 Onderzoek van de Fryske Akademy, uitgevoerd in 1998, laat zien dat het merendeel van de uitzendingen van de lokale omroepen in de provincie Fryslân in het Nederlands gebeurt. De zestien in het onderzoek opgenomen lokale omroepen zonden 2,5 maal vaker in het Nederlands, dan in het Fries uit. Slechts één van de desbetreffende lokale omroepen bleek over beleid inzake het taalgebruik te beschikken. Twee lokale omroepen zonden feitelijk alleen in de Nederlandse taal uit, één lokale omroep zond feitelijk alleen in het Fries uit.¹⁸
- 9.34 De AFUK heeft in 1996 twee cursussen Fries voor medewerkers van lokale omroepen in Fryslân georganiseerd. Sindsdien heeft een dergelijke cursus niet weer plaatsgevonden.

Artikel 11, eerste lid, onderdeel b, onder ii: niet-publieke omroep (radio)

Artikel 11, eerste lid, onderdeel c, onder ii: niet-publieke omroep (televisie)

- 9.35 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht, voor de gebruikers van de Friese taal in de provincie Fryslân ‘voor zover de autoriteiten direct of indirect bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol op dit terrein spelen en met eerbiediging van het beginsel van de onafhankelijkheid en autonomie van de media:

- b (ii) het regelmatig uitzenden van radioprogramma’s in de [Friese taal] aan te moedigen en/of te vergemakkelijken;
- c (ii) het regelmatig uitzenden van televisieprogramma’s in de [Friese taal] aan te moedigen en/of te vergemakkelijken’.

Met het oog hierop heeft Nederland ten aanzien van televisieprogramma’s van commerciële omroepinstellingen een wettelijke regeling getroffen.

¹⁸

Piet Hemminga, Oer betsjutting en taal fan de lokale omrop, in: *It Beaken*, 61 (1999) 1, 25-40.

- 9.36 Blijkens de toelichting op artikel 11, eerste lid, van het Europees Handvest (zie: Explanatory report, paragraaf 110) hebben de onderdelen b en c betrekking op de niet-publieke sector.
- 9.37 In 2001 gaf het ‘Committee of Experts’ aan dat niet was voldaan aan de door Nederland aanvaarde opties b (ii) en c (ii) in artikel 11 van het Europees Handvest.¹⁹
- 9.38 Ten aanzien van de commerciële omroep erkent het ‘Committee of Experts’ in zijn tweede rapport dat wettelijk is vastgelegd dat 40% van de programma’s van de commerciële omroep in het Nederlands of Fries dient te zijn, maar wijst erop dat de minderheidstaal het in een dergelijke gelijkheidsbenadering altijd van de meerderheidstaal verliest. Het ‘Committee of Experts’ houdt echter vast aan zijn opvatting dat de door Nederland aanvaarde opties niet zijn vervuld, totdat nadere gegevens over het gebruik van het Fries in commerciële omroepprogramma’s beschikbaar zijn.²⁰
- 9.39 Over de bevordering van het gebruik van het Fries in commerciële radio- en televisieprogramma’s bevat de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken. Wel bestaan er in Fryslân commerciële organisaties die radio en/of televisie uitzenden.²¹
- 9.40 Artikel 71o van de Mediawet bepaalt dat
- 1 Het televisieprogramma van een commerciële omroepinstelling bestaat voor ten minste veertig procent uit oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen.
  - 2 Bij algemene maatregel van bestuur kan worden bepaald welk percentage van de in het eerste lid bedoelde programma-onderdelen ten minste wordt voorzien van ondertiteling ten behoeve van mensen met een auditieve beperking.
  - 3 Het Commissariaat voor de Media kan in bijzondere gevallen ten aanzien van een bepaalde commerciële omroepinstelling desgevraagd en onder voorwaarden de in het eerste en tweede lid bedoelde percentages lager stellen.²²
  - 4 Het eerste lid is niet van toepassing op een programma voor bijzondere omroep.²³

¹⁹ *Report of the Committee of Experts* (2001), 91.

²⁰ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 160.

²¹ In de toestemming die het Commissariaat voor de Media verleent voor het uitzenden van een commercieel radio- of televisieprogramma is wel de naam van de omroepinstelling bepaald, maar niet het verzorgingsgebied. In principe kan een commerciële omroepinstelling het programma waar toestemming voor is verleend in geheel Nederland uitzenden. Aan de hand van de vestigingsplaats van de betreffende instellingen kan worden vastgesteld dat tien commerciële omroepen in de provincie Fryslân zijn gevestigd, te weten Atalanta FM te Sneek, Freez FM te Leeuwarden, Gerstel Producties B.V. te Harlingen, Radio Caroline, Sneek, Radio NL, Sneek, Radio Piraat, Leeuwarden, Radio Seagull, Harlingen, Radio Waddenzee, Harlingen, Waterstad FM, Sneek en Waterstad FM Groningen, Sneek.

²² Een en ander is geregeld in artikel 10 van de Beleidsregels programmaquota van het Commissariaat voor de Media.

²³ Bijzondere omroep is volgens art.1.l. van de Mediawet een programma dat gecodeerd wordt uitgezonden en bestemd is voor ontvangst door een deel van het algemene publiek, bestaande uit diegenen die met de omroepinstelling die het programma verzorgt, een tot het ontvangst

9.41 Verschillende artikelen van de door het Commissariaat voor de Media op 30 augustus 2005 opnieuw vastgestelde beleidsregels programmaquota (Stcrt. 2005, 189, p. 20) zijn ook voor de commerciële omroep van belang als het gaat om oorspronkelijk Nederlands- of Friestalig programma-onderdelen bedoeld in art. 71o, eerste lid, van de Mediawet. Artikel 6 van genoemde beleidsregels bepaalt dat als oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen, bedoeld in art.54a, eerste lid, van de Mediawet mede worden aangemerkt:

- a. Programma-onderdelen die Nederlands- of Friestalig zijn ingesproken;
- b. Programma-onderdelen die onderdelen van niet Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen bevatten, die in de Nederlandse of Friese taal worden begeleid door een presentator.

9.42 Artikel 8 van de beleidsregels programmaquota bepaalt:

- 1 Voor de vaststelling van het behaalde percentage oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen bedoeld in artikel 71o van de Mediawet wordt uitgegaan van de totale hoeveelheid zendtijd per net en per kalenderjaar.
- 2 Voor de vaststelling van het behaalde percentage oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen worden herhalingen van eerdere uitzendingen meegeteld.

Artikel 11, eerste lid, onderdeel f, onder ii: stimuleringsmaatregelen voor audiovisuele producties

9.43 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht, voor de gebruikers van de Friese taal in de provincie Fryslân ‘voor zover de autoriteiten direct of indirect bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol op dit terrein spelen en met eerbiediging van het beginsel van de onafhankelijkheid en autonomie van de media:
f (ii) bestaande maatregelen voor financiële steun ook toe te passen op audiovisuele producties in de [Friese taal]’.

9.44 Het ‘Committee of Experts’ stelt vast dat Nederland met de Stichting Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties, waarop ook de regionale omroep een beroep kan doen, aan zijn formele verplichting voldoet. Het ‘Committee of Experts’ staat er bij de Nederlandse overheid echter op aan om geormerkte bijzondere fondsen ter ondersteuning van Friestalige audiovisuele producties in overweging te nemen.²⁴

9.45 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en het Provinciaal Bestuur van Fryslân overeengekomen dat de programma’s van Omrop Fryslân in aanmerking komen voor steun door centrale fondsen op het gebied van omroepproducties zoals de Stichting Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties. Dit is onder meer in de statuten

---

²⁴ van het programma strekkende overeenkomst hebben gesloten.
2nd report of the Committee of Experts (2004), 163.

van het Stimuleringsfonds vastgelegd (BA 5.2). Daarnaast hebben het Rijk en de Provincie Fryslân afgesproken dat het Rijk zich zal inspannen om Friestalige televisiedramaproducties in aanmerking te doen komen voor subsidies uit bovengenoemd stimuleringsfonds (BA 5.3).

- 9.46 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en het Provinciaal Bestuur van Fryslân overeengekomen dat het Rijk zich zal inspannen om in de samenstelling van besturen van organen, ingesteld op grond van de Mediawet en in de besturen van fondsen op het gebied van omroepproducties, deskundigheid op het gebied van de Friese taal en cultuur gewaarborgd is. In voorkomende gevallen kan externe deskundigheid op het terrein van de Friese taal worden ingeschakeld (BA 5.4).
- 9.47 In artt. 5.3 en 5.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stellen het Rijk en de Provincie Fryslân vast dat de onderdelen 5.2, 5.3 en 5.4 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010 zijn gerealiseerd. Dat betekent dat Omrop Fryslân, evenals de andere regionale omroepen in Nederland, aanspraak kan maken op steun uit het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties. Het ter stimulering van regionale omroepproducties beschikbare geormerkte bedrag van jaarlijks ca. 1,1 miljoen euro (niveau 2006) is ontoereikend om alle aanvragen van de Nederlandse regionale publieke omroeporganisaties te kunnen honoreren. Dit bedrag heeft de Minister van Onderwijs, Cultuur en wetenschap inmiddels verhoogd met 500.000 euro tot 1,6 miljoen euro met ingang van 2008.
- 9.48 In de samenstelling van besturen van organen, ingesteld op grond van de Mediawet en in de besturen van fondsen op het gebied van omroepproducties is verder deskundigheid op het gebied van de Friese taal en cultuur gewaarborgd.
- 9.49 De Stichting Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties voorziet in de mogelijkheid om financiële bijdragen te verstrekken ten behoeve van de ontwikkeling en vervaardiging van programma-onderdelen die van bijzondere Nederlandse culturele aard zijn en die worden verzorgd door omroepverenigingen, de Nederlandse Omroep Stichting, de Nederlandse Programma Stichting, de educatieve omroepinstelling dan wel kerkgenootschappen of genootschappen op geestelijke grondslag die zendtijd hebben verkregen voor landelijke omroep, de instellingen die zendtijd hebben gekregen voor regionale omroep, alsmede de Wereldomroep.
- 9.50 Vanaf 1 januari 2002 tot en met 1 juli 2006 heeft Omrop Fryslân twaalf keer een toezegging voor ondersteuning door het Stimuleringsfonds Nederlandse Omroepproducties gekregen. Daarbij ging het om drie toezeggingen betreffende de ontwikkeling van een televisieprogramma en negen toezeggingen betreffende de productie van een televisieprogramma. Vijf aanvragen van Omrop Fryslân werden in de betreffende periode afgewezen.

9.51 De Provincie Fryslân kent een soortgelijke regeling voor het mede mogelijk maken van culturele mediaproducties. De provinciale regeling *kulturele mediaproduksjes* (Prb. 1998, 4) wil de totstandkoming van professionele Friestalige films, video's, omroepprogramma's en vergelijkbare producties stimuleren.²⁵

Artikel 11, tweede lid: media-uitingen in de Friese taal uit buurlanden

9.52 Nederland heeft zich bij het aanvaarden van het Europees Handvest verplicht tot 'het waarborgen van de vrijheid van rechtstreekse ontvangst van radio- en televisie-uitzendingen uit buurlanden in een taal die in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt als een regionale taal of taal van een minderheid en zich niet te verzetten tegen de heruitzending van radio- en televisieprogramma's uit buurlanden in een dergelijke taal'.

9.53 Gelet op de in Nederland geldende vrijheid van meningsuiting worden radio- en televisie-uitzendingen uit andere landen niet gestoord of anderszins tegengehouden. In die zin is de rechtstreekse ontvangst van radio- en televisie-uitzendingen uit buurlanden gewaarborgd. In de praktijk zijn de Friese programma's van NDR 1 (Welle Nord), het *Offener Kanal Westküste* en Radio Redbad, gezien het technisch geringe bereik in de Nederlandse provincie Fryslân niet te ontvangen, dat wil zeggen alleen en deels via internet te ontvangen of afroepbaar.

9.54 Met het oog op de regelgeving van de Europese Unie inzake televisie over de grenzen heen en de daaruit voor Nederland voortvloeiende verplichtingen, oordeelde het 'Committee of Experts' in 2001 dat aan de aangegane verplichting wordt voldaan.²⁶

9.55 Omdat de regelgeving en het beleid in overeenstemming zijn met de onder het Europees Handvest aangegane verplichting, is hieromtrent in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraak opgenomen.

---

²⁵ In 2002 werd 3200 euro uitgetrokken voor de videoproductie 'In nije tiid', 10.000 euro voor de operafilm 'Rigoletto', 5.000 euro voor de film 'Eise Eisinga, het fenomeen van Franeker', 5.000 euro voor de film 'De Fryske hounen' en 5.000 euro voor een concert met een overzicht van de filmmuziek van Cees Bijlstra op het Nederlands Film Festival te Utrecht. In 2003 werd 9.000 euro bestemd voor de videoproductie 'De lêste brief', 10.000 euro voor het maken van een scenario voor de film 'Grutte Pier' en 5.000 euro voor een videoproductie 'Van oogst tot dak'.

In 2004 werd 10.000 euro bestemd voor 'Dance Explosion', 3.000 euro voor een multimediaproductie van de dansvoorstelling 'Me', en 2241 euro voor de cd 'Sielesâlt'.

In 2005 werd 3.600 euro uitgetrokken voor het Friestalige aandeel in het SBS6-televisieprogramma '6-Pack', 3.000 euro voor de begeleiding en professionalisering van de Friese amateurfilm, 10.000 euro werd bestemd voor het schrijven van een scenario voor een televisieserie 'Landschapslezen in Fryslân', en 4.500 euro voor professionele aanpassingen van de film 'Sportman fan 'e ieu'.

In 2006 is 3.000 euro uitgetrokken voor de productie 'Album Amicorum van hotel De Kroon', 7.000 euro voor de film 'Zwarte Parels' en 5.000 euro voor de documentaire 'Yn 'e beage'.

²⁶ *Report of the Committee of Experts* (2001), 94.

- 9.56 In Duitsland wordt de Friese taal- zij het in een meer of minder van de Nederlands-Friese variant afwijkende vorm- gesproken in Neder-Saksen in de gemeente Saterland (Kreis Cloppenburg, Neder-Saksen) en in Sleeswijk-Holstein in respectievelijk de Kreis Noord-Friesland en op Helgoland (zie ook: #3.6.3 en 12.9-12.14). Het twee dialectgroepen en negen dialecten omvattende Noord-Fries wordt beheerst door ca. 8000 personen, terwijl het Sater-Fries wordt gesproken door ca. 2250 personen.²⁷
- 9.57 Het gebruik van het Noord-Fries in de media in Duitsland is beperkt. Sinds 1989 heeft het Fries een bescheiden plaats in de radioprogramma's van de publieke omroep. NDR 1 (Welle Nord) zendt wekelijks in de avonduren een programma van één uur over Sleeswijk-Holstein uit, waarbinnen drie minuten Noord-Fries ('Freesk for enarken') subregionaal in de Kreis Noord-Friesland wordt uitgezonden. Daarbij komt incidenteel nog een enkel programma over het Fries. De private mediaproductent Riecken vervaardigt in opdracht van de 'ferian för nuardfresk radio' video's en radioprogramma's die onder de naam Radio Redbad via internet worden verspreid.²⁸
- 9.58 In de gedrukte media heeft het Noord-Fries slechts een marginale plaats verworven. Enkele in Noord-Friesland verschijnende dagbladen hebben eenmaal per maand een pagina in het Noord-Fries.²⁹ Daarnaast verschijnen met onregelmatige tussenpozen Noordkrieken bijdragen in enkele verdere uitgaven.³⁰
- 9.59 Het gebruik van het Sater-Fries in de media in Duitsland is nog beperkter dan het gebruik van het Noord-Fries. In Nedersaksen bericht de NDR wanneer daar een actuele aanleiding toe bestaat, soms over het Sater-Fries, echter niet in het Sater-Fries. De regionale dagbladen die in het Saterland worden verspreid, hebben een enkele keer een bericht in het Sater-Fries.³¹ Het Sater-Fries speelt geen rol als het om radio- of televisieprogramma's gaat.³²
- 9.60 Bij het aanvaarden van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht 'erop toe te zien dat er geen beperkingen zullen worden opgelegd aan de vrijheid van meningsuiting en het vrije verkeer van informatie in de geschreven pers in een taal die in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt als een regionale taal of een taal van een minderheid.' Gelet op de in Nederland gewaarborgde vrijheid van meningsuiting is een dergelijk recht gegarandeerd.

²⁷ Piet Hemminga, *Het beleid inzake unieke regionale talen*. Ljouwert 2000, 243-244.

²⁸ Bundesministerium des Innern, *Zweiter Bericht der Bundesrepublik Deutschland gemäß Artikel 15 Absatz 1 der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprachen* [Berlin 2003], 183.

²⁹ *Ibidem*, 185. Het gaat om de dagbladen: *Der Inselbote*, *Husumer Nachrichten*, *Nordfriesland Tagesblatt* en de *Sylter Rundschau*.

³⁰ *Ibidem*, 185. Het gaat om de tijdschriften *Nordfriesland*, *Der Helgoländer*, *Sylt Aktuell* en het dagblad *Flensborg Avis*.

³¹ *Ibidem*, 212. Het gaat om de dagbladen: *General-Anzeiger*, *Münsterländische Tageszeitungen* en de *Nordwest-Zeitung*.

³² *Ibidem*, 210.

- 9.61 De uitoefening van de vrijheid van meningsuiting, zoals bedoeld in artikel 11, tweede lid, van het Europees Handvest kan onderworpen zijn aan enkele nauwkeurig omschreven en door de wet voorgeschreven formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties. Deze zijn echter voor de Nederlandse situatie niet van belang.
- 9.62 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Nederlandse regelgeving formeel in overeenstemming is met de opties uit artikel 11 van het Europees Handvest welke Nederland heeft aanvaard. Met ingang van 1 januari 2006 is de complete financieringsstructuur voor regionale omroepen gewijzigd in die zin dat het provinciebesturen sindsdien zorg dragen voor de bekostiging van het functioneren van ten minste één regionale omroepinstelling in hun provincie. Aan de door het ‘Committee of Experts’ in zijn eerste rapport gedane aanbeveling dat het Rijk rekening dient te houden met de bijzondere behoeften van Friese omroep en te dien aanzien een versterking van de financiële steun te overwegen, is – naar het oordeel van de Provincie Fryslân - tot op heden niet in structurele zin voldaan. Het Rijk is evenwel van oordeel dat de bestaande voorzieningen toereikend zijn.
- 9.63 Verder houdt het ‘Committee of Experts’, zonder over nadere gegevens in dezen te kunnen beschikken, vast aan zijn opvatting dat de gepraktiseerde gelijkheidsbenadering in het geval van de niet-publieke omroep voor zover het gaat om het gebruik van het Nederlands of het Fries, ten nadele van het Fries werkt. Hoewel het ‘Committee of Experts’ vaststelt dat Nederland aan zijn formele verplichting inzake stimuleringsmaatregelen voor audiovisuele producties voldoet, dringt het aan op het overwegen van geormerkte bijzondere fondsen ter ondersteuning van Friese audiovisuele producties.

10 Artikel 12: Culturele activiteiten en voorzieningen

- 10.1 In het Handvest wordt in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming gegeven van culturele activiteiten en voorzieningen: met name bibliotheken, videotheken, culturele centra, musea, archieven, academies van wetenschappen, schouwburgen en bioscopen, alsmede letterkundige werken en filmproducties, vormen van culturele uitingen in de volkstaal, festivals en de cultuurindustrie, met inbegrip van onder meer het gebruik van nieuwe technologieën. Het buitenlands cultuurbeleid valt onder de werking van artikel 12, derde lid, van het Europees Handvest.
- 10.2 De grondslagen voor het cultuurbeleid zijn primair verankerd in beleidsnota's van Rijk en Provincie. Eenmaal per vier jaar stelt de minister verantwoordelijk voor het cultuurbeleid een cultuurnota op, die wordt voorgelegd aan het parlement. Daarnaast beschikken de provincies in Nederland vanouds over een grote mate van autonomie op het terrein van de cultuur. De Provincie Fryslân verricht – in vergelijking met de andere provincies in Nederland – een meer dan bovengemiddelde inspanning op het beleidsveld cultuur.¹
- 10.3 In 2001 oordeelde het 'Committee of Experts' dat de door Nederland onder artikel 12 aangegane verplichtingen worden nagekomen, op één onderdeel na, te weten artikel 12, eerste lid, onderdeel e: de beheersing van het Fries door medewerkers.² Op dit onderwerp wordt nader ingegaan in 10.98-10.104.
- 10.4 In zijn tweede rapport merkte het 'Committee of Experts' op dat het niet kon vaststellen of Nederland aan de onder artikel 12, eerste lid, onderdeel e aangegane verplichting voldoet, weliswaar onder erkenning van de goede bedoelingen van de Nederlandse overheid. Nederland heeft laten weten dat het streeft naar op zijn minst één lid met goede kennis van de Friese taal en cultuur in de adviescommissies van respectievelijk het Nederlands Literair Productie en Vertalingenfonds (NLPVF) en het Fonds voor de Letteren. Eenzelfde ambitie betreft de adviserende organen van organisaties die hun grondslag hebben in de Mediawet en organen van fondsen gericht op het ondersteunen van mediaproducties. Met betrekking tot provinciale organisaties is het algemeen aanvaard dat (een deel van) het personeel het Fries beheerst. Het 'Committee of Experts' vraagt om concreter informatie.³

---

¹ In 2005 gaf de Provincie Fryslân een bedrag van 40,71 euro per inwoner aan kunst en cultuur uit. Van de twaalf Nederlandse provincies was dat het hoogste bedrag per inwoner. In alle provincies vraagt de regionale omroep veruit de grootste provinciale bijdrage. Op het onderdeel regionale cultuur en geschiedenis, waartoe ook het regionale taalbeleid wordt gerekend, is Fryslân met een bedrag van 2.444.627 euro aan provinciale uitgaven koploper onder de Nederlandse provincies. Zie: Carla van Deijck-Hofmeester, Willem-Jan Raymakers, *De Provincies Kiezen in cultuurbeleid*. IPO, Den Haag 2005, 42, 43 en 59.

² *Report of the Committee of Experts* (2001), 96.

³ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 165-166.

- 10.5 Bovendien merkte het ‘Committee of Experts’ in 2004 op, dat het niet kon vaststellen of Nederland aan de onder artikel 12, eerste lid, onderdeel f aangevane verplichting voldoet. Wel is het ‘Committee of Experts’ geïnformeerd over de kennis van de Friese taal en cultuur in respectievelijk het bestuur van het NLPVF en het bestuur en de adviserende organen van het Fonds voor de Letteren. Het is echter onbekend hoeveel Friestaligen deelnemen in voorzieningen en de organisatie van culturele activiteiten anders dan binnen de twee genoemde literaire organisaties.⁴
- 10.6 Ten slotte stelde het ‘Committee of Experts’ in 2004 dat Nederland niet voldoet aan de onder artikel 12, derde lid, aangevane verplichtingen en vraagt de Nederlandse regering om de Friese taal en cultuur op te nemen in zijn buitenlands cultureel beleid. De Friese taal en cultuur maakten in 1999-2003 geen deel uit van het voorlichtingsbeleid, uitgevoerd door de Nederlandse ambassades of anderszins van Nederlandse presentaties van het cultureel beleid in het buitenland. Bovendien kreeg de Friese taal en cultuur geen expliciete vermelding in het internationale cultuurbeleid 2001-2004, onder verantwoordelijkheid van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.⁵
- 10.7 De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 legt in 32 afspraken op het terrein van cultuur. Dit betreft inspanningen welke het Rijk en/of de Provincie Fryslân zullen ondernemen, voor zover het gaat om bestaande basisvoorzieningen (Trya ter, Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum, Fryske Akademy, Provinsjale en Buma-Bibleteek fan Fryslân). Verder gaat het om verschillende culturele voorzieningen, waaronder die ten behoeve van Friestalige schrijvers, films, literaire en culturele manifestaties in het buitenland en jeugdtheater. De Bestuursafpraak bevat overigens geen afspraken met betrekking tot onderdeel e van artikel 12, eerste lid.
- 10.8 Het in 2004 aan de Ministers van Financiën en Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties uitgebrachte rapport ‘Anders gestuurd, beter bestuurd: de specifieke uitkeringen doorgelicht’ beveelt aan de specifieke uitkeringen Friese taal en cultuur over te hevelen naar het Provinciefonds.⁶ Vervolgens zijn de desbetreffende specifieke uitkeringen met ingang van 2006 overgeheveld naar het Provinciefonds (zie:10.84-10.85).
- 10.9 De wet van 9 november 2004 op de vaste boekenprijs (Stb. 2004, 600) geeft een wettelijke basis aan het sinds 1923 in Nederland bestaande systeem van vaste boekenprijzen: een stelsel van afspraken tussen uitgevers en boekverkopers, zoals neergelegd in het Reglement Handelsverkeer. Deze verticale prijsbinding is in strijd met de wetgeving op het terrein van de mededinging zoals die sinds 1962 bestaat. Op grond van cultuurpolitieke overwegingen en een oogpunt van rechtszekerheid en

---

⁴ *Ibidem*, 167-168.

⁵ *Ibidem*, 170-172.

⁶ Kamerstukken II 2004/05, 29 800 B, nr. 16.

bedrijfszekerheid vervangt de wet de eerdere privaatrechtelijke regeling. Ook Friestalige boeken vallen onder de beschermende functie van de wet.

- 10.10 Eenmaal per vier jaar stelt de minister verantwoordelijk voor het cultuurbeleid een cultuurnota op, die wordt voorgelegd aan het parlement. Voor de periode die voor deze rapportage van belang is, gaat het om de Cultuurnota 2001-2004 'Cultuur als confrontatie' en de Cultuurnota 2005-2008 'Meer dan de som'.

In de Cultuurnota 2001-2004 'Cultuur als confrontatie' wordt het Friestalige toneelgezelschap Tryater genoemd als één van de grotere gezelschappen op het terrein van de podiumkunsten dat voor een verruiming van middelen in aanmerking komt.⁷ Daarnaast wordt het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum in de planperiode door de Rijksoverheid met een bedrag van 130.000 euro jaarlijks gesubsidieerd.

In de Cultuurnota 2005-2008 'Meer dan de som' wordt de culturele factor beschreven als ware het het DNA van de Nederlandse samenleving. Het toneelgezelschap Tryater wordt jaarlijks gesubsidieerd met een bedrag van 1.539.000 euro (zie ook: 10.27-10.29). De nota stelt verder dat landelijk opererende musea die zich richten op het Nederlandse en Friese literaire erfgoed in de breedte, voor cultuurnotasubsidie in aanmerking komen. Tegelijk wordt echter opgemerkt dat het Fries Literair Museum en Documentatiecentrum, dat sinds 1 september 2002 onderdeel is van het Fries historisch en letterkundig centrum Tresoar,⁸ uit andere middelen dan die van de cultuurnota door het Rijk wordt gesubsidieerd.⁹

- 10.11 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft in haar cultuurnotitie 'kultuer yn fryslân 20.01\04' het door de Provincie te voeren cultuurbeleid in hoofdlijnen vastgelegd. Als derde factor die de cultuur in Fryslân bepaalt, noemt de notitie de eerste verantwoordelijkheid van de Provincie Fryslân voor de ontwikkeling van de Friese taal.¹⁰ In de notitie formuleert het Provinciaal Bestuur van Fryslân als eerste doel het bewaren, tonen en ontsluiten van de collectie Fryslân, en als tweede doel het bevorderen van de kunstzinnige, zowel professionele als amateur- uitingen, van de Friese bevolking.

- 10.12 De provinciale cultuurnotitie 'kultuer yn fryslân 20.01\04' heeft een opvolger gekregen in de cultuurnota 2006-2008 'Sels dwaan!' die op 16 maart 2005 door Provinciale Staten werd vastgesteld. In het provinciale cultuurbeleid wordt in de eerste plaats gekozen voor een versterking van

---

⁷ Kamerstukken II 2000/01, 27 432.

⁸ Tresoar is tot stand gekomen op grond van het beleidskader voor regionale historische centra, zoals aangegeven in de brief van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 7 februari 2000 (Kamerstukken II 1999/2000, 26 591, nr. 13). Bij de totstandkoming van Tresoar waren in Fryslân drie instellingen betrokken, te weten de Provinsjale en Buma Bibleteek fan Fryslân, het Ryksargyf Fryslân en het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum.

⁹ Ministerie van OCW, *Cultuurnota 2006-2008*. Den Haag 2004, 40.

¹⁰ Provincie Fryslân, *kultuer yn fryslân 20.01\04*. Ljouwert 2000, 8.

het culturele productieklimaat. In de tweede plaats wordt ingezet op een verduidelijken van subsidiërelaties. In de derde plaats wordt een versterken van de relatie tussen cultuur en economie nagestreefd en ten slotte wordt een vereenvoudigen van de subsidiëring voorgesteld.¹¹

10.13 Noch de provinciale cultuurnotitie 2001-2004, noch de provinciale cultuurnota 2006-2008 gaat in op de buitenlandse ambities inzake Friese taal en cultuur van de Provincie Fryslân. Daarvoor is de uit 1987 daterende nota ‘Internationale contacten op het terrein van tweetaligheid’ nog steeds richtsnoer.

10.14 Met betrekking tot specifieke onderdelen van het provinciale cultuurbeleid stelt de notitie ‘kultuer yn fryslân 20.01\04’ zich ten doel *op het terrein van de podiumkunsten:*

- structurele subsidiëring van steunfunctie-instellingen en koepelorganisaties op het terrein van het toneel en de popmuziek;
- structurele subsidiëring van jeugdtheatergezelschappen Tryater en De Citadel;

op het terrein van de letteren:

- meer kwaliteit, meer lezers en steun aan jeugd;
- integratie van Friese letteren in de media;
- versterken van het culturele profiel van Fryslân in de Nederlandse literaire wereld en het verhogen van de literaire prijsbedragen;

op het terrein van de bibliotheken:

- het versterken van een samenhangend bibliotheeknetwerk
- het leggen van verbanden tussen bibliotheken, het onderwijs, welzijnssector, archieven en ICT-bedrijven;

op het terrein van de archieven:

- het ontwikkelen van een regionaal historisch centrum;
- het stimuleren van de samenwerking tussen archieven, bibliotheken en culturele voorzieningen;

op het terrein van de media:

- versterken van regionale omroepprogramma’s in de nieuwe media;
- versterken van Friestalig tv-drama,¹² en

op het terrein van de cultuureducatie:

- steun voor het project ‘Cultuur en school’;
- versterken van de relatie scholen-cultuuraanbieders.¹³

10.15 Met betrekking tot specifieke onderdelen van het provinciale cultuurbeleid stelt de cultuurnota 2006-2008 zich ten doel *op het terrein van de podiumkunsten:*

- continuering bestaande beleid op het terrein van de amateurkunsten;
- inzetten op een Huis voor de Amateurkunsten;
- versterking van de ondersteuning op het terrein van de dans en cultuurparticipatie van jongeren;

---

¹¹ Provinsje Fryslân, *Sels dwaan! Cultuurnota 2006-2008*. Ljouwert 2006, 7-10.

¹² De uitwerking van de doelstelling op het terrein van de media wordt in deze rapportage in hoofdstuk 9 behandeld.

¹³ De uitwerking van de doelstelling op het terrein van de cultuureducatie komt deels aan de orde in hoofdstuk 6 (bij de bespreking van art. 8, eerste lid, onderdeel g, Europees Handvest) en deels in hoofdstuk 10 (zie: 10.71-10.74).

- blijvende ondersteuning van onder meer het Friestalige toneelgezelschap Tryater;
- verhoging van het budget voor het schrijven van oorspronkelijk Friestalig toneel van 4.000 naar 11.000 euro per jaar; alsmede het verhogen van het budget voor koorbegeleiding van 25.000 naar 75.000 euro per jaar;

op het terrein van de letteren:

- continuering van het bestaande letterenbeleid, inclusief het literaire prijzenstelsel, met een accent op vernieuwingen die budgettair neutraal gerealiseerd kunnen worden;
- bijdragen aan betere afzet- en distributiemogelijkheden voor Friese literatuur, alsmede een plaats geven aan nieuwe media in het letterenbeleid;
- ontwikkelen van beleid dat leidt tot meer debuterende schrijvers en dichters onder de 35 jaar;
- vorming van een vertalingenfonds in samenwerking met het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds;

op het terrein van de bibliotheken:

- realisering van een goed functionerend bibliotheekstelsel;
- verbreding van de maatschappelijke functie van de bibliotheek;

op het terrein van de archieven:

- stimulering van een verdere professionalisering van de overheidsarchieven in Fryslân;

op het terrein van de media:

- continuering van het bestaande beleid inzake Omrop Fryslân;
- continuering van de regeling Culturele Mediaproducties;
- nadere besluitvorming inzake de Friestalige tijdschriften;

op het terrein van de festivals:

- instelling van een budget voor grote culturele manifestaties;
- continuering ondersteuning festivals, en
- nadere besluitvorming over Frysk Festival;

op het terrein van economie en cultuur:

- vorming van ad hoc samengestelde commissie, bestaande uit onafhankelijke deskundigen, die rapporteren over de stand van zaken in een kunstdiscipline of op een beleidsterrein;
- aandacht voor 'cultural governance'.

10.16 In de notitie 'Frysk Skreaune Media 2007-2010' hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân in 2006 het tot dan gevoerde beleid met betrekking tot de Friestalige tijdschriften geëvalueerd en een besluit genomen welke Friestalige media de komende jaren financieel zullen worden gesteund. Daarvoor hebben Provinciale Staten op 27 juni 2001 besloten om voor de periode tot 2011 een jaarlijks bedrag van op zijn minst 226.890 euro voor dat doel te bestemmen. In de komende vier jaar wordt de uitgave van verschillende tijdschriften mogelijk gemaakt (zie 10:117). De subsidiëring van de *F-side*, ca. twintig maal per jaar een pagina in de beide Friese dagbladen, wordt beëindigd (zie: 10.114-10.117).¹⁴

¹⁴

Provinsje Fryslân, *Notysje Frysk Skreaune Media 2007-2010*. [Ljouwert] 2006.

10.17 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - waarvan in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming is gegeven - ertoe verplicht om:

‘binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voor zover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:

- a soorten uitingen en initiatieven die eigen zijn aan [de Friese taal] aan te moedigen en de verschillende mogelijkheden om toegang tot in [deze taal] geproduceerde werken te verkrijgen, te bevorderen;
- b de verschillende mogelijkheden om in andere talen toegang te verkrijgen tot in [de Friese taal] geproduceerde werken te bevorderen door vertaling, nasynchronisatie en ondertiteling, te steunen en te ontwikkelen;
- d erop toe te zien dat de organen die verantwoordelijk zijn voor het organiseren of ondersteunen van diverse vormen van culturele activiteiten, de kennis en het gebruik van [de Friese taal] integreren in de activiteiten waartoe zij het initiatief nemen of waaraan zij ondersteuning bieden’.

10.18 In 2001 was het ‘Committee of Experts’ van oordeel dat Nederland voldeed aan genoemde verplichting onder het Europees Handvest aangegaan.¹⁵

10.19 In zijn tweede rapport doet het ‘Committee of Experts’ geen vaststellingen inzake het hiervoor genoemde artikel 12, eerste lid, onderdelen a, b en d.

10.20 Bij de bespreking van het rijks- en provinciaal beleid inzake activiteiten en voorzieningen op het terrein van de Friese cultuur zal achtereenvolgens aandacht worden besteed aan het beleid en de beleidsafspraken ten aanzien van de volgende beleidsonderdelen:

- Friestalg toneelgezelschap (10.21-10.32)
- Frysk histoarysk en letterkundich sintrum Tresoar - voorheen Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum, de Provinsjale en Buma Bibleteek fan Fryslân, alsmede het Ryksargyf yn Fryslân (10.33-10.45)
- Fryske Akademy (10.46-10.59)
- Landelijke literaire en vertaalfondsen (10.60-10.74)
- Landelijke fondsen en regelingen voor de film (10.75-10.79)
- Overige landelijke fondsen (10.80-10.81)
- Rijkspost Friese taal en cultuur: culturele voorzieningen (10.82-10.95)
- Overige activiteiten en projecten (10.96-10.97).

¹⁵

Report of the Committee of Experts (2001), 95.

Friestalig toneel (Tryater)

- 10.21 Het Rijk subsidieert een Friestalig gezelschap voor beroepstoneel. Daarbij gaat het om het toneelgezelschap Tryater dat Friestalig toneel voor volwassenen en tweetalig jeugdtonaal produceert. De instandhouding van het tweetalig jeugdtonaal wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Provincie Fryslân. Een en ander is vastgelegd in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 6.1.1 en 6.6.11).
- 10.22 De instandhouding van Tryater wordt beoordeeld met inachtneming van de uitgangspunten van de Rijksnota Cultuurbeleid. De beoordeling van rijkswege vindt plaats door de Raad voor Cultuur (BA 6.1.2). Verder is in het kader van de Bestuursafpraak afgesproken dat het Rijk bij de financiële ondersteuning van Tryater de daarvoor geldende normen hanteert, met dien verstande dat voor wat betreft de spreiding van de voorstellingen kan worden volstaan met het geven van voorstellingen binnen de provincie Fryslân. Incidenteel worden voorstellingen buiten de provincie Fryslân gegeven (BA 6.1.3).
- 10.23 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is afgesproken dat de Provincie Fryslân zorgt voor het scheppen van voorwaarden die een daadwerkelijke spreiding van voorstellingen mogelijk maken door het subsidiëren van voorstellingen, die door de geringe capaciteit van de zaal of de situering van de plaats van optreden zonder extra steun niet mogelijk zijn (BA 6.1.4).
- 10.24 Rijk en Provincie Fryslân zien het, ook in het licht van het Europees Handvest, als hun taak om een instelling voor Friestalig beroepstoneel als Tryater in stand te houden. Wanneer de in de 10.22 bedoelde beoordeling van de activiteiten van Tryater leidt tot beëindiging of vermindering van het verschaffen van mogelijkheden tot instandhouding van het gezelschap voor Friestalig beroepstoneel, voeren Rijk en Provincie overleg over de dan ontstane situatie. Hetzelfde geldt wanneer het gezelschap zijn activiteiten beëindigt (BA 6.1.5).
- 10.25 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Provincie Fryslân zich er samen met de betrokkenen voor inzet dat de kwaliteit van het Friestalig jeugdtheater in 2010 zodanig is dat het, met inachtneming van de adviestaak van de Raad voor Cultuur, kan worden opgenomen in het landelijk toneelbestel (BA 6.6.11).
- 10.26 De financiële ondersteuning en beoordeling van Tryater vindt plaats volgens de voor het beroepstoneel geldende normen, met dien verstande dat hierop één uitzondering wordt gemaakt.¹⁶ Inzake de spreiding van voorstellingen kan worden volstaan met het geven van voorstellingen

---

¹⁶ Tot 2001 gold voor Tryater nog een tweede uitzonderingspositie op de normen zoals die gelden voor het landelijke beroepstoneel, namelijk waar het ging om het vereiste minimum aan eigen inkomsten. Met ingang van 2001 is deze uitzondering niet langer van toepassing voor Tryater.

binnen Fryslân, hoewel de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap waarde hecht aan het geven van voorstellingen buiten de provincie Fryslân. Deze opmerking geldt in het bijzonder de voorstellingen op het terrein van het jeugdtheater en onderwijs.

- 10.27 In artikel 6.1.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat Tryater voor wat betreft het theater voor volwassenen voor honderd procent wordt gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In de cultuurperiode 2005-2008 wordt het subsidie voor Tryater op het niveau van de vorige cultuurnota gecontinueerd, dat wil zeggen dat Tryater een jaarlijks basisbedrag van 1.539.250 euro ontvangt (Zie hiervoor 10.10).
- 10.28 In artikel 6.1.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat Tryater een jaarlijkse provinciale bijdrage van 142.000 euro ten behoeve van het jeugdtheater ontvangt. Daarnaast investeert de Provincie Fryslân op basis van het cultuurconvenant Noord-Nederland een extra bedrag van 50.000 euro in Tryater.
- 10.29 In artikel 6.1.3 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt verder vastgesteld dat binnen de provinciale regeling theater en muziek, bedoeld om te voorzien in een goede spreiding van podiumkunstvoorstellingen in Fryslân, een bedrag van 109.000 euro beschikbaar wordt gesteld voor het brengen van voorstellingen, specifiek bedoeld voor kleine accommodaties. Binnen deze regeling is een bedrag geormerkt voor voorstellingen door Tryater. Bij het aangaan van het Uitvoeringsconvenant bedroeg dit geormerkte bedrag 11.344 euro. Tryater beperkt zich overigens niet alleen tot het geven van voorstellingen in de provincie Fryslân.
- 10.30 Ten slotte zijn het Rijk en de Provincie Fryslân in artikel 6.1.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 overeengekomen dat de gemaakte afspraken inzake Tryater in het kader van de onderdelen 6.1.2 (zie: 10.22) en 6.1.5 (zie: 10.24) van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 onverminderd van kracht blijven.
- 10.31 In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het aantal producties van Tryater over de periode 2002-2005. Voor deze periode bevat de tabel ook het aantal voorstellingen dat Tryater heeft gegeven en het aantal bezoekers dat een voorstelling van Tryater heeft gezien.

	2002	2003	2004	2005
Aantal producties	9	12	15	13
Aantal voorstellingen	734	447	658	668
Aantal bezoekers	55.602	69.921	56.927	64.873

Naast de in 2002 in het kader van het *Offspring*-project geproduceerde *Salted*, dat zowel op Terschelling als in Duitsland en Wales te zien was, werden in de periode 2003-2005 twaalf voorstellingen in het buitenland gespeeld, waarvan zes in België en zes in Duitsland (zie ook: 12.33).

De volgende tabel geeft vergelijkbare gegevens voor de educatieve projecten die Tryater tussen 2002 en 2005 heeft gerealiseerd.¹⁷

	2002	2003	2004	2005
Aantal producties	4	7	4	8
Aantal voorstellingen	431	254	169	269
Aantal bezoekers	10.806	6.387	4.210	6.952

- 10.32 De stukken die door Tryater wordt gespeeld omvatten zowel vertalingen en bewerkingen in het Fries van toneelstukken uit het wereldrepertoire, anderzijds ook stukken die oorspronkelijk in het Fries zijn geschreven. Voor het schrijven van nieuwe stukken in het Fries zijn in het kader van de Bestuursafpraak nadere afspraken gemaakt (vgl. 10.94).

Fries historisch en literair centrum Tresoar

- 10.33 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is vastgelegd dat er een instelling voor wetenschappelijk bibliotheekwerk inzake de Friese taal en cultuur is, waarvan de instandhouding door de Provincie Fryslân mogelijk wordt gemaakt. Op het moment van de Bestuursafpraak vervulde de Provinsjale en Buma Bibleteek van Fryslân deze functie (BA 6.4.1).

De Provinsjale en Buma Bibleteek wordt door het Rijk en de Provincie Fryslân van groot belang geacht vanwege haar belangwekkende collectie ter bestudering van de Friese taal en de geschiedenis van de Friezen. De bibliotheek heeft in dezen niet alleen een provinciale, maar ook een landelijke taak, die zij mede realiseert via het Interbibliothecair Leenverkeer. Hiermee voorziet de Provinsjale Bibleteek in de behoefte van wetenschappers en geïnteresseerden op dit terrein. De Provinsjale Bibleteek heeft de taak deze belangwekkende collectie in stand te houden en uit te breiden (BA 6.4.4).

- 10.34 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de samenwerking tussen de Provinsjale en Buma Bibleteek van Fryslân en instellingen van hoger onderwijs in Fryslân wordt versterkt (BA 6.4.2). Bovendien worden waar nodig door Rijk en Provincie Fryslân aanvullende voorwaarden geschapen die een daadwerkelijke versterking van de kwaliteit en positionering van de betreffende bibliotheek binnen het verband van het netwerk van informatievoorzieningen op wetenschappelijk niveau mogelijk maakt (BA 6.4.3).

¹⁷

Bron: Tryaters jaarverslagen voor de periode 2002-2005. Zie: Tryater, *Jierferslach 2002*, 38-39; *Jierferslach 2003*, 41-42; *Jierferslach 2004*, 33-34; *Jierferslach 2005*, 32-34.

- 10.35 Rijk en Provincie Fryslân zien het, ook in het licht van het Europees Handvest, als hun taak om een instelling als de Provinsjale en Buma Bibleteek te houden. Wanneer de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Gedeputeerde Staten van Fryslân van oordeel zijn dat de beoogde doelstellingen zoals met betrekking tot de PB geformuleerd in de Bestuursafpraak (zie: BA 6.4.1-6.4.4) niet voldoende worden gerealiseerd, voeren beide partijen overleg teneinde de doelstellingen op een andere wijze te verwezenlijken (BA 6.4.5).
- 10.36 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 stellen het Rijk en de Provincie Fryslân verder vast dat er in Fryslân een instelling voor documentatie, archivering, promotie en bevordering van de Friese taal- en letterkunde is, waarvan de instandhouding door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Provincie Fryslân wordt mogelijk gemaakt. Deze taak werd op het moment van de Bestuursafpraak uitgevoerd door het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) te Leeuwarden (BA 6.2.1). De instandhouding van het FLMD wordt beoordeeld met inachtneming van de uitgangspunten van de Rijksnota Cultuurbeleid en van het provinciaal letterenbeleid. De beoordeling van rijkswege vindt plaats door de Raad voor Cultuur (BA 6.2.2).
- 10.37 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is tevens afgesproken dat het Rijk bij de financiële ondersteuning van het FLMD de daarvoor geldende, landelijke normen hanteert. De instelling kan daarbij samenwerkingsverbanden aangaan met vergelijkbare instellingen buiten de Provincie Fryslân om zodoende een grotere spreiding van informatie te bewerkstelligen (BA 6.2.3). Rijk en Provincie Fryslân zien het, ook in het licht van het Europees Handvest, als hun taak om een instelling als het FLMD in enigerlei vorm in stand te houden. Wanneer de in 10.36 bedoelde beoordeling leidt tot beëindiging of vermindering van het verschaffen van mogelijkheden tot instandhouding van de instelling voeren Rijk en Provincie Fryslân overleg over de dan ontstane situatie. Een dergelijk overleg vindt ook plaats als de activiteiten van de instelling om andere redenen worden beëindigd (BA 6.2.4).
- 10.38 In artikel 6.2.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt vastgesteld dat in hoofdstuk 6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 bepalingen zijn opgenomen ten aanzien van de Provinsjale en Buma Bibleteek van Fryslân en het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum. Deze twee instellingen, alsmede de rijksarchiefbewaarplaats in de provincie Fryslân, zijn met ingang van 1 september 2002 op grond van de Wet gemeenschappelijke regelingen gefuseerd tot een openbaar lichaam genaamd 'Letterhoeke'.¹⁸ De nieuwe instelling fungeert sinds 2 september 2002 onder de naam 'Fries historisch en literair centrum Tresoar'.¹⁹

---

¹⁸ *Stcrt.* 2002, 163.

¹⁹ E-mail van Tresoar van 22 december 2006.

- 10.39 Artikel 6.2.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stelt verder vast dat Tresoar de collecties en archiefbescheiden van de aangesloten instellingen beheert. De afzonderlijke collecties bestaande uit letterkundige bronnen, wetenschappelijke boekwerken en cultuurhistorische informatie worden hierdoor als één geheel toegankelijk voor het publiek.
- 10.40 Artikel 6.2.3 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stelt ten slotte vast dat de uit de gemeenschappelijke regeling Letterhoeke voortvloeiende structurele kosten onder aftrek van de inkomsten gedragen worden door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Provincie Fryslân, volgens de verdeling als genoemd in de gemeenschappelijke regeling Letterhoeke. De in het kader van de onderdelen 6.2 en 6.4 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 gemaakte afspraken blijven mutatis mutandis van kracht.
- 10.41 Tresoar stelt zich op grond van de gemeenschappelijke regeling ‘Letterhoeke’ ten doel het in de collecties en archieven ondergebrachte cultureel erfgoed op actieve wijze toegankelijk te maken en te houden voor en onder aandacht te brengen van een breed publiek. Daarenboven bevordert Tresoar de Friese literatuur en de verbreding daarvan door het literaire klimaat in Fryslân te verbreden in de meest brede zin.
- 10.42 Op verzoek van het Provinciaal Bestuur van Fryslân vervulde het FLMD sinds 1991 een taak inzake de bevordering van het literaire klimaat in de provincie. Met het oog hierop beschikte de instelling en beschikt Tresoar over een coördinator literatuurbevordering, waarvan de kosten voor de helft worden betaald uit de rijksbijdrage Friese taal en cultuur. Tresoar, in casu de coördinator literatuurbevordering, organiseert geregeld cursussen en/of workshops ten behoeve van schrijvers, onder wie debuterende auteurs jonger dan 35 jaar, van Friestalige literaire teksten (zie: 10.93).
- 10.43 De in de vorige paragraaf genoemde coördinator literatuurbevordering heeft daarnaast ook een taak bij het organiseren van optredens van Friese literaire auteurs buiten de provincie Fryslân en in het buitenland (zie: 10.138).
- 10.44 Als onderdeel van de fusiedocumenten voor Tresoar is het taalstatuut Tresoar opgesteld. Het taalstatuut erkent in zijn uitgangspunt de Friese taal en de tweetaligheid van Fryslân als wezenlijke elementen van de geschiedenis en cultuur van Fryslân. Tresoar onderstreept de gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging van het Nederlands en Fries in Fryslân en beschouwt het gebruiken van het Fries als horende bij het dagelijks werk.
- 10.45 In het taalstatuut is onder meer vastgelegd dat Tresoar naar buiten een tweetalig gezicht heeft met bijzondere aandacht voor het Fries. Van alle personeelsleden wordt op zijn minst een passieve kennis van het Fries verwacht, terwijl van de directeur, afdelingshoofden een actieve beheersing van het Fries wordt verwacht. Voor de publieksfuncties geldt

dat klanten en gebruikers die zich mondeling en/of schriftelijk van het Fries bedienen, antwoord krijgen in het Fries. Het opleidings- en beloningsbeleid schenkt speciaal aandacht aan het beheersen van de Friese taal.²⁰

Wetenschapsbeoefening t.a.v. de Friese taal en cultuur: de Fryske Akademy

- 10.46 Wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de Friese taal- en letterkunde vindt in universitair verband plaats aan de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit van Amsterdam (zie ook: 6.236, 6.264-6.270, alsmede 10.59).
- 10.47 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is verder door Rijk en Provincie Fryslân vastgelegd dat er een instelling voor wetenschapsbeoefening op het terrein van de Friese taal en cultuur is, waarvan de instandhouding door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Provinciaal Bestuur van Fryslân mogelijk wordt gemaakt. De Fryske Akademy is bij het aangaan van de overeenkomst deze instelling (BA 6.3.1).²¹
- 10.48 Met inachtneming van het onderzoeksbeleid inzake de para-universitaire instituten, zoals de Fryske Akademy, zijn de financiële middelen van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ten behoeve van de Fryske Akademy overgedragen aan de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Daarvoor geldt het volgende, zo is in par. 6.3.2 van de Bestuursafpraak vastgelegd:
- a de aard van de verbinding tussen de Fryske Akademy en de KNAW wordt door henzelf in onderling overleg bepaald. Zelfstandigheid en eenheid van de Fryske Akademy blijven daarbij bewaard; zij behoudt daarbij de status van stichting;
  - b de aan de KNAW overgedragen rijksmiddelen zijn geoormerkt en bestemd voor de wetenschapsbeoefening inzake de Friese wetenschapsonderwerpen door de [Fryske Akademy].
  - c de KNAW beoordeelt de kwaliteit van de wetenschapsbeoefening door de [Fryske Akademy], daaronder is ook begrepen de doelmatigheid van de programmering mede in relatie tot activiteiten op dit wetenschapsterrein elders (BA 6.3.2).
- 10.49 Rijk en Provincie Fryslân zien het, ook in het licht van het Europees Handvest, als hun taak om een instelling als de Fryske Akademy in stand te houden. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn daarover de volgende afspraken neergelegd. Indien de KNAW op grond van haar oordeel als bedoeld in de vorige paragraaf, onder letter c, van

---

²⁰ Op 18 mei 2005 reikte de directeur van de Afûk aan 16 personeelsleden van Tresoar een diploma uitgereikt 'Fries voor niet-Friezen' en het Afûk-A-diploma Fries. Om aan de eis te voldoen het Fries mondeling en/of schriftelijk te beheersen hebben meer dan 40 Tresoar-personeelsleden een (bijspijker-) cursus Fries gevolgd.

²¹ De gegevens inzake de Fryske Akademy zijn gebaseerd op de jaarverslagen van de Fryske Akademy over de jaren 2001-2002, 2002-2003, 2003-2004, 2004 en 2005.

mening is dat in haar middelenverstrekking aan de Fryske Akademy een substantiële wijziging dient te worden gebracht, brengt de KNAW deze mening onverwijld ter kennis van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Indien de Provincie Fryslân overweegt de middelenverstrekking aan de Fryske Akademy te verlagen, brengt ook zij dit voornemen onverwijld ter kennis brengt van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In beide gevallen – zowel voor de KNAW als de Provincie Fryslân – geldt dat alvorens hierover een besluit wordt genomen, KNAW resp. Gedeputeerde Staten van Fryslân overleg plegen met de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, teneinde de doelstellingen op een andere wijze te verwezenlijken (BA 6.3.3 en 6.3.4).

- 10.50 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân ten slotte overeengekomen dat de gedragsregels, neergelegd in de overeenkomst tussen de Fryske Akademy en de KNAW, deel uitmaken van de derde Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 6.3.5).
- 10.51 Artikel 6.3.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 legt vast dat de gemaakte afspraken in het kader van onderdeel 6.3 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 inzake de Fryske Akademy, onverminderd van kracht blijven.
- 10.52 De Fryske Akademy ontvangt voor de uitoefening van haar taken jaarlijks een subsidie van de KNAW en het Provinciaal Bestuur van Fryslân. De wetenschappelijke activiteiten van de Fryske Akademy zijn ondergebracht in drie vakgroepen:
- de vakgroep taalkunde;
  - de vakgroep geschiedenis, letterkunde en naamkunde, en
  - de vakgroep sociale wetenschappen.

In de loop van 2004 werd het duidelijk dat de Fryske Akademy met ernstige financiële en organisatorische problemen werd geconfronteerd. In opdracht van de KNAW en het Provinciaal Bestuur van Fryslân voerde het accountantsbureau KPMG een onderzoek uit, hetgeen voor beide subsidiënten aanleiding was om op 24 juni 2004 het vertrouwen in bestuur en directie op te zeggen. Er werd een rompbestuur gevormd, alsmede een directeur ad interim aangetrokken. Vervolgens zijn per 24 juni 2005 nieuwe statuten opgesteld die een nieuwe governance-structuur mogelijk maken. Sindsdien functioneert een raad van toezicht, terwijl op 1 juni 2006 een directeur-bestuurder is aangetreden. De financiële problemen zijn daarmee, niettegenstaande het invoeren van verschillende administratieve en organisatorische aanpassingen en maatregelen, nog niet definitief opgelost.

- 10.53 De vakgroep taalkunde van de Fryske Akademy richt zich met name op lexicografie en grammaticaal onderzoek. Daarnaast dient het dialectologisch onderzoek genoemd te worden. Hieronder zullen enkele

projecten worden genoemd, waaraan in de jaren 2002 tot 2005 is gewerkt.

Allereerst verdient vermelding het project Groot Fries Woordenboek der Friese taal, dat na de oprichting van de Fryske Akademy in 1938 is begonnen, en waarvan de eerste uitgave in 1984 is begonnen. Van dit woordenboek dat uiteindelijk 25 delen zal omvatten, zijn ondertussen 21 delen verschenen. Het project omvat een wetenschappelijke beschrijving van de woordenschat van het zogenaamde Nieuw-Fries uit de periode 1800-1975. Op basis van dit woordenboek wordt de totstandkoming van een verklarend Fries handwoordenboek voorbereid, dat in 2007 zal verschijnen. Daarnaast is de vakgroep in 2001 begonnen met het werk aan het corpus gesproken Fries. Het doel van dit laatste project is om het gesproken Fries te beschrijven en vast te leggen.

- 10.54 Verder is in 2003 de omvangrijke studie naar de 17de-eeuwse Burmaniaspreekwoorden uitgebracht en is er onderzoek gedaan naar het lexicografische werk van Joast Hiddes Halbertsma, alsmede de kwantiteitsverhoudingen in het Fries en de Friese dialecten. Eveneens werd er gewerkt aan een onderzoek ‘de taal van het lichaam: een analyse van het mensbeeld in middeleeuws Friesland aan de hand van de Oudfriese boeteregisters.
- 10.55 Er werd aan zes verschillende databanken gewerkt: die van het Oudfries, Midfries, 19de-eeuws Fries, 20ste-eeuws Fries, dialectisch Fries en gesproken Fries. Het is de bedoeling dat de verschillende taaldatabanken mettertijd geïntegreerd worden in één databank en deels via het internet voor een ieder beschikbaar komen.
- 10.56 Op basis van het in 2000 uitgebrachte juridisch woordenboek Nederlands-Fries is de vakgroep Taalkunde begonnen met het schrijven van een modellenboek voor de rechtspraak in de Friese taal. Deze modellen zijn met name voor het notariaat van belang (zie: 7.51). Sinds 31 mei 2006 zijn de Friese modellen *on line* voor de Friese notarispraktijk beschikbaar.
- 10.57 De vakgroep geschiedenis, letterkunde en naamkunde kent twee zwaartepunten in zijn onderzoek: macht en bezit in met name de middeleeuwen en vroegmoderne tijd, en cultuur en identiteit in de nieuwe en nieuwste tijd. Tot het laatste aandachtsgebied kan het onderzoek gerekend worden naar de geschiedenis van het beroepsonderwijs in Fryslân, de geschiedenis van de protestants-christelijke onderwijzersopleidingen in Fryslân, de Franeker Academiebibliotheek in de zeventiende eeuw, de biografie van de Friese schrijver Anne Wadman, alsmede het onderzoek naar de negentiende-eeuwse mystificatie het Oera Linda-boek.

Verder werd er onderzoek gedaan naar de gewestelijke financiën in Fryslân in de 17de en 18de eeuw, evenals de doopsgezinden in de Friese Zuidwesthoek 1650-1811.

Op 13 december 2005 kon in Leeuwarden in het historisch-geografisch informatiesysteem gepresenteerd worden: het eerste historische GIS op perceelsniveau voor een gehele provincie.²²

- 10.58 De vakgroep sociale wetenschappen van de Fryske Akademy richt zich op onderzoek naar de sociaal-culturele identiteit van Fryslân. Eén van de aandachtsvelden bestaat uit het gebruik van de Friese taal in het onderwijs in Fryslân. Daarbij worden de onderwijsresultaten van leerlingen van het Friese basisonderwijs nagegaan, evenals de onderwijsresultaten in een pilotproject drietalige school, waarbij zowel het Fries, Nederlands als Engels een rol spelen. Een ander aandachtsveld bestaat uit onderzoek naar taal in de openbare ruimte, waarbij de aandacht met name uitgaat naar Nederlands-, Fries- en Engelstalige uitingen. Verder wordt gewerkt aan de Friese Taal Analyse Remediëring en Screening Procedure (zie:11.54).

De Europese of internationale dimensie van het onderzoek krijgt niet alleen gestalte in de vele internationale contacten, publicaties en congressen, maar tevens in de uitvoering van het Europese informatie- en documentatieproject Mercator-Education. Dit Mercator-Education project richt zich met name op de positie van regionale- of minderheidstalen in het onderwijs in de lidstaten van de Europese Unie. Met financiële steun van de KNAW kon in 2003-2005 een pilotproject worden uitgevoerd, gericht op de ontwikkeling van een digitale bibliotheek van Europese minderheidstalen. De verdere realisatie is afhankelijk van Europese gelden.

- 10.59 Naast de onderzoeksfunctie verzorgt de Fryske Akademy onderwijs op het terrein van de Friese geschiedenis aan de Universiteit Leiden en Friese taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam (zie: 6.268-6.270).

Landelijke literaire en vertaalfondsen

- 10.60 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt vastgesteld dat Friese schrijvers een beroep kunnen doen op de landelijke literaire fondsen (BA 6.5.1). Daarbij wordt rekening gehouden met de specifieke markt- en afzetomstandigheden waarin deze schrijvers zich bevinden.
- 10.61 In artikel 6.4.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is bepaald dat een ander is geregeld in de statuten, en voor zover van toepassing, in het huishoudelijk reglement van het Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds.

Op dit moment geldt deze afspraak voor het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (NLPVF) en voor het Fonds voor de Letteren. Een soortgelijke regeling geldt voor de activiteiten van de landelijke Stichting Lezen. Deze stichting, die projecten op het gebied van de bevordering van het leesplezier subsidieert, richt zich in haar

---

²²

www.hisgis.nl

activiteiten zowel op de Nederlandse als de Friese literatuur. Voor meer informatie over de Stichting Lezen, zie 10.71-10.74.

- 10.62 Het Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (NLPVF) zijn privaatrechtelijke rechtspersonen, die feitelijk als zelfstandige bestuursorganen aangemerkt kunnen worden en onder de werking van de Algemene wet bestuursrecht vallen. De statuten en het huishoudelijk reglement worden in de Staatscourant gepubliceerd. Statutenwijziging en wijziging van het huishoudelijk reglement alsmede ontbinding van de stichting behoeven de goedkeuring van de voor het cultuurbeleid verantwoordelijke bewindspersoon. Op de taak van deze fondsen t.a.v. de Friese literatuur wordt hierna nader ingegaan (zie: 10.63-10.70).²³ Binnen het bestuur van het NLPVF is deskundigheid inzake de Friese literatuur (zie: 10.109).
- 10.63 De Stichting NLPVF, gevestigd in Amsterdam, heeft het bevorderen van kwalitatief hoogstaande, oorspronkelijk Nederlands- en Friestalige werken ten doel, evenals het bevorderen van de vertaling van kwalitatief hoogstaande, oorspronkelijk Nederlands- en Friestalige werken in andere talen dan het Nederlands en het Fries, en het bevorderen van de vertaling in het Nederlands en het Fries van literaire werken uit moeilijk toegankelijke talen, indien dit voor de verscheidenheid van het literaire aanbod in Nederland van bijzonder belang wordt geacht.
- 10.64 De Stichting NLPVF verleent vertaalsubsidies aan buitenlandse uitgevers die Nederlandse of Friese literatuur, waaronder kinderboeken, in vertaling willen uitbrengen. In de beschreven periode heeft de Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds in 2000 één subsidie verleend voor het vertalen van een Friestalige tekst in resp. het Engels en Nederlands. Daarbij ging het om het tekstboekje dat verscheen bij Tsjêbbe Hettinga's CD 'It doarp: Always ready', in 2000 verschenen bij uitgeverij Montaigne.
- 10.65 De Stichting NLPVF maakt onder meer de uitgave van de serie Friese Klassieken en Friese Modernen mogelijk. De series, in het eerste geval een heruitgave van niet langer in de winkel beschikbare hoogtepunten uit de Friese literatuur, en in het tweede geval opdrachten voor nieuw literair werk (zie: 10.68), zijn het resultaat van een samenwerking tussen onder meer drie Friese uitgevers en de stichting It Fryske Boek. In 2002, 2003 en 2004 besteedde het NLPVF een bedrag van achtereenvolgens 13.780, 5.709 en 26.576 euro aan deze twee series. Voor het verder mogelijk maken van Friese literaire uitgaven gaf het NLPVF in de jaren 2002-2005 achtereenvolgens een bedrag van 38.549, 33.412, 30.537 en 22.318 euro. Het NLPVF subsidieert verder mede de verschijning van de Friestalige literaire tijdschriften 'Hjir' en 'Trotwaer', alsmede het Jierboek Farsk en droeg bij aan de uitgave van een twintigtal verschillende Friestalige boekuitgaven. In 2002, 2003, 2004 en 2005 stelde het NLPVF achtereenvolgens een bedrag van 32.139, 39.282, 35.109 en 30.800 euro

²³

In 10.138 wordt ingegaan op de promotie en presentatie van de Friese literatuur in het buitenland.

voor Friestalige tijdschriften beschikbaar. In totaal heeft het NLPVF in de jaren 2002-2005 een bedrag van 308.211 euro ter beschikking gesteld aan de Friese literatuur. Op 29 februari 2004 organiseerde het NLPVF, in samenwerking met het Fonds voor de Letteren, Tresoar en de Provincie Fryslân, de tweede dag van de Friese literatuur in Amsterdam: 'Vers 2 uit Friesland'.²⁴

- 10.66 De Stichting NLPVF kent samen met het Fonds voor de Letteren een commissie Fries, bestaande uit vijf leden, die adviseert over werkbeursaanvragen en aanvragen in het kader van het project Fryske Modernen (zie: 10.65 en 10.68). In 2005 werden zes aanvragen om een werkbeurs gehonoreerd.²⁵ Het NLPVF kent verder een commissie van Friestalige deskundigen ter beoordeling van de Friestalige literaire tijdschriften.
- 10.67 Het Fonds voor de Letteren, gevestigd in Amsterdam, heeft ten doel het bevorderen van de kwaliteit en diversiteit van de Nederlands- en Friestalige letteren, en literatuur in Nederlandse of Friese vertaling. Het Fonds verleent daartoe financiële middelen, waaronder reisbeurzen en verblijfsbeurzen, aan schrijvers en vertalers van Nederlands en Friestalig werk, indien naar het oordeel van het bestuur het werk van een schrijver of vertaler een bijdrage levert aan de kwaliteit en diversiteit van de Nederlands- en Friestalige letterkunde, en indien is voldaan alle formele en materiële vereisten zoals vermeld in het algemeen reglement van de stichting Fonds voor de Letteren. Het bestuur van het Fonds voor de Letteren wordt in zijn besluitvorming geadviseerd door een Adviesraad. Daarin is ook deskundigheid op het terrein van de Friese literatuur vertegenwoordigd (zie: 10.110).
- 10.68 Het Fonds voor de Letteren heeft, samen met het NLPVF, bijdragen gegeven ten behoeve van de realisatie van het project Fryske Modernen, zoals dat in 2001 werd geïnitieerd door drie Friese uitgevers, de Afûk/Utjouwerij Fryslân, Friese Pers Boekerij en Koöperative Utjouwerij, alsmede de stichting It Fryske Boek en het Skriuwersboun (zie: 10.65). Voor de periode 2003-2005 heeft het Fonds voor de Letteren jaarlijks een bedrag van 6.666 euro voor de uitgave van de Fryske Modernen gereserveerd. Fryske Modernen is opgezet om het schrijven van modern Fries proza door nieuwe literaire schrijvers te stimuleren en daarmee het aanbod van Friestalig proza voor zowel volwassenen als kinderen, te vergroten. Het is de bedoeling dat het project Fryske Modernen drie kinderboeken oplevert en zes titels voor volwassenen. Ondertussen werd aan zeven jonge Friese auteurs een schrijfsubsidie verstrekt. In 2006 verscheen binnen het project als eerste uitgave 'Prospero' van Nyk de Vries.
- 10.69 Voor de financiering van werkbeurzen en stimuleringsbeurzen voor Friestalige auteurs stelde het Fonds voor de Letteren in 2002 een bedrag

---

²⁴ Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds. *Jaarverslag 2004*. Amsterdam [2005], 38-39.

²⁵ Fonds voor de Letteren, *Op weg naar de veertig Jaarverslag 2005*. Amsterdam 2006, 39-40.

van 135.124 euro beschikbaar, in 2003 ging het om een bedrag van 152.866 euro, in 2004 droeg het Fonds een bedrag van 67.793 euro en in 2005 een bedrag van 155.416 euro voor de totstandkoming van nieuw Fries literair werk bij.²⁶

- 10.70 In het beleidsplan van het Fonds voor de Letteren 2005-2008, 'Kwaliteit kost geld' stelt het Fonds dat in de afgelopen beleidsperiode door het verstrekken van onder meer auteurswerkbeurzen, in doorsnee jaarlijks aan tien Friestalige auteurs, een bijdrage is geleverd aan de totstandkoming van nieuw Friestalg literair werk. De aanwas van nieuwe Friestalige auteurs wordt gestimuleerd door het beschikbaar stellen van debutantenbeurzen. Voorts werden aan vertalers beurzen verstrekt voor het vertalen van Friestalige literatuur in het Nederlands en voor het vertalen van buitenlands literair werk in het Fries. Dit beleid zal in de komende beleidsperiode onverminderd krachtig worden voortgezet.²⁷
- 10.71 Ten einde het lezen van Nederlandstalige en/of Friestalige literatuur te bevorderen stelt het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een budget beschikbaar waaruit projecten op het gebied van leesbevordering worden gesubsidieerd. Het betreffende budget wordt beheerd door de Stichting Lezen die zich ten doel stelt het leesplezier, zowel in het Nederlands als het Fries te bevorderen. Prioriteit in de uit te voeren activiteiten ligt bij de doelgroep 0 – 18 jaar. Binnen die doelgroep wordt een onderscheid aangebracht in de leeftijdsgroepen 0 – 6 jaar (voor- en vroegschoolse educatie: voorlezen als belangrijke invulling van eigentijds taalbeleid); 6 – 12 jaar (basisschoolleeftijd: lezen en voorlezen als substantieel onderdeel van het taalbeleid en integraal inzetbaar) en 12 – 18 jaar, met een onderscheid in onderbouw (basisvorming en vmbo) en bovenbouw (met name het literatuuraanbod in havo en vwo). Binnen deze doelgroepen zijn drie specifieke benaderingen geïntegreerd: aandacht voor doelgroepen met een niet-Nederlandstalige achtergrond, een benadering op titel van de landelijke aanpak 'Cultuur en School' (inclusief literatuureducatie) en specifieke aandacht voor de rol van (kleinere) gemeenten in het bevorderen van leesbevorderingsprojecten.
- 10.72 De Stichting Lezen heeft in 2003 financiële steun verleend aan de 'Tomke voorleesmanifestatie' in het kader van de Nationale Voorleesdag georganiseerd door de Tomke-werkgroep, een activiteit van het Platform Lêsbefoarding Taalryk Fryslân.²⁸ Het multimediale Tomke-project is gericht op kinderen in de voorschoolse leeftijd en hun ouders en opvoeders en werd ook in de jaren 2000 en 2001 door de Stichting Lezen gesubsidieerd. Verder steunde de Stichting Lezen, in overleg met het Platform Lêsbefoarding Taalryk Fryslân, het multimediasproject 'De lêste brief', bedoeld voor jongeren vanaf 12 jaar en gebaseerd op het boek 'De laatste brief' van Hanneke de Jong.

²⁶ Schrijven van het Fonds voor de Letteren, 2 februari 2007.

²⁷ Fonds voor de Letteren, *Kwaliteit kost geld, Beleidsplan 2005-2008*. Amsterdam 2004, 33-34.

²⁸ Het Platform Lêsbefoarding Taalryk Fryslân werd in 1996 opgericht als samenwerkingsverband van *Afûk*, *Bibliotheekservice Fryslân*, *Cedin*, *It Fryske Berneboek*, *Stichting Partoer*, *Omrop Fryslân* en *Tresoar*, met de bedoeling om gezamenlijk een visie en activiteiten te ontwikkelen met betrekking tot de leesbevordering in Fryslân.

In 2003 werd in opdracht van de Stichting Lezen door de Fryske Akademy onderzoek verricht naar het oordeel van jongere lezers over het taalgebruik in Friestalige boeken.²⁹ Eveneens in 2003 verleende de Stichting Lezen een bijdrage aan het in dat jaar te Leeuwarden gehouden IBBY-congres (zie: 10.140).³⁰

- 10.73 In 2004 verleende de Stichting Lezen steun aan de Friese Vertelbus, een initiatief van de Stichting It Fryske Boek en de Stichting It Fryske Berneboek, die bibliotheken, dorpshuizen en scholen bezochten ter promotie van de Friese (kinder)literatuur.
- 10.74 In het meerjarenbeleidsplan 2006-2008 van de Stichting Lezen wordt vermeld dat de aandacht voor de leesbevordering in de Friese taal wordt gecontinueerd. Daarbij zal met name de samenwerking met het Platform Lêsbefoarding Taalryk Fryslân worden voortgezet.

Landelijke fondsen en regelingen voor de film

- 10.75 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bevordert dat financiële incentives ten behoeve van Nederlandstalige films ook van toepassing zijn op Friestalige films (BA 6.5.2).
- 10.76 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 heeft het Rijk twee ambities voor de periode tot 2004 vastgelegd. In de eerste plaats wordt bevorderd dat Friestalige films in aanmerking komen voor subsidies uit het Nederlands Fonds voor de Film. In tweede plaats zal de vertoning van Friestalige films door middel van de incidentele subsidieregeling filmfestivals, filmmanifestaties en investeringen filmtheaters worden gestimuleerd (BA 6.6.5 en 6.6.6). Met deze laatste regeling wordt van rijkswege de vertoning van cinematografisch waardevolle films op landelijk en regionaal niveau bevorderd.
- 10.77 In artikel 6.4.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgesteld dat de subsidieregelingen van het Nederlands Fonds voor de Film, die gericht zijn op de stimulering van met name de kwaliteit en diversiteit van de filmproductie in ons land alsmede op de bevordering van het Nederlandse filmklimaat, open staan voor Friestalige films.
- 10.78 Het Nederlands Fonds voor de Film, gevestigd te Amsterdam, richt zich enerzijds op het stimuleren van de filmproductie in Nederland, met nadruk op kwaliteit en diversiteit; en anderzijds op het bevorderen van een goed klimaat voor de Nederlandse filmcultuur. Het Nederlands Fonds voor de Film doet jaarlijks verslag van zijn inspanningen ten behoeve van

---

²⁹ Jager, B. de, *Leesbegrip, leesplezier en de Friese taalnorm. Een onderzoek naar de invloed van de taalnorm op leesbegrip en leesplezier*. Stichting Lezen, Amsterdam 2003.

³⁰ *IBBY = International Board on Books for Young People*. IBBY is een non-profit organisatie die een netwerk vormt van mensen uit de gehele wereld die betrokken zijn om boeken en kinderen bij elkaar te brengen. De organisatie, opgericht in 1953, is gevestigd te Bazel (Zwitserland) en kent zeventig nationale afdelingen, waaronder die van Nederland.

de Nederlandse film, maar maakt daarbij geen onderscheid tussen Fries- en anderstalige films, zodat niet valt na te gaan of in de jaren 2002-2005 bijdragen aan de Friestalige film zijn besteed.³¹

- 10.79 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân kent een subsidieregeling culturele mediaproducties.³² Het doel van deze subsidieregeling is het stimuleren van professionele Friestalige films, video's, programma's voor omroepen en vergelijkbare producties. De subsidie geldt voor de productiekosten van professionele culturele mediaproducties. Voorwaarde is dat de productie aan een breed publiek, met name in Fryslân, getoond wordt. De subsidie bedraagt maximaal 11.345 euro per productie.

Overige landelijke fondsen (Fonds voor de Podiumkunsten en het Fonds Amateurkunst)

- 10.80 Er is een landelijk Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten dat zich ten doel stelt een bijdrage te leveren aan de duurzame ontwikkeling van de kwaliteit en veelzijdigheid van de amateurkunst en de podiumkunsten in Nederland én de vertoning daarvan in het buitenland.³³ Met het oog daarop kan het Fonds subsidie (beurzen, projecten en presentaties buitenland) beschikbaar stellen, op het gebied van de amateurkunst: dans, muziek en muziektheater, theater, literatuur, audiovisuele kunst en beeldende kunst. Daarnaast stelt het Fonds bijdragen beschikbaar op het terrein van de professionele podiumkunsten: dans, muziek en muziektheater en theater, (gebundelde) presentaties buitenland, internationale samenwerkingsprojecten en bijzondere internationale presentaties/randprogrammering in Nederland.
- 10.81 Het Fonds voor Amateurkunst wil een bijdrage leveren aan de ontwikkeling en verscheidenheid van de amateurkunst in Nederland.³⁴ Dat betekent in de praktijk dat het Fonds vooral projecten subsidieert die een breder belang hebben dan het belang voor de deelnemers alleen. Projecten kunnen bijvoorbeeld een voorbeeldfunctie hebben of nieuw repertoire opleveren dat later ook door andere amateurs gebruikt kan worden. Datzelfde geldt wanneer initiatiefnemers van een project uitgaan van een nieuwe werkmethode. Als deze door andere kunstenaars wordt overgenomen, draagt dit in veel gevallen bij aan de ontwikkeling van de amateurkunst.³⁵

---

³¹ E-mail van het Filmfonds aan de Fryske Akademy, 13 maart 2007.

³² *Prb.* 1998, 4.

³³ Per 1 januari 2008 zal het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten samen met het Fonds voor de Scheppende Toonkunst en het Fonds Podiumprogrammering en Marketing in één nieuw landelijk fonds opgaan. Zie het in opdracht van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de besturen van de drie betrokken fondsen in november 2006 uitgebrachte rapport: 'Naar een fonds voor muziek, dans en theater, advies over een nieuwe landelijke fondsstructuur voor de podiumkunsten'. Utrecht 2006.

³⁴ Het Fonds voor de Amateurkunst kent ook een loket voor kleine subsidieaanvragen in het kader van het buitenlandse cultuurbeleid (zie: 10.136).

³⁵ Van 2002-2006 verstrekke het Fonds voor de Amateurkunst achtereenvolgens subsidies aan een aantal projecten in Fryslân, die overigens niet noodzakelijkerwijs een relatie hebben met de Friese taal.

Rijkspost Friese taal: overige culturele voorzieningen

- 10.82 Sinds 1971 bevatte de cultuurbegroting van het Rijk een post voor de bevordering van de Friese taal en cultuur. Deze begrotingspost is vermeld in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 6.6.1). De jaarlijkse rijksbijdrage ten behoeve van de Friese taal en cultuur diende ter ondersteuning van de inspanningen en activiteiten van de Provincie Fryslân ter zake. Bij het aangaan van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 bedroeg de rijksbijdrage een bedrag van 444.033 euro op jaarbasis. De Provincie Fryslân stelde tegelijkertijd een bedrag van 2.048.629 euro jaarlijks beschikbaar ter bevordering van de Friese taal en cultuur (Uitvoeringsconvenant 6.4.3).
- 10.83 In artikel 6.4.3 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is voorts overeengekomen dat de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Provincie Fryslân de hoogte van de rijks- en provinciale bijdragen jaarlijks op grond van hogere uitgaven wegens looncorrectie aanpassen. In artikel 6.4.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verder overeengekomen dat de Provincie Fryslân jaarlijks voor 1 juli bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een gespecificeerde en van een toelichting voorziene begroting indient inzake de bestemming van de Rijksbijdrage Friese taal en cultuur. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 werd daartoe nog de datum van 1 december genoemd. Ten aanzien van de rijksbijdrage bewaakt de Provincie de voortgang van de formele afwikkeling van de door de Provincie verstrekte doelsubsidies. Indien noodzakelijk treedt de Provincie hierover in overleg met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- 10.84 Kort na het vaststellen van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 heeft de Nederlandse regering besloten om een aantal specifieke uitkeringen, waaronder die voor de Friese taal en cultuur, met ingang van 2006 over te brengen naar het Provinciefonds. Een en ander op grond van de aanbevelingen van het rapport 'Anders gestuurd, beter bestuurd: de specifieke uitkeringen doorgelicht' (zie: 10.8).³⁶
- 10.85 Bij schrijven van 12 mei 2005 hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân de Tweede Kamer der Staten-Generaal op de hoogte gebracht van de overwegende bezwaren tegen het voorstel om de specifieke uitkeringen, te weten Fries in het onderwijs, Friese taal additioneel en de onderhavige rijksbijdrage Friese taal en cultuur in het Provinciefonds te doen opgaan. Het eerste provinciale bezwaar betreft de verdwijnende transparantie die

---

	2002	2003	2004	2005	2006
Verstrekke subsidies (in euro's)	194,546	173,533	312,279	246,104	184,345
Aantal projecten in Fryslân	9	9	9	6	8

Van deze 41 projecten kreeg Oerol op Terschelling achtmaal een majeure bijdrage (e-mail Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten van 16 januari 2007).
Kamerstukken II 2004/05, 29 800 B, nr. 16; Kamerstukken II 2005/06, 30 300 B, nr. 8.

juist met het oog op de door het Rijk aange gane (rapportage-) verplichtingen in Europees verband van belang is. Het tweede bezwaar betreft het terug komen op de vaststelling in de tweede rapportage inzake het Handvest dat de verantwoordelijkheidsverdeling, verdeling van activiteiten en informatieverstrekking geheel in evenwicht met elkaar zijn. Het derde bezwaar van de Provincie Fryslân betreft het nationaal politieke belang van de verantwoordelijkheid voor de Friese taal en cultuur, dat juist pleit voor een specifieke uitkering.

- 10.86 Met de overheveling van de specifieke bijdragen voor de Friese taal en cultuur naar het Provinciefonds vervalt ook de eerdere afspraak dat de Provincie Fryslân de gelden afkomstig uit de rijkspost Friese taal als bijdrage in de kosten voor het provinciale taal-, letteren- en cultuurbeleid gebruikt, alsmede de afspraak om jaarlijks voor 1 juli bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een gespecificeerde en van een toelichting ten aanzien van de doelstelling voorziene begroting in te dienen (Uitvoeringsconvenant 6.4.4).
- 10.87 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn partijen overeengekomen dat het Rijk via de Rijksbijdrageregeling Friese taal en cultuur bijdraagt aan de provinciale prijzen voor de Friese literatuur (BA 6.6.8). Zoals hiervoor opgemerkt, is deze rijksbijdrage vanaf 2006 overgeheveld naar het Provinciefonds.
- 10.88 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt vastgesteld dat onderdeel 6.6.8 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur is gerealiseerd. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap draagt via de rijksbijdrage Friese taal en cultuur bij aan de prijzen voor de Friese literatuur (Uitvoeringsconvenant 6.4.12). Zoals hiervoor opgemerkt, is deze rijksbijdrage vanaf 2006 overgeheveld naar het Provinciefonds.
- 10.89 Het beleid inzake de literaire prijzen is door de Provincie Fryslân nader uitgewerkt in haar cultuurnotitie 'kultuer yn fryslân 20.01\04' (zie: 10.14). Daarin wordt de ontwikkeling van een volwaardig prijzenbeleid inzake de Friese literatuur aangegeven, waarbij de bestaande literaire prijzen in bedrag worden verhoogd en een prijs voor het Friestalige lied wordt toegevoegd.³⁷ In de cultuurnota 2006-2008 wordt het bestaande literaire prijzenstelsel voortgezet, waarbij een grotere publieksbetrokkenheid wordt nagestreefd (zie: 10.15).³⁸
- 10.90 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is overeengekomen dat de Provincie Fryslân zich zal inspannen om samen met uitgevers en anderen in de Friese boekenbranche in te zetten voor het verhogen van de afzet van Friestalige boeken, waarbij de financiering mede afkomstig is van de rijksbijdrage Friese taal en cultuur (BA 6.6.3).³⁹

---

³⁷ Provincie Fryslân, *kultuer yn fryslân 20.01\04*. Ljouwert 2000, 2.6.

³⁸ Provincie Fryslân, *Sels dwaan! Kultuurnota 2006-2008*. Ljouwert 2006, 40.

³⁹ Zoals hiervoor opgemerkt, is deze rijksbijdrage vanaf 2006 overgeheveld naar het Provinciefonds.

De stichting It Fryske Boek, die verantwoordelijk is voor de promotie en distributie van de Friestalige boeken, heeft daarbij een belangrijke taak.

- 10.91 In artikel 6.4.9 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgelegd dat de Provincie Fryslân in 2004 overleg heeft gevoerd met uitgevers en anderen in de Friese boekenbranche ten einde mogelijkheden voor verhoging van de afzet van Friestalige boeken te onderzoeken.
- 10.92 Verder is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 het volgende afgesproken. Het Provinciaal Bestuur van Fryslân zal zich inspannen om zich samen met auteurs, uitgevers en andere betrokkenen in te zetten voor een substantiële toename van het aantal debuten van auteurs jonger dan dertig jaar, waarbij de financiering mede afkomstig is van de rijksbijdrage Friese taal en cultuur (BA 6.6.4).⁴⁰ Dit beleidsvoornemen is ook opgenomen in de provinciale cultuurnotitie. Daarbij wordt gedacht aan een jaarlijkse bijdrage aan debuterende schrijvers als tegemoetkoming in de kosten voor editorbegeleiding.⁴¹
- 10.93 In artikel 6.4.10 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is opgenomen dat de Provincie Fryslân in 2004 in overleg is getreden met auteurs, uitgevers en andere betrokkenen om te komen tot een substantiële toename van het aantal debuten van auteurs jonger dan 35 jaar. De Provincie heeft een subsidiebudget (in 2004 een bedrag van 7260 euro) voor het begeleiden van auteurs, van wie de helft afkomstig is uit de rijksbijdrage Friese taal en cultuur.⁴² Uitgevers kunnen een beroep op dit budget doen om de kosten voor manuscriptbegeleiding van debutanten (mede) te financieren. Ten behoeve van debuterende auteurs jonger dan 35 jaar, organiseert Tresoar, in casu de coördinator literatuurbevordering (zie: 10.42), schrijfcursussen. Ten slotte stelt de Provincie Fryslân prijzen beschikbaar voor debutanten in de Friese literatuur: de Fedde Schurer-prijs en de Fedde Schurer-publieksprijs, beide 2000 euro groot (zie: 10.89).
- 10.94 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân ten slotte overeengekomen dat uit de Rijksbijdrage Friese taal en cultuur opdrachten kunnen worden verleend voor het schrijven van oorspronkelijke Friestalige toneelteksten (BA 6.6.7). Zoals hiervoor opgemerkt, is deze rijksbijdrage vanaf 2006 overgeheveld naar het Provinciefonds.
- 10.95 In artikel 6.4.11 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verwoord dat de Provincie Fryslân incidenteel middelen beschikbaar stelt aan de Stichting Stimulering Friese Toneelschrijverij voor het schrijven van oorspronkelijk Friestalige toneelteksten. Deze stichting vormt sinds 2003 een onderdeel van de stichting Keunstwurk. Bij de

---

⁴⁰ Zoals hiervoor opgemerkt, is deze rijksbijdrage vanaf 2006 overgeheveld naar het Provinciefonds.

⁴¹ Provincie Fryslân, *kultuer yn fryslân 20.01\04*. Ljouwert 2000, 2.6.

⁴² Zoals hiervoor opgemerkt, is deze rijksbijdrage vanaf 2006 overgeheveld naar het Provinciefonds.

aanvang van het Uitvoeringsconvenant betreft het een basissubsidie van jaarlijks 3.400 euro, waarmee ten minste twee schrijfpoddrachten worden gesubsidieerd.⁴³

Overige activiteiten en projecten

- 10.96 Het jaar 2000 heeft het laatst gehouden Frysk Festival - in samenwerking met Simmer 2000 - te zien gegeven. Het festival dat sinds 1980 eens in de vijf jaar is gehouden en dat met het oog op de Friese taal van belang is, kreeg mede door allerlei organisatorische perikelen in 2005 geen vervolg. Het Friese college van Gedeputeerde Staten heeft in 2006 een commissie ingesteld om de vraag te beantwoorden of, en zo ja, hoe het festival een vervolg dient te krijgen. De betreffende commissie heeft daar een positief antwoord op gegeven, alsmede aangegeven op welke wijze een mogelijk vervolg ingevuld zou kunnen worden. Ondertussen vormen de commissieleden het bestuur van de stichting Frysk Festival en hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân een bedrag van een miljoen euro voor het toekomstige festival gereserveerd.⁴⁴
- 10.97 In 1991 werd voor de eerste maal een Friestalig songfestival onder de naam 'Liet' georganiseerd. Tekstdichters, componisten en uitvoerenden zijn sindsdien ieder jaar uitgenodigd om hun oorspronkelijk Friestalig werk over het voetlicht te brengen. In 2002 is de formule uitgebreid met een festival voor tekstdichters, componisten en uitvoerenden in één van de Europese regionale of minderheidstalen. Nadat 'Liet Ynternasjonaal' achtereenvolgens driemaal in Leeuwarden met steun van lokale en regionale overheden en sponsors gehouden kon worden, werd de continuïteit door ontbrekende financiële fondsen bedreigd.⁴⁵ Een beroep op Europese fondsen leverde niets op. In 2006 kon 'Liet Ynternasjonaal', opnieuw dankzij de steun van lokale en regionale fondsen, in Östersund in Zweeds Lapland worden gehouden (zie: 12.25). De toekomst van 'Liet Ynternasjonaal' is bij het ontbreken van een meer structurele financiering onzeker.

---

⁴³ Schrijfpoddrachten waren er, volgens opgave van de stichting Keunstwurk, als volgt:
In 2003 voor Wouter Elzinga, *tussen de bergen en de zee*, en Rients Gratama, Bouke Oldenhof en Antine Zijlstra, *Wolkom*.
In 2004 voor Albertina Soepboer, *Woartels* (nog uit te voeren), Hans van der Eems, *De Tsjelp*, Karin Idzinga, *Kennedy is vermoord*, Ytsje Hettinga, *It iten is klear*.
In 2005 voor Bouke Oldenhof, *All inclusive*, Renske de Boer, *De wrâldreis fan prinses Kat*, Antina Zijlstra, *Tút*.

In 2006 gingen de schrijfpoddrachten naar: Eelco Venema, *De griene man*, Siebe Siebenga, *de troudei*, Hans van der Eems, *de diepte van Eb/De djipte fan Eb* (nog uit te voeren) en Sieger Bijsterveld, *De 17de ieu yn de Midstrjitte* (nog uit te voeren) (e-mail Keunstwurk van 31 januari 2007).

⁴⁴ Stand van zaken per 9 januari 2007.

⁴⁵ Met een bedrag van hoogstens 59.000 euro maakte het Friese college van Gedeputeerde Staten de organisatie van Liet Ynternasjonaal 2004 in Leeuwarden mogelijk. Van het toegezegde subsidie was vijfduizend euro bestemd voor een presentatie van Liet Ynternasjonaal bij het Comité van de Regio's.

10.98 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - waarvan in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming is gegeven - ertoe verplicht om:

‘Binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voor zover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:

e maatregelen te bevorderen om te verzekeren dat de organen die verantwoordelijk zijn voor het organiseren of ondersteunen van culturele activiteiten, beschikken over personeel dat [de Friese taal], alsmede de taal of talen van de overige bevolking, volledig beheerst’.

Het verdient overigens aanbeveling hier een onderscheid te maken tussen organen op landelijk en provinciaal niveau.

10.99 In 2001 was het ‘Committee of Experts’ van oordeel dat Nederland niet aan de met het Europees Handvest aangevane verplichting voldeed. Het ‘Committee of Experts’ stelde vast dat het beleid van de regering gericht was op het bevorderen dat nationale culturele organisaties in ieder geval één staf lid hebben die de relatie met de Friessprekende gemeenschap kan onderhouden. Het ‘Committee’ stelde verder vast dat het beleid in de praktijk weinig effect sorteerde. De verplichting was niet nagekomen en daarom beval het ‘Committee’ de regering aan om maatregelen in dezen te ontwikkelen.⁴⁶

10.100 In de rapportage over de jaren 1999-2001 is vermeld dat de voorgaande constatering van het ‘Committee of Experts’ mogelijk op een misverstand berust. Het is niet het beleid van de Nederlandse regering dat de landelijke culturele organen, zoals het NLPVF en het Fonds voor de Letteren, elk tenminste over één personeelslid beschikken die de Friese taal actief beheerst. Daar is het beleid van de regering niet op gericht. Wel is het beleid erop gericht dat in de adviesraden van bedoelde fondsen ten minste één lid is opgenomen die beschikt over specifieke deskundigheid op het terrein van het Fries, in dit geval de Friese literatuur, zoals bedoeld in artikel 12, eerste lid, onderdeel f. Ook voor besturen van de organen, ingesteld op grond van de Mediawet, en voor besturen van fondsen op het gebied van omroepproducties gelden vergelijkbare waarborgen met betrekking tot deskundigheid op het gebied van de Friese taal en cultuur (vgl. 9.46-9.47).

10.101 In het tweede rapport worden door het ‘Committee of Experts’ geen opmerkingen met betrekking tot dit punt gemaakt.

---

⁴⁶

Report of the Committee of Experts (2001), 96.

- 10.102 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de Provincie Fryslân geen afspraken ter nakoming van de met het Handvest aangegane verplichting vastgelegd.
- 10.103 In artikel 6.4.14 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 staat vermeld dat de Provincie Fryslân vanaf 2002 de financiële bijdrage bestemd voor het cursuswerk van de Afûk structureel met 13.613 euro per jaar heeft verhoogd. Daarmee bestaat voor cursisten van buiten Fryslân dezelfde regeling ten aanzien van cursusgelden, als voor cursisten die in Fryslân woonachtig zijn (zie: 10.120).
- 10.104 Voor provinciale culturele organen is het algemeen geaccepteerd dat het van belang is dat (een deel van) het personeel het Fries actief beheerst.

Artikel 12, eerste lid, onderdeel f: deelname gebruikers van het Fries in voorzieningen en activiteiten

- 10.105 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - waarvan in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming is gegeven - ertoe verplicht om:

‘binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voor zover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:

f te bevorderen dat vertegenwoordigers van de gebruikers van [de Friese taal] rechtstreeks deelnemen aan het bieden van voorzieningen en het plannen van culturele activiteiten’.

Het verdient overigens aanbeveling hier een onderscheid te maken tussen organen op landelijk en provinciaal niveau.

- 10.106 In 2001 merkte het ‘Committee of Experts’ nog op dat de gebruikers van het Fries in verschillende organen, waaronder de Fryske Akademy, zijn vertegenwoordigd. Wel was de beschikbare informatie naar het oordeel van het ‘Committee’ beperkt.⁴⁷
- 10.107 In zijn tweede rapport geeft het ‘Committee of Experts’ aan niet te kunnen beoordelen of Nederland op dit punt de aangegane verplichtingen nakomt.⁴⁸
- 10.108 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de Provincie Fryslân geen afspraken ter nakoming van de met het Handvest aangegane verplichting vastgelegd, omdat dit voor de Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds en het Fonds voor de Letteren al geregeld is (zie: 10.109 en 10.110).
- 10.109 De Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds heeft in haar bestuur een deskundige op het terrein van de Friese literatuur

⁴⁷

Report of the Committee of Experts (2001), 97.

⁴⁸

2nd Report of the Committee of Experts (2004), 168.

opgenomen en maakt daarnaast gebruik van de kennis van ca. tien adviseurs op het betreffende deelgebied.⁴⁹

- 10.110 Het bestuur van het Fonds voor de Letteren is ondermeer verantwoordelijk voor besluiten inzake subsidies aan auteurs en literaire vertalers. Het bestuur wordt daarbij geadviseerd door een adviesraad. De Adviesraad van het Fonds bestaat uit maximaal dertien leden met een brede kennis van de nationale en internationale letterkunde en met specifieke deskundigheid op het gebied van het literair proza (fictie- en non-fictie), de literaire vertaling uit verschillende taalgebieden, poëzie, drama, jeugdliteratuur en de Friese literatuur. Eén van de leden van de Adviesraad beschikt over specifieke deskundigheid op het terrein van de Friese literatuur.⁵⁰ Het bestuur van het Fonds voor de Letteren kan daarnaast beschikken over de kennis en medewerking van bijna tweehonderd externe deskundigen, onder wie deskundigen op het terrein van de Friese kinder- en jeugdboeken, Fries proza en Friese poëzie.⁵¹

Artikel 12, eerste lid, onderdeel g: bevordering en/of faciliteren van het bewaren, presenteren of publiceren van Friestalige werken

Artikel 12, eerste lid, onderdeel h: ontwikkeling specifieke terminologie

- 10.111 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - waarvan in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming is gegeven - ertoe verplicht om:

‘binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voor zover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:

- g de oprichting aan te moedigen en/of te vergemakkelijken van een of meer organen die verantwoordelijk zijn voor het verzamelen en het bewaren van een exemplaar van in [de Friese taal] geproduceerde werken en het presenteren of publiceren daarvan;
- h indien nodig, diensten voor vertaling en terminologisch onderzoek in het leven te roepen en/of te bevorderen en te financieren, met name ten einde passende administratieve, commerciële, economische, sociale, technische of juridische terminologie in [de Friese taal] in stand te houden en te ontwikkelen’.

- 10.112 Het ‘Committee of Experts’ was van oordeel dat Nederland voldoet aan de met het Europees Handvest aangegane verplichtingen.⁵²

---

⁴⁹ Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, Jaarverslag 2000. [Amsterdam z.j.) 27. De opnemings van een deskundige op het gebied van de Friese literatuur als lid in het bestuur van de Stichting NLPVF is tot stand gekomen op basis van art.5.3.6 van de (tweede) Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 1993.

⁵⁰ In artikel 6 van de Statuten voor het Fonds van de Letteren is bepaald dat het bestuur erop toe dient te zien dat een deskundige op het gebied van de Friese letterkunde deel uitmaakt van het bestuur.

⁵¹ Verder dient het Fonds zorg te dragen voor de samenstelling van Friese adviescommissies die het bestuur adviseren over het al dan niet toekennen van subsidies voor Friestalig literair werk krachtens de daarvoor geldende regelingen (vgl. artt. 16 en 17 Huishoudelijk Reglement).

⁵² *Report of the Committee of Experts* (2001), 98.

- 10.113 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 stellen het Rijk en de Provincie Fryslân vast dat de Provinsjale en Buma Bibleteek van groot belang geacht wordt vanwege haar collectie ter bestudering van de Friese taal en geschiedenis (BA 6.4.4). Dat belang bestaat mede uit de functie van de Provinsjale en Buma-Bibleteek inzake het bewaren en presenteren van Friestalige werken.
- 10.114 Artikel 6.4.6 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 legt vast dat de Provincie Fryslân, als onderdeel van het provinciaal beleid inzake het gebruik van de Friese taal in de geschreven media, tot en met 2005 aan de Afûk een tijdelijke subsidie verstrekt van jaarlijks 181.000 euro om jaarlijks vier thematijschriften uit te geven die gratis worden verspreid.⁵³
- 10.115 In artikel 6.4.7 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verder vastgelegd dat de Provincie Fryslân, als onderdeel van het provinciaal beleid betreffende het gebruik van de Friese taal in geschreven media tot en met 2006 een subsidie verstrekt aan het project F-side, waarbij per jaar minstens 25 volledig Friestalige pagina's in de twee Friese provinciale dagbladen verschijnen. Daarmee was op jaarbasis in 2005 een bedrag van 117.832 euro gemoeid. Dit bedrag wordt jaarlijks geïndiceerd.
- 10.116 In artikel 6.4.8 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is ten slotte vastgelegd dat de Provincie Fryslân, eveneens als onderdeel van het provinciaal beleid inzake het gebruik van de Friese taal in de geschreven media, tot en met 2005 een subsidie van jaarlijks 45.000 euro verstrekt aan het blad *de Moanne*, een algemeen-cultureel opinietijdschrift dat voor op zijn minst voor driekwart Friestalige teksten bevat.
- 10.117 Zoals hiervoor reeds is vermeld hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân in de notitie 'Frysk Skreaune Media 2007-2010' het tot dan gevoerde beleid met betrekking tot de Friestalige tijdschriften geëvalueerd en een besluit genomen welke Friestalige media de komende jaren financieel zullen worden gesteund (zie: 10.16). De komende vier jaar wordt de uitgave van de volgende tijdschriften (mede) mogelijk gemaakt:
- de vier maal per jaar verschijnende thematijschriften,
  - het tienmaal per jaar verschijnende algemeen-cultureel opinieblad *de Moanne*,
  - het zes maal per jaar verschijnende literaire tijdschrift *Hjir*,
  - het tweewekelijks op internet verschijnende *Farsk*,
  - alsmede de vier à zes *Farskskriften* jaarlijks,
  - het voor een breed publiek bedoelde *Styl*,

⁵³

Vanaf september 2002, toen het eerste thematijschrift *Boek* verscheen, tot en met november 2006, toen het thematijschrift *Bern* uitkwam, zijn ondertussen 18 thematijschriften verschenen: *Boek* (5), *Bern* (5), *Taal*, *Fuort* (3), *Doarp*, *Natoer*, *Skoalle* en *Sûnens*.

- alsmede nieuwe initiatieven ten behoeve van 12-18-jarigen op het VMBO en MBO.

De subsidiëring van de *F-side*, ca. twintig maal per jaar een pagina in de beide Friese dagbladen, wordt beëindigd.⁵⁴

Artikel 12, tweede lid: culturele activiteiten en voorzieningen ten behoeve van Friezen om utens⁵⁵

- 10.118 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht om: '[t]en aanzien van andere gebieden dan die waar de [Friese taal] van oudsher wordt gebruikt, indien het aantal gebruikers van de [Friese taal] dit rechtvaardigt, passende culturele activiteiten en voorzieningen in overeenstemming met [het eerste lid van artikel 12] aan te moedigen en/of te bieden'.
- 10.119 Het 'Committee of Experts' is in zijn eerste rapport van oordeel dat Nederland voldoet aan de met het Europees Handvest aangegane verplichtingen.⁵⁶
- 10.120 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân het volgende overeengekomen. De Provincie Fryslân draagt er, via het Frysk Boun om Utens, zorg voor dat voor deelnemers aan een cursus Fries buiten de provincie Fryslân dezelfde regeling geldt ten aanzien van het cursusgeld als die welke van toepassing is voor cursisten wonend binnen de provinciegrenzen (BA 6.6.10).
- 10.121 In artikel 6.4.14 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vermeld dat de Provincie Fryslân vanaf 2002 de financiële bijdrage bestemd voor het cursuswerk van de Afûk structureel met 13.613 euro per jaar heeft verhoogd. Daarmee bestaat voor cursisten van buiten Fryslân dezelfde regeling ten aanzien van cursusgeld, als voor cursisten die in Fryslân woonachtig zijn (zie: 10.103).
- 10.122 Gelet op de in Nederland geldende grondwettelijke vrijheden, is het Friezen buiten de provincie Fryslân toegestaan culturele activiteiten en voorzieningen in overeenstemming met het eerste lid van artikel 12 tot stand te brengen. Van deze vrijheid wordt op een vanzelfsprekende wijze gebruik gemaakt, veelal in georganiseerd verband in de vorm van zogenaamde Fryske krite – plaatselijke Friese verenigingen – die zich doorgaans hebben aangesloten bij 'It Frysk Boun om Utens', de landelijke koepelorganisatie van Friese verenigingen buiten de provincie Fryslân.⁵⁷

⁵⁴ Provinsje Fryslân, *Notysje Frysk Skreaune Media 2007-2010*. [Ljouwert] 2006.

⁵⁵ 'Friezen om Utens' is de Friestalige term waarmee de Friezen die niet in de provincie Fryslân wonen, worden aangeduid.

⁵⁶ *Report of the Committee of Experts* (2001), 99.

⁵⁷ Van de dertig Fryske Krite om Utens zijn 27 aangesloten bij het Frysk Boun om Utens. Het Boun om Utens wordt geconfronteerd met een substantiële daling van het ledental. Het ledental bedroeg in 2005 nog 4261 leden, een jaar eerder waren dat er 4642 en nog een jaar eerder telde de Bond 4878 leden.

- 10.123 It Frysk Boun om Utens en zijn aangesloten kriterien richten zich in termen van artikel 12, eerste lid, met name op:
- de bevordering van activiteiten in het kader van de Friese letteren; bijvoorbeeld door het door Friese auteurs verzorgen van lezingen, alsmede de verkoop van Friestalige boeken;
  - de vertegenwoordiging van de Friezen om Utens in Friese organisaties in Fryslân;
  - de organisatie van Friese taalcursussen;
  - de organisatie van kadercursussen;
  - de organisatie van een ‘Friezedei’, eens in de vijf jaar,⁵⁸ en
  - het organiseren van Friese toneel- en kooravonden.⁵⁹
- 10.124 In het kader van de behartiging van de belangen van de Friezen om Utens, heeft het Boun om Utens zich meer dan eens sterk gemaakt voor het buiten de provincie Fryslân kunnen ontvangen van de programma’s van Omrop Fryslân.⁶⁰ Via internet en satelliet, alsmede in een aantal gevallen via het kabelnet, zijn de programma’s van Omrop Fryslân ondertussen ook buiten de provincie Fryslân te ontvangen (zie: 9.10).

Artikel 12, derde lid: buitenlands cultureel beleid

- 10.125 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht: ‘bij het voeren van [zijn] buitenlands cultuurbeleid een passende plaats te geven aan [de Friese taal] en de cultuur waarvan deze een uitingsvorm [is]’.
- 10.126 In 2001 merkte het ‘Committee of Experts’ op dat Nederland heeft bevorderd dat in de periode tot 1999 tijdens verschillende internationale evenementen de Friese taal en cultuur werden gepresenteerd naast de Nederlandse cultuur en taal. Om die reden was het ‘Committee’ van oordeel dat in die periode werd voldaan aan de met het Europees Handvest aangegane verplichtingen.⁶¹
- 10.127 In zijn tweede rapport stelt het ‘Committee of Experts’ vast dat Nederland de met artikel 12, derde lid, aangegane verplichting niet nakomt, gezien de ontbrekende aandacht voor en activiteiten op het terrein van de Friese taal en cultuur van de zijde van de Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland.
- 10.128 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat zij zullen bevorderen dat op

⁵⁸ In 2003 werd de Friezedei in Enschede gehouden.

⁵⁹ De bij het Boun om Utens aangesloten kriterien tellen drie zangkoren, twee dansgroepen en tien toneelgezelschappen.

⁶⁰ De laatste keer dat het Boun om Utens zijn wensen betreffende de ontvangst van de programma’s van Omrop Fryslân buiten Fryslân kenbaar maakte, gebeurde op de algemene vergadering van het Boun d.d. 13 april 2002. Het Boun nam toen een ter kennis van de Minister van OCW gebrachte motie aan, waarin onder meer gevraagd werd om de programma’s van Omrop Fryslân in het zogenaamde ‘must carry-pakket’ op te nemen.

⁶¹ *Report of the Committee of Experts* (2001), 99.

literaire en culturele manifestaties in het buitenland de Friese taal en cultuur vertegenwoordigd is (BA 6.6.9).

- 10.129 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk ervoor zorgt dat de Friese taal en cultuur een duidelijke plaats in het bredere voorlichtingsbeleid van de Nederlandse ambassades inneemt (BA 8.5).
- 10.130 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en Provincie Fryslân zich inspannen ten gunste van een constructieve samenwerking tussen gebieden waar regionale of minderheidstalen worden gesproken in de lidstaten van de Raad van Europa (BA 8.1).⁶²
- 10.131 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân is verder het volgende overeengekomen. Bij het sluiten en uitwerken van culturele verdragen tussen Nederland en andere lidstaten van de Raad van Europa zal het Rijk bijzonder aandacht aan de Friese taal en cultuur en de minderheidstaal in de desbetreffende staat schenken (BA 8.3).⁶³
- 10.132 In artikel 6.4.13 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt gesteld dat de Provincie Fryslân een regeling internationale contacten tweetaligheid kent, die erop gericht is om deelname aan Europese manifestaties en congressen op het gebied van tweetaligheid in combinatie met de Friese taal mogelijk te maken. De financiering van deze regeling is mede afkomstig uit de rijksbijdrage Friese taal en cultuur. Met ingang van 2002 reserveert de Provincie Fryslân ten minste een bedrag van 4.538 euro voor de betreffende regeling.
- 10.133 In artikel 6.4.12 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verder vastgesteld dat het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, waar mogelijk, de Friese literatuur in de door dit fonds vormgegeven literaire buitenlandpromotie betreft. In 2004 is de Provincie Fryslân in overleg getreden met het Fonds om de promotie van de Friese literatuur in het buitenland een meer planmatig karakter te geven. Gedeputeerde Staten van Fryslân zijn voornemens om hiervoor een bedrag van 12.269 euro te reserveren.
- 10.134 In de rapportage van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken over de uitvoering van de Bestuursafpraak 1993 is in 1994/95 aan de Tweede Kamer toegezegd dat de Friese taal en cultuur in het onderdeel ‘wederzijdse talen en culturen’ in bilaterale afspraken met andere landen structureel wordt vermeld (§ 3.3 rapportage).

---

⁶² Bij de bespreking van artikel 14, onderdeel b, Europees Handvest wordt ook ingegaan op het beleid in relatie met artikel 8.1 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (zie: 12.16-12.35).

⁶³ Bij de bespreking van artikel 14, onderdeel a, Europees Handvest wordt ook ingegaan op het beleid in relatie met artikel 8.3 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (zie: 12.5 en 12.7).

- 10.135 Op 10 mei 2006 hebben de Staatssecretarissen voor respectievelijk Europese Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de notitie ‘Koers Kiezen’ uitgebracht met de bedoeling tot een meerjarige strategie voor het internationaal cultuurbeleid te komen.⁶⁴ De notitie geeft aan de komende jaren programma’s uit te voeren die vallen binnen de categorieën: verbinding tussen nationaal en internationaal beleid, buitenlandpolitieke prioriteiten en sectorspecifieke intensiveringen. De verbinding tussen nationaal en internationaal beleid stelt verder twee zaken centraal: cultuur en economie en culturele diversiteit. In het laatste geval richt de notitie de aandacht op de dankzij migratie toegenomen culturele variëteit in en verrijking van Nederland. De notitie gaat in dit kader echter niet op de bijdrage van de Friese taal en cultuur aan de culturele variëteit en verrijking in.
- 10.136 In de notitie ‘Koers Kiezen’ is vermeld dat de voor het internationaal cultuurbeleid beschikbare HGIS-Cultuurmiddelen circa 8,77 miljoen euro bedragen, waarvan circa 40% is overgedragen aan de fondsen, waaronder het Nederlands Fonds voor Literaire Vertalingen en Producties en het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten.⁶⁵ De notitie geeft aan het percentage van veertig procent van aan de fondsen overgedragen middelen te verhogen tot vijftig procent. Naast deze HGIS-Cultuurmiddelen zijn er de gedelegeerde ambassadebudgetten van 1,1 miljoen euro, alsmede de niet-gedelegeerde ambassademiddelen van 400.000 euro.
- 10.137 In de jaren 2003-2006 zijn geen HGIS-Cultuurmiddelen ten behoeve van activiteiten en/of projecten op het terrein van de Friese taal en cultuur toegekend. Voor de beoordeling van de bij de hiervoor genoemde fondsen ingediende projecten blijven de door het kabinet geformuleerde uitgangspunten voor de besteding van de HGIS-Cultuurmiddelen maatgevend. In principe kunnen aanvragen van Friestalige beroeps- en amateurtoneelgezelschappen, mits de aanvragen aan de criteria voor het internationaal cultureel beleid voldoen, een beroep doen op de hier genoemde fondsen.⁶⁶
- 10.138 De stichting NLPVF speelt een voorname rol bij de promotie van de Nederlandse literatuur op belangrijke internationale boekenbeurzen.⁶⁷ Het NLPVF is hiermee gestart in 1993, op de Frankfurter Buchmesse, waar Nederland ‘Schwerpunkt’ was. In het kader van de presentatie van de Nederlandstalige literatuur in het buitenland zijn in de jaren 2002-2006 verschillende literaire activiteiten ontplooid, in onder meer Berlijn, Boedapest, Kopenhagen, Leipzig, Lissabon, Londen, New York, Paramaribo, Rabat, Salzburg, Sint Petersburg en Warschau. Er waren geen Friese auteurs bij deze activiteiten betrokken. Wel werden Friese

---

⁶⁴ Kamerstukken II 2005/06, 28 989, nr. 34.

⁶⁵ HGIS = Homogene Groep voor Internationale Samenwerking die op 1 januari 1997 als aparte budgettaire constructie binnen de rijksbegroting werd opgericht. In de HGIS worden de buitenlandactiviteiten van verschillende departementen gebundeld en in samenhang gezien.

⁶⁶ Op de taken en werkzaamheden van het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten binnen Nederland is ingegaan in 10.80-10.81.

⁶⁷ Op de taken en werkzaamheden van het NLPVF binnen Nederland is ingegaan in 10.63-10.69.

schrijvers opgenomen in de Nederlandse editie van Poetry International Web.⁶⁸ In juni 2005 trad Tsead Bruinja op Poetry International Festival te Rotterdam op, terwijl voor 15 maart 2007 een Friese avond in het *Institut Néerlandais* te Parijs gepland staat, waar Tsead Bruinja, Tsjêbbe Hetinga en Albertina Soepboer zullen optreden.

- 10.139 De door het Fonds voor de Letteren aan schrijvers en vertalers ter beschikking gestelde financiële middelen, alsmede de voorzieningen zoals die door het NLPVF worden geboden, kunnen deels gerangschikt worden onder de noemer bevordering van de eigen cultuur in het buitenland (zie: 10.64).
- 10.140 De International Board on Books for Young People (IBBY) stelt zich onder meer het bevorderen van de productie, promotie en verspreiding van het kwalitatieve kinderboek ten doel. De internationale, in Zwitserland gevestigde, organisatie telt onder de ruim 65 verschillende nationale secties een Nederlandse sectie. De Nederlandstalige sectie, thans voorgezeten door een Friestalige auteur van kinderboeken, draagt iedere twee jaar in haar nominatie van kinderboeken voor de zogenaamde IBBY-List of Honour ook Friestalige kinderboeken voor, waarbij zij wordt geadviseerd door de Stichting It Frysk Berneboek. In 2003 werd het IBBY-congres te Leeuwarden gehouden (zie: 10.72).
- 10.141 Tot de activiteiten op het terrein van het buitenlands cultureel beleid kunnen ook de betreffende activiteiten van de Fryske Akademy (zie: 10.58) en het toneelgezelschap Tryater (zie: 10.31 en 12.33) worden gerekend. Daarbij gaat het om activiteiten die feitelijk worden betaald uit het reguliere budget van de betreffende organisaties en dus niet uit HGIS-gelden of op basis van bijdragen van de genoemde fondsen, met uitzondering van het internationaal toneelproject van Tryater, genoemd in 10.31. Verder wordt verwezen naar de paragrafen die betrekking hebben op artikel 14 van het Europees Handvest (zie: hoofdstuk 12).
- 10.142 De Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken heeft op 3 april 2002 een brief aan de Tweede Kamer gezonden die is gewijd aan de mogelijkheden om de uitvoering van het Internationaal Cultuurbeleid (ICB) te versterken bij ambassades in enkele ICB-prioriteitslanden door samenwerking tussen ambassades en Nederlandse wetenschappelijke instituten.⁶⁹ In de brief werd, evenmin als in de hiervoor genoemde notitie 'Koers kiezen', niet ingegaan op de afspraken die in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn gemaakt. In het verleden hebben Nederlandse ambassades wel activiteiten voor het Fries ontplooid. Zo heeft de Nederlandse ambassade in Duitsland in 1987 een brochure uitgebracht over de Friese taal.⁷⁰ Verder heeft de ambassade in Moskou in het verleden wel bemiddeld bij de beschikbaarstelling van Friestalige literatuur aan de universiteit van Kiev. In de verslagperiode 2002-2006

---

⁶⁸ Tsead Bruinja, Anne Feddema en Albertina Soepboer.

⁶⁹ Kamerstukken II 2001/02, 28 000 V, 51.

⁷⁰ Feitsma, A., W. Jappe Alberts, B. Sjölin, *Die Friesen und ihre Sprache*, Presse- und Kulturabteilung der Kgl. Niederländischen Botschaft, Bonn 1987.

hebben evenwel, voor zover bekend, niet vergelijkbare activiteiten van Nederlandse ambassades plaatsgevonden.

- 10.143 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Nederlandse regelgeving overeenkomt met de opties uit artikel 12 van het Europees Handvest welke Nederland heeft aanvaard. Met betrekking tot de opmerkingen van het ‘Committee of Experts’ ten aanzien van artikel 12, eerste lid, onderdeel e, wordt verwezen naar de desbetreffende paragrafen in deze rapportage (10.76-10.80). Daar wordt uiteengezet hoe Rijk en Provincie Fryslân invulling geven aan deze Handvestbepaling. Het besluit van het Rijk om, naast andere specifieke uitkeringen, om reden van beleidssamenhang de rijksbijdrage Friese taal en cultuur naar het Provinciefonds over te hevelen, gaat voorbij aan de bijzondere verantwoordelijkheid van het Rijk voor de Friese taal en cultuur, zoals die onder meer tot uitdrukking is gebracht in de considerans op de derde Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010.

Voor zover het de presentatie van de Friese taal en cultuur in het buitenland betreft, werken Friese organen die culturele activiteiten organiseren of ondersteunen samen met landelijke culturele fondsen, die de status van zelfstandig bestuursorgaan hebben. Deze landelijke fondsen voeren in feite - weliswaar met een grote mate van autonomie - het Nederlands buitenlands cultuurbeleid uit binnen de kaders die door het ministerie van OCW zijn gesteld, zolang het niet gaat om grootschalige projecten. De aan de fondsen toegewezen HGIS-Cultuurmiddelen lijken overigens amper ten goede te komen aan activiteiten op het terrein van de Friese taal en cultuur. Bij het sluiten en uitwerken van culturele verdragen krijgt het Fries, waar mogelijk, niet structureel expliciete aandacht. Hetzelfde geldt voor het voorlichtingsbeleid van de Nederlandse ambassades over Nederlandse en Friese taal en cultuur in Nederland.

11 Artikel 13: Economisch en sociaal leven

- 11.1 Met de inwerkingtreding van de Wet van 22 november 2001, houdende invoering van de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen (Stb. 2001, 574) kunnen verenigingen en stichtingen in Fryslân voortaan in de Friese taal aan het economisch en sociaal leven deelnemen. De wet heeft het voor de desbetreffende verenigingen en stichtingen mogelijk gemaakt dat hun statuten en oprichtingsakte in de Friese taal worden verleden en in het openbare Handelsregister worden ingeschreven, indien de betreffende vereniging en stichting haar zetel in de provincie Fryslân heeft.¹
- 11.2 In 2001 oordeelde het ‘Committee of Experts’ dat het Rijk de onder artikel 13 aangegane verplichtingen in het algemeen nakomt. Er werd echter een moeilijkheid geconstateerd voor zover het de Kamer van Koophandel betrof, die geen Friestalige akten in zijn openbare registers kon opnemen omdat destijds het Burgerlijk Wetboek dat niet toestond.²
- 11.3 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat de hiervoor genoemde moeilijkheid was opgelost. Met ingang van februari 2002 maakt de wet het mogelijk om Friestalige oprichtingsakten van verenigingen of stichtingen, geheel of grotendeels werkzaam in de provincie Fryslân, zonder een toegevoegde Nederlandstalige vertaling in de openbare registers op te nemen. Deze mogelijkheid staat echter nog niet open voor naamloze en besloten vennootschappen, zo stelde het ‘Committee’ vast. In 1999 werd de Wet op het notarisambt geamendeerd waardoor het mogelijk is om naast Friestalige akten ook notariële akten in meer dan één taal te verlijden en in te schrijven. Die laatste mogelijkheid bestaat evenwel niet voor akten die worden ingeschreven in het Kadaster. Het ‘Committee’ sprak zijn voldoening uit over deze ontwikkelingen en was van oordeel, dat Nederland daarmee zijn verplichting in dezen was nagekomen.³
- 11.4 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt verder invulling gegeven aan de implementatie van de verplichtingen die door Nederland onder artikel 13 van het Europees Handvest zijn aangegaan. Daarbij wordt met name aandacht gegeven aan de verbetering van de positie van het Fries in de door Rijk en Provincie gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector, die hun werkterrein (mede) in de provincie Fryslân hebben (zie: 11.38-11.56).
- 11.5 In artikel 7.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 hebben beide partijen afgesproken dat wanneer vanuit de Provincie ongerechtvaardigde beperkingen worden gesignaleerd betreffende het gebruik van de Friese taal in het economisch en sociaal leven, de Provincie Fryslân het betreffende knelpunt onder de aandacht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de coördinerend

---

¹ Zie ook: 7.53.

² *Report of the Committee of Experts* (2001), 101-106.

³ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 175-176.

bewindspersoon voor de Friese taal, brengt, waarna in gezamenlijk overleg met de verantwoordelijke minister wordt bezien op welke wijze het knelpunt kan worden opgelost.

Artikel 13, eerste lid, onderdeel a: arbeidsovereenkomsten, gebruiksaanwijzingen etc.

- 11.6 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht ‘met betrekking tot economische en sociale activiteiten [...] in het hele land:
- a uit [zijn] wetgeving alle bepalingen te verwijderen waardoor zonder gerechtvaardigde redenen het gebruik van de [Friese taal] wordt verboden of beperkt in documenten met betrekking tot het economische of sociale leven, met name in arbeidsovereenkomsten en in technische documenten zoals gebruiksaanwijzingen voor producten of apparaten’.
- 11.7 In 2001 heeft het ‘Committee of Experts’ in zijn eerste rapport gesteld dat het Rijk de onder artikel 13, eerste lid, onderdeel a, aangegane verplichtingen in zijn algemeenheid nakomt. Er werd echter één probleem vastgesteld voor zover het gaat om de Kamer van Koophandel, die geen in het Fries gestelde statuten en oprichtingsakten van verenigingen en stichtingen kon opnemen, tenzij het Burgerlijk Wetboek zou worden gewijzigd.⁴ Met het in werking treden van de Wet van 22 november 2001 is deze wijziging gerealiseerd (zie: 11.1).
- 11.8 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat de Nederlandse overheid inmiddels voldoet aan de aangegane verplichting.⁵
- 11.9 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk nagaat in hoeverre er in het economisch en sociaal leven beperkingen zijn voor het gebruik van de Friese taal. Indien nodig zal worden bevorderd dat de wetgeving wordt aangepast (BA 7.1). In dat verband is van belang dat in het kader van de Bestuursafpraak (BA 3.5) tevens is afgesproken dat de Provincie Fryslân in de komende jaren aan het Rijk zal aangeven in welke gevallen in de Nederlandse wetgeving de zinsnede ‘de Nederlandse taal’ kan worden gewijzigd in ‘de Nederlandse en de Friese taal’. Om die reden heeft het Rijk toegezegd zich te zullen inspannen om te komen tot een actualisering van het onderzoek door het Berie foar it Frysk en de Fryske Akademy uit 1987.⁶
- 11.10 In de loop van 2002 heeft het Berie foar it Frysk bedoelde werkzaamheden tot actualisering op zich genomen, hetgeen heeft geresulteerd in een overzicht van meer dan honderd wetten en besluiten waarin het woord ‘Nederlands(ch)’ of ‘Nederlands(ch)e taal’ voorkwam. Op basis van het overzicht is een selectie van elf wetten gemaakt die in

⁴ *Report of the Committee of Experts* (2001), 101.

⁵ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 176.

⁶ Berie foar it Frysk, *Lykberjochting en it Frysk: momintopname fan in ûnfolleine rjochtssteat*, Ljouwert [Leeuwarden]: Berie foar it Frysk/Fryske Akademy (Berie-rapport 1) 1987.

aanmerking komen voor de zinsnede 'en/of de Friese taal'. Na overleg tussen de Provincie Fryslân en het ministerie van Justitie heeft deze afspraak in de verslagperiode twee concrete aanpassingen opgeleverd (zie: 7.2 en 7.14).

- 11.11 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het gebruik van de Friese taal op etiketten en productaanduidingen niet verboden is. Indien nodig zal het Rijk bevorderen dat wetgeving wordt aangepast (BA 7.2).
- 11.12 In artikel 7.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat knelpunten inzake het gebruik van de Friese taal op etiketten en in productaanduidingen onder de aandacht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties kunnen worden gebracht. In overleg met de verantwoordelijke minister wordt vervolgens bezien, in hoeverre en op welke wijze het betreffende knelpunt kan worden opgelost.
- 11.13 Met betrekking tot de taal van arbeidsovereenkomsten is wettelijk niets geregeld. In de praktijk kunnen arbeidsovereenkomsten in de Friese taal worden gesteld. Dit gebeurt op een bescheiden schaal, met name bij organen zoals bedoeld in artikel 12, eerste lid, onderdeel d van het Europees Handvest, en ook bij lagere overheden in de provincie Fryslân. Aangezien arbeidsovereenkomsten, voor zover schriftelijk vastgelegd en ondertekend, zijn aan te merken als onderhandse akten, kan worden verwezen naar de paragrafen die betrekking hebben op artikel 9, tweede lid, onderdeel b van het Europees Handvest (zie ook: 7.49 e.v.).
- 11.14 Met de nieuwe Wet op het Notarisambt (Stb. 1999, 190) is vanaf 1 oktober 1999 het opmaken van twee- of meertalige notariële akten wettelijk mogelijk gemaakt. Dit betekent dat naast Friestalige akten ook notariële akten in meer dan één taal kunnen worden verleden, waarbij het Fries één van de talen kan zijn.⁷ Hiermee zijn de mogelijkheden voor het gebruik van het Fries in het economisch en sociaal leven verder verruimd. Uit de tekst van art. 42, tweede lid, Notariswet volgt niet welke tekst van een meer- of tweetalige akte beslissend is voor de rechtsgevolgen. Een wettelijke verplichting werd op dit punt niet nodig en niet wenselijk geacht.⁸ In de akte zelf kan overigens worden aangegeven welke tekst bij interpretatieproblemen prevaleert.
- 11.15 De Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (Stb. 1996, 490) is van belang voor het Friese taalgebruik in akten die ingevolge wettelijk voorschrift in openbare registers worden ingeschreven. Als hoofdregel geldt, zoals in 7.54 is uiteengezet, dat van een in het Fries gesteld stuk, zoals een notariële akte, een letterlijke vertaling in het Nederlands is vereist. De Nederlandse vertaling wordt ingeschreven, terwijl de in de Friese taal gestelde stukken aan het register blijven gehecht (art. 8, eerste en tweede lid, Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer). Genoemde wet opent in art. 8, vierde lid, de mogelijkheid om bij nader te stellen

⁷ Voor nadere details wordt verwezen naar 7.64.

⁸ Zie hierover: Kamerstukken II 1996/97, 23 706, nr. 12, p. 34.

wettelijke regels van deze hoofdregel te kunnen afwijken. In het Burgerlijk Wetboek is van die mogelijkheid onder artikel 8, vierde lid, gebruik gemaakt; in de Kadasterwet niet (zie: 11.16-11.19).

11.16 De Kadasterwet (Stb.1989, 186; Stb. 1996, 473) hanteert in artikel 41 de in de vorige paragraaf genoemde hoofdregel op het gebruik van de Friese taal in akten die ingeschreven worden in openbare registers. Wanneer een akte - te denken valt aan een koopakte of een hypotheekakte - niet in het Nederlands is verleden, maar bijvoorbeeld in het Fries, wordt ingevolge artikel 41 Kadasterwet een gewaarmerkte vertaling in het Nederlands in het kadaster ingeschreven.⁹ De mogelijkheid van inschrijving van bijvoorbeeld een tweetalige akte in het Nederlands en Fries, zoals bedoeld in de Notariswet (zie: 11.14), geldt dus niet voor akten die worden ingeschreven in de registers van het Kadaster. Deze wettelijke beperking kan worden aangemerkt als een beperking op het gebruik van de Friese taal in het economisch en sociaal leven, zoals bedoeld in de onderhavige bepaling van het Europees Handvest.

11.17 Zoals Nederland in de vorige rapportage¹⁰ heeft aangegeven, laat het niet benutten van de mogelijkheid geboden in voornoemd artikel 8, vierde lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer zich genoegzaam rechtvaardigen. Het zwaarwegende algemeen belang van een vlot verlopend en geordend rechtsverkeer en dat van het waarborgen van de rechtszekerheid in het rechtsverkeer van registergoederen noopt ertoe om in de Kadasterwet niet de mogelijkheid te openen om stukken gesteld in de Friese taal (evenals stukken gesteld in een vreemde taal) in de openbare registers voor registergoederen in te schrijven. Dit geldt ook voor meertalige stukken (gesteld in het Nederlands en in het Fries respectievelijk gesteld in het Nederlands en in een vreemde taal).

Nederland acht daarom de bepalingen in de Kadasterwet omtrent het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer van registergoederen in overeenstemming met het bepaalde in artikel 9, tweede lid, onderdeel b, en in artikel 13, eerste lid, onderdeel a, van het Europees Handvest, nu het Handvest beperkingen als de onderhavige toestaat.

Bij het voorgaande is nog op te merken dat de Kadasterwet nu reeds toestaat dat niet allen notariële akten en notariële verklaringen, maar ook andere stukken in het Fries worden opgemaakt en aangeboden ter inschrijving in de openbare registers voor registergoederen, zij het tezamen met een letterlijke, voor overeenstemmend verklaarde vertaling in het Nederlands die dan wordt ingeschreven. De in het Fries gestelde stukken blijven onder de bewaarder van het register berusten.

Ten slotte is nog van belang dat de Minister van Justitie met betrekking tot de bestaande wettelijke regelingen in dezen, met inbegrip van de regeling in artikel 41 van de Kadasterwet, heeft opgemerkt dat van problemen die tot nader onderzoek noodzaken, niet is gebleken. Deze

---

⁹ Voor nadere details van de Kadasterwet wordt verwezen naar 7.60.
¹⁰ See par. 11.13 van het tweede rapport van Nederland.

opmerking is gedaan in de memorie van toelichting bij het op 26 maart 2001 ingediende wetsvoorstel tot invoering van de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen (Kamerstukken II 2000/01, 27 647, nr. 3).¹¹

- 11.18 Artikel 9a van de Herzieningswet Kadasterwet I (Stb. 2005, 107), die gaat over de verdergaande toepassing van informatie- en communicatietechnologie bij de aanbieder van stukken ter inschrijving in de openbare registers voor registergoederen, verklaart artikel 9 van overeenkomstige toepassing op in vreemde of Friese taal gestelde stukken als bedoeld in artikel 41, derde lid van de Kadasterwet.
- 11.19 Het Burgerlijk Wetboek is van belang voor het gebruik van de Friese taal in akten bestemd voor inschrijving in het Handelsregister berustende bij de Kamer van Koophandel. Blijkens de inventarisatie uit 1987, zoals hierboven genoemd in 11.9, was indertijd het gebruik van de Friese taal in dergelijke akten niet toegelaten. Deze beperking gold zowel de oprichtingsakten van naamloze en besloten vennootschappen als ook de oprichtingsakten van verenigingen en stichtingen die als rechtspersoon worden geregistreerd. Ingevolge het bepaalde in het Burgerlijk Wetboek moest in al deze gevallen de akte in de Nederlandse taal worden verleden. Met name Fries-culturele verenigingen en stichtingen hebben periodiek aangedrongen op opheffing van deze beperking. Dit verzoek is inmiddels gehonoreerd. Oprichtingsakten van verenigingen en stichtingen met statutaire zetel in de provincie Fryslân kunnen met ingang van 1 februari 2002 desgewenst in de Friese taal worden verleden en ingeschreven. Naamloze en besloten vennootschappen in de provincie Fryslân voelden niet een soortgelijke behoefte. Om die reden strekt de wijziging van het Burgerlijk Wetboek zich niet uit tot oprichtingsakten van naamloze en besloten vennootschappen.
- 11.20 Voor nadere details over de Wet van 22 november 2001, houdende invoering van de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen (Stb. 2001, 574) wordt verwezen naar 7.54-7.58. Ter aanvulling daarop zij nog vermeld dat de statuten van stichtingen en verenigingen, welke zijn opgenomen in een notariële akte, onder meer de gemeente in Nederland waar zij haar zetel heeft, moeten inhouden (zie art. 27, vierde lid, en art. 286, vierde lid, Boek 2 BW). Daarbij moet de officieel vastgestelde gemeentenaam worden gebezigd, ongeacht de taal van de akte. Wanneer de officiële naam van de gemeente Nederlandstalig is, zal die ook in een verder Friestalige akte opgenomen dienen te worden. Mutatis mutandis geldt: is de officiële naam van de gemeente Friestalig, dan moet die in een verder Nederlandstalige akte worden gebezigd. Met betrekking tot stichtingen is bepaald dat de statuten

---

¹¹ In dit verband zij overigens aangetekend dat de eerste inschrijving van een Friestalige akte in openbare registers, in casu de levering van een woning, reeds plaatsvond op 1 februari 1949 te Leeuwarden; overschrijving ten hypotheekkantore te Heerenveen volgde op 5 maart 1949. Van der Velden vraagt zich af of het opnemen van de beide akten in de openbare registers mogelijk op gespannen voet staat met de toen geldende wetgeving (zie B.D. van der Velden, 'Friestalige notariële akten. Over het gebruik van het Fries in notariële akten in de jaren 1945-1955', *Pro Memorie* 3(1), 2001, 112 e.v.).

van een stichting de naam van de stichting moet inhouden, met het woord stichting als deel van de naam (zie: art. 286 vierde lid, onder *a*, Boek 2 BW). In Friestalige akten mag deze bepaling zo worden verstaan, dat het Friese woord *stifting* in de plaats van het Nederlandse woord *stichting* kan worden gebruikt.¹²

- 11.21 Ingevolge artikel 1 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (Stb.1956, 242; Stb.1996, 490) is sinds 1956 een ieder die ter uitvoering van een wettelijk voorschrift mondeling een eed, belofte of bevestiging moet afleggen, bevoegd in plaats van de wettelijk voorgeschreven woorden de daarmee in de Friese taal overeenkomende woorden uit te spreken, tenzij de woorden van de eed, belofte of bevestiging bij de Grondwet of mede bij de Grondwet zijn vastgesteld. Van deze mogelijkheid wordt op grote schaal gebruik gemaakt in Friese gemeenteraden en in Provinciale Staten van Fryslân (zie ook: 8.70-8.74).¹³ Ook leden van de Eerste en Tweede Kamer kunnen zich bij de beëdiging van de Friese taal bedienen. Van die mogelijkheid werd in de Tweede Kamer voor het eerst gebruik gemaakt in 1998. Afgezien van de feitelijke eedformule, die in het Nederlands is gesteld, werd op 7 april 1999 voor het eerst gebruik gemaakt van de Friese taal bij de beëdiging van een notaris (zie: 11.7 in het vorige rapport).
- 11.22 Het gebruik van de Friese taal op etiketten en productaanduidingen is niet verboden, in die zin dat voorgeschreven is om in elk geval de Nederlandse taal te gebruiken.¹⁴ In een verder verleden heeft de Kamer van Koophandel het gebruik van de Friese taal op etiketten en in productaanduidingen in voorkomende gevallen ontraden. Mede om die reden is in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant overeengekomen dat het Rijk, indien nodig, bevordert dat de regelgeving op dit punt wordt aangepast (zie: 11.11-11.12).

---

¹² Zie: e-mail van het ministerie van Justitie, d.d. 4 februari 2002, kenmerk DGWRR/DW aan notaris mr. E.M.W. de Lange te Leeuwarden.

¹³ Artikel 1, tweede lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer bepaalt:
a. indien een eed wordt afgelegd in de Friese taal, wordt 'Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig' vervangen door: 'Sa wier helpe my God Almachtich';
b. indien een belofte wordt afgelegd in de Friese taal, wordt 'Dat beloof ik' vervangen door: 'Dat ûnthjit ik', en indien een bevestiging wordt afgelegd, wordt 'Dat verklaar ik' vervangen door: 'Dat ferklearje ik'.

¹⁴ Het Besluit van 10 december 1991, betreffende Warenwet Etikettering van levensmiddelen (Stb. 1992, 14) schrijft in artikel 23 voor dat de in het besluit bedoelde aanduiding en vermeldingen, behoudens de vermelding betreffende de productiepartij van voorverpakte eet- of drinkwaren, in elk geval in de Nederlandse taal zijn gesteld. De Europese richtlijn inzake de etikettering en presentatie van levensmiddelen alsmede inzake de daarvoor gemaakte reclame 2000/13/EG, schrijft in artikel 16 voor, dat de lidstaten er zorg voor dragen dat de vermeldingen op de etikettering aangebracht zijn in een voor de verbruiker gemakkelijk te begrijpen taal. De lidstaat kan eisen en dat voor de vermeldingen op de etikettering ten minste gebruik wordt gemaakt van één of meer officiële talen van de Gemeenschap. De betreffende regelingen sluiten een vermelding in meer dan één taal geenszins uit. Evenmin sluit Europese regelgeving het gebruik van een regionale taal of minderheidstaal als bedoeld in de zin van het Europees Handvest uit als het gaat om aanduidingen op etiketteringen.

- 11.23 Nederland heeft bij de aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht ‘met betrekking tot economische en sociale activiteiten [...] in het hele land:
- c zich te verzetten tegen praktijken gericht op ontmoediging van het gebruik [van de Friese taal] in verband met economische of sociale activiteiten;
  - d het gebruik van de [Friese taal] met andere dan in voorgaande letters genoemde middelen te vergemakkelijken en/of aan te moedigen’.
- 11.24 In 2001 oordeelde het ‘Committee of Experts’ dat Nederland in het algemeen de onder artikel 13, eerste lid, onderdeel c aangegeven verplichting nakomt. Voor wat betreft de Nederlandse Spoorwegen en de PTT Post, die beide weigerden de Friese plaatsnamen te gebruiken, werd echter niet aan de voorwaarden voldaan. Het ‘Committee’ was verder van oordeel dat Nederland de verplichtingen zoals die voortvloeien uit artikel 13, eerste lid, onderdeel d, nakwam.¹⁵
- 11.25 In zijn tweede rapport constateerde het ‘Committee of Experts’ dat de eerder gesignaleerde problemen bij zowel de Nederlandse Spoorwegen, als TPG Post (voor 1 mei 2002: PTT Post) waren opgelost.¹⁶ Het ‘Committee of Experts’ stelde vast dat werd voldaan aan de aangegeven verplichtingen en moedigde de Nederlandse regering aan om pogingen om het gebruik van de Friese taal op het terrein van het economisch en maatschappelijk leven te ontmoedigen tegen te gaan.¹⁷ Daarbij refereerde het ‘Committee of Experts’ aan verkregen informatie betreffende het verbod om de Friese taal te gebruiken in een interne procedure van de afdeling Noord van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond.¹⁸
- 11.26 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat zij zullen bevorderen dat het is toegestaan om de Friese taal in het economisch en sociaal verkeer te gebruiken (BA 7.3).
- 11.27 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provincie verder overeengekomen dat indien zij in onderling overleg tot de conclusie zijn gekomen dat projecten ter versterking van de positie van de Friese taal in de economische en sociale sector wenselijk en noodzakelijk zijn, zij daartoe gezamenlijk bijdragen (BA 7.9).
- 11.28 In artikel 7.3 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt gesteld dat het provinciaal bestuur van Fryslân jaarlijks een subsidie van 7.500 euro beschikbaar stelt ten behoeve van de organisatie van de Fryske Reklamepriis. De organisatie, in samenwerking met de Ried fan de Fryske Beweging, Omrop Fryslân, de vereniging Freonen fan Omrop

---

¹⁵ *Report of the Committee of Experts* (2001), 102-103.

¹⁶ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 177.

¹⁷ *Ibidem*, 179.

¹⁸ *Ibidem*, 178.

Fryslân, de Kamer van Koophandel te Leeuwarden en de verschillende commerciële clubs in de provincie Fryslân, kent zes verschillende prijzen voor de meest originele Friestalige reclame-uiting op radio en televisie toe. De prijzen worden jaarlijks uitgereikt sinds 1999.¹⁹

- 11.29 In artikel 7.6 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Provincie Fryslân in het kader van de budgetovereenkomsten 2005-2008 de door haar gesubsidieerde instellingen zal vragen om in hun werkzaamheden aandacht te schenken aan de Friese taal en daarover jaarlijks te rapporteren. Met ingang van het begrotingsjaar 2004 verzoekt de Provincie Fryslân de door haar gesubsidieerde instellingen op het terrein van cultuur, onderwijs en taal om de verslaglegging of in ieder geval een gedeelte daarvan in het Fries op te stellen.²⁰ Het is het provinciaal voornemen om mettertijd ook organisaties die op andere terreinen dan cultuur, onderwijs of taal werkzaam zijn, te verzoeken om de verslaglegging in het Fries te doen.²¹
- 11.30 In artikel 7.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Provincie Fryslân in de periode tot 2007 de door haar gesubsidieerde instellingen in de welzijnssector benadert met de bedoeling om ervaringen en gedachten uit te wisselen over de aanvaarding van een taalstatuut door de betrokken instellingen.
- 11.31 Het Berie foar it Frysk heeft in 2004 een studiedag voor betrokkenen georganiseerd naar aanleiding van het op 1 januari 2005 in werking treden van de Wet kinderopvang (Stb. 2004, 455). Deze wet regelt de kwaliteit en financiering van kinderopvang, waaronder in artikel 55 het gebruik van de (Nederlandse en Friese) taal in kindercentra. Duidelijk werd dat zowel bij ouders, leidsters en overheidsvertegenwoordigers behoefte bestaat aan meer voorlichting over meertalige opvoeding.²²

Artikel 13, tweede lid, onderdeel b: economische en sociale sectoren (publieke sector)

- 11.32 Nederland heeft bij de aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht ‘met betrekking tot economische en sociale activiteiten [...] binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is:
- b in de rechtstreeks onder [zijn] toezicht staande economische en sociale sectoren (overheidssector) activiteiten te organiseren ter bevordering van het gebruik van de [Friese taal]’.

¹⁹ In 2001 werden in totaal 47 radio- en 25 televisiespots in het Fries geproduceerd en uitgezonden. Vijf jaar later waren dat er respectievelijk 60 en 19. Terwijl in 2005 115 Friestalige reclameboodschappen werden uitgezonden, waarvan 64 bedoeld voor televisie en 51 voor radio.

²⁰ Van de 36 jaarverslagen, afkomstig van cultuur-, taal- en onderwijsorganisaties in Fryslân en in 2006 ingediend bij de Provincie Fryslân, is de helft Friestalig, tien jaarverslagen zijn Nederlandstalig en twee jaarverslagen zijn in een streektaal gesteld. Drie jaarverslagen zijn dubbeltalig en drie Nederlandstalige jaarverslagen zijn voorzien van een Friestalige samenvatting (e-mail van de Provincie Fryslân van 11 januari 2007 aan de Fryske Akademy).

²¹ E-mail Provincie Fryslân van 16 januari 2007 aan de Fryske Akademy.

²² Berie foar it Frysk, *Rapportazje fan de wurksumheden oer de jierren 2002-2004*. Ljouwert 2005, 11.

- 11.33 In 2001 heeft het ‘Committee of Experts’ vastgesteld dat geen activiteiten geconstateerd konden worden, die met deze verplichting samenhangen. Daarom kon ook niet worden geconcludeerd dat Nederland deze verplichting nakwam.²³
- 11.34 In zijn tweede rapport stelde het ‘Committee of Experts’ vast dat het ministerie van Economische Zaken in de periode 1999-2001 geen maatregelen inzake de Friese taal heeft genomen, noch gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheden zoals die geboden worden door de Algemene wet bestuursrecht om regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken door onderdelen van de centrale overheid die onder de competentie vallen van dit ministerie. Het ‘Committee of Experts’ was van oordeel dat Nederland de aangegane verplichting niet nakomt.²⁴
- 11.35 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat zij zullen bevorderen dat het is toegestaan om de Friese taal in het economisch en sociaal verkeer te gebruiken (BA 7.3). Verder zijn Rijk en Provincie in het kader van de Bestuursafpraak overeengekomen dat indien zij in onderling overleg tot de conclusie zijn gekomen dat projecten ter versterking van de positie van de Friese taal in de economische en sociale sector wenselijk en noodzakelijk zijn, zij daartoe gezamenlijk bijdragen (BA 7.9).
- 11.36 Het ministerie van Economische Zaken heeft in de jaren 2002-2005 geen activiteiten ondernomen of maatregelen genomen waarvan de Friese taal het object is of waarvan de werking (mede) de Friese taal beoogt. Het ministerie van Economische Zaken heeft evenmin gebruik gemaakt van de in artikel 2:9, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht geboden mogelijkheid om regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken voor onderdelen van de centrale overheid, voor zover die vallen onder de competentie van de minister (zie: 3.7.11).²⁵
- 11.37 In de concessies openbaar vervoer Noord- en Zuidwest-Fryslân, alsmede Ameland, Schiermonnikoog en Terschelling, zoals die in 2001 door Gedeputeerde Staten van Fryslân zijn verleend aan resp. NoordNed Personenvervoer BV en Arriva Personenvervoer Nederland BV, is in de eisen die aan het personeel gesteld worden, voor het eerst een artikel opgenomen dat actieve kennis van de Nederlandse taal vraagt, alsmede passieve kennis van het Engels en Fries (op het vasteland) resp. Duits, Engels en Fries (op Terschelling).²⁶

²³ *Report of the Committee of Experts* (2001), 104.

²⁴ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 180 en 181.

²⁵ Schrijven van het ministerie van Economische Zaken van 27 februari 2002, kenmerk WJZ 02008395, gericht aan de Fryske Akademy.

²⁶ Arriva Personenvervoer Nederland BV en NoordNed Personenvervoer BV hebben per 1 januari 2006 hun activiteiten voortgezet onder de naam Arriva Personenvervoer Nederland BV. Overigens weigerde de klantenservice van Arriva Personenvervoer Nederland BV in een telefonisch contact met de Fryske Akademy, 7 december 2006, en in weerwil van artikel 11 van het Concessiebesluit openbaar vervoer concessiegebieden Noord en Zuidwest Fryslân,

Op dit moment heeft de Provincie Fryslân 10 verschillende concessies uitgegeven voor het verrichten van openbaar vervoer binnen de provincie. In al die concessies zijn bepalingen opgenomen over het gebruik van de Friese taal. In bijlage 8 wordt een overzicht gegeven van de bepalingen per concessie. De bepalingen zijn opgenomen in de Programma's van Eisen en/of de bestekken voor de openbare aanbestedingen, die vanaf de gunning onderdeel uitmaken van de concessies.

Daarmee is prioriteit gegeven aan het opnemen van de functie-eis van het passief beheersen van de Friese taal voor personen werkzaam in het openbaar vervoer in Fryslân.

Artikel 13, tweede lid, onderdeel c: zorgsector: bejaardentehuizen, ziekenhuizen, e.d.

- 11.38 Nederland heeft bij de aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht 'met betrekking tot economische en sociale activiteiten, [...] voor zover de autoriteiten bevoegd zijn, binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is:
- c te waarborgen dat sociale voorzieningen als ziekenhuizen, bejaardentehuizen en andere tehuizen de mogelijkheid bieden om personen die [de Friese taal] gebruiken en die op grond van een slechte gezondheid, ouderdom of om andere redenen zorg behoeven, in hun eigen taal te ontvangen en te behandelen'.
- 11.39 In 2001 oordeelde het 'Committee of Experts' dat duidelijke informatie over het gebruik van de Friese taal in de welzijns- en gezondheidssector ontbrak. Het 'Committee of Experts' concludeerde dat gedeeltelijk aan de voorwaarden gesteld in het Handvest met betrekking tot artikel 13, tweede lid, onderdeel c werd voldaan. Het 'Committee of Experts' maakte verder melding van de acute behoefte aan Friestalige medewerkers in verzorgingsinstellingen, alsmede het gebrek aan middelen om in de daartoe noodzakelijke vorming en opleiding te voorzien.²⁷
- 11.40 Het 'Committee of Experts' merkte in zijn tweede rapport opnieuw op dat gedeeltelijk werd voldaan aan de verplichtingen onder artikel 13, tweede lid, onderdeel c van het Handvest. Het 'Committee of Experts' adviseerde de overheid om het beleid uit te voeren dat bedoeld is om het gebruik van de Friese taal in zorginstellingen zeker te stellen en ziet nadere informatie over de implementatie tegemoet.²⁸
- 11.41 In 2004 refereert het 'Committee of Experts' aan de afspraken binnen de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 inzake het gebruik van het Fries in zorginstellingen, waaronder de bevordering dat logopedisch test- en behandelingsmateriaal wordt onderzocht op geschiktheid voor de tweetalige situatie in Fryslân. Het 'Committee of Experts' laat weten niet op de hoogte te zijn van praktische maatregelen welke de autoriteiten

---

om een in het Fries verwoord verzoek aan te horen. Zie: 8.123-8.124 en 11.46 voor vergelijkbare taalincidenten in andere maatschappelijke sectoren.

²⁷ *Report of the Committee of Experts* (2001), 105-106.

²⁸ *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 186.

hebben genomen om de afspraken inzake het Fries in de welzijns- en gezondheidssector te implementeren (zie: 11.42-11.45).²⁹ De implementatie van deze afspraken komt aan de orde in 11.52-11.56.

- 11.42 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provincie Fryslân overeengekomen dat zij zullen bevorderen dat de door de overheid gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector die hun werkterrein (mede) in de provincie Fryslân hebben, aandacht besteden aan de Friese taal (BA 7.4).
- 11.43 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provincie Fryslân verder overeengekomen dat zij zullen bevorderen dat de door de overheid gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector die hun werkterrein in de provincie Fryslân hebben, zowel in het algemeen als in hun jaarlijkse verslaglegging, aandacht besteden aan de Friese taal (BA 7.4; 7.5).
- 11.44 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provincie Fryslân inzake logopedie overeengekomen dat
- de Provincie bevordert dat logopedisch test- en behandelingsmateriaal op geschiktheid voor de specifieke tweetalige situatie in Fryslân wordt onderzocht;
  - de Provincie bevordert dat voor de behandeling van kinderen met spraakstoornissen en afasiepatiënten naast Nederlandstalig ook Friestalig test- en behandelingsmateriaal beschikbaar is;
  - dat de Provincie overleg voert met de Friese logopedisten over de implementatie van Fries logopedisch test- en behandelingsmateriaal (BA 7.6).
- 11.45 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn beide partijen overeengekomen dat beide partijen zullen bevorderen dat in de klachtenregelingen van door het Rijk en de Provincie Fryslân gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector, die hun werkterrein in de provincie Fryslân hebben, aandacht aan de positie van de Friese taal wordt besteed (BA 7.7). De Provincie Fryslân bevordert verder dat belangenorganisaties op het gebied van de welzijns- en gezondheidssector die actief zijn binnen de provincie Fryslân, aandacht besteden aan het gebruik van het Fries op hun terrein (BA 7.8).
- 11.46 In artikel 7.9 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat de Nationale Ombudsman in voorkomende gevallen voldoende is toegerust om Friestalige klachten in behandeling te nemen.³⁰ Ten minste in één zaak is in de jaren 2002-2006 een verzoekschrift in de Friese taal ingediend bij de

---

²⁹

Ibidem, 185.

³⁰

Bij e-mail van 21 december 2006 heeft de Nationale Ombudsman aan de Fryske Akademy laten weten in zijn staf verschillende medewerkers te hebben met passieve kennis van de Friese taal en één medewerker met enige actieve kennis van de Friese taal.

Nationale Ombudsman (zie: 8.123).³¹ Daarnaast zijn wel verzoekschriften binnengekomen waaraan Friestalige correspondentie was bijgevoegd. Voor zover bekend, hebben deze verzoekschriften geen betrekking op de welzijns- en zorginstellingen in Fryslân.

- 11.47 In artikel 7.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport bevordert dat in het werkprogramma van de Inspectie voor de Volksgezondheid systematisch aandacht wordt besteed aan het gebruik van het Fries door de welzijns- en zorginstellingen in Fryslân. De Provincie Fryslân heeft een stuurgroep 'Fries in de Zorg' ingesteld, die gedurende vier jaar (2004-2007) als voortrekker en initiatiefnemer zal functioneren als het om het bevorderen van de positie van het Fries binnen de gezondheidssector gaat.
- 11.48 In artikel 7.10 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Provincie in samenwerking met de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een model van een Friestalige klachtenregeling zal ontwerpen en deze vervolgens aanbieden aan de gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector die hun werkterrein (mede) in de provincie Fryslân hebben.
- 11.49 In artikel 7.11 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn beide partijen overeengekomen dat de Provincie Fryslân in samenwerking met de stichting Partoer, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling in de provincie Fryslân, nagaat op welke wijze kan worden bevorderd dat de Friese taal wordt opgenomen in de beleidsplannen en verslaglegging van belangenorganisaties op het gebied van het welzijn en de gezondheid die werkzaam zijn in de provincie Fryslân.
- 11.50 In artikel 7.12 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân ten slotte overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, als coördinerend minister voor het beleid inzake de Friese taal, en de Provincie Fryslân gezamenlijk nagaan welke projecten ter versterking van de positie van de Friese taal in de economische en sociale sector in aanmerking zouden kunnen komen voor subsidiëring of andere vormen van stimulering. In het kader van het uitvoeringsconvenant wordt voor de periode 2005-2007 nagegaan op welke wijze, en met welke ministeries, daarover nadere afspraken gemaakt kunnen worden.
- 11.51 In artikel 7.7 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 laat de Provincie Fryslân weten financiële bijdragen geleverd te hebben aan achtereenvolgens onderzoeken betreffende:
- vertaling en bewerking van Utrechts communicatieonderzoek voor gebruik bij volwassenen met ernstige afasieproblematiek;

³¹

Vergelijkbare problemen rond het gebruik van de Friese taal – overigens zonder formele klacht – komen verder nog aan de orde in 8.124-8.125 en in de voetnoot bij 11.37.

- ontwikkeling van onderzoeksinstrumenten en therapierichtlijnen voor Friestalige kinderen in de leeftijd van tweeënhalft tot viereñhalft jaar;
  - testen van de bruikbaarheid van de Reynelltest voor taalbegrip van Friese kinderen;
  - De F-TARSP: de Friese Taal Analyse Remediëring en Screening Procedure, een instrument dat van belang is voor de begeleiding en ontwikkeling van de Friese taal bij met name jonge kinderen;
  - ANTAT: vertaling in en aanpassing aan het Fries van Nederlandstalig diagnostisch materiaal voor volwassenen met spraakstoornissen.
- 11.52 De hiervoor genoemde eerste twee onderzoeken zijn in 2004 afgerond. De vertaling en bewerking van het Utrechtse communicatieonderzoek werd uitgevoerd door de stichting Revalidatie Friesland en de Rijksuniversiteit Groningen. Op een op 19 april 2004 door de Provincie Fryslân georganiseerd symposium zijn de op dat moment beschikbare onderzoeksresultaten aangeboden aan de logopedistenkringen in Fryslân.
- 11.53 In 2003 werd het rapport ‘De Reynell Test voor Taalbegrip in Friesland’ uitgebracht.³² In 2006 konden de resultaten worden gepresenteerd van het Friestalige testmateriaal voor afasiepatiënten.³³ Daarvoor werden twee Nederlandstalige testen, de zogenaamd Akense Afasietest en Amsterdam-Nijmegen Test voor Alledaagse Taalvaardigheden (ANTAT). Het onderzoek naar de werking van de Friestalige testen, uitgevoerd door de Rijksuniversiteit Groningen, maakte duidelijk dat voor bepaalde groepen Friestalige afasiepatiënten een logopedische behandeling in het Fries van nut kan zijn. De testen zijn gratis beschikbaar voor logopedisten die Friestalige afasiepatiënten behandelen.
- 11.54 De uitvoering van het onderzoek naar de F-TARSP: de Friese Taal Analyse Remediëring en Screening Procedure, wordt uitgevoerd door de Fryske Akademy en zal begin 2008 worden opgeleverd (zie: 10.58).³⁴
- 11.55 Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft in de jaren 2002-2005 geen activiteiten ondernomen of maatregelen genomen waarvan de Friese taal het object is of waarvan de werking (mede) de Friese taal beoogt. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft evenmin gebruik gemaakt van de in artikel 2:9, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht geboden mogelijkheid om regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken voor onderdelen van de centrale overheid, voor zover die vallen onder de competentie van de minister (zie: 3.7.11).
- 11.56 Bij e-mail heeft de Inspectie voor de Gezondheidszorg aan de Fryske Akademy laten weten dat in de werkprogramma’s van de Inspectie in het

³² Anna Schaafsma en Henk Iutje Spelberg, *De Reynell Test voor Taalbegrip in Friesland*, Rijksuniversiteit Groningen (afdeling Orthopedagogiek), Groningen 2003.

³³ Het project werd uitgevoerd door prof.dr. R. Bastiaanse, drs. N.A. van den Bergh, drs. J. Hurkmans en dr. R. Jonkers. De resultaten zijn beschikbaar via internet: www.rug.nl/let/frieseafasietest

³⁴ Jelske Dijkstra, It ûntwikkeljen fan in Fryske TARSP, in: *De Pompeblêden*, 77 (2006), nû. 5, 71.

verleden geen aandacht is geweest voor de Friese taal. Omdat de Inspectie niet was geïnformeerd over het bestaan van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is in de werkplannen voor 2006 en 2007 geen aandacht aan de Friese taal geschonken. De Inspectie voegt daar aan toe dat de werkwijze van de Inspectie en de beschikbare inspectiecapaciteit niet doen verwachten dat aan aandacht voor de taal een hoge prioriteit toegekend zal worden.³⁵

11.57 **Samenvattend** kan worden geconcludeerd dat de recente inventarisatie van wettelijke bepalingen inzake het gebruik en beperkingen op het gebruik van de Friese taal, heeft geleid tot enkele aanpassingen van de Nederlandse wetgeving (zie: 11.10). Dit wijzigingen zien niet specifiek op het economische en sociale leven als bedoeld in dit Handvest. Wel zijn sinds 2001 in de concessiebesluiten openbaar vervoer van de Provincie Fryslân bepalingen met betrekking tot het personeel opgenomen inzake passieve kennis van de Friese taal (zie bijlage 8).

Verder kan worden geconcludeerd dat in de Bestuursafpraak uit 2001 tussen Rijk en Provincie Fryslân afspraken zijn gemaakt over het gebruik van de Friese taal in het economisch en sociaal leven. Het gebruik van de Friese taal binnen de welzijns- en gezondheidssector is eveneens onderwerp van speciale aandacht in de Bestuursafpraak uit 2001. Sinds 2003 is Fries in de zorg een specifiek speerpunt in de taalnota van de Provincie Fryslân op basis van het rapport 'Fries in de Zorg/Frysk yn de Soarch' van Bureau Coulon als nulmeting (zie: 11.47).

---

³⁵

E-mail van de Inspectie voor de Gezondheidszorg van 9 januari 2007 aan de Fryske Akademy.

12 Artikel 14: Grensoverschrijdende uitwisselingen

12.1 Op 10 mei 2006 hebben de Staatssecretarissen voor Europese Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de notitie 'Koers Kiezen' uitgebracht met de bedoeling tot een meerjarige strategie voor het internationaal cultuurbeleid te komen.¹ De notitie geeft aan de komende jaren programma's uit te voeren die vallen binnen de categorieën: verbinding tussen nationaal en internationaal beleid, buitenlandpolitieke prioriteiten en sectorspecifieke intensiveringen. De verbinding tussen nationaal en internationaal beleid stelt verder twee zaken centraal: cultuur en economie en culturele diversiteit. In het laatste geval richt de notitie de aandacht op de dankzij migratie toegenomen culturele variëteit in en verrijking van Nederland.

Eerder formuleerde de nota *Cultuur als confrontatie, cultuurbeleid 2001-2004* de uitgangspunten voor het internationale cultuurbeleid 2001-2004. Noch bij de uitgangspunten voor het internationale cultuurbeleid 2001-2004, noch in de nota 'Koers Kiezen' wordt verwezen naar hetgeen Nederland met betrekking tot het Fries heeft onderschreven in het kader van art. 12, derde lid, en art. 14, Europees Handvest (zie ook: 10.135-10.136).

12.2 Het beleid van de Provincie Fryslân inzake internationale contacten op het terrein van tweetaligheid is in 1987 vastgesteld. De Provincie Fryslân kent een subsidieregeling internationale contacten op het terrein van tweetaligheid (Prb. 1998, 4). Het doel van de regeling is het ondersteunen, met incidentele subsidies, van internationale uitwisselingen tussen minderheidstaalgebieden in Europa, om langs die weg de positie van de Friese taal te versterken.

12.3 In 2001 stelde het 'Committee of Experts' vast dat in het algemeen werd voldaan aan de door Nederland aanvaarde opties uit artikel 14 van het Europees Handvest.²

12.4 Rijk en Provincie Fryslân hanteren als doelstelling van het internationale cultureel beleid, zo blijkt uit de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, dat de bijzondere positie van Fryslân in Nederland ook in het buitenland bekend is.³ Goede voorlichting is daarom onontbeerlijk.

Bovendien, zo wordt in de Bestuursafpraak uiteengezet, is het van belang de situatie van taalminderheden elders in Europa met de Friese situatie te kunnen vergelijken. In het kader van de Europese Unie is het echter nog belangrijker dat Fryslân zichzelf profileert en dat regio's met een eigen taal de kans krijgen om met elkaar in contact te komen. In dit opzicht zijn voor Fryslân de contacten met Noord- en Oost-Friesland (in Duitsland) van bijzonder belang.

---

¹ Kamerstukken II 2005/06, 28 989, nr. 34.

² *Report of the Committee of Experts* (2001), 107.

³ Zie de inleidende paragraaf van hoofdstuk 8 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.

- 12.5 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht ‘de bestaande bilaterale of multilaterale overeenkomsten met Staten waar dezelfde taal in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt toe te passen, of indien nodig te streven naar het sluiten van zulke overeenkomsten, op zodanige wijze dat contacten tussen de gebruikers van dezelfde taal in de betrokken Staten op het gebied van cultuur, onderwijs, informatie, beroepsopleiding en permanente educatie worden bevorderd’.
- 12.6 In 2001 stelde het ‘Committee of Experts’ vast dat in zijn algemeenheid wordt voldaan aan de overeengekomen verplichting.⁴ Wel dringt het ‘Committee’ erop aan dat in de volgende periodieke rapportage wordt ingegaan op de vraag hoe van rijkswege wordt vorm gegeven aan de bevordering van de interfriese samenwerking (hierop wordt nader ingegaan in 12.27-12.31).
- 12.7 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bijzonder aandacht aan de Friese taal en cultuur en de minderheidstaal in de desbetreffende staat zal schenken bij het sluiten en uitwerken van culturele verdragen tussen Nederland en andere lidstaten van de Raad van Europa (BA 8.3).⁵
- 12.8 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân verder overeengekomen dat het Rijk en de Provincie Fryslân zich inspannen om voldoende middelen beschikbaar te stellen om uitwisselingen op het gebied van cultuur en onderwijs tussen de Provincie Fryslân en Oost- en Noord-Friesland te bewerkstelligen en te stimuleren (BA 8.4).
- 12.9 Alvorens in te gaan op het beleid van Nederland en Duitsland inzake de Friese taal en cultuur, zal eerst een korte uiteenzetting worden gegeven van het Duitse overheidsbeleid op dit terrein. Aangezien in Duitsland het cultuurbeleid primair de verantwoordelijkheid is van de betrokken deelstaten, zal deze uiteenzetting zich op de verantwoordelijke deelstaten richten, respectievelijk Sleeswijk-Holstein en Nedersaksen.
- 12.10 Bij wet van 13 december 2004 heeft de deelstaat Sleeswijk-Holstein, met verwijzing naar het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden, het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, artikel 3 van de Grondwet van de Bondsrepubliek Duitsland en artikel 5 van de Grondwet van Sleeswijk-Holstein, de Wet inzake bevordering

---

⁴ *Report of the Committee of Experts* (2001), 107.

⁵ Bij de bespreking van artikel 12, derde lid, Europees Handvest wordt ook ingegaan op het beleid in relatie met artikel 8.3 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (zie: 10.102 en 10.117).

van de Friese taal in het openbare leven aangenomen.⁶ De wet regelt het gebruik van de Friese taal in relatie tot de autoriteiten, de kennis van de Friese taal bij benoeming in publieke dienst, het gebruik van tweetalige, Duitse en Friese, naamborden op overheidsgebouwen, alsmede het gebruik van tweetalige, Duitse en Friese, plaatsnaamborden in de Kreis Noord-Friesland en op het eiland Helgoland.

- 12.11 In 1988 heeft de Landtag in Kiel, het parlement van de deelstaat Sleeswijk-Holstein, een *Gremium für Fragen der friesischen Bevölkerung im Lande Schleswig-Holstein* ingesteld. De betreffende commissie bestaat uit de voorzitter van de Landtag, één lid van elk van de politieke partijen vertegenwoordigd in het deelstaatarlement, de Noord-Friese leden van de Duitse *Bundestag* in Berlijn, de *Beauftragte für Minderheiten und Kultur des Ministerpräsidenten*,⁷ een vertegenwoordiger van het *Kultusministerium* te Kiel, alsmede vier leden van de *Friesenrat Sektion Nord e.V.* De commissie komt tweemaal per jaar bijeen, onder voorzitterschap van de voorzitter van het deelstaatarlement. Het werk van de commissie is gericht op het ondersteunen en bevorderen van de Friese taal en cultuur in de *Kreis* Noord-Friesland.
- 12.12 Sinds 1986 heeft de regering van de deelstaat Sleeswijk-Holstein vijfmaal een verslag aan het deelstaatarlement uitgebracht over de situatie van de minderheden in de deelstaat.⁸ De situatie van het Noord-Fries werd voor het eerst besproken in de vergadering van de Landtag van 4 juni 1987 en daarna opgenomen in de reguliere rapportage over de minderheden, met zowel aandacht voor de Deense minderheid in Zuid-Sleeswijk, als de Duitse minderheid in het Deense Noord-Sleeswijk. Na de zitting van 4 juni 1987 is het Fries in dit kader

---

⁶ Artikel 3 van de Duitse Grondwet handelt over de gelijkheid voor de wet, gelijkberechtiging van mannen en vrouwen en discriminatieverbod. Artikel 5 van de Grondwet van Sleeswijk-Holstein handelt over nationale minderheden en volksgroepen. Artikel 5, tweede lid, bepaalt dat de Deense nationale minderheid en de Friese volksgroep recht hebben op steun en bescherming.

⁷ Voorheen *Grenzland- und Minderheitenbeauftragte*, sinds 2005 *Beauftragte für Minderheiten und Kultur*.

⁸ Bericht zur Arbeit der Minderheiten (Erster Minderheitenbericht) Hrsg. Der Präsident des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 1986;
Bericht zur Arbeit der Minderheiten und der friesischen Volksgruppe für die 12. Legislaturperiode (1988-1992 zweiter Minderheitenbericht) Hrsg. Die Präsidentin des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 1992;
Minderheitenbericht - Bericht zur Arbeit der dänischen Minderheit, der deutschen Minderheit in Nordschleswig, der friesischen Volksgruppe und der deutschen Sinti und Roma für die 13. Legislaturperiode (1992-1996, dritter Minderheitenbericht) Hrsg. Die Präsidentin des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 1996;
Minderheitenbericht - Bericht zur Arbeit der dänischen Minderheit, der deutschen Minderheit in Nordschleswig, der friesischen Volksgruppe und der deutschen Sinti und Roma für die 14. Legislaturperiode (1996-2000, vierter Minderheitenbericht) Hrsg. Der Präsident des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 1999;
Minderheiten- und Volksgruppenpolitik in Schleswig-Holstein - Zwischenbilanz und Perspektiven in der 15. Legislaturperiode (2000-2005, fünfter Minderheitenbericht), Hrsg. Der Präsident des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 2003.

aan de orde geweest in de vergaderingen van de Landtag van 22 januari 1992, 26 januari 1996, 18 november 1999, en 12 december 2002.

- 12.13 De Bondsrepubliek Duitsland heeft op 11 mei 1995 het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden ondertekend en op 10 september 1997 geratificeerd. Het Kaderverdrag is onder meer van toepassing op de Deense en Sorbische minderheden in Duitsland, evenals op de vanouds in Duitsland woonachtige Friezen.
- 12.14 Sinds 1 januari 1999 valt het Noord-Fries in Sleeswijk-Holstein onder de werking van het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen. Met betrekking tot het Noord-Fries zijn 36 beleidsmaatregelen uit deel III van het Handvest onderschreven. Tegelijk zijn voor het Sater-Fries dat gesproken wordt in de Duitse deelstaat Nedersaksen 35 beleidsmaatregelen uit deel III van het Handvest onderschreven. In 2000 heeft de Duitse Bondsregering de eerste rapportage, volgens artikel 15, eerste lid, van het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen aan de Raad van Europa uitgebracht. De volgende rapporten werden in 2004 en 2007 ingediend.
- 12.15 Er bestaat geen culturele overeenkomst tussen Nederland en Sleeswijk-Holstein en/of Nedersaksen, waarbij de Friese taal als een van de gemeenschappelijke aandachtspunten is aangemerkt. In het cultureel verdrag tussen Nederland en Duitsland (1961) wordt de Friese taal niet expliciet genoemd.⁹ Wel kan het verdrag als basis dienen voor uitwisselingen op het gebied van cultuur, onderwijs, jeugd, etc. waarin de Friese taal en cultuur een rol spelen. Met name op het terrein van onderwijs en onderzoek bestaat een nauw contact en geregelde samenwerking tussen de instanties die op dit terrein werkzaam zijn (waaronder de Fryske Akademy te Leeuwarden, de Ostfrie sische Landschaft te Aurich, het Nordfriisk Instituut te Bredstedt en het Nordisch Institut van de Christian-Albrechts-Universität te Kiel). Verder spelen ook de Fryske Rie, alsmede het Frysk Ynternasjonaal Kontakt (FYK) een rol in de bevordering van de interfrieze contacten (zie: 12.27-12.31).

Artikel 14, onderdeel b: vergemakkelijken en/of bevorderen van de samenwerking over de grens heen

- 12.16 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht ‘ten behoeve van [het Fries] de samenwerking over de grens heen, met name tussen regionale of plaatselijke autoriteiten in wier gebied dezelfde taal in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt, te vergemakkelijken en/of te bevorderen’.
- 12.17 In 2004 merkte het ‘Committee of Experts’ op dat het Rijk en de Provincie Fryslân in het kader van de Bestuursafpraak uit 2001 waren overeengekomen om

---

⁹ Ingevolge Protocol tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland inzake de gevolgen van de Duitse eenwording voor de bilaterale verdragsrelaties van 25 januari 1994 (Trb.1994, 81) is het cultureel verdrag in ongewijzigde vorm m.i.v. 3 oktober 1990 van toepassing op het gehele grondgebied van de BRD.

voldoende middelen beschikbaar te stellen teneinde uitwisselingen op het gebied van cultuur en onderwijs tussen de provincie Fryslân en Oost- en Noord-Friesland te bewerkstelligen en te stimuleren (zie: 12.18). Het 'Committee' concludeerde evenwel vast dat het bij het ontbreken van nadere informatie onmogelijk was om vast te stellen in hoeverre Rijk en Provincie Fryslân voldoende middelen beschikbaar stellen ter realisering en bevordering van de culturele en onderwijsuitwisselingen tussen de provincie Fryslân en het Duitse Oost- en Noord-Friesland. Het 'Committee' drong er daarom op aan dat Nederland aanvullende informatie verstrekt met betrekking tot de implementatie van het in de derde Bestuursafpraak overeengekomen beleid.¹⁰ Hierop wordt nader ingegaan in 12.18 en 12.27-12.31.

- 12.18 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en de Provincie Fryslân zich inspinnen om voldoende middelen beschikbaar te stellen om uitwisselingen op het gebied van cultuur en onderwijs tussen de Provincie Fryslân en Oost- en Noord-Friesland te bewerkstelligen en te stimuleren (BA 8.4).
- 12.19 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn afspraken gemaakt over de bevordering van de interfriese samenwerking. In de Bestuursafpraak zijn Rijk en Provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en Provincie Fryslân zich inspinnen ten gunste van een constructieve samenwerking tussen gebieden waar regionale of minderheidstalen worden gesproken in de lidstaten van de Raad van Europa (BA 8.1).¹¹ De Provincie Fryslân steunt verder het werk van de stichting Fryske Rie en het Europees Bureau voor Taalminderheden financieel (BA 8.2).
- 12.20 In artikel 8.1 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Provincie bevordert dat andere tweetalige regio's in Europa deelnemen in het project 'Liet Ynternasjonaa'. Verder heeft de Provincie Fryslân de intentie om tot constructieve samenwerkingsverbanden met andere gebieden te komen, waar eveneens een regionale of minderheidstaal wordt gesproken.
- 12.21 In artikel 8.2 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Provincie en de Ministers van resp. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zich inspinnen om de culturele en bestuurlijke contacten tussen de drie Frieslanden te bevorderen.

---

¹⁰ Council of Europe, *2nd Report of the Committee of Experts* (2004), 188-189.

¹¹ Bij de bespreking van artikel 12, derde lid, Europees Handvest wordt ook ingegaan op het landelijk en provinciaal beleid in relatie met artikel 8.1 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (zie: 10.101- 10.116).

- 12.22 In artikel 8.4 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Buitenlandse Zaken in het geval een cultureel verdrag wordt gesloten of vernieuwd, zal onderzoeken op welke wijze in het verdrag aandacht geschonken kan worden aan de Friese taal en cultuur.
- 12.23 In artikel 8.5 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat in 2005 nader overleg gevoerd wordt over een potentiële bijdrage van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ten behoeve van de inter-Friese activiteiten en contacten, bijvoorbeeld in het kader van het internationaal cultuurbeleid.
- 12.24 In artikel 8.6 van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de Provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Buitenlandse Zaken zich inspant om de Friese taal en cultuur een plaats te geven in het voorlichtingsbeleid van de ambassades, bij voorkeur door middel van het beschikbaar stellen en verspreiden van brochures.
- 12.25 Liet Ynternasjonaal, het Europese songfestival voor en in regionale of minderheidstalen werd in 2002 voor het eerst door de stichting Liet 91 in Fryslân georganiseerd. Ook de volgende tweemaal werd Liet Ynternasjonaal in Leeuwarden gehouden, om in 2006 voor het eerst de grens over te gaan, toen het festival onder de naam Liet-Lavlut, onder meer met steun van de Provincie Fryslân, en in samenwerking met het Zweeds Bureau voor Minderheidstalen, in het Zweedse Östersund werd gehouden (zie: 10.97).
- 12.26 Sinds 2005 heeft het Rijk geen cultureel verdrag gesloten of vernieuwd. De Minister van Buitenlandse Zaken heeft dan ook niet kunnen onderzoeken op welke wijze in een af te sluiten of te vernieuwen cultureel verdrag aandacht geschonken kon worden aan de Friese taal en cultuur.¹²
- 12.27 De stichting Fryske Rie, opgericht in 1956, streeft ernaar op maatschappelijk en cultureel terrein het contact tussen de Friezen in Fryslân, Noord- en Oost-Friesland te bevorderen. Sinds 11 september 1998 neemt de Fryske Rie deel in de mede door haar opgerichte Ynterfryske Rie. De Ynterfryske Rie is een overkoepelende organisatie voor de Fryske Rie in Fryslân en de beide collega-organisaties in Noord- en Oost-Friesland. De Ynterfryske Rie organiseert, naast een jaarlijks programma van uitwisselingen op het terrein van de Friese taal en cultuur, eenmaal per drie jaar een zogenaamd Ynterfrysk Kongres, waar actuele en gemeenschappelijke thema's voor een breed publiek aan de orde worden gesteld. De organisatie van het congres wordt afwisselend door één van de drie in de Ynterfryske Rie deelnemende organisaties voor haar rekening genomen. In 2003 vond het congres, georganiseerd door de stichting Fryske Rie, in

¹²

E-mail van het ministerie van Buitenlandse Zaken aan de Fryske Akademy (26 oktober 2006).

Leeuwarden plaats. In 2006 werd het congres, georganiseerd door de Friesenrat Sektion Nord e.V., gehouden in Leck, Noord-Friesland.

- 12.28 Een verzoek van de stichting Fryske Rie, gericht aan het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen om een bijdrage voor de organisatie van een Interfrieese taalcursus in 2002, werd gehonoreerd met een eenmalig subsidie van 4.537 euro.¹³
- 12.29 Van de Provincie Fryslân ontvangt de Fryske Rie jaarlijks een subsidie teneinde de contacten met Oost- en Noord-Friesland te bevorderen via uitwisselingen en het genoemde congres. In de periode 2002-2005 bedroeg het subsidie tussen de 3717 en 4124 euro per jaar. Naast deze reguliere subsidiëring kan voor specifieke activiteiten sprake zijn van een ad hoc-subsidiëring.
- 12.30 Frysk Ynternasjonaal Kontakt (FYK) is een organisatie voor 15- tot en met 35-jarigen gericht op het bewust maken van de Friese jeugd van zijn eigen taal en cultuur. Daarbij staan de internationale contacten tussen sprekers van een regionale of minderheidstaal in de lidstaten van de Raad van Europa centraal. FYK krijgt noch van het Rijk noch van de Provincie Fryslân een structureel subsidie voor haar activiteiten. De Provincie Fryslân subsidieert incidenteel, maar met grote regelmaat, de activiteiten van het FYK, in het kader van de provinciale regeling ynternasjonale kontakten op it mêd fan twataligens (zie: bijlage 1.2). Bovendien maakt het FYK geregeld en met succes gebruik van het subsidieprogramma Jeugd van de Europese Commissie.
- 12.31 FYK heeft in de periode 2002-2005 jaarlijks verschillende activiteiten georganiseerd en verder deelgenomen aan tien verschillende activiteiten in het buitenland: in Duitsland (3 x), Hongarije, Italië (3 x), Oostenrijk, Spanje en Zwitserland. Daarbij gaat het zowel om activiteiten die specifiek zijn bedoeld voor sprekers van het Fries in Duitsland en Nederland, als daarnaast om contacten met vertegenwoordigers van verschillende regionale of minderheidstalen, waaronder het Noord-Fries en het Sater-Fries.
- 12.32 Vanaf 1983 organiseerde het Europees Bureau voor Taalminderheden/Europeesk Buro foar Lytse Talen/European Bureau for Lesser Used Languages een 'study visits programme' dat bestond uit jaarlijks georganiseerde studiereizen naar gebieden met een regionale of minderheidstaal binnen de lidstaten van de Europese Unie. Ondertussen zijn meer dan 105 van dergelijke reizen georganiseerd, waar in totaal 1140 personen aan hebben deelgenomen.¹⁴ Verschillende Friezen hebben aan een studiereis deelgenomen, terwijl Fryslân ook enkele malen het doel van een studiereis is geweest. Sinds 2002 is het programma studiereizen van het Europees Bureau beëindigd.

---

¹³ Schrijven van 31 oktober 2001, kenmerk FTO/TPK-2001/113414 U.
¹⁴ <http://www.eblul.org>

12.33 De Fryske Toanielstichting Tryater is sinds 1997 mede oprichter van ‘Offspring’, het Europese netwerk van toneelgezelschappen die in een regionale of minderheidstaal spelen. Omdat met Tryater vergelijkbare toneelgezelschappen in Noord-Friesland en het Saterland ontbreken, gaat het in dit geval niet om contacten tussen gebruikers van dezelfde taal, maar om contacten tussen gebruikers van verschillende regionale of minderheidstalen. ‘Offspring’ stelt zich ten doel de belangstelling van jongeren voor theater in een regionale taal te stimuleren. Ca. veertig gezelschappen zijn bij ‘Offspring’ betrokken.

In 2002 volgde, mede mogelijk gemaakt door een bijdrage uit HGIS-middelen, een subsidie van de Europese Commissie en de Provincie Fryslân, de realisatie van de theaterproductie ‘Salted’ dat onder meer werd opgevoerd tijdens het op Terschelling plaatsvindende Oerol-festival (zie: 10.31) en daarna in hetzelfde jaar te zien was in Bautzen (D), Bangor en Harlech (UK). De voorstelling werd gespeeld door acht acteurs verbonden aan zeven uit verschillende Europese taalregio’s afkomstige theatergezelschappen. In 2004 is het coördinatorschap van ‘Offspring’ overgegaan naar Wales. De activiteiten zijn vervolgens stilgevallen.

12.34 De stichting Nederlands Bureau voor Minderheidstalen bestaat uit vertegenwoordigers van verschillende Friese, alsmede Nedersaksische organisaties. Het Bureau is de Nederlandse afdeling van het Europees Bureau voor Minderheidstalen en stelt zich het bevorderen van de positie van de autochtone minderheidstalen en de daarbij horende culturen in de lidstaten van de Europese Unie ten doel. Het Bureau wordt jaarlijks gesubsidieerd door de Provincie Fryslân met een bedrag van 12.500 euro.

12.35 Het staat provinciale en lokale overheden in Fryslân vrij om vriendschapsbanden of jumelages aan te gaan met regio’s of gemeenten waar net als in de Provincie Fryslân de eigen taal en cultuur een belangrijke plaats innemen in het maatschappelijke en culturele leven. Overigens hebben de Friese gemeenten en de Provincie Fryslân tot nog toe geen vriendschapsbanden of jumelages gesloten met lokale of regionale autoriteiten in Noord-Friesland en het Oost-Friese Saterland of in andere Europese regio’s met een eigen taal en cultuur.¹⁵

12.36 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat het Nederlandse beleid zoals bedoeld in artikel 14 van het Europees Handvest wordt ontwikkeld in overleg met de Provincie Fryslân, zoals naar voren komt in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant van 2005.

---

¹⁵ In het overzicht van vriendschapsbanden van Nederlandse gemeenten, zoals dat is te vinden op internet (www.stedenbanden.nl) worden dergelijke contacten in elk geval niet vermeld.

BIJLAGEN

Bijlage 1   Overzicht van de voornaamste regelgeving inzake de Friese taal, van belang voor de implementatie van het Europees Handvest voor regionale of talen van minderheden

1.1   Rijk

Bevat een chronologisch overzicht van de belangrijkste wettelijke en andere overheidsmaatregelen die de rijksoverheid inzake de Friese taal heeft getroffen

1937	onderwijs	wijziging Lager-onderwijswet 1920 (Stb. 1937, 323) <ul style="list-style-type: none"> • Fries wordt toegelaten als facultatief vak in het lager onderwijs onder de noemer streektaal (het Fries wordt in de wet nog niet expliciet genoemd)
1948	onderwijs	wijziging Middelbaar-onderwijswet (Stb. 1948, 127) <ul style="list-style-type: none"> • mogelijkheid wordt geopend dat een middelbare school, na toestemming van de minister, onderwijs geeft in andere vakken dan die welke in de wet worden genoemd (daarmee wordt de mogelijkheid geopend het vak Fries te geven, ook al wordt het Fries in de wet niet expliciet genoemd)
1948	onderwijs	In 1948 verleent de Minister van Onderwijs financiële steun ten behoeve van het Fries als facultatief vak op scholen voor middelbaar onderwijs
1952	onderwijs	Koninklijk Besluit tot wijziging van het Academisch Statuut (Stb. 1952, 635) <ul style="list-style-type: none"> • Fries kan in het hoger onderwijs worden gekozen als hoofdvakstudie (invoering doctoraal examen Fries)
1955	onderwijs	wijziging Lager-onderwijswet 1920 (Stb. 1955, 225) <ul style="list-style-type: none"> • Fries wordt expliciet genoemd als facultatief vak in het lager onderwijs • Fries wordt tevens toegelaten als voertaal in de eerste drie leerjaren van het lager onderwijs
1956	rechtspraak/ rechtsverkeer	Wet houdende enige regelen betreffende het gebruik van de Friese taal, in het bijzonder in het rechtsverkeer (Stb. 1956, 242) <ul style="list-style-type: none"> • overal in Nederland mag degene die ter uitvoering van een wettelijk voorschrift moet worden beëdigd, een eed, belofte of bevestiging in de Friese taal afleggen, tenzij de toepasselijke formulering (mede) bij de Grondwet is vastgesteld¹ • op grond van deze wet wordt het gebruik van het Fries in het mondeling verkeer met rechterlijke autoriteiten in de provincie Fryslân toegelaten
1967	onderwijs	wijziging Wet op het voortgezet onderwijs 1963 (Stb. 1967, 386) <ul style="list-style-type: none"> • Fries wordt met ingang van 1968 toegelaten als facultatief vak in het voortgezet onderwijs • in de eerste klas van het voortgezet onderwijs kan het vak Fries worden ingepast binnen het wettelijke toegestane aantal uren

---

¹ Inzake eedbepalingen, zie in dit overzicht ook 2004 (bestuurlijk verkeer).

1970	onderwijs	<p>Besluit houdende regeling van de eindexamens vwo-havo-mavo (Stb. 1970, 151)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fries toegelaten als keuze-eindexamenvak voor de hogere klassen van het voortgezet onderwijs (te weten voor scholen voor vwo, havo en mavo) ²
1972	cultuur	<p>instelling Rijksbijdrage Friese taal en cultuur (Handelingen II 1972, p. 127)</p> <ul style="list-style-type: none"> • de hoogte van de bijdrage wordt jaarlijks vastgesteld door de begrotingswetgever • in 2006 is de rijksbijdrage, zijnde een specifieke uitkering, afgeschaft en overgeheveld naar het Provinciefonds
1974	onderwijs	<p>wijziging Lager-onderwijswet 1920 (Stb. 1974, 271)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fries wordt met ingang van 1980 regulier vak op alle basisscholen in de provincie Fryslân (ontheffingsmogelijkheid is bevoegdheid van Gedeputeerde Staten van Fryslân) • Fries wordt toegelaten als voertaal in alle leerjaren van het basisonderwijs ³
1982	onderwijs	<p>Interimwet op het speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (ISOVSO) (Stb. 1982, 730)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fries wordt toegelaten als voertaal in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs
1984	bestuurlijk verkeer	<p>Wet algemene regelen gemeentelijke herindeling (Stb. 1984, 475)</p> <ul style="list-style-type: none"> • de raad van een nieuw gevormde gemeente kan de bij een herindelingswet vastgestelde naam wijzigen (de mogelijkheid tot het vaststellen van de officiële benaming in de Friese taal wordt hiermee geopend, al wordt de Friese taal in de wet niet expliciet genoemd) ⁴
1988	onderwijs	<p>wijziging ISOVSO van 1982 (Stb. 1988, 559) ⁵</p> <ul style="list-style-type: none"> • verplichte aandacht voor Friese taal en cultuur op scholen voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs • onderwijs in de Friese taal als vak toegelaten in scholen voor voortgezet speciaal onderwijs
1989	rechtsverkeer	<p>Kadasterwet (Stb. 1989, 186)</p> <ul style="list-style-type: none"> • stukken mogen in het Fries worden opgemaakt en aangeboden ter inschrijving in de openbare registers voor registergoederen, zij het tezamen met een letterlijke, voor overeenstemmend verklaarde vertaling in het Nederlands die dan wordt ingeschreven. De in het Fries gestelde stukken blijven onder de bewaarder van het register berusten

² In 1989 is de regeling inzake het Fries als keuze-eindexamenvak opgenomen in het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. (Stb. 1989, 327). Zie voorts in dit overzicht ook 1997 (onderwijs) en (2000) onderwijs.

³ In 1981 is de hier genoemde regeling inzake het Fries als vak en voertaal opgenomen in de nieuwe Wet op het Basisonderwijs (Stb.1981, 468); in 1998 in de nieuwe Wet op het Primair Onderwijs (Stb. 1998, 228; 495).

⁴ In 1992 wordt deze bevoegdheid uitgebreid tot alle gemeenten door opname van een daartoe strekkende bepaling in de nieuwe Gemeentewet. Daarmee is het niet langer nodig om in wetgeving houdende algemene regels tot (gemeentelijke) herindeling nog een soortgelijke bepaling op te nemen.

⁵ In 1998 is de ISOVSO vervangen door de Wet op de Expertisecentra. Onder deze wet vallen scholen voor speciaal basisonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs.

1989	bestuurlijk verkeer	Kiesbesluit, houdende voorschriften ter uitvoering van de Kieswet (Stb. 1989, 471) <ul style="list-style-type: none"> • op kandidatenlijsten voor verkiezingen van leden van Provinciale Staten van Fryslân of van gemeenteraden in deze provincie mogen de aanduidingen in de Friese taal worden gesteld
1992	bestuurlijk verkeer	Gemeentewet (Stb. 1992, 96) <ul style="list-style-type: none"> • gemeenten zijn ingaande 1994 bevoegd de gemeentenaam vast te stellen (daardoor kunnen namen van – bestaande of nieuw te vormen – gemeenten in het Fries of mede in het Fries worden vastgesteld, al wordt de Friese taal niet expliciet in de wet genoemd)
1992	onderwijs	wijziging Wet op het voortgezet onderwijs (Stb. 1992, 270) <ul style="list-style-type: none"> • Fries wordt met ingang van 1 augustus 1993 regulier vak in de basisvorming op alle scholen voor voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân • ontheffing van het geven van Fries aan scholen in de provincie Fryslân is de bevoegdheid van Inspectie voor het voortgezet onderwijs⁶
1992	media	wijziging Mediabesluit (Stb. 1992, 334) <ul style="list-style-type: none"> • vaststelling van het minimumpercentage Nederlands- en Friestalige programma's voor de commerciële televisiezenders bij algemene maatregel van bestuur⁷
1992	bestuurlijk verkeer	Provinciewet (Stb. 1992, 550) <ul style="list-style-type: none"> • provincies zijn ingaande 1994 bevoegd de provincienaam vast te stellen (krachtens de nieuwe Provinciewet is de naam van de provincie Friesland per 1 januari 1997 officieel gewijzigd in Fryslân)
1992	onderwijs	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) (Stb. 1992, 593) <ul style="list-style-type: none"> • regelt het wettelijk voorgeschreven gebruik van de Nederlandse taal als voertaal en bij het afnemen van examens in instellingen voor hoger onderwijs • een andere taal mag worden gebezigd in een opleiding met betrekking tot die taal • verder mag een andere taal worden gebezigd, mits het bevoegd gezag van de instelling daartoe een gedragscode vaststelt • omdat in de wet de Friese taal niet expliciet wordt genoemd als mogelijke voertaal, gelden deze uitzonderingsbepalingen ook voor het gebruik van het Fries
1993	onderwijs	Besluit kerndoelen basisonderwijs (Stb. 1993, 264) <ul style="list-style-type: none"> • vaststelling kerndoelen voor alle vakken in het basisonderwijs bij algemene maatregel van bestuur • ook kerndoelen voor het vak Fries vastgesteld⁸

⁶ in 2006 wordt de ontheffingsbevoegdheid overgeheveld naar de provincie: zie in dit overzicht 2006 (onderwijs).

⁷ Deze bepaling inzake commerciële televisie wordt in 2003 overgeheveld van het Mediabesluit naar de Mediawet (Stb. 2003, 485). Verder wordt in 2003 ook een regeling getroffen inzake het taalgebruik bij commerciële radio-omroep. Zie daarvoor in dit overzicht 2003 (media).

⁸ In 1998 zijn de kerndoelen Fries opgenomen in het Besluit kerndoelen basisonderwijs 1998 (Stb. 1998, 354). Zie voorts in dit overzicht ook 2005 (onderwijs).

1995	bestuurlijk verkeer	wijziging Algemene wet bestuursrecht (Stb. 1995, 302) <ul style="list-style-type: none"> • bevat regels over het gebruik van de Nederlandse en Friese taal in het bestuurlijk verkeer
1995	media	wijziging Mediawet (Stb. 1995, 320) <ul style="list-style-type: none"> • bevat regeling van het minimum percentage Nederlands- en Friestalige programma's voor omroepinstellingen die zendtijd hebben verkregen op de publieke televisiezender
1995	rechtsverkeer	Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (Stb. 1995, 440) ⁹ <ul style="list-style-type: none"> • verruimt de mogelijkheden tot gebruik van het Fries in het mondeling verkeer met rechterlijke autoriteiten in de provincie Fryslân • ook schriftelijk gebruik van de Friese taal in het rechtsverkeer wordt mogelijk gemaakt
1995	onderwijs	Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) (Stb. 1995, 501) <ul style="list-style-type: none"> • regelt het wettelijk voorgeschreven gebruik van de Nederlandse taal als voertaal en bij het afnemen van examens in instellingen die vallen onder deze wet (o.m. middelbaar beroepsonderwijs en volwassenenonderwijs) • een andere taal mag worden gebezigd in een opleiding met betrekking tot die taal • verder mag een andere taal worden gebezigd, mits het bevoegd gezag van de instelling daartoe een gedragscode vaststelt • omdat in de wet de Friese taal niet expliciet wordt genoemd als mogelijke voertaal, gelden deze uitzonderingsbepalingen ook voor het gebruik van het Fries
1996	bestuurlijk verkeer/ rechtsverkeer	wijziging Besluit burgerlijke stand 1994 (Stb. 1996, 445) <ul style="list-style-type: none"> • akten van burgerlijke stand worden in de provincie Fryslân tweetalig opgemaakt, nl. in het Nederlands en Fries
1996	algemeen	Wet tot goedkeuring van het in 1992 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (Stb. 1996, 136) <ul style="list-style-type: none"> • op basis van Deel III van het Handvest onderschrijft Nederland 48 verplichtingen met betrekking tot de Friese taal in onderwijs, rechtspraak en rechtsverkeer, bestuurlijk verkeer, media, cultuur, economisch en sociaal leven en in grensoverschrijdende contacten
1997	bestuurlijk verkeer	wijziging Wet milieubeheer (Stb. 1997, 170) <ul style="list-style-type: none"> • in Fryslân gevestigde bedrijven kunnen in hun milieuverslag ten behoeve van een bestuursorgaan in Fryslân de Friese taal gebruiken • wel kan in voorkomende gevallen een vertaling in de Nederlandse taal worden verlangd
1997	onderwijs	wijziging Inrichtingsbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. en het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. (Stb. 1997, 588) <ul style="list-style-type: none"> • wijziging met het oog op de invoering van profielen in het voortgezet onderwijs • regelt de plaats van het (eindexamen)vak Fries op scholen voor voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân

⁹ Wijziging van de wet van 11 mei 1956 (Stb. 1956, 242).

1997	bestuurlijk verkeer	<p>Voorschrift Algemene wet bestuursrecht (Stcrt. 1997, 138)</p> <ul style="list-style-type: none"> • betreft een besluit van de Staatssecretaris van Financiën inzake toepassing van de Awb in het verkeer tussen burgers en eenheden van de Belastingdienst • belastingplichtigen mogen de Friese taal gebruiken bij de indiening van aanvragen en/of bezwaarschriften, voor zover de eenheden van de Belastingdienst in de provincie Fryslân zijn gevestigd
1998	onderwijs	<p>wijziging Wet op het voortgezet onderwijs (Stb. 1998, 512)</p> <ul style="list-style-type: none"> • regelt op scholen voor voortgezet onderwijs het wettelijk voorgeschreven gebruik van de Nederlandse taal als voertaal in het onderwijs en bij het afnemen van examens • een andere taal mag worden gebezigd in een opleiding met betrekking tot die taal • verder mag een andere taal worden gebezigd, mits het bevoegd gezag van de school daartoe een gedragscode vaststelt • omdat in de wet de Friese taal niet expliciet wordt genoemd als mogelijke voertaal, gelden deze uitzonderingsbepalingen ook voor het gebruik van het Fries
1998	onderwijs	<p>Wet op de Expertise Centra (Stb. 1998, 496)</p> <ul style="list-style-type: none"> • opvolger van de ISOVO (zie 1982 en 1988) • de bepalingen uit de ISOVO inzake het Fries in de scholen voor speciaal basisonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs zijn opgenomen in deze nieuwe wet
1999	rechtsverkeer	<p>Wet op het notarisambt (Stb. 1999, 190)</p> <ul style="list-style-type: none"> • bevat een regeling inzake het verlijden van akten in de Nederlandse, de Friese of een vreemde taal • opent de mogelijkheid om notariële akten in meer dan een taal te verlijden • de inschrijving van notariële akten in openbare registers wordt niet in deze wet geregeld¹⁰
2000	onderwijs	<p>wijziging Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. (Stb. 2000, 158)</p> <ul style="list-style-type: none"> • wijziging met het oog op de invoering van leerwegen in het middelbaar algemeen vormend onderwijs en het voorbereidend beroepsonderwijs • regelt de plaats van het (eindexamen)vak Fries op scholen voor middelbaar algemeen vormend en voorbereidend beroepsonderwijs in de provincie Fryslân
2001	rechtsverkeer	<p>wijziging Burgerlijk Wetboek (Stb. 2001, 574)¹¹</p> <ul style="list-style-type: none"> • opent de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in de Friese taal op te stellen en in te schrijven in openbare registers (Handelsregister)
2002	bestuurlijk verkeer	<p>Besluit geslachtsnaamswijziging (Stb. 2002, 531)</p> <ul style="list-style-type: none"> • opent de mogelijkheid om via naamswijziging de geslachtsnaam in de Friese taal vast te stellen • hiermee wordt uitvoering gegeven aan art. 10, vijfde lid, Handvest

¹⁰ Zie Kadasterwet (1989), Burgerlijk Wetboek (2001).

¹¹ Titel van de wet luidt: Wet van 22 november 2001, houdende de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen (Stb. 2001, 574).

2002	cultuur	<p>Gemeenschappelijke Regeling Letterhoeke (Stcrt. 2002, 163)</p> <ul style="list-style-type: none"> • doel van de regeling is om de collecties en archiefbescheiden die berusten in rijksarchiefbewaarplaats in de provincie Fryslân, de Provinsjale Bilbioteek te Leeuwarden en het Frysk Leterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) in gezamenlijkheid te behartigen • Rijk, provincie Fryslân en het bestuur van de stichting FLMD nemen deel aan deze regeling • eerste maal dat een gemeenschappelijke regeling tweetalig (Nederlands en Fries) wordt gepubliceerd in de Staatscourant
2003	Media	<p>Regeling aanvraag en vergelijkende toets vergunningen commerciële radio-omroep 2003 (Stcrt. 2003, 40)</p> <ul style="list-style-type: none"> • met deze regeling worden voor het eerst regels gegeven voor het taalgebruik van commerciële radio-omroep • voor zover het gepresenteerde programmaonderdelen tussen 7 en 19 uur betreft, wordt ten minste 50 procent in de Nederlandse of Friese taal gepresenteerd
2004	onderwijs	<p>Wet kinderopvang (Stb. 2004, 455)</p> <ul style="list-style-type: none"> • bij kinderopvang in een kindercentrum wordt Nederlands als voertaal gebruikt • Fries wordt tevens toegelaten als voertaal
2004	bestuurlijk verkeer	<p>Reparatie BZK-wetgeving 2003 (Stb. 2004, 493)</p> <ul style="list-style-type: none"> • betreft wijziging van de provincienaam Friesland in «Fryslân» in een aantal wettelijke regelingen¹² • aangezien Fries sinds 1995 is toegelaten als bestuurstaal, wordt formulering van alle eedbepalingen in Gemeentewet en Provinciewet mede in de Friese taal vastgesteld¹³ • de Friese formulering van de zuiveringseed in Gemeente- en Provinciewet heeft daarmee nu ook een wettelijke grondslag¹⁴
2004	cultuur	<p>Wet op de vaste boekenprijs (Stb. 2004, 600)</p> <ul style="list-style-type: none"> • ook Friestalige boeken vallen onder de bescherming van deze wettelijke regeling
2004	algemeen	<p>Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1995 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden (Stb. 2004, 681)</p> <ul style="list-style-type: none"> • kaderverdrag is van toepassing verklaard op de Friezen
2005	onderwijs	<p>Besluit vernieuwde kerndoelen WPO (Stb. 2005, 551)</p> <ul style="list-style-type: none"> • de kerndoelen uit 1998 worden uiterlijk tot 1 augustus 2009 gehanteerd • kerndoelen Fries in primair onderwijs zijn aangepast en niet meer gespiegeld, d.w.z. niet meer gelijk aan het Nederlands

¹² In 2002 was de provincienaam al aangepast in Kieswet en Kiesbesluit (Stb. 2002, 98).

¹³ In 2007 zijn nog enkele aanpassingen in de Friese eedbepalingen in Gemeentewet en Provinciewet doorgevoerd (zie Stb. 2007, 124).

¹⁴ In 2007 zijn de eedbepalingen in de Waterschapswet in overeenkomstige zin aangepast (Stb. 2007, 208).

2006	rechtspraak/ rechtsverkeer	<p>Reparatiewet II Justitie (Stb. 2006, 24)</p> <ul style="list-style-type: none"> • betreft aanpassing Uitvoeringswet EG-executieverordening (Nr. 44/2001 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken) • met deze wetwijziging is zeker gesteld dat art. 7 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer van toepassing is (bij het gebruik van verzoekschriften)
2006	onderwijs	<p>wijziging Wet op het voortgezet onderwijs (Stb. 2006, 281)</p> <ul style="list-style-type: none"> • regelt ondermeer wijziging positie Fries in onderbouw voortgezet onderwijs • ontheffing van het geven van Fries aan scholen in de provincie Fryslân wordt overgeheveld van de Onderwijs inspectie naar Gedeputeerde Staten van Fryslân • er komen wettelijke kerndoelen voor het vak Fries in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (zie hieronder) • wetwijziging vloeit voort uit Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001
2006	onderwijs	<p>Besluit kerndoelen onderbouw VO (Stb. 2006, 316)</p> <ul style="list-style-type: none"> • er komen nieuwe kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs • voor het eerst worden kerndoelen Fries in onderbouw VO wettelijk vastgesteld • de helft van de kerndoelen Fries is verplicht voor alle leerlingen in de provincie Fryslân • de andere helft van de kerndoelen Fries is eveneens verplicht, maar kennen een verschillende uitwerking voor leerlingen die Fries als moedertaal spreken en voor leerlingen die Fries als tweede taal spreken • bevoegd gezag van de school bepaalt tot welke categorie de leerling behoort

1.2 Provincie Fryslân

Bevat een overzicht van de belangrijkste provinciale verordeningen op het terrein van de Friese taal en cultuur

1969	algemeen	Besluit van Provinciale Staten van Fryslân tot vaststelling van de officiële spelling van de Friese taal (Prb. 1969, 116) <ul style="list-style-type: none"> de bevoegdheid tot vaststelling van de officiële spelling van de Friese taal berust bij Provinciale Staten
1985	bestuurlijk verkeer	Verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese en de Nederlandse taal door bestuursorganen van de provincie Fryslân (Prb. 1985, 82)
1997	cultuur	Verordening Budget Taal en Cultuur Fryslân (Prb. 1997, 12) <ul style="list-style-type: none"> bevat richtlijnen voor het subsidiëren van activiteiten en projecten op het terrein van de Friese taal
1998	cultuur ¹⁵	Regeling Teater en Muzyk (Prb. 1998, 4) <ul style="list-style-type: none"> deze regeling inzake theater en muziek maakt subsidiëring van onder meer Friestalige podiumactiviteiten mogelijk
1998	cultuur	Regeling befoordering Frysk Taalgebrûk (Prb. 1998, 4) <ul style="list-style-type: none"> deze regeling ter bevordering van het Fries taalgebruik is gericht op het subsidiëren van activiteiten en projecten op het terrein van de Friese taal
1998	media	Regeling Kulturele Mediaproduksjes (Prb. 1998, 4) <ul style="list-style-type: none"> deze regeling inzake culturele mediaproducties is erop gericht Friestalige mediaproducties mogelijk te maken
1998	cultuur	Regeling Produksje Podiumkeunsten (Prb. 1998, 4) <ul style="list-style-type: none"> deze regeling inzake productie podiumkunsten is gericht op de realisatie van onder meer Friestalige podiumproducties
1998	cultuur	Regeling koarbegelieding (Prb. 1998, 4) <ul style="list-style-type: none"> van deze regeling inzake koorbegeleiding kan ook gebruik worden gemaakt door Friestalige koren
1998	cultuur	Regeling kulturele aktiviteiten (Prb. 1998, 4) <ul style="list-style-type: none"> deze regeling is gericht op de subsidiëring van incidentele culturele activiteiten, daaronder begrepen Friestalige culturele activiteiten
1998	cultuur	Regeling ynternasjonale kontakten op it mêd fan twataligens (Prb. 1998, 4) <ul style="list-style-type: none"> op basis van deze regeling kunnen internationale contacten op het terrein van tweetaligheid in aanmerking komen voor provinciaal subsidie
1998	cultuur	Regeling Frysktalige boeken (Prb. 1998, 4) <ul style="list-style-type: none"> subsidieregeling om de uitgave van Friestalige boeken mede mogelijk te maken

---

¹⁵ In 1998 zijn verschillende provinciale regelingen op het terrein van Friese taal en cultuur vernieuwd. De oude regelingen zijn niet in dit overzicht opgenomen.

1998	cultuur	<p>Regeling activiteiten Fryske literatuer (Prb. 1998, 4)</p> <ul style="list-style-type: none"> • subsidieregeling ter bevordering van activiteiten op het gebied van Friestalige literatuur
2000	bestuurlijk verkeer	<p>Verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese taal en de Nederlandse taal door bestuursorganen van de provincie Fryslân (Prb. 2000, 75)</p> <ul style="list-style-type: none"> • regelt voor de bestuursorganen van de provincie Fryslân het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer, op basis van de Algemene wet bestuursrecht • deze verordening komt in de plaats van de provinciale verordening van 1985
2003	cultuur	<p>Oardering kultuerprizen en wittenskipspriis (Prb. 2003, 47)</p> <ul style="list-style-type: none"> • 6 provinciale culturele prijzen die verband houden met literatuur, vocale muziek en amateurtoneel in de Friese taal vallen onder deze verordening • ook de prijs voor wetenschappelijk onderzoek inzake Fryslân – op het terrein van geschiedenis, taal- en literatuurwetenschap en sociale wetenschappen – valt onder deze verordening • de prijzen worden eens per drie jaar toegekend • de verordening komt in de plaats van de provinciale regeling voor Friese literatuur en wetenschap uit 1984
2003	onderwijs	<p>Subsidieverordening Lesuren Fries in het Voortgezet Onderwijs (Prb. 2003, 50)</p> <ul style="list-style-type: none"> • doel is scholen voor voortgezet onderwijs in de Provincie Fryslân te stimuleren om vanaf het tweede leerjaar lesuren Fries te realiseren
2007	bestuurlijk verkeer	<p>Oardering wetternammen provinsje Fryslân (Prb. 2007, 23)</p> <ul style="list-style-type: none"> • met deze tweetalige verordening worden de namen van de meeste wateren en vaarwegen in de provincie Fryslân vervangen door Friestalige benamingen • in de gemeenten Het Bildt en Oost- en Weststellingwerf worden de namen in de eigen taal vastgesteld (Bildts resp. Stellingwerfs)

1.3 Gemeenten in Fryslân

In dit overzicht zijn alleen de verordeningen inzake het gebruik van het Fries in het schriftelijk verkeer van bestuursorganen van gemeenten in Fryslân opgenomen, die op basis van artikel 2:9 van de Algemene wet bestuursrecht (Stb. 1995, 302) zijn tot stand gekomen

1996	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Skarsterlân op 27 maart 1996
1997	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Menaldumadeel op 28 augustus 1997
1998	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering oer it brûken fan de Fryske taal yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Boarnsterhim</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Boarnsterhim op 24 maart 1998
2001	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Ferwerderadiel op 17 mei 2001
2001	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering oer it brûken fan de Fryske taal yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Tytsjerksteradiel</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Tytsjerksteradiel op 31 mei 2001
2001	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering oer it brûken fan de Fryske taal yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Littenseradiel</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Littenseradiel op 10 september 2001
2001	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering oer it brûken fan de Fryske taal yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Wûnseradiel</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Wûnseradiel op 24 september 2001
2002	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Wymbritseradiel op 18 juni 2002
2003	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Ljouwerteradiel</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Leeuwarderadeel op 30 januari 2003
2003	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear/Verordening Fries in het schriftelijk verkeer</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Dongeradeel op 18 mei 2003
2006	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Ljouwert</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Leeuwarden op 8 april 2006
2007	bestuurlijk verkeer	<i>Verordening Fries in het schriftelijk verkeer</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Smallingerland op 9 januari 2007
2007	bestuurlijk verkeer	<i>Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Snits</i> , vastgesteld door de Raad van de gemeente Sneek op 17 september 2007

Bijlage 2   Standpuntbepalingen van de Nederlandse regering inzake de Friese taal

1953	bestuurlijk verkeer/ rechtspraak/ rechtsverkeer	Kabinetstandpunt van 1953 inzake het rapport van de Commissie Kingma-Boltjes over de Friese kwestie (Kamerstukken II 1953/54, 3521, nr. 1)
1970	algemeen	Kabinetstandpunt van 1970 inzake het rapport van de Commissie Van Ommen over de Friese-taalpolitiek (Kamerstukken II 1969/70, 10728, nr. 1)
1989	algemeen	Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 1989 (Stcrt. 1989, 133) <ul style="list-style-type: none"> • bevat afspraken tussen Rijk en provincie Fryslân over het beleid met betrekking tot het Fries
1993	algemeen	Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 1993 (Stcrt. 1993, 237) <ul style="list-style-type: none"> • bevat hernieuwde afspraken als voren
2001	algemeen	Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (Stcrt. 2001, 125) <ul style="list-style-type: none"> • bevat hernieuwde afspraken als voren voor de periode 2001 - 2010 • de afspraken strekken zich uit tot alle beleidsterreinen genoemd onder deel II en deel III van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden
2005	algemeen	Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 / Utfieringsconvenant Fryske taal en kultuer 2005 (Stcrt. 2005, 58) <ul style="list-style-type: none"> • hiermee wordt uitvoering gegeven aan een deel van afspraken van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001

Bijlage 3   Europese en internationale verdragen die van belang zijn voor de Friese taal

1950	algemeen	ondertekening voor Nederland van het in 1950 te Rome tot stand gekomen Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (Trb. 1951, 154) <ul style="list-style-type: none"> • verdrag bevat een non-discriminatiebepaling m.b.t. taal
1954	algemeen	Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1950 te Rome tot stand gekomen Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden <ul style="list-style-type: none"> • akte van bekrachtiging, 31 augustus 1954 (vgl. Trb. 1954, 151)
1978	algemeen	Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1966 te New York tot stand gekomen Internationale Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (Stb. 1978, 624) <ul style="list-style-type: none"> • akte van bekrachtiging, 11 december 1978 (vgl. Trb. 1978, 177)
1992	algemeen	ondertekening voor Nederland van het in 1992 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (Trb. 1993, 1 en 199)
1995	algemeen	ondertekening voor Nederland van het in 1995 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden (Trb. 1995, 73 en 197)
1996	algemeen	Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1992 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (Stb. 1995, 136) <ul style="list-style-type: none"> • m.b.t de Friese taal in de provincie Fryslân verbindt Nederland zich tot 48 bepalingen van Deel III van het Handvest • akte van aanvaarding, 2 mei 1996 (vgl. Trb. 1998, 20)
2004	algemeen	Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1995 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden (Stb. 2004, 681) <ul style="list-style-type: none"> • kaderverdrag is van toepassing verklaard op de Friezen • akte van aanvaarding, 16 februari 2005

Bijlage 4   Rapporten en nota's inzake de Friese taal (vanaf 1990)¹⁶

4.1   Rijk

1992	rechtsverkeer	Rapport inzake Fries in het rechtsverkeer <ul style="list-style-type: none"> • advies van de Commissie Friese taal, uitgebracht in opdracht van de Minister van Justitie en de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken
1996	cultuur	<i>Pantser of ruggengraat</i> <ul style="list-style-type: none"> • cultuurnota 1997-2000 van de Staatssecretaris van Cultuur • in de nota wordt het Fries expliciet als tweede rijkstaal erkend
1999	onderwijs	<i>Fries in de basisvorming. Evaluatie van de eerste vijf jaar</i> <ul style="list-style-type: none"> • rapport Inspectie voor het voortgezet onderwijs
2001	onderwijs	<i>Het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Friesland. De stand van zaken</i> <ul style="list-style-type: none"> • rapport Inspectie voor het basisonderwijs
2004	algemeen	<i>Handreiking voor gemeenten in Fryslân</i> <i>Hânrikkning foar gemeenten yn Fryslân</i> <ul style="list-style-type: none"> • bedoeld als handreiking voor de gemeenten in Fryslân om het eigen taal- en cultuurbeleid vorm te geven • bevat modelverordening Fries in het schriftelijk verkeer voor gemeenten (incl. toelichting) • gemeenschappelijke uitgave van Ministerie BZK en Provincie Fryslân (verschenen in Friese en Nederlandse versie)
2006	onderwijs	<i>Fries op school: de kwaliteit van het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs in Fryslân</i> <ul style="list-style-type: none"> • tweetalig rapport van de Inspectie voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs over positie Fries in het onderwijs • bevat beknopt de onderzoeksresultaten over het aanbod en tijdsbesteding voor vak Fries op school
2006	onderwijs	<i>De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân. Technisch rapport</i> <ul style="list-style-type: none"> • rapport Inspectie voor het basis - en voortgezet onderwijs • bevat een volledige analyse van de onderzoeksresultaten

---

¹⁶ Voor een overzicht van nota's tot 1990 wordt verwezen naar bijlage 3 in de eerste rapportage (1999).

4.2 Provincie Fryslân

1991	algemeen	<i>Ramtnota Taalbelied</i> <ul style="list-style-type: none"> • deze kadernota taalbeleid, vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân geeft een aanzet voor integraal taalbeleid van de provincie Fryslân
1998	cultuur	<i>Provinsjale Notysje Letterebelied</i> <ul style="list-style-type: none"> • in de provinciale notitie letterenbeleid worden de kaders van het provinciaal letterenbeleid geschetst
2000	cultuur	<i>Kultuer yn Fryslân 20.01/04</i> <ul style="list-style-type: none"> • provinciale cultuurnota 2001-2004
2001	onderwijs	<i>Project Onderwijskansen. Plan van aanpak</i> <ul style="list-style-type: none"> • rapport van de provincie Fryslân gericht op de aanpak van onderwijsachterstanden op basisscholen in Fryslân
2001	onderwijs	<i>Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis</i> <ul style="list-style-type: none"> • conceptrapport van de provincie Fryslân • in dit plan van aanpak wordt uitvoering gegeven aan de verplichtingen die de provincie in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is aangegaan inzake versterking van de positie van het Fries in het onderwijs
2001	media	<i>Finansjele Ympuls Omrop Fryslân</i> <ul style="list-style-type: none"> • deze provinciale notitie geeft mede uitvoering aan de mediabepalingen in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001
2003	algemeen	<i>Tot zijn recht komen: de vanzelfsprekende plaats van het Fries</i> <ul style="list-style-type: none"> • provinciale nota taalbeleid 2003-2007 • meer nadruk op tweetalige informatie • 3 speerpunten: taalbeleid bij gemeenten, in zorg en onderwijs
2004	algemeen	<i>Evaluatie doelstellingen taalnota</i> <ul style="list-style-type: none"> • tussentijdse monitoringrapportage • bestemd voor Provinciale Staten van Fryslân
2005	onderwijs	<i>Op weg naar integraal taalbeleid in het Friese onderwijs</i> <ul style="list-style-type: none"> • provinciale onderwijsnota • de implementatie van deze onderwijsnota vindt plaats op basis van de nota 'Boppeslach'; zie in dit overzicht 2006 (onderwijs)
2005	onderwijs	<i>Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis, útfieringsnotysje 2005-2007</i> <ul style="list-style-type: none"> • in dit plan van aanpak geeft de provincie concreet uitvoering aan de besteding van de gelden uit doeluitkering Fries in het onderwijs voor 2005-2007, conform Bestuursafpraak • deze doeluitkering is inmiddels overgeheveld naar het Provinciefonds

2006	onderwijs	<p><i>Herziening doelstellingen Fries in het PO</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • in deze provinciale notitie wordt aan de scholen een handreiking gegeven voor het realiseren van een taalbeleidsplan in het primair onderwijs • bevat verder uitwerking voor de differentiatie naar taalachtergrond van leerlingen bij het vak Fries • differentiatie vloeit voort uit de in 2005 vastgestelde hernieuwde kerndoelen Fries in het PO
2006	cultuur	<p><i>Sels dwaan? Cultuurnota 2006 – 2008</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • versterking van cultureel productieklimaat • verduidelijking van subsidierelaties • versterking van de relatie tussen cultuur en economie
2006	media	<p><i>Notysje Frysk skreaune media 2007-2010</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • bevat evaluatie van het bestaande beleid inzake gebruik Fries in de geschreven media • op basis daarvan is bepaald welke tijdschriften in aanmerking komen voor provinciaal subsidie in periode 2007-2010
2006	onderwijs	<p><i>Boppeslach</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • provinciale onderwijsnota 2007-2010, met volgende doelen: • verbeteren onderwijskundige kwaliteit van het onderwijs in Fryslân • invoeren integraal taalbeleid in het Friese onderwijs, gericht op een in taalopzicht heterogene leerlingenpopulatie
2006	algemeen	<p><i>Frysk yn Fryslân: better sichtber mear fertroud</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • provinciale beleidsnota • bevat uitgangspunten voor nieuw provinciaal taalbeleid 2007-2010 • ook worden voor het eerst kwantitatieve doelen gesteld met betrekking tot beheersing Fries onder inwoners in Fryslân

Bijlage 5   Geraadpleegde instanties en organisaties

Ter voorbereiding van deze rapportage zijn nadere inlichtingen gevraagd van:

1. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
2. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
3. Ministerie van Justitie
4. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
5. Ministerie van Verkeer en Waterstaat
6. Ministerie van Financiën
7. Ministerie van Economische Zaken
8. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
9. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
10. Provinciaal Bestuur van Fryslân
11. Consultatief Orgaan Friese taal
12. Friese gemeenten
13. President van de Rechtbank Leeuwarden
14. President van het Gerechtshof Leeuwarden
15. Nationale Ombudsman, Den Haag
16. Inspectie voor de Gezondheidszorg, Utrecht
17. Politie Fryslân, Leeuwarden
18. Universiteit van Amsterdam
19. Rijksuniversiteit Groningen
20. Universiteit Leiden
21. Fryske Akademy, Leeuwarden
22. Noordelijke Hogeschool, Leeuwarden
23. Christelijke Hogeschool Nederland, Leeuwarden
24. Van Hall Instituut, Leeuwarden
25. CITO-groep, Arnhem
26. ROC Friese Poort, Leeuwarden
27. ROC Friesland College, Leeuwarden
28. Omrop Fryslân, Leeuwarden
29. Fryske Toanielstichting Tryater, Leeuwarden
30. Afûk, Leeuwarden
31. Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties, Amsterdam
32. Fonds voor de Letteren, Amsterdam
33. Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (NLPVF), Amsterdam
34. Stichting Fonds voor de Amateurkunst en Podiumkunsten, Den Haag
35. Stichting Nederlands Fonds voor de Film, Amsterdam
36. Stichting Lezen, Amsterdam
37. Stichting Fryske Rie, Leeuwarden
38. Jongereinferiening Frysk Ynternasjonaal Kontakt (FYK), Leeuwarden
39. Stichting Keunstwurk, Leeuwarden
40. Stichting Partoer CMO Fryslân, Leeuwarden
41. Stichting Revalidatie Friesland, Leeuwarden

Aanvullingen en/of correcties zijn na lezing van een eerste concept van de rapportage verstrekt door:

- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Ministerie van Justitie
- Provincie Fryslân
- Consultatief Orgaan Friese taal

Bijlage 6 In Nederland gevestigde instellingen, organisaties en verenigingen, wettig opgericht, die gericht zijn op de bescherming en ontwikkeling van de Friese taal

Overzicht zoals bedoeld in deel I, nr. 2 van de Outline for three yearly periodical reports for the European Charter for Regional or Minority Languages van de Raad van Europa van 7 februari 2002 (MIN-LANG (2002) 1)

1 Algemeen

1.1 Consultatief Orgaan Friese Taal

naam: Consultatief Orgaan Friese Taal
vertaling: Advisory body for matters pertaining to the Frisian language policy under the European Charter for Regional or Minority Languages
adres: p/a Provinsjehûs
Postbus 20120
8900 HM Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2925878
telefax: 058-2925125
e-mail: berie.frysk@fryslan.nl
website:
type organisatie: adviescommissie inzake de Friese taal, ingesteld op 15 januari 1998 door de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, ex art.7, lid 4 van het Handvest; in 2002 opnieuw vorm gegeven
referenties: 3.7.3; 4.8; 5.14

1.2 Berie foar it Frysk

naam: Berie foar it Frysk
vertaling: Frisian Language Board
adres: p/a Provinsjehûs
Postbus 20120
8900 HM Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2925878
telefax: 058-2925125
e-mail: berie.frysk @ fryslan.nl
website: <http://www.berie.nl>
type organisatie: adviescommissie inzake het Friese taalbeleid, ingesteld door Provinciale Staten van Fryslân; in 1990 opnieuw vorm gegeven
referenties: 3.3.2; 3.4.5; 3.7.3; 4.9; 5.15; 6.157; 6.184; 8.17-8,18; 8.68; 11.7; 11.9-11.10; 11.31

1.3 Nederlânske Kommisje fan it Europeesk Buro foar Lytse Talen

naam: Nederlânske Kommisje fan it Europeesk Buro foar Lytse Talen (EBLT)
vertaling: Netherlands' Member State Committee of the European Bureau for Lesser Used Languages
adres: Postbus 54
8900 AB Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2343027
telefax: 058-2131409
e-mail: akeizer@fa.knaw.nl
website:
type organisatie: koepelorganisatie (vrijwilligersorganisatie)
referenties: 12.19; 12.32; 12.34

1.4 Ried fan de Fryske Beweging
naam: Ried fan de Fryske Beweging
vertaling: Council of the Frisian Movement
adres: Keetwâltsje 1
8921 EV Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2138913
telefax: 058-2138913
e-mail: info@fryskebeweging.nl
website: http://www.fryskebeweging.nl
type organisatie: koepelorganisatie (vrijwilligersorganisatie)
referenties: 3.6.9; 6.81n; 11.28

1.5 Federaasje fan Fryske Studinteferienings
naam: Federaasje fan Fryske Studinteferienings
vertaling: Federation of Frisian Student Associations
adres: Tuinstraat 22
9711 VD Groningen
Nederland
telefoon: 050-3121147
telefax:
e-mail: federaasje@krystkongres.nl
website: http://www.krystkongres.nl/federaasje/index.html
type organisatie: koepelorganisatie (vrijwilligersorganisatie)
referenties:

2 Onderwijs (artikel 8 Handvest)

2.1 Cedin / Taalsintrum Frysk

naam: Cedin / Taalsintrum Frysk
vertaling: Cedin Centre for Educational Advice / Department for Frisian
adres: Sixmastrjitte 2
8932 PA Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2843434
telefax: 058-2880585
e-mail: frysk@cedin.nl
website: <http://www.taalsintrumfrysk.nl>
type organisatie: onderwijsbegeleidingsdienst
referenties: 6.89; 6.91; 6.93; 6.95; 6.107; 6.113; 6.138; 6.191; 6.194; 6.219; 6.317; 6.345

2.2 Fryske Akademy

naam: Fryske Akademy
vertaling: Frisian Academy
adres: Postbus 54
8900 AB Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2131414
telefax: 058-2131409
e-mail: fa@fa.knaw.nl
website: <http://www.fa.knaw.nl>
type organisatie: onderzoeksinstelling / taalcorpusplanning
referenties: 1; 2.8; 2.19; 3.6.4; 4.7; 5.16; 6.130; 6.133; 6.138; 6.146; 6.268-6.270; 7.51; 8.59; 9.33; 10.7; 10.20; 10.46-10.59; 10.72; 10.106; 10.141; 11.9; 11.54; 12.15

2.3 Afûk

naam: Algemeine Fryske Underrjocht Kommissje (Afûk)
vertaling: Institute for Frisian Learning Material and Frisian Adult Courses
adres: Postbus 53
8900 AB Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2343070
telefax: 058-2159475
e-mail: ynfo@afuk.nl
website: <http://www.afuk.nl>
type organisatie: instituut voor volwassenenonderwijs (cursussen Fries); educatief uitgever (stichting)
referenties: 3.6.5; 6.75n; 6.279; 6.281; 6.301-6.302; 6.317-6.318; 6.355; 6.379; 7.25; 7.27; 7.29; 8.55n; 8.56-8.57; 8.115; 8.119; 8.122; 9.8n; 10.45n; 10.68; 10.72n; 10.103; 10.114; 10.121

2.4 Fryske Folkshegeskoalle Schylgeralân
naam: Fryske Folkshegeskoalle Schylgeralân
vertaling: Frisian Centre for Residential Adult Education 'Schylgeralân'
adres: Badwei 71
8896 JB Hoarne/Hoorn
Skylge/Terschelling
Nederland
telefoon: 0562-448954
telefax: 0562-448268
e-mail: info@folkshegeskoalle.nl
website: http://www.folkshegeskoalle.nl
type organisatie: volkshogeschool; congrescentrum
referenties:

2.5 Sintrum Frysktalige Berne-opfang
naam: Sintrum Frysktalige Berne-opfang
vertaling: Centre for Frisian-medium Nurseries
adres: Postbus 2549
8901 AA Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2161699
telefax:
e-mail: ynfo@sfbo.nl
website:
type organisatie: koepelorganisatie voor Friestalige peuterspeelzalen/kinderopvang
referenties: 6.70-6.71

2.6 Feriening Frysktalige Berne-opfang
naam: Feriening Frysktalige Berne-opfang
vertaling: Frisian Nurseries Association
adres: p/a Dr R. Valk
secretary
Hempenserweg 8
8935 BC Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2883259
telefax:
e-mail: rw-valk@zonnet.nl
website:
type organisatie: belangenbehartigende organisatie
referenties: 6.67; 6.71

2.7   **Feriening foar Frysk Underwiis**
naam: Feriening foar Frysk Underwiis (FFU)
vertaling: Association for Frisian Language Education
adres: p/a drs. S.T. Hiemstra
                              secretaris
                              G. Sondermanstrjitte 29
                              9203 PT Drachten
                              Nederland
telefoon: 0512-518927
telefax:
e-mail: ffupost@hotmail.com
website:
type organisatie: belangenbehartigende organisatie
referenties: 6.81n

2.8   **Vereniging van Leraren in Levende Talen / sectie Fries**
naam: Vereniging van Leraren in Levende Talen / sectie Fries
vertaling: Association for Teachers of Modern Languages / Frisian section
adres: p/a mw B.A Gezelle Meerburg
                              voorzitter
                              Jislumerdyk 2
                              9111 HC Burdaard
                              Nederland
telefoon: 0519-332890
telefax:
e-mail: gezellem@iec.nhl.nl
website: <http://www.levendetalen.nl>
type organisatie: belangenbehartigende organisatie
referenties:

3 Openbaar bestuur (artikel 10 Handvest)

3.1 Topografyske Wurkgroep Fryslân

naam: Topografyske Wurkgroep Fryslân
vertaling: Committee for Topographic Names in Fryslân
adres: p/a dhr. Cor Jousma
Klysterstrjitte 5
9269 NR Feanwâlden/Veenwouden
Nederland
telefoon: 0511-473766
telefax:
e-mail: c.jousma@tele2.nl
website:
type organisatie: werkgroep van deskundigen
referenties: 8.88

4 Media (artikel 11 Handvest)

4.1 Stichting Omrop Fryslân

naam: Stichting Omrop Fryslân
vertaling: Radio and TV Fryslân
adres: Postbus 7600
8903 JP Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2997799
telefax: 058-2997778
e-mail: direksje@omropfryslan.nl
website: <http://www.omropfryslan.nl>
type organisatie: stichting voor regionale radio en televisie
referenties: 3.7.16; 6.75; 6.194; 9.3; 9.6; 9.10-9.13; 9.15; 9.20-9.31; 9.45; 9.47; 9.50; 10.15; 10.72n;
10.124; 11.28

4.2 Feriening Freonen fan Omrop Fryslân

naam: Feriening Freonen fan Omrop Fryslân
vertaling: The 'Omrop Fryslân' Audience Association
adres: Postbus 7600
8903 JP Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2153375
telefax: 058-2997778
e-mail: freonen@omrop.fryslan.nl
website: <http://www.omropfryslan.nl>
type organisatie: vereniging/steunorganisatie
referenties: 11.28

5 **Cultuur (artikel 12 Handvest)**¹⁷

5.1 **Tresoar**

naam: Tresoar – Fries Historisch en Letterkundig Centrum
vertaling: Tresoar – Frisian Historical and Literary Centre
adres: Postbus 2637
8901 AC Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-7890789
telefax: 058-7890777
e-mail: info@tresoar.nl
website: <http://www.tresoar.nl>
type organisatie: gemeenschappelijke regeling Letterhoeke (2002) (Rijk/Provincie Fryslân/bestuur FLMD):
archief, provinciale bibliotheek, Fries letterkundig museum en documentatiecentrum,
erfgoedbevordering
referenties: 6.312; 6.317; 6.319; 10.10; 10.20; 10.33-10.45; 10.65; 10.72n; 10.93

5.2 **It Skriuwersboun**

naam: It Skriuwersboun
vertaling: Association of Frisian Authors
adres: Postbus 1311
8900 CH Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2343090
telefax:
e-mail: skriuwersboun@hotmail.com
website: <http://skriuwersboun.nl>
type organisatie: belangenbehartigende organisatie
referenties: 10.68

5.3 **Stichting It Fryske Boek**

naam: Stichting It Fryske Boek
vertaling: The Frisian Book Foundation
adres: Postbus 1311
8900 CH Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2343090
telefax: 058-2131866
e-mail: ynfo@fryskeboek.nl
website: <http://www.fryskeboek.nl>
type organisatie: stichting
referenties: 10.65; 10.68; 10.73; 10.90

---

¹⁷ Instellingen, organisaties en verenigingen die specifiek werkzaam zijn op het terrein van internationale contacten en uitwisselingen, zijn vermeld in afdeling 6 van deze bijlage.

5.4 Stichting It Frysk Berneboek
naam: Stichting It Frysk Berneboek
vertaling: The Frisian Children's Book Foundation
adres: Postbus 1311
8900 CH Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2343090
telefax: 058-2131866
e-mail: ynfo@fryskeboek.nl
website: <http://www.fryskeboek.nl>
type organisatie: stichting
referenties: 10.73; 10.140

5.5 Tryater
naam: Fryske Toaniel Stifting Tryater
vertaling: The Frisian Theatre Foundation Tryater
adres: Eastersingel 70
8921 GB Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2882335
Telefax: 058-2886824
e-mail: info@tryater.nl
website: <http://www.tryater.nl>
type organisatie: Friestalig beroepstoneelgezelschap
referenties: 10.7; 10.10; 10.14-10.15; 10.21-10.32; 10.141; 12.33

5.6 Stichting Amateurtoaniel Fryslân
naam: Stichting Amateurtoaniel Fryslân
vertaling: Frisian Amateur Theatre Groups Foundation
adres: p/a mw. A. Stolte
Wissedwinger 1
8911 ER Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2343449
telefax:
e-mail: a.stolte@keunstwurk.nl
website: <http://www.staf-fryslan.nl>
type organisatie: koepelorganisatie van plaatselijke Friestalige toneelgezelschappen
referenties:

5.7 Stichting It Fryske Amateur Toaniel
naam: Stichting It Fryske Amateur Toaniel
vertaling: Foundation Frisian Amateur Theatre
adres: p/a dhr. K. Kuipers
Willem Loadewykstrjitte 115
8933 BL Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2125383
telefax:
e-mail:
website:
type organisatie: koepelorganisatie van Friese organisaties (waaronder 5.6 and 5.8) ter bevordering van
Friestalig amateurtoneel
referenties:

5.8   **It Frysk Boun om Utens**
naam: It Frysk Boun om Utens
vertaling: Federation for Frisians living outside the province of Fryslân
adres: p/a dhr. H.J. Weijer
                              Witterweg 29
                              9421 PE Bovensmilde
                              Nederland
telefoon: 0592-412165
telefax:
e-mail: skriuwerfbou@fryskbutenfryslan.nl
website: http://www.fryskbutenfryslan.nl
type organisatie: koepelorganisatie voor vrijwilligersverenigingen
referenties: 10.120; 10.122-10.124

5.9   **Feriening Eftrije**
naam: Feriening Eftrije
vertaling: Youth Organisation for Frisian language and culture
adres: p/a dhr. S.S. Posthumus
                              Douwe Sikke Bangmastrjitte 25
                              9008 TJ Reduzum
                              Nederland
telefoon: 0566-602928
telefax:
e-mail: sybrenposthumus@hotmail.com
website:
type organisatie: vrijwilligersorganisatie
referenties: 7.42 n.

5.10   **Stichting Fryske Klub Ljouwert**
naam: Stichting Fryske Klub Ljouwert
vertaling: Frisian Club Ljouwert Foundation
adres: p/a dhr. S.S. Posthumus
                              Douwe Sikke Bangmastrjitte 25
                              9008 TJ Reduzum
                              Nederland
telefoon: 0566-602928
telefax: 058-2138913
e-mail: info@fryskeklub.net
website: http://www.fryskeklub.net
type organisatie: vrijwilligersorganisatie
referenties:

6 Internationale uitwisselingen (artikel 12, tweede lid, en artikel 14 Handvest)

6.1. Fryske Rie

naam: Fryske Rie
vertaling: Frisian Council
adres: Troelstrapark 3
8918 MA Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2670876
telefax:
e-mail:
website: <http://www.ynterfryskerie.nl>
type organisatie: vrijwilligersorganisatie
referenties: 12.15; 12.19; 12.27-12.29

6.2 FYK

naam: Jongereinferiening Frysk Ynternasjonaal Kontakt (FYK)
vertaling: Frisian International Contact Youth Association
adres: Postbus 2548
8901 AA Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 0519-589674 (Arjen Dykstra)
telefax:
e-mail: ynfo@fyk.nl
website: <http://www.fyk.nl>
type organisatie: vrijwilligersorganisatie
referenties: 12.15; 12.30-12.31

6.3 Mercator -Education

naam: Mercator-Education
vertaling: Mercator-Education
adres: Postbus 54
8900 AB Ljouwert/Leeuwarden
Nederland
telefoon: 058-2131414
telefax: 058-2131409
e-mail: mercator@fa.knaw.nl
website: <http://www.mercator-education.org>
type organisatie: informatienetwerk (onderdeel van de Fryske Akademy; zie in deze bijlage onder 2.2)
referenties: 10.58

Bijlage 7   Overzicht van gebruikte afkortingen

AFUK	Algemeene Fryske Underrjocht Kommisje
AOC	Agrarische Opleidingen Centrum
Awb	Algemene wet bestuursrecht
BA	Bestuursafpraak Friese taal en cultuur
BABW	Besluit administratieve bepalingen inzake het wegverkeer
CHN	Christelijke Hogeschool Nederland
CITO	Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling
ECNO	Educatief Centrum Noord en Oost
EK	Eerste Kamer
ETS	European Treaties Series (Council of Europe)
FLMD	Frysk Literêr Museum en Dokumintaesjesintrum
FYK	Frysk Ynternasjonaal Kontakt
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GCO <i>fryslân</i>	Gemeenschappelijk Centrum Onderwijsbegeleidingsdiensten in Fryslân
HAVO	Hoger Algemeen Vormend Onderwijs
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HGIS	Homogene Groep voor Internationale Samenwerking
IBBY	International Board on Books for Young People
ICB	Internationaal Cultuurbeleid
IFAT	It Frysk Amateur Toaniel
IOBK	In hun Ontwikkeling Bedreigde Kinderen
ISOVSO	Interimwet op het Speciaal Onderwijs en het Voortgezet Speciaal Onderwijs
IVBO	Individueel Voorbereidend Beroeps Onderwijs
KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
LG	Lichamelijk Gehandicapte Kinderen
LOM	Leer- en Opvoedingsmoeilijkheden
LZ	Langdurig Zieke Kinderen
MAVO	Middelbaar Algemeen Vormend Onderwijs
MBO	Middelbaar Beroeps Onderwijs
MG	Meervoudig Gehandicapte Kinderen
MLK	Moeilijk Lerende Kinderen
NEN	Nederlandse Norm
NHL	Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
NLPVF	Nederlands Literair Productie en Vertalingen Fonds
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OSG	Openbare Scholen Gemeenschap
OU	Open Universiteit
PB	Provinsjale en Buma Bibliotheek fan Fryslân
PI	Pedologisch Instituut
Prb	Provinciaal Blad van Fryslân
ROC	Regionaal Opleidingen Centrum

SPW	Sociaal Pedagogisch Werk
Stb	Staatsblad
Stcrt	Staatscourant
TK	Tweede Kamer
Trb	Tractatenblad
UvA	Universiteit van Amsterdam
VAVO	Voortgezet Algemeen Volwassenen Onderwijs
VBO	Vorbereidend Beroepsonderwijs
VMBO	Vorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
VWO	Vorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs
WBK	Wet Basisvoorziening Kinderopvang
WBO	Wet op het Basisonderwijs (1981)
WEB	Wet Educatie en Beroepsonderwijs
WEC	Wet op de Expertise Centra
WHW	Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderwijs
WO	Wetenschappelijk Onderwijs
WPO	Wet op het Primair Onderwijs (1998)
WVO	Wet op het Voortgezet Onderwijs
ZMLK	Zeet Moelijk Lerende Kinderen
ZMOK	Zeet Moelijk Opvoedbare Kinderen

Bijlage 8 Concessiebesluiten openbaar vervoer Provincie Fryslân

De Provincie Fryslân heeft op dit moment 10 verschillende concessies uitgegeven voor het verrichten van openbaar vervoer binnen de provincie. In al die concessies zijn bepalingen opgenomen over het gebruik van de Friese Taal. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de bepalingen per concessie.

De bepalingen zijn opgenomen in de Programma's van Eisen en/of de bestekken voor de openbare aanbestedingen, die vanaf de gunning onderdeel uitmaken van de concessies.

1. Regionaal spoorvervoer (twee concessies, één voor de spoorlijnen van Leeuwarden naar Harlingen en Stavoren en één voor het Friese deel van de spoorlijn Leeuwarden – Groningen, looptijd van beide concessies is van 11 december 2005 tot december 2020).
Onder A6.1 van het bestek is in beide concessies opgenomen dat 'het personeel de Friese taal passief dient te beheersen'.
2. Concessie Noord en Zuidwest Fryslân, looptijd van 10 december 2006 tot december 2012.
In eis nummer 222 in het bestek is onder meer de volgende passage opgenomen: 'Personeel dat direct contact heeft met de reizigers dient de Friese, Engelse en Duitse taal passief te beheersen. Dat wil zeggen dat het personeel deze talen dient te begrijpen en te verstaan.'
3. Concessie Stadsvervoer Leeuwarden, looptijd van 1 januari 2008 tot december 2012.
In paragraaf 9.4 van het Programma van Eisen is in eis nummer 43 onder meer opgenomen dat 'het personeel Fries, Engels en Duits dient te verstaan en te begrijpen'. Deze eis wordt nog eens herhaald in het bestek als eis 46 in paragraaf 9.1.
4. Concessie Friese deel lijn 315 (Groningen – Heerenveen – Lemmer – Lelystad), looptijd van 1 juli 2005 tot en met 30 juni 2011.
In paragraaf 5.2.5 van het bestek is bij punt 8 opgenomen dat 'het personeel de Nederlandse taal dient te beheersen en, op het Friese deel van het traject, binnen 6 maanden na de start van de concessie de Friese taal passief dient te beheersen'.
5. Concessie Zuidoost Fryslân, looptijd van 1 september 2002 tot december 2008.
In paragraaf 5.5 van het Programma van Eisen is onder meer opgenomen dat 'het personeel de Friese taal in ieder geval passief dient te beheersen'. Dit wordt nog eens herhaald bij eis 2 in paragraaf 2.5 van het bestek.
6. Concessies Friese Waddeneilanden (vier afzonderlijke concessies voor respectievelijk de eilanden Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog, looptijd van 1 januari 2002 tot 1 maart 2008).
In paragraaf 3.7.1 van het gecombineerde bestek voor deze vier concessies is bij punt 2 opgenomen dat 'het noodzakelijk is dat het personeel de Nederlandse taal spreekt, verstaat en schrijft, en de Friese, Duitse en Engelse taal begrijpt'.